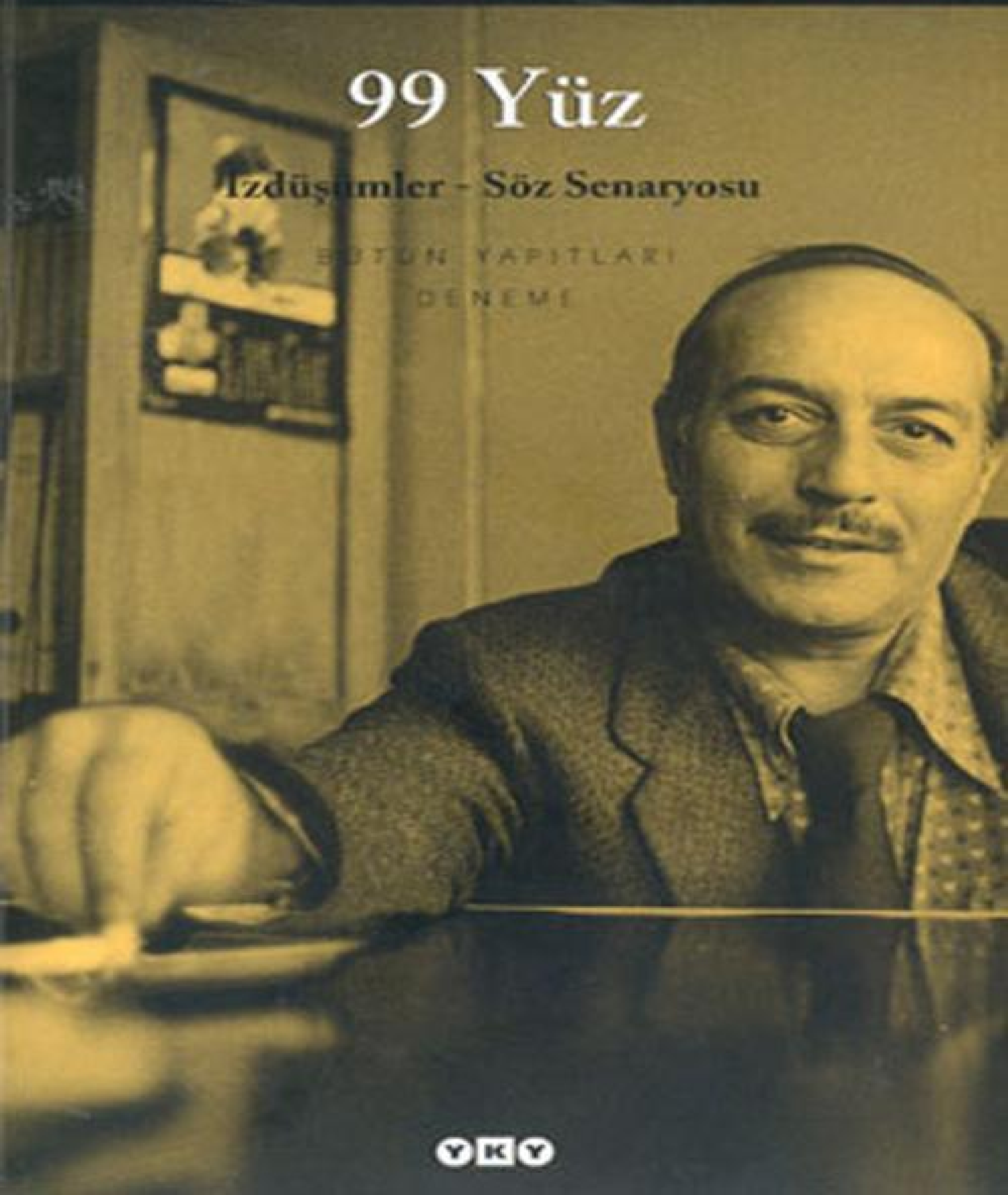
Cemal Süreya

99 Yüz

İzdüşümler - Söz Senaryosu

BÜTÜN YAPITLARI

DENEME I

YKY

99 YÜZ

İzdüşümler - Söz Senaryosu

CEMAL SÜREYA

Yapı Kredi Yayınları

Deneme
Yapı Kredi Yayınları
Edebiyat - 435
99 Yüz / İzdüşümler - Söz Senaryosu
Cemal Süreya
Kitap editörü: Filiz Özdem
Düzelti: Mahmure İleri
Kapak tasarımı: Nahide Dikel
1. ve 2. baskılar: Kaynak Yayınları 1991, 1992
3. baskı: Adam Yayınları 2004
YKY'deki 1. baskı: İstanbul, Ekim 2004
3. baskı: İstanbul, Mart 2010

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr

Cemal Süreya (Cemalettin Seber; 1931, Erzincan - 9 Ocak 1990, İstanbul) 1954'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümü'nü bitirdi. Maliye Bakanlığı'nda müfettiş yardımcılığı ve müfettişlik görevlerinde bulundu; 1965'te ayrıldığı müfettişlik görevine 1971'de yeniden döndü; 1982'de müşavir maliye müfettişliğinden emekli oldu. Ağustos 1960'ta başladığı ve yalnızca dört sayı çıkarabildiği Papirüs dergisini, Haziran 1966-Mayıs 1970 arası 47, 1980-81 arası iki sayı daha çıkardı. 1978'de Kültür Bakanlığı'nda Kültür Yayınları Danışma Kurulu üyesi olarak da görev yapan Cemal Süreya, emekli olduktan sonra, yayınevlerinde danışman ve ansiklopedilerde redaktör olarak çalıştı. Birçok dergide yazıları ve şiirleri yayımlandı; ayrıca Oluşum, Türkiye Yazıları, Maliye Yazıları dergileri ile Saçak dergisinin kültür-sanat bölümünü bir süre yönetti. Politika, Aydınlık, Yeni Ulus ve Yazko Somut gazeteleri ile 2000'e Doğru dergisinde köşe yazıları yazdı.

İkinci Yeni hareketinin önde gelen şair ve kuramcılarından sayılan Cemal Süreya'nın ilk şiiri "Şarkısı-beyaz", Ocak 1953'te Mülkiye dergisinde yayımlanmıştı. Ölümünden sonra adına bir şiir ödülü kondu. Feyza Perinçek ve Nursel Duruel, şair üzerine bir biyografik inceleme hazırladılar: Cemal Süreya / Şairin Hayatı Şiire Dahil (1995). 1997 yılında da Cemal Süreya Arşivi yayımlandı.

Kitapları:

Şiir: Üvercinka (1958; Yeditepe Şiir Armağanı), Göçebe (1965; 1966 TDK Şiir Ödülü), Beni Öp Sonra Doğur Beni (1973), Sevda Sözleri (Uçurumda Açan ile birlikte toplu şiirleri: 1984), Sıcak Nal ve Güz Bitigi (1988; Behçet Necatigil Şiir Ödülü), Sevda Sözleri (bütün şiirleri: 1990, ö.s; YKY 1995). Düzyazı: Şapkam Dolu Çiçekle (1976; genişletilmiş basım: Toplu Yazılar I: Şapkam Dolu Çiçekle ve Şiir Üzerine Yazılar, YKY 2000), Günübirlik (1982; Uzat Saçlarını Frigya adıyla: 1992; genişletilmiş basım: Toplu Yazılar II: "Günübirlik"ler, YKY 2005), Onüç Günün Mektupları (1990, ö.s.; YKY 1998), 99 Yüz (1991; YKY 2004), 999. Gün / Üstü Kalsın (1991; genişletilmiş basım: Günler, YKY 1996), Folklor Şiire Düşman (1992), Aydınlık Yazıları / Paçal (1992), Oluşum'da Cemal Süreya (1992), Papirüs'ten Başyazılar (1992), Güvercin Curnatası (konuşmalar ve soruşturma yanıtları: haz. Nursel Duruel, YKY 1997; genişletilmiş basım: 2002).

Cemal Süreya iki antoloji (Mülkiyeli Şairler ve 100 Aşk Şiiri) hazırladı; Simone de Beauvoir'dan Sade'ı Yakmalı mı? (1966; YKY 1997), Gustave Flaubert'den Gönül ki Yetişmekte (Duygusal Eğitim) ve Antoine de Saint-Exupéry'den Küçük Prens (Tomris Uyar'la birlikte) başta olmak üzere, pek çok çeviri yaptı. Çeviri şiirleri (Yürek ki Paramparça, haz. Eray Canberk, YKY 1995) ve Çocukça dergisi için yazdığı yazılar (Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi, haz. Necati Güngör, 1993; YKY 1996) derlendi.

Şiir Galaksisinin Hülyalı Şairi

Yoğun arkadaşlıklarda tarih düşmem. ‘İlk’lerin önemi yoktur. Tıpkı Cemal’de olduğu gibi. Aydınlık, güler yüzü, donmuş bir kare gibi hâlâ belleğimde.

Gördüğüm, bürokrata en benzemeyen bürokrat. Elindeki çantada bence teftiş raporlarından, ömür törpüsü dosyalardan çok şiirler, yazılar, çeviri müsveddeleri vardı.

Kızdığını, köpürdüğünü görmedim, ancak gözlerindeki sonbaharı keşfederdim. Konuşurken hep ufukta bir yere bakardı, şiir galaksisinin hareketlerini gözlediğini düşünürdüm. Hülyalı bir bakış.

Şiiri çok severdi. Bir şair için söylenebilecek bu en sıradan söz, Cemal Süreya’da başka bir anlam kazanır bence. Başına konan devlet kuşlarını kovmuş, şiirin korunmasız serçesini baş tacı etmişti.

Konuşması çoğu zaman, ölçüsüz uyaksız mısralar gibiydi. Ya düzyazısı? Şiiri kadar iyi. Zekâsı, satırlarda ironik bir tavırla parlayıverirdi. Onun 99 Yüz’deki tasvirleri, tespitleri, düzyazının kısırdöngüsüne karşılık, imge dünyasına yanaşıyor. 99 Yüz’deki bazı tipleri anlatırken, mensur şiirin kapısını çalmış.

99 Yüz’ün atında ne yazılı? İzdüşümler/Söz Senaryosu.

Gerçekten de 99 Yüz, bir izdüşümler toplamıdır. İzlenimlerin tanıklığıdır. Gördükleriyle, okuduklarıyla, duyumlarıyla, gözlemleriyle oluşturduğu bir tür kimlik kartı. Kimileri bu kartı bir iftihar levhası gibi yanında taşıyacak, kimileri de saklamak için yorgun düşecek.

İyi şair aynı zamanda iyi de bir arkeologdur. Yüze vuranları da görür, dibe çökenleri de.

99 Yüz’de yer alan insanlar hakkında Cemal Süreya’yı okumadan karar vermeyin, yanılgıya düşersiniz.

Mülkiyeli Cemal Süreya, onların siyaset karnesini doldurur, ikmale kalanlar, tard edilenler, hep sınıf birincisi olanlar...

Siyaset dünyasından kişiler ilk kez bir şairin fantastik bakışından, ironik süzgecinden geçiyorlar.

Geriye ne kalıyor? Kimilerinden bizim de yararlanacağımız birikim, kimilerindense birikinti.

Turgut Özal, Süleyman Demirel, Deniz Baykal, Türkân Şoray, Güngör Bayrak, Cihat Burak... İlk kez insanlar antolojisinde bir araya geldiler. Ortak noktaları neydi? Aynı toplumun ürünleri, alanlarının simgeleri olmaları. Onları okurken, prototiplerden yola çıkıp bu toplumun anatomisini çıkarabilir misiniz? Evet. Biraz bilgi, biraz zekâ, biraz sezgi yeter.

99 Yüz'ü yazarken güneş saati kullanmış Cemal Süreya. Kimileri çiğ ışık altında daha çok sırıtıyorlar defolarıyla, kimileriyse günbatımında daha romantik, daha insancıl görünüyorlar. Karanlıkta kalanlara gelince... Hades'e inenlerin de rehberidir.

Sınıfsız bir sınıflamanın önderliğini yapmıştır bu kitabında. Kalem ne libaslara bürünmüştür burada... Karanfil gibi görünür, ısırgan otu gibi dalar, yarayı kendi açar kendi sağaltır, kimseyi ölüme terk etmez. Sevecenlik ise tatlı bir bela gibi kılcal damarlara kadar ulaşır.

Her insanın biyografisi tek bir cümleye indirgenebilir. Bir sözü –ama hayatıyla özdeşleşmiş- bir eylemi onu tanımak için yeterdir.

Bana, Cemal Süreya'nın biyografisini tek cümleyle yaz deseler, şu cümleyle yetinirdim:

"Paris'ten getirdiği Chevrolet arabayı satıp ev alacağına Papirüs dergisini çıkaran adam."

Yergide ve övgüde aynı ustalığı göstermenin edebi dengesini kurabilmiştir.

Bu kitapta ben de varım, sık sık andığım, yazdığım bir mutluluk kaynağı. Biyografimi isteyenlere söylemişimdir, “Cemal Süreya’nın yazısını alsanıza,” diye. O metni okurken, kuru biyografilerin sığlığında yüzmekten kurtulur, kendimi keşfetmenin zevkini yaşarım.

Cemal Süreya’nın 99 Yüz’deki ironisi bazen zalimliğin sınırlarını zorlar ama zalimliğin bu kadar sevecen olanına rastlamadım desem, doğru bir saptamada bulunmuş olurum.

Okuyacağınız kitapta yazdıkları, kâhin olmayanın kehanetleridir. Portrelerde -bu türe sıkıştırmak doğru mu!- bunca yıl sonra, edebi tadın yanında doğruluk oranının da eksilmediğini fark ederiz.

99 Yüz’de yer alanların çoğunu tanıyorsunuz, sizin de onlar hakkında elbet bir fikriniz, bir görüşünüz var. Birden onları tanıyamadığınızı, üzerlerindeki kabuğu kıramadığınızı, belki de maskeyi çıkaramadığınızı anlayıverirsiniz.

Eski deyimle –Cemal Süreya gibi– nüfuz edemediğinizi itiraftan çekinmeyin. 99 Yüz’de ne okuyacaksınız? Türkiye’nin tarihini, tarih içinde görev üstlenenleri, edebiyattan magazine hayatın bütün renklerini. Yaşarken mumyalaşanlar, tarihin külleri altında yok olanlar.

Portrelerin değişik özellikler taşıyan, bir senfoninin ayrı ölçülerini andıran üslubuna dikkat etmelisiniz. Yer yer bir Yunan trajedisindeki tavır, yer yer fantastik romandan birkaç sayfa, bazan ironiye uğrayıp parodiye giden bir anlayış. Yazma yöntemine gelince... Şiirsel imgelerle çizdiği portreler, fazlalığa tahammül edemezdi, o da yazı stilinde ayıklamayı ön plana çıkarmıştır. Sanki şiir yazar gibi...

Şair Cemal Süreya, düzyazıyı da tasarrufla kullanmıştır. Şiirden edindiği alışkanlıkla. Portrelerin bazısı, donmuş bir fotoğraf karesine hayatiyet kazandıran rötuşçunun maharetidir.

Portreler tek başına bir insanın, fiziki ve ruhi anatomisi değildir. Toplumsal bir katmanın da varlığı sezilir.

99 Yüz'ün bazı bölümleri mensur şiirdir dedim. Neden? Cemal Süreya, vapurdan iner, Sirkeci'den Yeni Edebiyat'ın Altın Kitaplar'daki yönetim yerine, sonraları Hürriyet Gösteri'ye gelir, yolda gördüklerini, rastladığı olayları, kişileri anlatırdı. Dudaklarından dökülenler bir şairin dağınık notları, şiire dönüştürülmeyi bekleyen ham mısralardı adeta.

Bu yüzlere Cemal Süreya'yı eklesem ne yapardım? Onun yüz tasvirlerine neler eklerdim... Yazının bütünlüğünü bozsa da araya girerek, bunları zenginleştirmeliyim. Devletin tepesinde olmakla şiirin tepesinde olmanın bağdaşmayacağını ama gene de onda bir sentez parodisine dönüştüğünü belirtirdim. Hayatından küçük notlarla bunu süslerdim.

Cemal Süreya insanın yüzüne nasıl bakardı? Hep onu düşünürüm. Sevgiyle, bazen içinden geçen hüznün yüzüne akseden haliyle.

İnişli çıkışlı, engebeli insan ilişkileri görünürdü dostluk grafiğinde. Alıngan, kırılgan, kin tutmayan, çıkarsız, ivazsız garazsız bir dost. Yok, araya düştüğüm portre notları bitmedi... Yokuş yorgunuyken gelip de yayınevinde oturuşunu. Gözlerinden belli olan kızgınlığını. İhmal edildiği duygusuna kapıldığındaki tedirginliğini. İnandıklarındaki inatçılığını, bağışlamaktaki hercai gönüllüğünü. Bölüşülen kalabalık gecelerin anlatılmadıkça artan güzelliğini. Bir yediveren güle benzeyen imzasını. Her şeye direndiğini, sadece şiire teslim olduğunu. Taşıdığı şiir flamasının üstünde yalnız kendi isminin değil, başka şairlerin adının da bulunduğunu, gizli bir Zümrüdüanka olduğunu yakın dostları hâlâ sevgiyle hatırlar.

Şairliğin alçakgönüllülük olduğunu acaba kaç kişiye öğretebildi?

Hangi dergiyi yönettiysem, hangi projeye başladıysam, Cemal Süreya'yla her zaman birlikteydim. Çünkü onun edebiyat gustosuna her projemde ihtiyaç duyardım.

99 Yüz. Acımasızlığın bile şiirselleştiği üslubuyla günah çıkarma kulübesinde yargılayan ve bağışlayan bir papazın halidir. Dil lezzeti, Türkçenin doyulmaz güzelliği, üslup denilen okuru yazara bağlayan zamkın gücü. Hepsi bir arada.

Doğan Hızlan

Eylül 2004

Turgut Özal

Petrolü olmayan bir ülkenin Yamani'sidir; onun sakalsızı, gözlüklüsü, soylu sayılmayanı, biraz da Yahudisi. Yahudi bakışlı Müslüman.

"Binbir Gece" kişisidir. Bilindiği gibi, Binbir Gece Masalları'nın birkaç kaynağı var: Arap, İran, Hint. Bu masallarda, özellikle de bütün bir Yakındoğu geleneğinde, mahşer duygusunu eğlence öğesinden de geçiren, cesareti ikiyüzlülükte de onaylayan davranışlar öne gelir.

Binbir Gece Masalları'nın ana teması, ölümü erteleme, ama yalnız bir gün için erteleyebilme kaygısına dayanır. O "bir gün" her gün sürecektir: Erotik vakit geçirme yolları, tiryakiler. Kahire hırsızları, sihirli lambayı kapmak isteyen Alaeddin'ler. Sultanahmet cinleri, ağulu çaylar, Tahtakale maymunları, Harun Reşid dönemindekileri aratmayan dolandırıcılar, bankerler, uzak ülkelerde olağanüstü Sindbad yolculukları...

Evet, kafadanbacaklı bir Sindbad, ama en az onun kadar akrobat. Anadolulu Sindbad: Dev parmak çocuk! Yani hep masal.

Şeydir de o, Gargantua'nın adamakıllı küçültülmüş ve oranları değiştirilmemiş bedenine salıverilen, orada çok rahat hareket edebilen bir Ali Baba. Ali Baba ve Kırk Haramiler'i ülkemizde bilmeyen yoktur; hiçbir biçimde emeğe dayanmayan başarının, kolay ulaşılan zenginliğin, olağanüstü şansın öyküsüdür: "Açıl susam açıl!" serüvenini böyle özetleyebiliriz.

Otururken nesnel ölçülerle değerlendiremezsiniz onu; çünkü o durumda çok doğal ve tutarlı bir Buda, daha doğrusu herhangi bir Dalay Lama gibi görünebilir. 12 Eylül'den önce oturuyordu.

Ayakta ise, 12 Eylül 1980'den sonraki Turgut Özal'ı daha çok karşımızda buluruz. Yeni rolüne soyunmuş, görsel olanaklar da taşıyor olmasına uzmanlarca çalışılmış biri. İlk çizgi filmlerdeki gibi oynatmaya başlamıştır gözünü kaşını.

Ayakta, konuşurken, bir kolu, bir dirseği hizasından ve başparmağı ayrık duracak biçimde öne doğru kıvrılıyor. O arada bir omuzu da hafifçe kabarmış olacaktır. Bu tavırda güven arama duygusu mu saklı? Güç gösterisinde bulunma niyeti mi? İkisi de belki.

Elini kalçasına koysa... Bir iki bakımdan kolay değildir bu. Ceketinin cebine soksa ya da öyle bir yapsa... Ama o da bürokrat döneminin jesti. Oysa, o artık "Eflatun tedbirli" bir başbakan!

Eski Poujade'çının (esnaf avcısı), şimdilerde büyük sermaye egemenliğini terk etmeye çalışırken, biraz da sıkılıyor gibi görünmesi gerekir, değil mi? Sarkan, işlevsiz kol o anlamı taşıyor işte. Gülümsemesinden zaman zaman geçen bir kırıklık anlamı da onu yansıtmalıdır. Alabildiğine mazlum bir ses. Sanki herkesin sesi. O anlarda aralıksız olarak mutluluk vaat eden Turgut Özal, mutsuzluğunu temize çıkarmak isteyen bir Suudi Arabistan Churchill'i kimliğine girer.

Üretilmemişse, Türkiye koşullarına çok uygun biçimde seçilmiş bir ses. Gözlüğü bile sanki hepimizin gözlüğü. Az sonra inanç terimleriyle yalan söyleyecek. Hesap verir gibi dikte edecek. Bu sese 1985'te şaka, 1986'da öfke tonları da yerleşti.

İç hazinedeki eşyadan sikke kesmeyi ilk akıl eden Osmanlı veziri.

Demirel'in karikatürü; ama onun cücesi değil, devi. Kısmi seçimlerden sonra kendi kendisinin karikatürü.

"Kırk Haramiler"i bir sıfır atarak "Dört Eğilimler"e düşürdü. Böylece TL'den üç sıfır atma olanağı da elde etti. Bu da gösteriyor ki, elimizdeki kitap Binbir Gece Masalları'nın Washington baskısı olabilir. Ya da Chicago...

Biraz da İngiliz Keynes'i okumuş, belli. Bunu herkes bilsin diye, her gün sokakları kazdırıyor. Ama hep aynı sokakları.

Asıl işi inandırmak. Neye mi? Bizdeki erozyonun başka ülkelerin topraklarında alüvyona dönüşmesinin iyi bir şey olduğuna.

4 Ocak 1987

Demirel'in Yeni Yüzü

Süleyman Demirel'in siyasal hayatı çeyrek yüzyıla yaklaşıyor. Bu süre içinde aynı çizgiyi sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Sağa sola, aşağıya yukarıya oynamalar olmuş elbet. Ama bunlar siyasal esnekliklerin sınırlarını aşacak cinsten değil. Parlamento, "tekniğin sağduyuyla denetimi" olarak tanımlanır. Demirel bunu "sağduyunun teknikle yöneltimi" biçiminde anladı.

Avucuna kurulu düzeni koydular; onu belli bir doğrultuda işletti. Gerçekçi. Ecevit gibi o da her şeyi ciddiye aldı. Ama Ecevit gibi bazı durumları trajik planda görmedi. Bu, Demirel'in kendi adına en sağlam yanıdır. Menderes'teki duygusallığı silerken fazla ileri gittiği ve o arada duyarlığı da kazıdığı söylenebilir. Bunun tepkisi gecikmedi; her yanında duyumlar fışkıran natüralist küçük kardeş yıkıntılar arasında birdenbire boy attı: Turgut Özal, Demirel'in patlama halidir.

Dış görünümü de bunu doğruluyor. Pişmiş topraktan, kilden yapılmış İlkçağ heykellerini andırır. Başında, kafasına yapışmış ve onun tam biçimini almış siperliksiz bir kasket vardır sanki; evde yemek yerken bile çıkarmaz. Bu köylü görünümü, ağırbaşlı bürokrat ve çalışan öğrenci tavrıyla devinim kazanır. Kendine güven ve sakınma duyguları iç içe. İsmet İnönü'yü hiçbir zaman karşısına almadı; Celal Bayar'ı hiçbir zaman gerçek anlamda üstlenmedi; ordudan her zaman fazlaca korktu. Zaferleriyle kendisi övünüyor görünmedi. Atatürk resmine de, kutsal kitaplara da sadece birer nesne olarak baktı. Bülent Ecevit'i göz ucuyla süzdü. Necmettin Erbakan'a katlandı. Turhan Feyzioğlu'nu kullandı.

Evet, tek çizgi üzerinde bütün bunlar...

Yine de üç ayrı Demirel görüyoruz o çizgide: 1964-1975 arasındaki Demirel; 1975-1980 arasındaki Demirel; 1980'den sonraki Demirel.

İlk dönemini dış politikada "Üs yok, tesis var", iç politikada "Yollar yürümekle aşınmaz" sözleriyle özetleyebiliriz. Kendini iktidara getiren güçlere borçlarını öderken, bir yandan da onlara güvence verir. İşçi sınıfının gerçek anlamda yükselemeyeceğini, öğrenci hareketlerinin etkisiz

kalacağını vurgulamak ister gibidir o sözlerle. “Yollar yürümekle aşınmaz” demek, “Yel kayadan ne alır!” anlamındadır. Yine de elbet, cümle, başka türlü anlaşılmaya da açık tutulmuştur. İleride o türlüsünü de kullanacak.

Maddi özgürlüklere hiçbir zaman yaklaşım göstermeyen Demirel, bu dönemde, hiç değilse siyasal yüzeyde demokratik olma zorunu içindeydi. Hatta mahkûmdu buna.

Birinci Milliyetçi Cephe hükümetinin kuruluşu (1975), yüzüne acı renkler, sert çizgiler getirdi. Yeni Demirel, aralarında sıkıntı da duyduğu muhakkak olan iki kişi ile resim çektiriyordu: Sütkardeşi Necmettin Erbakan, kankardeşi Alparslan Türkeş. Demirel’in asıl yitim yılları bu yıllardır. Mussolini’sini arayan bir Hitler gibi “hareket” eden Türkeş’e paçayı fena kaptırmıştır. Artık Türkiye’nin başbakanı gibi değil, bir kesimin başkanı gibi davranmaya başlamıştır. 12 Eylül olmasaydı, eski imgesi silinecek, bu yeni izdüşümüyle anılacaktı.

Demirel’in 12 Eylül 1980’den sonra Türkiye’nin siyasi sorunları üzerinde biraz daha derin düşünme fırsatı bulduğu da anlaşılıyor. Özellikle militarizmi cesaretle eleştirdi. Rejim sorununa el attı. Ne var ki yüzünün umutsuzken daha güzel olduğu da ortaya çıktı.

1980’den sonra da iki ayrı portreden söz edebiliriz: Kısmi seçimlerden önceki ve sonraki.

İktidar umudu belirince paralelkenarı hemeninden yumağa dönüştürüyor. Mantık düzenine yeni duruma uygun bir kodlama getiriyor. Söz ve öyküyü bilimmiş gibi benimseyen, eski siyasetname yazarları gibi konuşmaya başlıyor. Hiçbir özeleştiri girişiminde bulunmuyor. Çelişkiler umurunda değil. Demokrasi, cumhuriyet, özgürlük kavramlarını evrensel değerler olarak gördüğünü söylerken, bir de bakıyorsunuz, bunları sol ve sağ için ayrı ve yerel ölçülere vurmaktan çekinmemiş. Sözgelimi, Demirel’e göre, demokrasi her ülke için aynı anlamı taşır; ama “laiklik bizim memleketimizin tabiri değildir.” Ayrıca laiklik “dini korumak için açılmış bir şemsiyedir.”

Kısmi seçimlerden sonra, giderek en temel konularda bile belirsiz laflar etmeye başlar. Bir yerde, “Bizim gibi düşünmeyenlere de eşitlik istiyorum”

derken, Türk Ceza Kanunu’nun 141. ve 142. maddelerini kendi “Cumhuriyetçiliğinin sınırları” olarak göstermeye başlar. Bakarsınız, “Beni sadece devlet adamı değil, bir entelektüel sayın” demiş. Sonra bakarsınız, “antikomünist” kavramını sadece “komünist olmayan” anlamında ele almış. Faşizmin bir ideoloji değil, bir kötülük olduğunun ayrımına varamamış.

İlerisi için bir iktidar olasılığı belirince, arada söylemiş olduğu sözleri teker teker geri alma eğilimi içinde mi? Söz dediğin nedir ki zaten? Onları belirsizleştirecek, iki üç anlamlı kılacak biçimde birçok kez tekrarlarsın...

11 Ocak 1987

Deniz Baykal

Deniz Baykal'ı 1960 öğrenci hareketleri sırasında tanıyanlar, onu kendisine çok güvenen politikaya iyice meraklı bir genç olarak anımsıyorlar. Demokratik, modern her şeyi seven, liberal bir öğrenci.

DP'ye karşı elbet: ama CHP'ye de karşı.

Turan Güneş'in rahlei tedrisinden geçti; bir süre YTP (Yeni Türkiye Partisi) çevrelerinde dolaştı. Yine de o planda yer almadı.

CHP'de, DP'nin "46 ruhu"nu sürdürmek isteyen genç adam, 1956'dan sonra AP'ye de bir yaklaşım gösterecek. Bunu bir reddi miras olarak görenler, o günlerde üniversitedeki öğretim görevlilerinin büyük ölçüde solculaşmalarına bir tepki olarak bağlayanlar var.

Ama Deniz Baykal, bir süre sonra Bülent Ecevit'in çağrısını değerlendirdi; onun beyin takımına girdi.

1968'de doçent. Türkiye'nin Siyasi Eliti Üzerine doktora çalışmasını yayımladı. Özgür İnsan'da partisinin politikasını savunan ekonomik, mali yazılar yayımladı. Akılda kalan bir çalışması da "Siyasal Bir Davranış İncelemesi" (1970).

ABD'ye gitti.

Antalya milletvekili, politikayı profesyonel bir uğraş, bir meslek olarak görür. İnsanlar için değil, durumlar arası düşünür. Popülisttir; elite karşı, bürokrasiye karşı, reel politikanın adamı. Düşünceden, ideallerden değil, güç dengelerinden çıkış yapar.

Nurullah Ataç hayranı (oğlunun adı Ataç); Ataç'ın düşüncedeki aşırı kuşkuculuğu, her düşüncenin doğru olduğu kanısı, onda "her durum sağlam olabilir" biçiminde belirir. Bu yanıyla biraz halk avcısı. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'yken ATAŞ'ı millileştirdi. Petrol şirketlerinden para bulmak için ABD'ye giden Başbakan Bülent Ecevit'in uçağı Atlantik üzerinde uçarken...

Yine de çözümlemeye dayanan politika yürüten biri olarak; ilginç bir yüz olarak belirdi. Kişiliğine, hatta kişiselliğine yaslandığı halde, zaman zaman kişiliklerin ötesinde var oluyormuş gibi görünen, kendini bu niteliğiyle daha uzun süre gündemde tutan bir politik hareket yarattı.

Üniversiteye hiç yaslanmadı. Bunu onun olumlu yanlarından biri olarak görmek gerekir. Ama öğrenci derneği yönetim kurulu başkan yardımcısı gibi bir çalışma biçiminden de bir türlü kurtulamıyor. Burada bir ikilem doğuyor: Politika Deniz Baykal için hem bir hayat biçimi, hem de o kadar ciddiye alınmayabilen geçici bir şey (sanki).

Yine de Deniz Baykal demokratik hayatın bir ürünü, demokrasinin çocuğudur. Salt var olması, orada, oralarda bir yerde durması bile demokratik bir hava yaratır.

Kızamağını henüz geçirmedi.

Üç kişinin içinde ahbap, yüz kişi içinde yol gösterici, bin kişinin içinde hiç.

SHP'de "Güçlü Genel Sekreter" istemi şu soruyu akla getirdi: "Kendine uygun gelmeyen bir iktidarın da mı isteklisi?"

Ortada görünmeyen, ama göründüğü zaman görsel... Saçları alnına düşer. Kennedy (bir Halk Cumhuriyeti Kennedy'si) çağrışımı.

Reel politika, ona görünmeden de varolma olanağını sağladı. "Sosyal davranış" kürsüsü doçenti, ustası, daha doğrusu ağabeyi Turan Güneş gibi sadece bir "eda" halinde kalmadı; belirsiz de olsa, bir "tavır" olarak boy göstermeyi bildi. Baştan sanıldığı gibi, Ecevit'in bir karikatürü olmadı. Karizması yok, bu yüzden bilinçli biçimde, sloganı da yok. Tavrı sanki partinin, hatta bütün politika tarihinin olması gereken tavrı. Bağırmayı gerçekçi bulmaz. Ama küçük kardeşi Alyoşa (İsmail Cem) gibi aydınlık sayılabilen bir gülümsemesi de yoktur. Onun gibi miyop değil, geleceğe fazlaca uzaktan bakar. Ama miyopluk gibi bunun da bir adı yok mu?

Şu tavır: "Biz daha öyle birkaç kişiyiz ki..." Bedavacı.

Reel politika, natüralist politika mıdır? Baykal bir yerde natüralizmi izlenimci bir ılıca turizmine bağladığının ayrımında mı acaba? Belirsizlikten çok şey umuyor; belirliliği de beklenmedik anda gövde gösterisi olarak alıyor. Köksüz, ama sürekli bir veliaht duygusu içinde. Tam denge yitimi noktasında “dayılanma” eğilimi bu duygunun sonucudur. Oysa kendisinin toplumdaki izdüşümünden çok daha nitelikli olduğu da belli. Gemi aslanı felsefesi Baykal’ı yıprattı. Eskiden merak edilirdi. Bugün, biraz da yanlış bir düşünceyle adamakıllı özsüz sanılmakta. Yalnız gölgesiyle göründü; ışığın hemen önünde durarak, hep öyle yaparak gölgesini büyüttü. Öyle ki pelerini ürkütücü de sayılır oldu.

Evet, CHP’ye karşı bir CHP’liydi. Bülent Ecevit’in “karşısında” kimi zaman direnmeyi, eleştiri gibi gösterirdi.

Şimdilerdeyse, Erdal İnönü’nün “önünde” eleştiriyi direnme olarak gerçekleştirmek ister gibi. Bu da onu SHP’nin “dışında” bir SHP’li durumuna getirebilir.

Her şey bitti mi? Sayılmaz.

Deniz Baykal’ın o saç büklümü, alınyazısını bugün yine özenle gizlemekte. Eskisi kadar güvenli biçimde olmasa da.

18 Ocak 1987

İhsan Doğramacı

Gülümseme hakkını da zaman zaman kullanmaktan vazgeçmeyen nobran yüz. Haydar Saltık'ın sivili ve laiki.

1915 Erbil (Kerkük) doğumlu İhsan Sabri Doğramacı'nın TC yurttaşlığı 1947'de gerçekleşmiş; güzel şey. Ama bunun ABD'den döndüğü gün, hemen o gün gerçekleşebilmiş olması da çok ilginç.

Vakıf esprisini ABD'deki anlamıyla ülkemize ilk getiren, hiç değilse bu espriye yatkınlık kazandıran adam. Entelektüel hayatımızın Özal'ı. Fon ne demek? Doğramacı'daki vakıf demek. Üstelik, Doğramacı'daki, vakfı siyasal plana dönüştürme gücü, Özal'ın fonlarla yaptırabileceğinden çok daha büyük. Çünkü işini duyarlıksız terazi sistemiyle gerçekleştirmekte.

İlk özel üniversiteyi kurmak istedi; vakıf üniversitesi, kuracaktır. Ayrıca Fortune dergisindeki örneklere dayanarak vakıf devleti de kurmak isteyecektir. Nasıl? Kendi deyimiyle her işi "başka kaynaklardan yürüterek", "hiçbir yerden tek kuruş almadan" oradan oralara milyarlar aktararak...

Ülkemizdeki iki ayaklı "üs"lerin en sevimlisi; "tesis" de diyebiliriz. Çokuluslu (ABD, Fransa, Türkiye, İsviçre, Irak) profesör.

Ferdinand Lundberg'in Para Babaları (The Rich and Super Rich) adlı yapıtının bir yerinde şöyle bir cümle vardır: "Sovyetler Birliği'nde politika ile ilgilenebilmek için mutlaka Komünist Parti'ye üye olmak gerekir. ABD'de ise kişinin siyasa içinde etken rol alabilmesi için mal mülk sahibi olması şart." Doğramacı'nın ülkemizde bu ikinci örneği tutundurmada büyük payı oldu. Vakıf, yani vergisiz servet ve gelir. Servetin belirsizliği, belirsizliğin gücü...

Doğramacı, Irak'taki petrol ortaklığı paylarını satarak eşiyle birlikte İsviçre'de bir Çocuk Sağlığı Vakfı kurdu. Vakıfların üst kademe yöneticilerinin son derece değerli, kusursuz politikacılar oldukları gerçeğini çok iyi bilir. İngilizcede vakıf yardımları için kullanılan bir deyim vardır;

Doğramacı o deyimin yardımlardaki ön ya da art niyeti açıkladığının da pekâlâ ayrımındadır: Aç köpekler! (Hungry dogs!)

Hendek Savaşı sonrasında Selman-ı Farisi.

Kimi zaman da, ne yazık, Yasef Nasi.

Güler yüzlülüğü zorbalığın maskesi olarak kullanmakta usta. Dikkat edersek, 12 Eylül'den bu yana yüzü her geçen gün biraz daha masummuş gibi geliyor bize. Gerçekte işlevi, oligarşiyi töhmetsiz göstermek. Hoşnutsuzluğu denetim duygusu, müdahaleyi ağırbaşlılık gibi kullanabiliyor.

12 Mart'tan önce üniversitede hatırı sayılır ölçüde özerklik yanlısı göründüğünü de unutmayalım. Daha sonra, o da Demirel gibi (onunki kadar açıkça olmasa da) MHP eylemlerinden bir şeyler ummaya başladı: “Tuttuğunu koparan milliyetçi!” 12 Eylül'den sonra ise özerkliğe tam karşı çıktı; onu kazıdı.

Mamak Askeri Cezaevi talimatı ile YÖK yönetmelikleri arasında, tarihsel planda, gerçek içerik yönünden pek bir ayrım yoktur. Doğramacı, vakıf devleti için, boy atmasını özlediği elitin öğrenim yeri olarak bazı üniversiteleri pilot kurum saydı. Yeni elit, Özal'ın lümpeninden çekilmiş kumla, kendisinin yumuşak başlı yüksek bürokrat gönüllü genç işadamı kireciyle oluşmalıydı. Yeni iç-evlilikler kurdu. O oluşumun gerçekleşmesi için rastlantı öğesine dayanmaktan da zaman zaman çekinmedi.

Bayar, Atatürk'ün yanında nasıl duruyorsa, Evren'in yanında öyle durdu. Belki biraz daha iyi.

SBF köşeye gitti. ODTÜ kenara kaydı, Boğaziçi parıldadı. Hacettepe yerine tam oturdu.

Kimi zaman kollarını sevinçle yukarı kaldırarak koşan bir Elam veziri gibi boy gösterdi.

Kimi zaman kampuslarda bir “şerif” raconuyla yürüdü.

Tutsaklığın rektörü. Sakal yorumcusu. Üniversite öğrencisini, hatta öğretim görevlisini kendi yapıtının adıyla görmek ve göstermek istedi: Prematüre Çocuk... Vakıf devleti kurulduğu zaman, Milli Piyango büyük ikramiyeleri hemen her zaman satılmamış bilete çıkacak. Ve Doğramacı son derece inandırıcı bir tavırla, bunun dünyanın her yerinde böyle olduğunu söyleyecek.

Atatürkçü olmaktan çok, Atatürkiyeci.

Yurtsever elbet, ama daha çok da yurtsevici.

Hacettepe Üniversitesi'ni çocuk hastanesi olarak kurduğu yıllar, ne yazık ki, Ankara'nın hava kirliliğinin de hemen başladığı yıllar olmuştu.

Elbet, bir rastlantı olarak.

25 Ocak 1987

İsmail Cem

İsmail Cem, bir ölçüde Deniz Baykal'ın İstanbullusu ve temizidir. Ama Deniz Baykal'ın onun Ankaralısı olduğu söylenemez. İsmail Cem'in Ankaralısı yok. İkisi arasındaki ayrım SHP kadrolarının ön sıralarında (ön sıra, evet!) oturan kişilerin sosyal demokrasi çizgisindeki durumlarını da özetler: İsmail Cem yalnız düşünceleriyle var, Baykal'ın ise sanki düşünceleri de var. Birincisinde salt düşünce pratiğin yerini doldurmak ister; ikincisinde salt pratik kendi yerini büyütmeye yönelmiştir.

İsmail Cem dipnottur; Baykal ara başlık.

Biri tavır, biri üslup.

İsmail Cem: Sümbüllük taslayan leylak.

Deniz Baykal: Dekoratif kaygılarla leylağın önbiçimi olarak sunulmuş sümbül. Biri açık yürek, öbürü yüce gönül.

İsmail Cem, Eflatun'dan icazet almış; Deniz Baykal, Macchiavelli'den.

Leylak, yani İvan ise "başkanlık makamı sorunu"nu görüşmek üzere ertesi gün Alyoşa ile öğle yemeği yiyecek. Dimitri'yi "güçlü genel sekreter sorunun"dan ötürü haşlamıştır; iki yüzünü de karaya çıkarmıştır onun. Güncel gerçeğe vurulursa, Deniz Baykal da, İsmail Cem de, SHP'deki son çıkışlarında açıklanamaz bir biçimde başarısız ve eksik kalmıştır. Yine de İsmail Cem gerçek SHP'li. Avcı Raif, istatistikçi, "Yeşilkaya Savcısı"; Göymen, Ayla Akbal gibi. Kusuru Zeyne'l-Âbidin ışığını her şey sanmasıdır. Bu sanının zararı kendisinedir (seçilemez).

Yarının çocuğudur İsmail Cem. 1960'lı yıllarda yazı ve düşünce dünyasında ilk boy gösterdiği günlerde de öyleydi. Yazısı biraz çetrefildir; Üsküdar'a gider. Ama çoğunca Anglosakson yazarlarında görülen bir açıksözlülük o yazının temel niteliğidir.

Ülkemizde özeleştiri yapabilecek birkaç kişiden biri.

Her şeye bakmak istemek... Yaratıcı yanı buradan geliyor. İçinden geçtiğimiz güçlükleri önceden kestiremez; kestirdiği anda da, onu, mutlu geleceğin zorunlu dönemeci olarak kabul eder.

Ütopyacı değilse de, aşırı iyimser.

Gelişmeyi bugünle herhangi bir gelecek açısından tasasızca uzanan bir doğru çizgi gibi görür. Toplumun yazgısı, bütün toplumların yazgısıdır; bir arınmışlıktır. Toplum mutlaka arınacaktır.

İsmail Cem ‘40’lılardan. Robert Koleji çıkışlı. Yükseköğrenimini 1962’de Lozan Hukuk Fakültesi’nde tamamlamış. Hemen ertesi yıl da Milliyet’te gazeteciliğe başlamış. 1964-1969 arasında Cumhuriyet’te yayımladığı araştırmalarla (Toprak Reformu; 1969 Seçimleri ve Türkiye Gerçekleri: Geri Kalmış Ülkelerde Sermaye Birikimi...) dikkati çekti. O günlerdeki araştırma duygusuna canlılık getirdi. ABC dergisini çıkardı. Milliyet’te köşe yazıları yazdı. CHP-MSP koalisyonu sırasında TRT Genel Müdürü (1974-75). Ardından Politika gazetesini çıkardı. Şimdilerde Güneş’te.

Bir yazısında günlük yazı yazmanın tuzaklarından söz eder; bunlardan biri de yazarın olaylara yakından bakması, geniş açının sağlamlığından yoksun kalmasıdır. İsmail Cem, temelde araştırmacı olduğundan ve bu niteliğini hiçbir zaman yitirmediğinden, öyle bir tuzağa pek düşmüyor. Yine de bir iki konuda (CHP’de ortanın solu olayı, Ecevit, 1979 kısmi seçimleri, vb) görüngesinin görmezden gelinmez biçimde oynadığını kendisi de kabul ediyor. Daha önce umutla baktığı, hatta bağlandığı 1970’li yıllar bir süre sonra onun için “harcanmış yıllar” olacaktır.

Bir noktada İsmail Cem için politikanın olanaksızlaşabileceğini söyleyebiliriz. TRT Genel Müdürlüğü sırasında bazı yayın ilkeleri adına CHP karşısında direnmişti. Ama kendisi zaten bu partinin üyesi değildi. Şimdilerde “SHP’nin kendisi” gibi, doğrudan SHP gibi bir davranış bütünü içinde. Erdal İnönü’ye karşın, “başkanlık makamı sorunu”nu ortaya atması da bir ilkenin (demokratikleşme) kendisinde maddi içerik kazanması, zorunlu biçimde abarması olarak yorumlanabilir. Ama o ilke niçin İsmail Cem’de maddi içerik kazanıyor ve onda abarıyor?

Bu soruyu şöyle bir ikinci bir soruyla birlikte yöneltmek gerekir. “SHP’nin kendisi” olarak değil, İsmail Cem olarak davrandığında ne olacak?

Yazılar da yazan bir politikacı değil İsmail Cem. Politikaya bulaşmış bir yazar. Bu arada yönetici olarak soyunmak da istiyor politikaya. Nasıl yapacak bunu? Politika onda düşüncenin dolaysız pratiği olarak yer etmiş. Salt düşünce, politik didişmeler içinde ölüdoğa (natürmort) biçiminde kalabilir. Tutup, İsmail Cem’e “naif siyasetçi” sınırını yakıştırabilirler.

1 Şubat 1987

Hüsamettin Cindoruk

Demokrat Parti kökenli politikacıların çok sevdikleri bir deyim vardır: “1946 ruhu”. “Hüsamettin Cindoruk’u o ruh değil de “1960 Yassıada duygusu” belirlemiştir. Yani “1960 ruhunun tersi.”

O duygu Hüsamettin Cindoruk’a para, ün ve çeşitli alanlarda varolma şansı getirdi.

DP-AP-DYP çizgisi üzerinde yer almış parti yöneticileri içinde söze onun kadar hakkını verebilen kişi gelmiş değil. Salon hatibi. Bir durumu eleştiri planında bir anda en iyi o özetler. Slogan ustası. Demagoji cümlesine özdeyiş temizliği sağlayabilir. Her durum için ayrı olmak üzere, sağlam bir düşünce yürütme biçimi var. Bu ona hizipçiliğe elverişli bir fırsat da kazandırmakta: Apayrı, birbirine ters iki şeyi aynı sağlamlıkta savunabilir.

Belirsizliğe bel bağlayan, böylece daha büyükmüş gibi görünmeyi uman yetenek.

Özünü titizce gizler gibidir.

Oysa bütün bir DP-AP-DYP tarih zincirini ele alırsak, Hüsamettin Cindoruk’un Tevfik İleri-Sadettin Bilgiç doğrultusunda olduğunu göreceğiz. Çok seyrek olarak yüzünde, adaşı Hüsamettin Tiyanşan’ın çizgilerinin yer almasına da izin vermiştir. Ama çok seyrek. Ve Cindoruk’u belirlemez.

Yırtık bir Ferruh Bozbeyli, şakıyan bir Sadettin Bilgiç, düzey kazanmış bir Faruk Sükan düşünelim. Ama Bozbeyli İstanbul’un ortalık bir yerinde, bir gazinoda yırtılıyor; Bilgiç hafif müzik de şakıyor; Sükan zehrini artık bir daha kullanmıyor olsun... İşte, Hüsamettin Cindoruk, DP-AP-DYP çizgisinin hemen ikinci sıradaki adamlarının bireşmişi olarak karşımızda! Bu fotoğrafları iç içe geçirelim; onun yüzü çıkar ortaya.

Şöyle diyor: “Daima cumhuriyetçi, demokratik sağ partilerde görev aldım. Daima iktidarlara karşı çıktım ve iktidar partilerini terk etme cesaretini gösterdim.” Çoğunca o fotoğraf adına mı? Aslında, Cindoruk için

ayrıldığı ve girdiği siyasal kuruluşlar o kadar da önemli değil. DP’den Hürriyet Partisi’ne geçti. Ama sonunda yeniden DP’ye dönecek. Menderes’in avukatı olacak. AP’yi bırakıp Demokratik Parti’ye girdi; ama sonunda yine Demirel’e gelecek. Hem de kimlerle!

İzmir’de doğmuş. İç Anadolu’da doğmuş olsaydı dünkü ve bugünkü gerçeğine daha bir ışık düşürmüş olurdu. Avukat olmasaydı “liberal” sözcüğünü de ağzına almayacaktı belki. Zenginlerin mutsuzluğu, içindeki ayeti hatır senedine dönüştürdü. Ali İpar var, yurtdışında yaşayan, yurtdışı ilişkileri pürüzlü kişiler var... Bütün bunlar onu gençlik kollarındaki, Hürriyet Partisi günlerindeki yakışıksız, ama aynı zamanda karşılıksız cesaretten kopardı.

Yazgısıdır, her olaydan biraz haklı ve çok kârlı çıkar. Bugünkü durumunu Zincirbozan’a (küçük Yassıada), daha çok da Mehmet Yazar’a (sivil Sunalp) borçludur.

12 Eylül odakları ortanın sağı için çok yapay bir biçimde Mehmet Yazar’ı öne getirmek isteyince, Cindoruk’a gün doğdu.

İdeal il başkanı. Başka şey de istemez. Yaşar Keçeli onun parti genel başkanı olması için çok uğraştı. Böylece kendini en büyük tehlikeye karşı korumuş oluyordu.

Bir de şu var: Hüsamettin Cindoruk, Menderes’e ve Demirel’e karşı, baştan beri Bayar’cı bir tutumla boy göstermiş. Ayrıntıları tam anlaşılmasa da gerçek bir ilişki bu. Hiç değilse Cindoruk, kamuoyunda böyle bir görüntü yaratmayı başardı.

Bayar öldü: Hüsamettin Cindoruk şimdi boşlukta. Bayar’ın ölümü parti içinde ona karşı zaten varolan güvensizlik duygusunu büyütmüş gibi. Şu anda gizlenmesine çalışılan bu duygu, bir gün, yeni, hatta belki haksız katsayılarla da çarpılarak dışavurulabilecek. Böylece o her yerinden zekâ taşan Cindoruk’un duyguyla başlamış serüveni yine duyguyla noktalanabilecek...

Bugün en parıltılı dönemini yaşıyor. Güzel sözleriyle demokrasinin kuyumcusu, daha doğrusu sarrafı. Ama Cindoruk’un üst düzeyde

kalabilmesi için tek yol, demokratik istemleri Demirel'in de üstünden aşırabilmesindedir.

O göz var mı onda! Kendi konumu adına iyice gerçekçi. Bugün iktidarı teslim etseler, alır mı sanıyorlar? Büyük Türkiye Partisi'ne de "şemsiye adam" olarak Emekli Orgeneral Fethi Esener'i götürmemiş miydi?

Gerçek anlamda emanetçi.

Şövalye olarak anımsanmak da istiyor. Hakçası, öyle bir yanı da yok değil.

Ayrıca bu iş, işine gelir.

Şemsiyeci.

8 Şubat 1987

Samime Sanay'ın Sesi

1930'lu yılların sonlarında alaturka müzikte iki ses anlamlıdır: Münir Nurettin, Safiye Ayla. Münir Nurettin, o yıllarda, bir yerde Atatürk'ün sesini de arar. Bunun için "söylev" tonu da taşır. Ama Münir Nurettin, daha sonra, 1940'lı yıllarda, alaturkadan Türkçe tangolar çıkarmaya, 1950'li yıllarda mevlit okumaya da çalışacak. Yine de, temelde bu sesin edebiyattaki karşılığı Halit Fahri Ozansoy, politikadaki karşılığı Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir. Bütün serüveninde bu noktalar ağırlık kazanmıştır. Münir Nurettin'in sesi, atmosferine bırakıldığı dönemlerin renkleriyle öylesine özdeşleşmiştir ki, oralarda kalacaktır.

Çocuğu yok.

Son kırk-elli yıllık evre içinde tek doğurgan ses Müzeyyen Senar'dır. Anaç, mırıltılı, daha çok da mırlama sözcüğüyle tanımlanabilir bir ses. Renginden değil, kıvamından söz edilebilir. Söylev'e karşı "haz" cephesini açar. Yavaşça sağına sağına, soluna soluna dönen; noktalama işaretlerini kaldıran; sessizliği de kendi hanesine yazan bir ses. Cinselliği üstlendi. Bir sürü çocuğu oldu; torunları var.

Zeki Müren onun parıltılı çocuğu, Behiye Aksoy hayırsız kızıdır. Bülent Ersoy'a gelince, ona da Müzeyyen Senar'ın mafya ile birleşmesinden doğmuş, gizlice, ama özenle büyütülmüş, yasadışı çocuğudur diyebiliriz. Samime Sanay, Behiye'den olma torunu.

Arada ve yanda birçok ses geldi elbet.

Bugün arkadaşları tarafından da "1 numara" olarak gösterilen Muazzez Abacı, hayat serüveninin sunduğu bütün fırsatlara ve kamuoyu dopinglerine karşın, iki arada kaldı. Alaturkanın Ajda Pekkan'ı olan Emel Sayın'ın sesi ise tam anlamıyla bir antoloji. Yeni Müzeyyen olmaya özenen ve gerçekten eşsiz sesini haz değil, drama planında gerçekleştirmeye çalışan Sezen Aksu, hep aynı şarkıyı söylediği için şimdilik tıkanmış durumda. Ama şimdilik...

Ahmet Özhan mevlithanlığı seçti. Bir zamanlar Ümit Yaşar'ı, Yahya Kemal sanıyordu. Sonunda dünyadan kopmak istedi. Ama, feleğin işine

bakın ki, yalnız sesiyle bağlıydı dünyaya. Sökemedi. Kendisi koptu, sesi orada kaldı. Yeditepe'nin Boğaz'a bakmayan art eteklerinin sesi.

Gönül Yazar: Kukla ses. Kuklanın dayanıklılığı.

Semra İnanç: Cam kırığı.

Müzeyyen Senar'ın sesinde, bütün sırlarını bilen temizlikçi kadına bağırıp çağırdıktan sonra, telefonda "testiden sızan su" gibi konuşan kadının bütün halleri var. İş orada bitmez. Temizlikçi kadın da az sonra o telefonda aynı ses tonuyla konuşacak.

Müzeyyen zamansızdır.

Ama çocukları ve torunları belli zamanların, dönemlerin yansıtıcıları oldular. Kızları al cinsellik, oğulları mor cinsellikle dolaştılar.

Zeki Müren DP dönemindeki eskiye özlemin, halk avcılığının simgesidir. Radyonun yeni işlevi. Köçek kavramını yeniden ve çok değişik biçimde yarattı. Yine testi örneğinden çıkış yaparsak, onun sesi, usul usul dolmak için yanıp tutuşan bir testinin serüvenidir. Banka ikramiyeleri, devlet eliyle zenginleşmiş bireylerin eğlence biçimleri; çok ilkel ama bin bir renkli reklam tasarımları; Bal Mahmut'un yeniden sahneye çıkışı; sesin (hakçası, en değişik, en özgün ses) konuşma cümlesinde yitip gitmesi; yumuşakçalar arasında görünmez olması. Müzeyyen, belki sanırdı ki tatlı Yusuf'undan firavunlar korkacak. Korkmadılar. Yine de Zeki Müren'in gömleği muhafızlar tarafından yırtıldı.

Gerçek parıltı. Ama alaturkanın göçmesi de onunla başladı. Behiye Aksoy: Vurmalı ses, teneke! Müzeyyen'den ol da, çamurdan ol... Behiye'nin sesinde lümpenin adımları da duyulmaya başlar. Ayrıca günümüz feministleri, kulak verseler, o seste bir kadın direnmesi bulacaklardır. Behiye Aksoy, Müzeyyen'i kendinde başlatmak için onu sıfıra indirir. Elinde tek silah efekttir.

Bülent Ersoy kara paranın karşılığı oldu. Kara para yasallaşınca kalkıp gitmek zorunda kaldı. Müzeyyen ağzının kenarına çiçek gibi bir gülücük

takardı. O gülücük Zeki Müren'de köpük olarak belirdi. Bülent Ersoy'da ise köpüğün salyaya dönüştüğü görüldü.

Samime Sanay'ın sesi ise Müzeyyen ailesinin 12 Eylül yansıtıcısı. Sadece mırlama var onda. Yumuşak sesli harfler konuşuyor yalnızca. Sessizlerin bir bölüğü de kendine başka iş aramaya başlamış.

15 Şubat 1987

Sivil Turhan Paşa

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin 1950-1951 ders yılının birinci sınıf öğrencileri, Anayasa Hukuku Profesörü Bülent Nuri Esen'in bir gün, uzun boylu, yüzünü gözlüğüyle finanse etmeye çalışan, belki de o gözlükten ötürü çevresine bulanıkça bakan bir genç adamla kürsünün önüne geldiğini anımsıyorlar. Bülent Nuri Esen, bundan böyle Anayasa derslerini Doçent Dr. Turhan Feyzioğlu ile paylaşacaklarını; derslere bir hafta onun, bir hafta kendisinin geleceğini belirtmiş, o arada genç adam için anlamlı övgü sözleri sıralamıştı: Hukuk Fakültsi'nde her yıl sınıf birincisi, son sınıfta ayrıca okul birincisi...

Demokrat Parti'nin ilk iktidar yılı. O yılın Mülkiye birinci sınıf öğrencileri genç doçentten çok yararlandılar. Gerçekten iyi bir hocaydı. Onun derslerinde dalga geçen kişi kalmadı. Güzel ve esprili laf etmenin yerine, düzgün ve amaca uygun konuşmanın temellerini atmıştı. Hafifçe çıtlayan (ama hiç de çatlak sayılmayan) sesi, en dolu, en güvenli hukuk cümlelerine basa basa yükseliyordu. Bu uçuş sırasında (diyelim, ders aralarında), sürekli olarak ve dolaysız biçimde DP iktidarını sarsaladığı anlaşılıyordu. Daha ilk derslerinde politikaya soyunacağı belliydi. Bir zorun muydu bu onun için? Belki. Ama sınıftaki iki yüze yakın öğrencinin çoğunun, o günlerde çoğulcu demokrasi adına iktidara gelmiş DP'nin yandaşı olduğunu unutmayalım. Kızarırdı onlara yanıtlar yetiştirmek isteyen Feyzioğlu. İsmet Paşa'yı savunurdu. Hatta bir keresinde, Atatürk'e karşı bile savunduğu unutulmadı: Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nda 1938'den sonra daha insancıl sayılabilen değişiklikler gerçekleştirilmiş...

Feyzioğlu, Türkiye'de yenisi kolay kolay gelmeyecek bir yetenek; büyük birikim; dev hazırlık... Ne yazık ki yetenek fazlaca özsever (narsist) çıktı; birikim kişisellikte eridi; hazırlık ise işte sonunda, kendi deyimiyle göç hazırlığı haline geldi. Ve dağıldı.

Her şey kişiseldir Turhan Feyzioğlu'nda. Sözgelimi Ecevit gerçeği olmasaydı, ortanın solunu o savunacaktı (baştan savunuyordu da); İsmet Paşa'ya karşı çıkmayacaktı. Önceleri CHP'de ikinci Nihat Erim'liğe hem

soyunup, hem onu içine sindiremezken, birdenbire verilmiş bir kararla bu partinin Ferruh Bozbeyli'si olmayacaktı. Burası çok kesin.

Kamu Hukuku alanında onca derinleşmiş bir bilim adamının, 1982 Anayasası üzerine hiçbir şey söylememesi, bir yerde o anayasayı üstlenmesi ilginçtir. İşkence, yurttaşların fişlenmesi, enflasyonun özel bir yöntem olarak kullanılıp gelir ve servetlerin, kesimlerarası aktarım olayı, Aydınlar Dilekçesi, Tunceli köylülerinin göçe zorlanma gerçeği, sansür, kitap yakma, laiklik, polise verilen yetkiler, yurttaşlıktan keyfi çıkarma tasarrufları, doğa ve insan kirlenmesi... Bütün bunlar karşısında kılı kıpırdamayan bir Turhan Feyzioğlu. Birinci MC'nin (Milliyetçi Cephe) Atatürkeşçi hocası. Devleti iki üç kişinin egemenliği sayan bir hukuk ya da hayat anlayışının temsilcisi bir Feyzioğlu.

27 Mayıs'a, hemen öncesinden başlayarak sahip çıkmak isteyen, bu uğurda 1960'lı yılların başlarında bazı tehditlere de başvurmaktan sakınmayan bir Feyzioğlu: "Devrim Ordusu'nda kimlerin bulunduğunu bilseniz, dudaklarınız uçuklar" gibisinden sözler de söylemişti. Hazırlanmasında büyük katkıları olduğu 1961 Anayasası'na daha sonra karşı çıkacak. 12 Mart sonrası yapılan değişikliklere ses çıkarmayacak, 12 Eylül'ü, 1982 Anayasası'nı sessizce evetleyecek. Tutuculuk diye bir şey varsa Feyzioğlu odur. Metternich gibidir, statükonun iyiye doğru kaymasını bile istemez.

Atatürkçülüğün noteri ve genel yazmanı.

YÖK'e, milli parklara, SİT alanlarına paralel bir kuruluş olan AAMBYK (Atatürk Araştırma Merkezi Bilim ve Yürütme Kurulları) üyesi. Atatürk'ü tutuverdi; tutucu yaptı.

Atatürkçülük anlayışında adamakıllı gerçekçi. Ona göre Atatürkçülük, kapsaması gereken ilkelerle değil, kendi dışındaki öğelerle tanımlanmalıdır. Atatürkçülük için "şudur, şudur" diyemeyiz; "şu da değil, şu da değil" diyerek kavramalıyız onu. Bir kişi belli bir düşünceye, bir hayat görüşüne bağlanmıyorsa, Atatürkçüdür. Atatürkçülüğün belirleyici öğeleri yoktur; tek tek neleri kapsamadığını sayarsınız, sonuçta, elinizde kalan şey Atatürkçülüktür işte.

Eskiden sesi çıtlardı; ama nasıl coşkuluydu o günlerde! Şimdi yaşlandı, sesi artık biraz da boğuk geliyor; ama ne ilkeler boğuluyor o seste! Öğrenciliğinde ve hocalığının ilk yıllarında öylesine başarılar kazandı ve "iftihar"lara geçti ki kendini Türkiye'nin kendisi gibi görmeye başladı. Politikaya girdikten bir süre sonra da fazlaca esnedi; Kayserili olduğunu anımsadı. Pek yalan söylemedi, ama bazı şeyler belli koşullarda o anlama gelmez mi? Gerçi hâlâ bazı durumlarda yüzü kızarmaktaydı; ama pişmişti artık; "pişkin" bir politikacı olmuştu. O eski çıtlayan ses, boğukluk evresini de geride bırakmış; genizden gelen, umursamaz bir ton kazanmıştı.

Öğretmenlerinden üstündü. Ama önce, kendi öğrencilerini yitirdi. Keşke Harp Okulu'na gitseydi, sivil Turhan Paşa!

Her şeyin hâlâ başyardımcısı...

22 Şubat 1987

Bedrettin Özfatura

Günümüzde iki general selamlaşıyorsa, orduyu selamlamış olur. Yine günümüzde iki belediye başkanının birbirini selamlamalarının altında “pazar” kavramı vardır. İki prototip (dört eğilimin ikisi) olarak, Bedrettin Dalan pazarlık gücüyle, Burhan Özfatura ise pazarcılık kaygılarıyla belirir.

Son yıllarda belediyelerin gelirleri adamakıllı arttı; 1982 seçimleri belediye başkanlarının yüzlerine göreli bir demokratik çizgi ekledi. Bunlara, ANAP iktidarı döneminde oluşan denetimsizlik duygusunun belediye başkanlarına kazandırdığı “hesapsızlık gücü”nü eklemeyi de unutmayalım. Büyük illerdeki ilçe belediye başkanlarının ve küçük il belediye başkanlarının yarattığı skandallar ve yolsuzluk söylentileri büyük il belediye başkanlarını ayrıca güçlendirdi. Onları o tür işlerin çok üstünde, çok ötesindelermiş gibi gösterdi.

Bu arada, İstanbul ve İzmir belediye başkanları iyice öne çıktılar. Kişisel görüntüleriyle, partinin çerçevelerinden taştılar; ad yaptılar. Çıkışlarıyla başbakan yardımcılarını, bakanları sildiler.

Aynı işleri yaptığı halde, Ankara Belediye Başkanı için aynı sözleri söyleyemeyiz. Ankara Valisi gibi Ankara Belediye Başkanı da, bu açıdan “Yalova Kaymakamı” konumunda. Küçük bir dernek başkanının sesi bile onlarınkinden çok daha gür çıkar Ankara’da.

Fotoğraflarına bakarsanız ikisi de düz, hatta sıradan adam görünümünde. Bedrettin Dalan mühendis. Müteahhitlik de mi yapmış? Yine de “haksız olma hakkı”nı savunabilmesi için bu bir neden olmamalıydı. Dalan’ın bir de hesapsızlığı gönlü bol bir davranış olarak kabul ettirmeye çalışması var ki, kolay açıklanamaz. Özfatura daha önce maliye hesap uzmanlığı, İzmir defterdarlığı görevlerinde bulunmuş. Onun tavrını, temsil ettiği mistik görüşün varolma savaşı olarak düşünebiliriz.

İkisi de fedai.

Ama kişisel planda Dalan kârlı; Özfatura zararlı, kendini olduğu gibi ortaya koyamamanın sıkıntısı içinde. Gazinoların her gece tıkabasa dolu

olmasını genel bir refahın sağlıklı ölçüsü sayabiliyor. Tekkecidir Özfatura. Sessizliği özgürlük sayar. Kitle onun gözünde bir “kullar” topluluğudur.

Dalan’da ise birbirine karışarak anlamsız olmuş sesler arasında özgürlüğü dışlama ya da görünmez kılma özlemi var. Bu da yeni İstanbul peyzajlarının arkasında gerçekleştirilmelidir. Kitle bir “hiç”tir Bedrettin Dalan için.

Buradan alınırsa, ne tuhaf, “kul” daha iyi.

Demin ANAP’taki dört eğilimin “ikisi” demiştik. Baskın çıkan ikisi, son ikisi desek daha doğru. Aralarında çatışma da var. Özfatura, ta İzmir’lerden bağırıyor Dalan’a. Erbakan, Demirel’e bağırırdı ya... Demirel de işbilirlik içinde susardı ya... Özfatura, Dalan karşısında “Bedir” Savaşı’nı kazanacak sanki. Beriki de kapalı fatura yöntemiyle işe nasıl olsa bir gün bir çizgi çekerim havasında.

İkisi arasında şöyle bir ayrım da var: Dalan’ı, bir küçük ilçe belediyesinin başına getirin, hiçbir şey yapamaz orada. Özfatura ise çok daha küçük bir birimi daha iyi yönetebilir. Buna karşılık Özfatura’yı İstanbul’a getirin, sıfırdır; Dalan, İzmir’de de işi pişirir ya da pişirebilir. Dalan, belediyenin üstünde ama ilkesiz; Özfatura belediyenin dışında ama yönetim duygusuyla silahlı. Yine de, Türkiye’de yerleştirilmiş bulunan yeni çarkın, yerleştirenlerin gerçeklik duyguları adına, iyi seçilmiş iki başkan karşısındayız.

Şu da ayrı bir gerçek: ANAP içinde ikisi de siyasal yönden zayıf halkaları oluşturmakta (burası da baştan hesaplanmışsa, bir ökelik söz konusu).

Bedrettin Dalan, CHP’deki Aytekin Kotil-Ali Topuz tavrı içinde. Kotil ve Topuz, bütün kişisel çabalarına karşın, AP’nin ve İstanbul’daki “inşaat” gücünün CHP içindeki uzantıları olma görünümünden bir türlü kurtulamamışlardı. Bir farkla: Dalan işin sıcak pratiği içinde; öbürlerinin yalnızca dolaylı ve muhalif işlevleri vardı. Kısacası, Dalan da kendi partisi içinde paralel bir konumda.

Özfatura’ya gelince, onun için tam öyle diyemeyiz. Yeni bir deney onunki. Yüzü de Türkiye’de o planda rastlanmadık yeni bir yüz.

Yakup şimdi Mısır'da; uçakla gitti oraya; gelmesi de gecikti. Firavun'un Ermeni hekimine "dört" damarını emanet etti.

Yusuf'çuğu, işte, firavunun ekinlerini planlamakla görevli. Bünyamin (İsmail Özdağlar) zindandan çıkmış; Nil kıyısında ağlar.

Bu öyküde asıl Yusuf, Bünyamin mi yoksa?

Asıl konuya dönersek, Özal, Bedrettin Dalan'ı belki daha önce; ama Burhan Özfatura'yı kesin olarak kaybedecektir.

Özal'ın yerini, bir an için bile olsa Güzel'in alması bunu hızlandırmakta.

1 Mart 1987

Vasfi Rıza Zobu'nun Siyasal Hayatı

12 Eylül yönetiminin, özellikle ilk iki yılında, toplumumuzda tutucu nitelikleriyle belirmiş, unlarını çoktan elemiş, etki güçlerini yitirmiş ileri yaşta kişilere yaklaştığı; onlardan destek almak istediği görülür: Basında Burhan Felek; politikada Celal Bayar, Sadi Irmak; mizahta Bal Mahmut... Örnekleri çoğaltabiliriz.

Tiyatroda da Vasfi Rıza Zobu... Üstat, adı bir bakıma kendi adıyla da özdeşleşmiş olan eski yuvasında (Şehir Tiyatroları) sanatçı temizliği yapma görevini üstlendi. Siyasal açıdan gerçekleştirecekti bunu: Sonradan seslendirilmiş bir pandomim gösterisi. Kulisi bastı. Sarı pudra sürdü. Gözdağı vermek için, gözlerinin kenarına çektiği cılk kırmızıyla büyüttü onları. Gerçi kısa süren bu siyasal hayat deneyinde de zaman zaman doğaçlamalara başvurmadan edemedi; ama ömründe, metne sadık kaldığı, "yazar"ı en çok yücelttiği dönem de bu dönem olmuştur. Pirandello'nun utanç dönemi yapıtlarını uyarladı:

"Bir Şahıs Beş Yazarını Arıyor."

Bir de kılıç taktı beline. Macbeth mi?

Bu işlere karışmasa, hiç değilse bir Bedia Muvahhit gibi kalmayı bilse daha iyi olurdu. Eski başarılarına, anılara gölge düşürmezdi. Ama o ki hükümet komiserliği görevini üstlenmiş bulunuyor, yeni jübile konuşmalarını da hak etmiş demektir.

Zobu'nun sözlük anlamını bilmek olanaksız. Ama "Zo" Latince hayvan; "bu", Osmanlıca "koku" demek olduğuna göre, Vasfi Bey'in siyasal hayatındaki rolünü şöyle tanımlayabiliriz: Osmanlı kokulu, Latin kökenli canlı. Tabii ki kürk hayvanı.

Kavramı sahneye uyarlamak için eski Dârülbedayi yöntemlerinden birini uygulayalım: Amerika hayvanı olmak isteyen kürk kokusu.

Hani, şaka yollu, "yazıhaneye" diyerek, yumruktan iyice ayrılmış başparmağı yukarıya ve geriye doğru sallarlar. Zobu'nun baştan beri

komedi anlayışı bu olmuştur. Seyircinin de oyuncu üzerinde hakları olabileceğini aklının ucundan geçirmemiştir.

Macbeth demiştik. Şimdi Macbeth'te yüzünün bu karasıyla bir sürü gencecik oyuncu ve yönetmeni kıskanan bir tutumla, Lady'nin öldürülmesine (kendisi öldüremez, bu da bir şey...) göz yumuyor.

Zobu tiyatroyu sanattan çok zanaat olarak görmüştür. Akşamları, kendi düşleriyle hiç yaralanmadı. Alkışları her şey sandı. Teatral başarıyla insani coşkunun farkını anlamadı. Daha doğrusu anlamak istemedi. Vakti yoktu belki. Buna karşılık, sahnede hareketin en iyi anlatım biçimi olduğunu kavramıştı. Yine de Coquelin'in ilkesine ("Komedyen kendine hâkim olmalıdır") uyamıyordu. Bir sürü kılığa girdi (postişler, boyalar, giysiler...); ama hep aynı tipi canlandırdı. Sözcüklerin altını kendine göre fazlaca çiziyor ve aktı kendi kişiselliğinde yok ediyordu. Tipleri de hep Cumhuriyet öncesi tiplerin kalıntıları gibiydi.

Gag'larla yetindi. Mim'e ulaşamadı. Onun bir yaşama sanatı olduğunu, tiyatro ile dans arasında bir yerde durduğunu algılayamadı. Anlık bir radar aygıtı gibi, bir TV anteni gibi gördü mimi. Bu onun iyi oyuncu (aktör) olmasını önlemedi; ama gerçek komedyen olmasını bir bakıma olanaksızlaştırdı. Oyuncu bazı rolleri oynar; komedyen, bütün rolleri.

Vasfi Rıza Zobu'nun sanki hiç morali bozulmamış; uykusu hiç kaçmamış sanki... Hiçbir zaman bir tapınağa bakmamış; bir Afrikalının ellerinin en yalın gerçeklerin uzantısı gibi olduğuna hiç dikkat etmemiş. Hiç mumya görmek istememiş. "Ya mumya rolü de payına düşerse!" diye mi acaba? Komedyanın altında bir tragedya olduğunu ona 12 Eylül otoriteleri bile kabul ettiremez. İşi baştan kaçırmış.

Bir ağaç rolünü üstlenemez. Bir otomobili. Bir atı.

Üstelik bir ağacı, bir otomobili, bir atı olduğu da söylenemez.

Gag, onda işaret sıfatlarıyla, bir de kritik anlarda sesin incelmesiyle gerçekleşir. Yalnız bu ikisiyle. Gelgelelim, hep aynı gag'lar karşısındayızdır. Türk tiyatrosunun temelinde doğaçlama da yatar; Zobu, bunu, bir şeyi "sürekli yinelemek" biçiminde yorumladı.

Ayyar Rıza.

Aslında yalan söylemiyor; kendisi öyle.

Goldoni'nin Mussolini tipi çizdiğini düşünün: İşte o!

Pazarola Hasan Bey, günün birinde sıkıyönetim müdürcüğü oluyor. Vestiyerde bile adam bırakmıyor. Bu görevinden ötürü ödüllendiriliyor; devlet sanatçısı seçiliyor: celladiye.

Paydos'taki Murtaza Bey kalkıyor, eski okulundaki öğretmen ve öğrencileri elektrik süpürgeleriyle süpürmeye soyunuyor. Üstüne üstlük, bir de alkış bekliyor.

8 Mart 1987

Kasım Gülek

Beden, yabancı organı reddetti: Kasım Gülek'in CHP'deki, daha geniş anlamda da Türk siyasal hayatındaki serüveni böyle özetlenebilir. Yarım yüzyıl süren bu serüven içinde tek öneri getirmedi. Türkiye üzerine, Türkiye'nin temel sorunları üzerine ne düşündüğü öğrenilemedi. 1957 seçimlerinden sonra sözünü eder olduğu "nereden buldun kanunu" daha çok kamu görevlilerini kapsıyor, toplumsal içerik taşımıyordu. Hiçbir öngörüsü, hiçbir öncelemesi yok. Salt "orada" bulunduğu için bir rolü oldu.

Kasım Gülek'in siyasal arenada iyice etkin olduğu 1950-1960 dönemini ve 1960-1970 arasında olanları düşünelim. O süreler içinde seçimleri hep Demokrat Parti ve Adalet Partisi kazanmış, ama Türkiye'nin sorunlarının, şimdiki zamanının, bir bakıma geleceğinin tartışıldığı yer (durumu kavramak için Sol'u bir an görmezden gelelim) hep CHP olmuştur. Bu partide, İsmet Paşa dışında, önde gelen kişiler arasında kişisel oluşumu en zayıf adam, bütün dopinglere karşın Kasım Gülek'tir. Nihat Erim, Turhan Feyzioğlu, İsmail Rüştü Aksal, Bülent Ecevit... Kasım Gülek, bu adlar karşısında antik eşya ticaretiyle de uğraşan bir "Yoga" merkezi kursa, bugün için çok daha büyük başarı sağlardı.

Eski Mısır'dan çıkagelmiş bir Kıbt Gandisi'ydi sanki. İkiyüzlü bir şiddetsizliği savunmak da istedi. Şiddetli besinler alan ve şölenler içinde yaşayan bir Gandi.

Anadolu halkı mizah düşkünüdür; ama şakacıyı, soytarıyı, mizahçıyı hiçbir zaman olumlu anlamda efsaneleştirmez. Kasım Gülek hamamda basın toplantısı yaptığı gün, ülkenin yazgısında bir rol üstlenme şansını yitirmiştir. CHP, zorbalık imgesi yanında, bir de "ciddiyetsizlik" imgesiyle birlikte düşünülür olmuş; adamakıllı yoz bir görünüm kazanmıştır o gün.

Güneş yanığı yüzlü bir adam caddelerin ortasında duruyor, gelip geçen herkese elini uzatıyordu; böylece sanki ileride iktidara gelirse verebileceğinin yarısını peşin olarak ödemiş oluyordu. Hani banknotun yarısını kesip baştan verirler ya... Öyle de değil. CHP'nin "kısmetsiz"liğini her seferinde ortaya koyan yüzde yüz sportif bir davranış... Hem herkesin

elini sıkacaksın, hem de “ortanın solu” lafı edilince fertiği çekmenin zamanıdır diyeceksin. “Lord Hav Hav” gibi konuşmaya başlayacaksın.

Seksenine gelmiş Kasım Gülek. Ne kaldı? Playboy için Albay Fens mektubu; spor tarihi için Pierre Lermite imgesi; demokrasi anıları için o hamam. Ve bir yumuşaklık izlenimi. Yumuşak, ama uzun otlar sayesinde yol düzeyini tutturmuş bazı çukurlar gibi yumuşak. Günümüzde Deniz Baykal, kimi zaman inanılmaz biçimde onun uzantısı gibi görünüyor.

Menderes’in fotoğrafının arabı: muhalefeti o kadar oldu işte. Daha çok da İsmet Paşa’ya karşı oldu bu muhalefet.

Yukarıda hiçbir öneri getirmediğini söyledik; ama kendisi 1930’lu yıllarda Türkiye’ye önerilmiştir: Amerikalı bir rektör tarafından.

Büyük bir kitaplığı varmış. Hepsi tozluymuş. Toz kitabı korurmuş.

Ülkemizde herkesin yandaşı, karındaşı, yöndeşi vardır. Kahvecinin de vardır, emekli genel müdürün de, tiyatro oyuncusunun da. Üç olur, beş olur, bin olur, mutlaka vardır ama. Kasım Gülek’in yazgısını bu açıdan ayrık bir durum olarak görmek gerekir. Bugün tek bir yandaşı yok onun. Kitlelerin içine girmiş, yıllarca üst üste milletvekili seçilmiş, en büyük partinin üst düzey yöneticisi olmuş bir kişi için ne acı bir son! Ahbapları var elbet. Ağrı Dağı’nda ne yaptığı belirsiz astronot Irwin gibi. Fotoğrafları var: Eisenhower, İran Şahı Rıza Pehlevi, Mareşal Tito, Nehru, İsveç Kralı Gustav, Haile Selasiye ve “bazı papalar”la birlikte çektirilmiş.

Sonunda işte, bir albümden ibaret Kasım Gülek.

Bildiği yabancı dillerin sayısıyla da ünlendi: İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca, Arapça, Farsça, Korece, Urduca... Sekiz dil, Kasım Gülek’in siyasal hayat serüveni boyunca toplumumuzda uyandırdığı izlenimleri düşününce, bu konuda yıllarca önce yazılmış şu dizeleri de anımsamadan edemezsiniz:

“Sekiz yabancı dil biliyormuş

Kasım Gülek Efendi;

Bir de Türkçe öğrense

Dokuz ederdi.”

Hayır on! El sıkmayı da bir dil saymayacak mısınız?

15 Mart 1987

Galatasaraylı

Milli ligin kuruluşundan sonra, doğal olarak, üç büyük kulübe Anadolu'dan yeni taraftar akışı azalmaya başladı. Hatta, işin bir yerde sonunun geldiğini varsayanlar da var. En iyisi bunun kolay bir önyargı olduğunu söyleyerek hemen konuya girmek.

Galatasaray taraftarı ayrık kişidir; çoğu zaman da toplum içinde "ayrılmış" ya da kendini "seçilmiş" sayan bir kişi. Köşeye itilmiş değil, ayrı düşmüş.

Roman kişisi.

Posterini Fenerbahçeli gibi başucuna koymaz; Beşiktaşlı gibi arabasının camına yapıştırmaz. Hem posteri değil, albümü var onun; yastığının altında saklar. Albümünü kıskanır. Bu yönleriyle ilginçtir ve öbürlerinden hemen ayrılır.

Bütün Fenerbahçelilerin ve bütün Beşiktaşlıların ortalaması alınabilse, ortalama yurttaşın profili çıkar karşımıza.

Ortalama Galatasaraylı üzerine düşünüyoruz ya, gerçekte, Galatasaraylı tip Türkiye yüzeyinde hiçbir ortalamaya girmez. Bir marjinal, bir Vatikan, bir Halet Efendi, bir yara, bir düş kırıklığı, bir üstünlük, bir başarılar zinciri, bir doğal yapaylık, bir insan sesi... Maç günleri dışında enikonu soğukkanlıdır. Kibardır; hiç küfretmez; şemsiyesi her an hazır.

Gizli çılgın. Drama içindedir.

Bilir; Fenerbahçe'nin baba'ları, Beşiktaş'ın dayı'ları, Trabzonspor'un sahipleri vardır; kendi kulübünün ise, yöneticileri... Galatasaraylı kendini kulübüne ilişkin görmez, sanki kulüp ona ilişkindir.

Fenerbahçeli doğulur.

Galatasaraylı olunur.

Kulüpte neler oluyor, yönetim kurulu, hatta onur kurulu üyeleri kimlerdir, bunları bilir. Menajerle antrenör, onunla da teknik direktör arasındaki ayrımları iyi değerlendirir. Rakip takımı nesnel biçimde irdeler. Fenerbahçelinin tavla, Beşiktaşlının dama (Trabzonsporlunun “sağlam” dokuz taş) oyunculuğu karşısında, satrançççıdır o; Fenerli gibi yalnız kendi pullarına, Beşiktaşlı gibi yalnız boş karelere bakarak oynamaz; karşı hamleleri de izler. Stadyumlarda oyuncular değil, masa başlarında taraftarlar karşılaşsalar, şampiyonluk her zaman Galatasaray’ın olurdu.

Bizans’ta Nika isyanına (532) yol açan olayların içinde Galatasaraylılar da (yeşiller) vardı; ama mutlaka, General Belizarius’la birlikte o isyanın bastırılmasında da onların katkıları oldu. Sonuçta hipodromda 30 bin Fenerli ve Beşiktaşlı öldürüldü.

Bugün de serbest giriş kartlarından en çok yararlananların Galatasaray taraftarları olduğunu söyleyemez miyiz?

Anadolu’da genelde Galatasaraylı olmak bir tepki sonucudur; Galatasaraylı olma süreci bir azınlık ya da ayrıcalık itisinin verimleriyle beslenir. Yalnız kişidir Galatasaraylı. Küçük, hatta görünmez tatlara fena alışmış gibidir. Değişik içkiler arar. İşyerinde ve çarşıda bir saygınlığı vardır. Ne var ki bu durumunu evde her zaman sürdürmesi zordur. Çünkü eşi ve çocukları Fenerbahçelidir. Her fırsatta “Brezilya Milli Takımı’nın, dünyanın Fenerbahçe’si” olduğunu söyleyiverirler.

Ortalama Galatasaraylının soyluluk ya da yücelik tasladığını söylemek istemiyorum. Olduğu kadarıyla ve kişisel nitelikleriyle öyledir de. Ama genelev kadınlarının çoğunun Galatasaray taraftarı olduğu da sık sık vurgulanmıştır.

Galatasaraylıda seçkinlik ve dışlanma duyguları iç içedir. Milletvekilleri, tiyatrocular, eşcinseller, bankacılar (özellikle özel bankacılar), yayımcılar... Bütün bir Galatasaraylılar kitlesi için de bu duygunun belirleyici öğe olduğunu söyleyebiliriz. Galatasaraylı güç ve güçsüzlük gerçeğini, bencillik ve panik duygularını birbirine sarmalamıştır.

Fenerbahçelilik bir dindir. Galatasaraylılık bir tarikat.

Ortalama Galatasaraylı Nakşibendi’dir; Sünni mason; Tanrıtanımaz mürit.

Her şeyde kendine göre bir düzey arar. Yalnız ödül kazanmış kitapları alır. Cüzdanındaki yüz liraları bile törenle çıkarır. Çalıkuşu’ndaki Kâmuran’ı anımsatır. Beşiktaşlıyı nedense küçümser; Fenerli dostlarının yanında hoşgörü sözcükleriyle konuşur. Aslında diyalog değil, sayrılı bir monolog içindedir. Kulüp yönetimini başkalarına karşı her zaman savunur.

Geçmişiyle fazlaca övünür. Ve geçmişi, mutlaka okula bağlar. Evliya Çelebi’nin anlattığı öyküyü kendi adına zenginleştirmek için çırpınır. Gül Baba, Fatih Sultan Mehmed’e güller sunmuş; bunlar sarı, kırmızı güllermiş... Oysa Evliya’da sarı-kırmızı diye bir şey yok. Ama Galatasaraylı geçmişe sahip olmak için çok şey yapabilir. Hakkıdır da. Evet, roman kişisi.

Fenerbahçeli bağıra bağıra çoğalır; Beşiktaşlı çığlıklarla tükenir. Galatasaraylınınsa ağzında, yerine göre alaycı, yerine göre çocuksu bir gülümseme vardır. O gülümseme alt dudağın bir yanını aşağı çeker. Galatasaraylı o sırada aynaya bakmaktadır: Cici Necdet mi, Cesare Borgia mı?

22 Mart 1987

Aydın Güven Gürkan

Ne demiş adam: “Tarih tekerrür etmez; çünkü tarihsel dönemler art arda geldikçe, tutkular aynı kalsa da, düşünceler değişip durur.” Alalım Cumhuriyet Halk Partisi’nde çok eski olmayan bir geçmişteki yüzleri (Nihat Erim, Kasım Gülek, Kemal Satır, Turhan Feyzioğlu); sonra, alalım Sosyal Demokrat Halkçı Parti’deki yeni yüzleri: Deniz Baykal, İsmail Cem, Tevfik Çavdar, Aydın Güven Gürkan. Düşünceler nasıl değişip durmuş.

Aydın Güven Gürkan SHP içinde ve Türkiye yüzeyinde nerede duruyor acaba? Bizim için şimdilik SHP içindeki yerine bakmak yeterli.

Yalnız adam.

Eski Halkçı Parti’den birlikte geldiği arkadaşlarının büyük bir bölüğü, onun gözüyle, bel bağlanacak durumda değil. Ayrıca, SHP içinde azımsanamaz bir güvensizlik çemberini kırması gerek. Gürkan, öfkeli ve ani çıkışları olan bir politikacı izlenimini yarattı. Son beş yılda oldukça hızlı bir devinim çizgisi çekti: Danışma Meclisi Üyesi; Halkçı Parti milletvekili, o partinin genel başkanı; DSP’ye yöneliş; SODEP üyesi, bu partinin genel başkanı; SHP üyesi... Gürkan’ın davranış bütününü olaylar içinde değerlendirdiğimizde, bu hızlı gidişte zikzaklar olmadığı sonucuna varacağızdır. Doğal, kendini açıklayabilen bir uzanım söz konusu.

Ona karşı duyulan güvensizlik iki olaydan kaynaklanmakta: DSP ile olan kısa serüven; SHP’de belirsiz kalması, hatta kimi zaman yanlış anlaşılması için özen gösterdiği bazı davranışları.

DSP serüveni, Ecevit’lerin kesin yadsıma tutumlarıyla noktalanmıştı. Çaldığı kapı açılmayınca, Gürkan bu kez kendisi (ve herkes) için açılmış kucağa doğru yürüdü.

SODEP Genel Başkanlığı’ndan SHP üyeliğine geçişin Gürkan’da uyandırdığı duygular tam olarak kestirilemez. Yine de, daha sonraki olaylar, kendisinin bazı davranışları, genel başkanlık deneyinin bir psikoza yol açmış olabileceğini göstermekte. Keşke Gürkan iki ayrı partide genel başkanlık yapmamış olsaydı. Yalın, tek ve eski doçent olarak işe başlasaydı.

Geçmişteki iki genel başkanlık iki ökse gibi duruyor yolunun üzerinde. Böylece güvensizlik duygusuna bir de ürkme duygusu ekleniyor. Ya da öyle gösteriliyor. Gürkan'ın kendine fazlaca güvenmesi de o duyguyu pekiştirmekte.

Aydın Güven Gürkan'da SHP, “yeni CHP” değil, “yeni bir CHP”dir; iş o noktada da kalmaz; hiçbir anlamda eskisiyle ilgisi olmayan yeni bir CHP söz konusudur. Zaman zaman partiyi aşıyor, kendi yeteneğini konuşturmak istiyor. Elbet bunun günümüzdeki koşullarda özel bir katkısı da olmuyor değil. Demokraside durulmanın ve kararlılığın ancak devinmeyle gerçekleşebileceğini kanıtlar gibi oluyor. O devinimin SHP ileri gelenleri arasında en doğal temsilcisi gibi görünüyor. Tutkunun, özgürlüğün ruhu olduğu onunla bir kez daha vurgulanmış bulunuyor.

SHP'ye bir doğrudanlık aşıladı.

Başarı, çok net, çok daha net, bütünüyle net olmasına bağlı. Ne yazık ki iki genel başkanlık öyküsü kendisini şu anda bağlamış durumda. İkisini de sadece nominal değer taşıdığının ayrımında değil sanki. Böylece kişisellik beklenmedik biçimde öne geliyor Gürkan'da. Olaylara amatörce bakamıyor. Politikada, şimdiki zamanla, gelecek zamanı dilbilgisi anlamında düşünmekten kurtulması, üçüncü genel başkanlığı baştan (hiç değilse bir an) yok sayması gerekiyor. Dostlarının başarılarına en azından karşıtlarınınkiler kadar geniş yürekle katlanmayı da öğrenmeli Gürkan.

Gürkan'ın sömürüyü yalnız yıkmayı değil, aynı zamanda aşmayı da özlediği belli. Buna karşılık, ekonomi konularındaki önerilerini ve gösterebileceği seçenekleri pek bilmiyoruz. Bunu sadece sosyal demokrasinin yeni anayasa ve güçler statükosu karşısındaki çekingen tavrına bağlayamayız. Her konuda (özellikle siyasal haklar konusunda) adamakıllı gözüpek sözcüklerle konuşan, konuşurken sık sık partisini aşan bir Gürkan'ın ekonomi planında geçişsiz, çoğunca da belirsiz cümlelerle yetiniyor olması ilginçtir. Bir “giz” mi var? Kopya vermek mi istemiyor? Temel taşlarından biri olduğu SHP'nin işlevini üstlenmekten mi kaçıyor?

SHP'de üst düzeyde görünen politikacılar arasında benzeri yok. Eşdeğeri ise bir başka partide, DYP'de: Nazif Kocayusufpaşaoğlu. Elbet,

Kocayusufpaşaoğlu’nun, partisinde, uzmanlığını her an ortaya koyabileceği gerçeğini saymazsak.

Gürkan bir umut. Ama nergis çiçeği gibi bunun fazlaca farkında.

Bu onun açık alnına gölge düşürmüyor. Ama giderek renkkörlüğü yaratabilir.

29 Mart 1987

Erdal Atabek

1950 kuşağının serbest mesleklerde yönetici ve yöneltici durum kazanmış temsilcileri, çoğunca öğrenci derneklerinin etkin üyeleri “cemiyetçi” tipler arasından çıkmıştır. Erdal Atabek öyle değil. Öğrencilik yıllarında dernek çalışmalarına pek katılmadı. İşin içine girdikçe sorunları kavradı; kavradıkça üstlendi, üstlendikçe onlara sahip oldu.

Aile doktoru değil o, nöbetçi hekim.

Türk Tabipler Merkez Konseyi Başkanı’yken de, Sosyal Sigortalar Genel Müdürü’yken de, Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı’yken de öyleydi. Ceyhun Atuf Kansu ışığını sürdürenlerden. Ceyhun Atuf Kansu’da hekimlik bir sevgi öğretisini de içerirdi. Erdal Atabek de onun gibi, saatinin akrebini koparmış. İşinin gereği olarak doğa içinde elbet; ama gün günden derine düşmüş yaraları toplum içinde görmeye başlayan bir kuşağın da prototiplerinden biri.

Hippokrates yeminini şöyle bir dekor içinde yaptığı varsayılabilir. Geniş bir bahçe, bir yanı silme yaprak, bir yanında kitaplık; kuşlar uçar, kalabalık, bahçeyi Türkiye yüzölçümüne doğru genişletmektedir; analar, babalar, çocuklar, hava raporunda mayıs ortalaması; uzaktan bir gemi geçer, güvertesinde bakımlı bir orman; Erdal Atabek’in elinde bir bardak arı su; yeminine Einstein’ın sözlerini de eklemeden edemez: “Bilim, günlük düşüncenin zamanla arınmasıdır.” Bugün tıp alanında bazı babaların bulunduğunu, onların varlığının birtakım hekimleri de tek tek yozlaştırdığını kim yadsıyabilir? Vardır böyleleri. Ak yakalılar, hatta mavi yakalılar için yazdıkları reçetelerde zemzem suyuna, havyara yer ayıranlar; öldürmek ya da kayırmak için deli raporu çiziktirenler; tapu işlerinde usta, kambiyo alanında uzmanlaşmış tabipler...

Başkaları da var. Zengin olmayan hastasını (Liman Lokantası’ndaki Garson) kitabında ve solcu dostunu (Rıfat Ilgaz) TV’de zor duruma düşürmekten tat alan; Tevfik Fikret’i piknik tip diye aşağılayıp Yahya Kemal’e öyle oluşundan ötürü sorular biçen bir Ayhan Songar; Readers Digests okuru olup Mesmer’lik taslayan bir Besim Darkot; ölümkurgu

uzmanı Dr. Haluk Nurbaki... Hastasının başına lastik kaplama çekiçle vurup trajik sözler paralayan profesörler; bilinçaltını yalnızca lağım olarak gördükleri için orayı hep kapalı tutan ünlü psikiyatrlar; sporcuları eşcinsel tatlarla yüceltmeyi seven rahmetli hocalar... “Kara Dizi” kişileri. Çocuk hırsızları.

Hiç bilmedikleri bir dil (öz Türkçe) aracılığıyla gençleri tedavi ettiklerini sanan Osmanlı ruh hekimleri.

Var böyleleri.

Şu da var: Ülkemizde kadavranın açılışı olayına II. Mahmud’un ölümünden birkaç ay önce olanak tanındı; olay, gerçek anlamda Abdülmecid’li (1840’lı) yıllarda pratik kazandı. Daha öncesi yok. Batı’ya göre iki-üç yüzyıllık bir gecikme söz konusu. Bu büyük zaman ve birikim boşluğuna karşın, Türkiye’de gerçekten değerli hekimler yetiştiği söyleniyor. Olayın, Türk hekimlerine dış belirtiler yöntemini geliştirme olanağı kazandırdığı da söylenemez mi?

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Askeri Tıbbiye’de, özellikle de öğrenciler arasında dirim bulmuştu. Jön Türkler’e bakalım; bunlar daha çok Tıbbiye’de ve Mülkiye’de tutunacak dal bulmuşlar. Ama arada bir ayrım var ki görmezden gelinemez: Mülkiye’deki devinimler, hoca, öğrenci öğelerinin ikisine birden dayanır: Hoca-öğrenci ortak eylemi... Tıbbiye’de ise öğrenci eylemi hemen her zaman hocalardan bağımsız olmuş.

Bugün de paralel bir durum yok mu? “Aydın” tavrını, ülkenin yazgısı üzerine düşünme geleneğini daha çok, büyük hocaların, Karunlaşmış ustaların, Evliya Çelebi’nin de deyimiyle “celladmisal cerrahlar”ın dışında kalan kalabalık bir tıp çıkışlılar çoğunluğunda görüyoruz. Erdal Atabek bu ayrımın köşebentlerinden biridir. İşlevi, fotoğrafı burada. İstedi. İstemese de orada olacaktı. O işlevi, bir derviş alçakgönüllüğü içinde sessizce üstlendi. Saygınlığı buradan.

1960’lı yıllarda çağının bir tanığıydı; daha sonra, o tanıklık, kendi deyimiyle, “sanıklıkla iç içe geçti.” 1982’de Barış Derneği’nin öbür yöneticileriyle birlikte tutuklandı. 8 yıl hüküm giydi. Kararın bozulması üzerine yeniden tutuklanarak yargılandı. 38 ay içeride yattı. Yukarıda

sözünü ettiğimiz tavır, Erdal Atabek'te, başlangıçta bir siyasal sorun olarak değil, günlük hayatın zorunlu yansıları, bir yaşama tutamağı halinde oluşmuş görünüyor.

Maratoncu.

Uçmayı da bilir, ama kullanmaz.

5 Nisan 1987

Cemal Süreya*

Maliye müfettişliği devletin en büyük kariyerlerinden, yılda üç-beş üniversite mezununun girebildiği memuriyet. Diğer adı ile HEYETİ MÜMTAZE, büyük başlangıç ve bunu SBF'nin genç öğrencisi Cemal Süreya başardı.

Başlangıçta Cemal Süreyya diye yazardı, iki "y" ile ama herkes Süreya diye bilir. Nereden bilsinler ki iddiada kaybetti ikinci "y" harfini ve o günden sonra bir daha kullanmadı.

Borcuna bu kadar sadıktır Cemal, güvenilir insandır, dosttur, arkadaş canlısıdır, ama tutkuludur Cemal Süreya.

Nedir bu tutku, şiir mi? Elbette şiire de âşık. Ama Süreya'nın esas tutkusu şiir değildir; onu yakıp tutuşturan kendini ispat etme arzusu, önemli, tanınan biri olmadır.

İnsan şair olunca başka şey olmaz mı? Olur, işte Cemal Süreya ortada, başkaları da var tabii, ama onlar Cemal kadar değişik, renkli alanlara yayılmadılar. Süreya için şiir dışındaki uğraşısı yalnız ekmek teknesi değildir ki! Yaptığı işte mutlak başarı sağlamalıdır. Yoksa demeyin, yenilgiyi kabul etmek kolay mı?

Tatmadı mı hiç yenilgiyi? Hem de nasıl tattı; Papirüs macerası belki hak etmediği ilk yenilgi. Dergi günümüzde hâlâ yer yer atıf yapılan bir yayın, ama iflastan kurtulamadı.

Bugün sayfasını kaybetti, yalnız bir hafta için, herkesin izdüşümünü yazarken, kendi izdüşümünü okuyacak.

Kelimeler dilin özü, onları kullanabilmek büyük ustalık işidir. Cemal Süreya tam bir kelime kuyumcusudur. Şiirlerinde bu özelliği gözükür de, yaptığı tercümelerdeki akıcılık hiç dikkate alınmaz. Nankör iştir tercüme, pek bilinsin istenmez. Başkasının yazdığını çevirmekle ne ispat edebilir?

Bir Tanem adı ile yayımlanan bir tercümesi var. Ben aslını da okudum, hangisi daha akıcı ve sürükleyici tercih cidden zor.

Enflasyon parası ile aldığı şapkayla başlayan Cemal Süreya, Afrika kıtasını konu alarak devam etti sosyo-ekonomik içerikli şiire, diğer şiirlerinin yanında.

Papirüs serüveninden sonra tekrar döndü memuriyete. Bu kez iddialı olarak; Maliye Tetkik Kurulu üyeliği ile başlayan çizgi Darphane ve Damga Matbaası Müdürlüğü ile noktalandı.

Artık kendini memuriyette ispat etmişti; emekli olabilirdi ve de oldu. Kartviziti de çiftleşti: Şair ve eski genel müdür.

Memuriyeti sırasında görevle gidip 1 yıl kaldığı bir Paris dönemi var, pek anlatmak istemez. Bilinmeyen, tanınmayan sıradan adamdı o şehirde. Peki Türkiye'de nedir? En azından tanınır, hiç olmazsa belli çevrelerde; sanat-edebiyat çevrelerinde. Babıâli'de ve de devlet bürokrasisinde; az şey mi bunlar.

Eski Genel Müdür Cemal, tekrar hız verdi yazar çizerliğe, eleştirmenliğe, sanat yönetmenliğine; ta ki politikayı, çevresinden sarıp bir türlü aşamadığı politikayı hedef alıncaya dek. Daha doğrusu politikacıları koydu tüfeğinin nişangâhına, kimini vurdu kimini kasten ıskaladı, beğendiğine de karavana atarak sürdürüyor bu sütunda yeni uğraşını.

Kendini tatmin mi, yoksa topluma hizmet mi? Süreya bocalar bu ikisi arasında; tıpkı bilimsel sosyalizm mi, yoksa hümanizm mi diye arandığı gibi.

Solculuğu moda yapanlar ya da paraya çevirenler arasında çok bulundu, kızar onlara ama sesini yüksek sesle çıkarmaz.

Ah Babıâli! Sen kimleri barındırıyorsun içinde! Altınla bakırın eşdeğer tutulduğu başka neresi var? Cemal'den daha iyi kim bilir bunları!

Paranın egemen kılınmak istendiği bir dünyada yalnız şövalyelerden biri de Cemal Süreya. Kalemini (kılıcını) çıkarıp en önde hücuma geçecek diye

boşuna beklemeyin. Süreya güçlüğe açık hücum etmez; düşene de tekme atamaz, yüreği kaldırmaz. O vakit ne yapar? Oturup şiir yazar. “Üç çeşit anayasa” gibi. İster ki anlaşılsın dedikleri. Bu da onun üslubu. Nice demokrat geçinenlerin cüceleştiği bir ortamda hiç olmazsa taviz vermeden, boyun bükmeden, el etek öpmeden kenara çekilip dik kalabildi ayakta.

Kendi hiç baktı mı yaşamına, bilmem ama ben bir göz atacağım:

Cemal Süreya Maliye Müfettişi

Cemal Süreya Naşir

Cemal Süreya Çevirmen

Cemal Süreya Genel Müdür

Cemal Süreya Eleştirmen

Cemal Süreya Yazar

Cemal Süreya Sanat Yönetmeni

Bütün bu çizgi boyunca

Cemal Süreya Şair

Canı sıkılınca şiir yazar, başı sıkışınca şiir yazar, boş zaman bulursa yalın şiir yazar.

Cemal Süreya Şair

Kendini öyle tanıtmak istediği için değil.

Gerçek şair.

12 Nisan 1987

Halit Kıvanç

Spor yazarlığından çıkış yaptı Halit Kıvanç. Spor, onu maç spikerliğine; yazarlık da mizahçılığa doğru götürdü. Sunuculuk bu son ikisinin bir sonucu. Doğal bir sonuç mu? Doğal demek doğru olur. Boşluklar yarattı Halit Kıvanç'ı. Ama boşlukların hep yanı başında durup beklemek de bir yetenek belirtisi değil midir? Öyleyse gelin, şöyle diyelim: Gereksinimlerin yan ürün olarak ortaya koyduğu yedek yetenek. Üretildi. Ama bugün o da, Orhan Boran gibi, Erkan Yolaç gibi, eğlence dünyasında bir firma olmuş durumda.

Sunuculuk büyük ölçüde ezbere dayanan, ama aynı ölçüde de doğaçlama gücü gerektiren bir sahne sanatı. Ülkemizdeki bu sanatın gerçek öncüsü Orhan Boran'dır. Çetin Altan'ın o alandaki ikizi. Sunuculuğu hem sanat, hem meslek olarak yerine oturtan barok adam. Eskimo'ya buzdolabı satabilir. Orhan Boran'da espri son derece kibar bir saygısızlığa dayanır. Gazino ortamında bu çok daha belirgindi. Ama radyo deneyi saygısızlık öğesini sarı gülümsemeyle (bıyık altından) dengelemeyi bilmiştir. Assunucudur Orhan Boran; başoyuncu. Bencildir; benmerkezci: One man show. Ezberindekileri o an yaratılmış, kendine özgü ürünlermişçesine kullanabilir. Yine de, bugün TV'deki, kökteki öğeyi (saygısızlık) ayarlayamadığı için bocalamakta. Sıkıntısını gözleyemiyor ama. Daha doğrusu yarattığı tipten ödün vermek istemiyor.

Kendi dalında sahne sempatisinin gerçek örneği olan Erkan Yolaç bugün rokoko olmuş durumda. Ama, hakçası, o da Zenci'ye kalorifer radyatörü okutabilecek bir inandırıcılığa erişmiştir. Eğlence dünyasının doğal çocuğu. Bu dünyada her şeyin karşılıklı kanmaca-kandırmaca işlevi taşıdığını bilir. Çok şeyin ötesine geçmiş, bir bakıma işin saflığına ulaşmıştır. Sabit bakışlarıyla illüzyoncu. Karşısındakileri uyutmaya çalışırken kendisi de farkında olmadan havalanıverir. Bu yönüyle Hollandalıdır; ama gerçekte yeni dünya esprisini kendi bedeni aracılığıyla Ortadoğu'ya uzatmaktan da geri kalmaz.

Cenk Koray var bir de; insansevmezlik ve insansevilmezlik bağlamında naif bir adam. Mizahı hep tersten alan çocuk. Sürekli olarak kendine çelme

atmaktan korkmaz. Tek olanağı bu olduğu için, büyüyecektir. Naif dedim demin, içten pazarlıklı bir naif. Bir yerde de Keloğlan'ın ta kendisi. Kimseye bir şey sattığı yok. Devletin malını ona buna dağıtıyor. Sunuculukta yerli bir gerçekçiliği başlattı. Formasyonu da, bence öbürlerinden daha zengin. Yalnız Medeni Kanun'u bilmekle kalmıyor, birkaç şiir kitabının da üzerine oturmuş. Kökbitki güveni içinde.

Bunların karşısında Halit Kıvanç'ın gazetecilik deneyine yaslanmaktan başka silahı yok. Şansına güvendiği için, her şeyi kendini yaratan güce, yani boşluğa havale eder. Üslubunu şöyle özetleyebiliriz: Tek tek hiç kimseye özgü olmayanı derleme biçimi. Konuşurken yalnız küçük dilini kullanır.

Alüminyum adam.

Düğün salonu hatibi. Sunucu değil de, yalnız o gece için mikrofon başına çağrılmış bir davetli ya da seyircidir sanki. Her şeyi gibi sözcükleri de yeni. Bir de camdan bir mekân içinde yürürken düşlüyorum onu.

Kime, ne mi satar? Hani panayırlarda, pazar yerlerinde, kaynana esprileri yaparak leke ilacı vb satan sevimli kişiler vardır; gazete kâğıdının içinde yılan mılan yakarlar; pazar yeri ortamına uygun sözel ve görsel bütün olanakları kullanarak küçük montaj sanayiinin, milli yaratıcılığın başyapıtlarını sunarlar; enikonu kurnaz görünümlü, ama biraz da bozulmuş birer Ahi gibidirler...

Stadyumlar sesini toklaştıramadı Halit Kıvanç'ın. Gazinolarda yırtılamadı.

Üslubu için bir gözlem daha: Bahariye kumaşlarının reklamını en iyi o yapabilir. Ne kadar benziyor o kumaşlara! Politikacılar arasındaki eşdeğeri olarak da fizik, sanat ve adım atmak sınırları gözetilmek kaydıyla, Kaya Erdem gösterilebilir.

Ünlü bir yazar Halit Kıvanç. Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi'ne Orhan Boran alınmamış; ama Halit Kıvanç, Şükran Kurdakul'un saygın Şairler ve Yazarlar Sözlüğü'nde nicedir boy göstermekte. Hem de Köroğlu'dan, Erzurumlu Emrah'tan, Şerif Mardin'den ve Pınar Kür'den daha geniş yer kaplayarak.

Eğlence dünyası kavramı ister istemez, cenneti de çağrıştırıyor. Cennette gülmek, kahkaha atmak diye bir şey yokmuş; ama herkes, her an gülümseyip dururmuş orada. Bu çok eski özdeyişe inanırsak, gülmenin ve kahkahanın çok şey gibi cehenneme kaldığı sonucuna varırız. Erkan Yolaç'ın, nasıl olmuşsa olmuş, canı cennette. Orhan Boran cehennemde, Spor ve Sergi Sarayı Gösteriler Genel Koordinatörü. Cenk Koray ise aynı yerde zebanilik görevini sürdürüyor. Sözcükten ürkmeyelim. Zebani demek, bekçi demek.

Halit Kıvanç? O da Araf'ta kelepir bir dükkân düşürmüş. Topladığı nalları Cennet'e Cehennem'e ve Dünya'ya ihraç ediyor.

Oradan biri çıkıp şöyle diyecek: "Yazının başlığını niçin Halit Kıvanç koydun?" Yanıt hazır: "Öbürlerini anlatmak için."

19 Nisan 1987

Emre Kongar'ın Çocukluk Yılları

Emre Kongar 27 Mayıs'ta on dokuz, 12 Mart'ta otuz, 12 Eylül'de otuz dokuz yaşında. Yaşamın Anlamı'nı yayımladığı 1986'da ise kırk beş. Bu kitapta okuduğum her şeyi unutmaya çalışarak düşünmek istiyorum onu. Hayatını anlatmış Yaşamın Anlamı'nda; kendini söylemiş. O dediklerinden kurtulmak kolay mı? Yine de, deneyeyim dedim. Emre Kongar gerçeğine, "Emre Kongar serpintisi"nden, yansımasından; doğru olsun, yanlış olsun, bizdeki izdüşümlerinden çıkış yaparak yaklaşmalıyım. Kendi lafı kendinin olsun. Ayrıca, fazla değilse de, biraz tanıyorum onu. Bir merhabamız var. Geçen aylardan birinde üst üste iki mekânda bir hafta arayla karşılaştık. Elbet, kişisel duygularımla da yazıyorum bu yazıları; ama her seferinde o duygulardan kurtulmaya çalışarak...

Sonunda "yeri ve formülü" buldum. Emre Kongar'ı benim için en uzak bir yerde görmeye çalıştım. Bir çocuk korosunda düşündüm onu. On iki, on üç yaşında Emre Kongar. Bir başka fotoğraf da olabilirdi, ne bileyim. Ama, sanırım, onu açıklamaya uygun gelen bir biçimdi bu. Önemli yapıtlarını (Toplumsal Değişme; Türkiye'nin Toplumsal Yapısı; Türk Toplumbilimcileri...) değil de, yukarıda sözünü ettiğim deneme kitabını örnek alışım da belki bunun bir sonucu.

Çocuk korosunda ne var? Her koro ölenleri, ölecekleri pastel renklerle yansıtır; çocuk korosunda, ayrıca çok daha geniş bir zaman (geniş zaman), sanki bir zamansızlık, bir duruluk dilekçesi de vardır. Emre Kongar, koroda, kendini dal dal dağıtan bir saflık içinde; aynı zamanda da harika çocuk gerçeğinin girdilerini kullanmadan edemiyor.

Bir harika çocuk düşünüyorum; kendisine "özgür ve bağımsız bir kişilik ve düşünce yapısı" veren babası; klasik Türk müziğinin en tok sesli ustası olan amcası Ekrem Kongar; sporcu ağabeyi Engin Kongar... Anneannesi Midilli'den, dedesi Bafralı, anası İstanbul'da doğmuş; babası Nişli bir aileden. Ama Emre Kongar yeni bir İttihat ve Terakki'yi özlemez. Özlediği eskisidir; bunu da kimselere söylemez.

1950 kuşağı bilim adamlarını düşünelim. Mümtaz Soysal, hayatın her yanına düşünce olarak akmayı ve dürüst tutumuyla karşıtlarını bile etkilemeyi bildi; Cevat Geray hayatın doğrudan içinde devinmeyi kuramsal açıdan da kendi yapısına uygun gördü; Mete Tunçay tarihe önyargısız ve çok cesur biçimde dadandı. O bağlamda ayrıntılar aradı. Yalçın Küçük, bilim terimleriyle sanat ve yazgı terimleri arasında sürekli gidip geldi. Bunlar ve daha sonraki kuşaktan kişiler (Doğu Perinçek, İsmail Beşikçi, Murat Belge, Emre Kongar) Türkiye'nin toplumsal-siyasal hayatında eski kuşak bilim adamlarından daha fazla etkili oldular. Bir dönüşümde büyük rolleri oldu. Bunun zamanla daha bir belirginlik kazanacağı söylenebilir. Bir metamorfozun sözcüleri. Beşikçi, tarihsel olgu karşısında çıkarsız düşüncenin en büyük ivmesini çizdi ve ödülünü (!) aldı. Perinçek soldaki konvansiyonel konjonktürün bilimsel ve dokunulmaz sayılan durumunu bozdu. Murat Belge, ideolojiden, belli tutamaklarını yitirmemeye çalışarak, toplumbilimsel verilere kayma gereksinimini duydu (biraz da yitirmek zorunda kaldı, elbet).

Emre Kongar ne yaptı? Çocuk korosundaki seçeneğini (hem de hiç seçme yapmadan) koruma durumunu yaşadı. İşbölümünü işlerbölümü olarak da algılamaya yöneldi. İlk kez çocuk korosundaki saflığını yitirirken (o saflık bilimdir Emre Kongar için; baştan beri böyledir) gerçeği elden kaçırmamak için, hiç değilse sözel planda, gerçeküstüye dadandı. Bilim adamı, sanatçı oldu. Tam sanatçı. Babasını, amcasını, ağabeyini çok erken yitirdiğini sık sık anımsamaya başladı. Üniversiteden dışlanacağını anlamış ve kendi kendisini dışlamıştı. Babası var ya, babası kendisiydi. Diyebilir miyiz! Bir bakıma da babası, amcası, ağabeyi aynı zamanda bilim, sanat, Türkiye anlamına da geliyordu.

En büyük oluşumlardan ve yeteneklerden birinin doğal ortamından kopartılması karşısındayız. Bu onun başka yeteneklerini de ortaya çıkardı. Emre Kongar'ın hayatı sonra sonra bir esneklik kazanmış. Bu bir bakıma (hayatında ilk kez) bir belirsizlik anlamı da taşıyor. Nedense, erken bir hayıflanma içinde. O hayıflanmaya hümanist bir kötümserlik de diyebiliriz.

Keynes, modern resim kuramlarıyla da ilgileniyordu; tıpkı Valéry'nin matematikle ilgilenmesi gibi. Aydın Yalçın'ın bir (Forum'un ilk yılları) ekonomist olarak belirmesi, etkili olması, geçmişindeki başka bir disiplinin,

toplumbilimin varlığına da bağlanabilir. 1950 ve 1960 kuşağının toplumbilimlerdeki temsilcileri kendi uzmanlık alanları dışında kalan alanları da kolaçan ettiler; sanatın dünyadaki ve ülkemizdeki serüvenine yabancı kalmadılar; hatta kimileri birinci elden izlediler sanatı. Emre Kongar bunların başında gelir.

Sakalı ele vermeyişinde, bir Sokrates davranışı yok mu?

26 Nisan 1987

‘82 Anayasası’nın Kravatları

Zaman zaman gözleri gururla parlayarak, o arada elbet “içten sevgi ve kardeşlik duygularını” da hiç eksik etmeyerek, gardırobunu açar: Üniformalar, fraklar, Amerikan yadigârı kravatlar, Uzakdoğu anısı ipek gömlekler, şiltler, kutular, fötrler, sanayici kasketleri, perukalar, miğferler, kasklar, harmaniyeler, gece takkeleri...

Duvarda yılın işadamı seçildiğini gösteren plaket; masanın üstünde bir cep saati (Rolex), birkaç sayı Red Kit (İngilizce), üstüne, Arapça rakamlı bir bilgisayar konmuş bir Kuranıkerim.

Kitaplıkta, hafif yan yatırma ve kafa kafaya üçgen kurma beğenisiyle düzenlenmiş kitaplar, broşürler; birinci elden ansiklopediler, görkemli sırtlarıyla eski sarayları, bedenleriyle de İkinci Dünya Savaşı’ndaki tankları anımsatan “Kanunlarımız” adlı diziler. Aralarda, önlerde ve her yerde biblolar. Kim kimdir?

Profesördür. Hukuk Fakültesi’nde, başka fakültelerde dersler verir. Uzayda Monroe doktrinini savunur. Malı kimi zaman alıp kaçar, kimi zaman da sadece götürür.

Danıştay üyelerinin dörtte birini o seçer; bayan adlarını çağrıştıran müzeler açmış, özürlü çocuklar için bakımevleri kurmuştur. Belirli aralıklarla sanat festivalleri düzenler. Böylece “gençleri cehaletten koruma” önlemlerini devlet adına gerçekleştirmiş olur.

24 Ocak uzmanı olarak TV’de boy gösterir ve Meteoroloji’ye bakan Devlet Bakanlığı’nca önüne konmuş hava durumunu okur.

Gazetesi vardır; bilim ve sanatı serbestçe açıklama ve yayma hakkını kullanır. Düşüncelerini, radyo, televizyon, sinema ve benzeri araçlarla reklam biçiminde yayma olanağı da vardır. Haberleşme özgürlüğü eksiksizdir; bu konuda eşsiz bir gizliliğe de sahiptir. Yerleşme özgürlüğünü gerektiği ölçüde, seyahat özgürlüğünü ise hemen her zaman gerçekleştirir.

Boş zamanlarında çalışır.

Çocukları, vatan hizmeti konusunda bedel yönteminden yararlanmaktadırlar. Torunları da öyle. Bunun güzel bir şey olmadığını kim ileri sürebilir ki? Temel hak ve özgürlüklerin önündeki istisnai kısıntıları bir yerde aralamak fena mı? Ayrıca, üretim niçin dursun?

Moda o'dur.

Kurt köpeği ek güvencesini de belirli bir beğeni düzeyinin simgesi olarak görmeliyiz.

Çok güler. Gülme sırasının artık sonsuza dek kendisine geldiği kanısındadır. Bunu açık yürekle ortaya koymaktan da çekinmemiştir. Hem de bir sendika liderini öperken söylemiştir. İncedir. Narin kumaş dokur Ege'de. Gülmesinin bir nedeni de şu: Artık lokavt yapmasına gerek kalmamıştır. Aslında karışık bir iştir bu. Hani Ankara'da sigaranın zararı yokmuş ya, onun gibi bir şey.

"Demokratik ve laik cumhuriyete bağlı kalacağına" ant içmiştir. Ara sıra da viski içer. İçerken bazı şeyleri unutmuş gibi görünür. Yine de bunun çok seyrek olduğunu belirtelim. Çünkü milli içkiye daha önem verir. Rakısını kendi ürettiği arı içme suyuyla kefenlemeyi sever.

Bürosunda yürekli. Sofrada iyi yürekli.

Hüzünlendiği olur: Beyaz Zambaklar Ülkesi'nden kendisine pek bir şey kalmamıştır.

Ama, boş ver. Derinleşmek daha iyi. Derinleştikçe bir çeşit tasavvuf duygusuna ulaşır. Öyle ki Hacıbayram Veli'nin uzak yeğeni olduğunu da söyleyebilmektedir artık. Gerçeküstücü bir ressama soyağacının resmini yaptırırken bu yeğenlik gerçeğini temel bir hak ve özgürlük gibi kullanmıştır. Resim ticareti yapar. En temiz iş! Sanatın ta kendisi! Fotoğrafa da merakı vardır. Skandallarla beslenen haftalık magazinlerin sosyete sayfalarında dostlarıyla yan yana mahmur ve gülümser fotoğrafları yayımlanır. Büyük otellerin kumar makinelerine hiç itibar göstermez.

İlkokul öğretmenini arayıp bulma ve onu abat etme tutkusu içindedir. Ortaokul ve lise öğretmenlerine ise hiç yüz vermez.

Bir zamanlar sevdalı bir banker gibi banka alımlarına koşardı. Artık koşmuyor. Üzerinde koşulacak kaldırımlar yapıyor. Makine parkları unutuyor komşu ülkelerde.

Amerika’yı seven ve Amerika tarafından çok sevilen bir ruh. Ayrıca Pakistanlı bir yanı da var. Bu yüzden mi bilinmez, gözünün biri şaşı. Ama asıl olan öbür gözüdür.

Aşağıdaki dizelere kızmış olması beklenemez; çünkü daha önce okumamıştır:

“Üç anayasa ortasında büyüdün:

Biri akasya,

Biri gül,

Biri zakkum.”

Beyaz zambaklardan kırmızı zakkumlara...

3 Mayıs 1987

Marjinal Başkan: Turgut Sunalp

Şöyle tanımlamış kendini Turgut Sunalp: “Askerlikte, büyükelçilikte, özel sektörde başarı kazanmış; demokrasiye haddinden fazla inanmış ve imkânı nispetinde sivilize edilmiş bir insan.”

Yine kendi anlatımına bağlı kalırsak, annesinin ve babasının özenleriyle akıllı bir insan olarak doğmuş, askerliğe ilkokulda başlamış. Biri ABD’de olmak üzere, iki harp akademisi bitirmiş; Kore’de savaşmış; Kıbrıs’ta kumandanlık yapmış.

Kendi kurduğu Ege Ordusu’nun kumandanı, Kanada Büyükelçisi, banka yönetim kurulu üyesi, şirket yönetim kurulu başkanı, milletvekili, parti genel başkanı.

Çalışkan öğrenci. General Sadık Aldoğan’ın çok bilgilisi; üst’ü. Ali İhsan (Sabis) Paşa’nın esprilisi ve kişisel kontrolünü yitirmeyeni. Fransız olsaydı, 1930’larda yaşasaydı, cumhurbaşkanı seçilseydi, General MacMahon’u da biraz anımsatacaktı. Klasik Türk müziği sanatçıları arasında eşdeğeri Metin Milli. Basında çalışsaydı Altemur Kılıç gibi olurdu.

Benmerkezci. Her an kendini seyreden, bu yüzden seyirciyi sonsuza dek dışlamış tiyatro oyuncusu. Neden denizci olmadı? Orada zaten bir Turgut (Reis) var diye, belki de. Buradaki Turgut? Turgut Özal? Buradakini boşverin. Sunalp’ın ona yakıştırdığı tek sıfat “eciş bücüş.”

Sunalp, Swift’in yapıtı yalnız “Cüceler Ülkesinde” bölümünden oluşsaydı, Güliver’liği pir aşkına kabul edebilirdi. Elbet, asık ve ciddi yüz efsanesinin erdemlerinden hiç vazgeçmeyerek... Gülümseyenleri hiç sevmez de...

“Hariciyeci” yanının ayrıca öne çıkmasına özen gösterir. Emekli bir kumandan için, Türkiye’de, büyükelçiliğin hiç de aşama değeri taşımadığı açıktır. Ama Sunalp burada başka bir incelik arar gibidir. Büyükelçi olmak var, bir de başarılı büyükelçi olmak var. Hariciyeci olmak başka, özellikle başarılı hariciyeci olmak yine başka. Turgut Sunalp öyle olduğuna inandığı

(ve gerçekten öyle olan) bu niteliğiyle kendini öbür askerlerden de ayırma olanağı elde etmek ister. Her şeyin en seçkini kendisidir.

Sunalp'ın özel sektördeki başarılılık kanısına katılmak ise kolay değil. Bankanın ya da şirketin inşaat ve personel işlerine büyük katkıları olmuş...

Marjinal politikacı.

Madalyalara ve madalyonlara bayıldığı biliniyor. Bu yönüyle az buçuk darphaneci de sayılır. Nitekim, partisinin horozlu amblemini de eski darphaneci bir kalemkâra yaptırttı. Yaptırtmasına yaptırttı da, horozun uçuşu küllüğe kadar oldu.

Ömrü boyunca politikanın hemen kenarında yürüdüğünü söyleyen Turgut Sunalp sonunda politikanın tam ortalık yerinde buldu kendini. Daha doğrusu düştü oraya. Başka deyişle köy düğününde güveyi suya atarlar ya, öyle şenlikli bir biçimde kaldırıp fırlattılar. Nedir ki, fazla yukarıdan fırlattılar. Paraşütü açılmayan Laz'ın öyküsünü yaşadı. Üstelik halkın arasına değil, üstüne düştü. Hiçbir deneyi yoktu. En bildiği kentte, Ankara'da, bir Merihli gibi dolandı.

Yalan söyleyemiyordu. Ama sözleri de anlaşılmıyordu. Basın bu yanıyla acımasızca oynadı. Uyumsuzluk Sunalp'ı önce bir sürü küçük tutarsızlığa götürdü. Siyasal yenilgisinin ardından (hemen o gün) kendisini ortada bıraktılar. Şaşırmıştı. Buna bir türlü anlam veremiyordu. O ara, gafil avlanma sanatı üzerine bir şeyler öğrendi mi, bilinmez. Ama gerçeğin öbür yüzü ortaya çıkmıştı: Bu kez Swift'in yapıtı sadece "Devler Ülkesinde" bölümünden oluşmuş da, yolu oraya düşmüş gibiydi.

Her şeyi operetleştirdi.

Saçmalamaya da başlamıştı.

Demokrasiye haddinden fazla inandığını söylüyordu. Keşke yeteri kadar inanmakla yetinseydi.

"İmkân nispetinde sivilize edilmiş bir insanım" diyordu. Kanada Büyükelçisi bazı sözcüklerin anlamını da unutmuş görünüyordu. O

cümlenin anlamı şu: “Olabildiğince uygarlaştırılmış, terbiye edilmiş adam.” ... Kişi kendini böyle aşağılar mı? Hele Sunalp gibi yücegönüllü, narsisçi bir kişi!

Bir çeşit intihar mı? Burada Türk Dil Kurumu binasının yeni konuklarına intihar kavramı için kendi yapılarına uygun bir sözcük öneriyorum: Otocinayet.

Biz gelelim yine Turgut Paşa’ya. Turgut Paşa, horoz öldükten sonra, sanırım, sağlığını yeniden kazandı. Fazla uzun değilse de, oldukça büyük burnundan ötürü çektiği Cyrano acılarını anıya dönüştürmüş bulunuyor. Düşünceleri yine anlaşılmıyor. Ama bunlar onun iyi adam, maiyet canlısı, başarılı adam gerçeğiyle çatışmamakta. O düşünceler artık cürümleri kadar yer yakıyor. Horoz yok. Tavuk da. Sıkıntının getirdiği kara mizah da.

Yine de bir soruyu yinelemeden edemeyeceğim. Kişi kendisi için “Akıllı bir insan olarak doğdum” der mi?

Biri daha demiş: Nietzsche. Nietzsche’nin Ecce Homo adlı yapıtının bir yerinde de şöyle bir arabaşlık var: “Ben niçin bu kadar akıllıyım?”

Böyle dedi Turgut Paşa.

10 Mayıs 1987

Çağlayangil’in Saygınlığı

Ülkemizde öteden beri dışişleri bakanının kim olduğunu kimse umursamamıştır. Devletin işi görülsün diye, bir dışişleri mensubu da, işte, o bakanlığın başına getirilmektedir. Dışişleri bakanlarına hep aynı gözle bakılmıştır. İki olay bunun dışında görüldü ve tartışıldı: Fuat Köprülü ve İhsan Sabri Çağlayangil.

Fuat Köprülü’ye, büyük uzmanlık alanı karşısında, dışişleri bakanlığı uygun görülmedi, bir bakıma yakıştırılmadı. Yine de, Demokrat Parti’nin dört büyük kurucusundan birine düşen üçüncü post anlamına geliyordu bu.

İhsan Sabri Çağlayangil’in dışişleri bakanlığı ise tam bir tepkiyle karşılandı. Bu kez kişi bakanlığa yakıştırılamıyordu. Tepki de Köprülü’nünkinin tersi bir nedenden kaynaklanmaktaydı: Çağlayangil’de arkaplan (background) sıfırdı. Uzun yıllar Emniyet Genel Müdürlüğü’nde çalışmış, bir emniyet uzmanı olmuş; Fuat Köprülü’nünkiler gibi olmasa da, kendi dalında, hayat öyküsü yönünde ses getirici bir kitap da yazmıştı: Polis Taktiği ve Polis Psikolojisi. Ayrıca Polis Şairler Antolojisi’ne girebilecek şiirleri de vardı. Bugün yayımlansa Muzır Komisyonu’nun hemen yakasına yapışabileceği bu şiirlerinde o sonsuz kadın-erkek tartışmasına, erkekler adına yeni kanıtlar da getirmiş; Orhan Veli’yi bayağılaştırarak, saptırarak, kadınlara “Ayakta işe de göreyim” gibisinden sözler de döktürmüştü. Ama bunlar yetmiyordu.

Olgun yaşta (57) dışişleri bakanı oldu. Politikaya da, zaten resmen 53 yaşında girmişti. Üç yabancı dil (Fransızca, İngilizce, Rusça) bildiği ilan edilince, basında, Rusçayı Karpiç’teki garsonlardan öğrenmiş olabileceği yorumu yapıldı. Oysa, ömrünün en uzun yıllarını geçirdiği emniyet görevleri sırasında da öğrenmiş olamaz mıydı bu dili? İşin bu yanıyla kimse ilgilenmedi. Fransızca ve İngilizceye gelince, o iş kolaydı. Lingafon yöntemleri vardı. Üstelik Çağlayangil, sonunda, görevi sırasında zorunlu olarak öğrenecekti de bütün bu dilleri.

Valilik yılları da var. Ancak Çağlayangil’in bunların başında (Yozgat Valiliği) emniyetçi, daha sonrakilerde bütün bütüne Demokrat Parti

partizanı olarak belirdiği de bir gerçek. Özellikle Bursa Valiliği Demokrat Parti İl Başkanlığı ile özdeşleşmişti. AP hükümetlerinde İsmet Paşa'nın bir masada yemek yiyemeyeceği birinci kişinin o oluşunda bu partizanlık gerçeğinin de payı olsa gerek.

Dışişleri bakanı olmuş yegâne emniyetçi.

Peki valilik yılları? Çağlayangil valilik de yapmıştır, çalışma bakanlığı da, senatörlük de. Ama onun portresini belirleyen çizgiler emniyetçiliği ve dışişleri bakanlığı günlerinden yansıyan niteliklerdir. Bunların iç içe değil, art arda gelen nitelikler olduğunu da belirtmeliyiz. İhsan Sabri Çağlayangil, dışişleri bakanı olduktan sonra yukarıda sözü edilen yapıtındaki polis taktiği ve psikolojisini bir yana koymayı bildi.

Yıllar geçti.

At boynuna kelebek konmuş gibi resimler çektiren, çapkın enişte bakışlı adam değildi artık. Bir yumuşaklığı, yaşlanmanın çok az kişiye sunabileceği bir üstat tavrıyla birleştirdi.

Gençliğini artık hiç anımsatmayan, 158 yaşında bir Maurice Chevalier yüzü düşünün, öyle bir yüz edindi. Çubuklu pantolonunun hemen ucunda görünmeye çalışan bu yüz, aradaki gövde gerçeğine bir Japon feneri hafifliği kazandırmasını bildi.

Tek büyük buluşu olan "ekose etekli levrek"in tarifesini hangi lokantanın garsonlarından ya da aşçıbaşından aldığını bilmiyoruz. Ama bu deyim de Çağlayangil'in topluma yansıyan yüzünü en iyi anlatan öğelerden biridir. Maurice Chevalier dedim demin. Bir revü filminde, şapkası elinde, eli kalçasının hizasında, bir ileri bir geri, dans adımlarıyla yürüyen, güzellik kraliçeleriyle uçaklarda buluşan, şantözlerle şemsiyeler arasında şarkılar söyleyen, yanında her türlü ilaç bulunduran bir Maurice Chevalier. Bu tavır, Dışişleri'nde Semih Günver gibi sözlü-sohbetli bedavacı kültür adamları da yetiştirecek. Diplomat Nuri gibi, Kerkük canavarları da.

Politikayı "haz"la birleştirdi.

Hazzı görünmez kılmayı başardı.

Aydınların Dışişleri Bakanı Çağlayangil’e baştaki tepkileri sürekli artan bir güvensizlikle beslenerek 12 Mart’a kadar sürdü. O tarihten sonra geçmişe dönük bazı açıklamaları ve yorumları birden aklattı onu. Adam ne kadar açık konuşuyordu! “Altımı oymuşlar” falan diyordu. İşte liberal adam!

Büyük bir saygınlık kazanmıştı.

Oysa Çağlayangil’in liberalliği artık sofra çerçevesine indirgenmiş kişisel tat serbestliğinden ibaretti. 1975-1977 arasındaki Milliyetçi Cephe serüvenleri de bunu gösteriyor. Biri 31 Mart’ta kurulan bu cephelerde bakan olarak yer almış Çağlayangil nedense hiç kınanmadı. İleride, orada olan bitenler için de bir açıklama yapacağı mı bekleniyordu? 12 Eylül’den sonra yine konuşmayı denedi. Bu kez sözleri daha belirsizdi. Öyle de olsa, saygınlığını korumasına yetti.

Tanrım, bize büyük bir felaket ver; o felaketin hazırlayıcıları arasında Çağlayangil de bulunsun; felaket geçtikten sonra Çağlayangil orada dönenler arasında üzerine iki laf etsin, biz de onu başımızın üstüne koyalım.

17 Mayıs 1987

Hasan Fehmi Güneş

Alain bir yazısında şöyle der: “Her iktidar hüzünlüdür!” Hasan Fehmi Güneş’i düşünürken nedense bu söz aklıma geldi. Sonra onun, daha çok bir iktidarda yararlı olabileceğini düşündüm; muhalefette değil. Memurdur. Aldığı görevi o saat doldurur.

Sıradan olayda olağanüstü gelişmeler... Bu cümle Hasan Fehmi Güneş için ne anlamlı bir resimaltı olurdu! Düz adamın gösterişsiz çetinliği. General Özaydınlı’nın istifasından sonra İçişleri Bakanlığı’na getirilirken de öyleydi. CHP’nin asları, hele Özaydınlı’dan sonra, bu bakanlığın işlerini üstlenmekten korkmuşlardı. Millet köşe bucak kaçıyordu. İş Hasan Fehmi Güneş’e gelip dayandı. Zaten adı da ilk kez o zaman duyuldu. Olayın dışarıdan görünümü böyle. Bizim gibi olaylara uzak yurttaşlar için bilinebilen tek şey paşanın yerini savcının aldığıydı.

Yalnız savcı mı? Hasan Fehmi Güneş’in tavırlarında eski bir ilkokul öğretmeninin güven arayışı da vardı. Ayrıca, hiç beklenmedik biçimde, uluslararası araştırma örgütlerinin üyelerine özgü bir serinkanlılık izlenimi. Bu son izlenimin nereden doğduğunu açıklamak çok zor. Belki Özaydınlı’nın yerini dolduran kişiden bir an için fazla bir şeyler umulmuştur.

Hasan Fehmi Güneş bütün bu olandan ya da varsayılan niteliklerle İçişleri Bakanlığı’na, hiç değilse bir süre, yeni bir imge de kazandırdı. Daha sonra SHP’de dünyanın en ketum il başkanı olacak.

Umudunu hiç belli etmez; ama hiçbir zaman umutsuz da değildir. Litvanyalı tarım bakanları gibi yürür (Araştırmacı izlenimi oradan mı doğuyor yoksa?) Beyaz bakar, sevilmez gibi.

Tek başına bir örgüt içinde tuhaf ve rastlantısal, ama kendisi gibi iki üç kişi daha olsa, yapıtaşları belirir. On kişiyle, yapının bedenleridir. Sessizliği manyetik bir gücü dönüştürüyormuş gibi çalışır. Bu yanıyla öbür Güneş’in (Turan) tam tersi.

Yüzünde turizm sıfır.

Önümde bir iki not var. Doğru mu bunlardaki bilgiler, bilmiyorum. Ama doğru olarak alsak da, toplumdaki yansılarına hiç ters düşmez. Hasan Fehmi Güneş Köy Enstitüsü çıkışlı. İlkokul öğretmenliği yaparken dışarıdan liseyi bitirmiş. Daha sonra da otel kâtipliği, inşaat işçiliği yaparak Hukuk Fakültesi'ne devam etmiş. Savcı olduktan sonra kendi kendine İngilizce öğrenmeye başlamış. O günlerde söz vermiş karısına: "Kırk yaşında milletvekili karısı olacaksın." Sigarayı bu sözünü yerine getirdikten sonra içmeye başlamış. Kendine ilk kez bir şemsiye alma gereğini savcı olduğu gün duymuş. İlk paltosunu da Meclis'e girdiği zaman edinmiş. Çocuklarını, emeğin değerini anlasınlar diye, yazları, tanıdığı kişilerin yanında, inşaatlarda çalıştırırmış. Ücretlerini de, kendi cebinden ödermiş gizlice. İçişleri Bakanı'yken de sürmüş bu inşaatlarda çalıştırma işi. Onlar, yani çocuklar, bugün de babalarının yanında sigara, kahve içmezlermiş. (Kahveye ne oluyor?)

Hasan Fehmi Güneş'i tanıyan, ama birbirlerini tanımayan kişilerden edinilmiş bu bilgilere hemen bir ek yapalım: O, politikada yeni bir tipin zafer kazanmasıdır.

Bugün SHP'de büyük bir curnata var. Kimisi koşuyor, kimisi dans etmekte, kimisi güneşleniyor. Hasan Fehmi Güneş'in o hayhuy içinde çok özel bir durumu var: bir yandan da iş arıyor o. Bulacaktır. İlkokuldan sonra bir süre bahçıvanlık okuluna devam etmiş olan bu adamda şans yeteneği de var. Tarih nedir, çiçek ne, biliyor. Herkesin özgürlüğünün herkesin eşitliğine bağlı olduğunu kavramış. CHP'den SHP'ye geçişte, arkadaşları arasında en büyük doğallık onunkindedir. Bir gün başka bir partiye de aynı doğallıkla geçecektir.

Bakanlıktan ayrılmasına yol açan gönül macerası pek de skandal sayılmadı. Düşmanları bile bu işin üzerine fazla gitme gereği duymadılar. Çünkü Hasan Fehmi Güneş hemen istifa etmiş ya da ettirilmişti. Bir anda sıradanlığa, hiç'in kurşun işlemez ortamına girivermişti. Herkes birden öylesine hiçleşemez. Hem, yalnız hiçleşme işi de değil bu, Hasan Fehmi Güneş'in aile hayatı da en ufak yara almadı, o gönül (gönül değil de acele erotizm) serüveninden.

FKÖ militanları olayında ise abartma olduğu anlaşılıyor. Hasan Fehmi Güneş, FKÖ militanlarıyla, onlar o gün teslim olduktan sonra, sarılıp

öpüşmüş... Toplumda bugün böyle bir izdüşüm yok.

Ama Hasan Fehmi Güneş'in imece duygusunu zaman zaman yeni ve kendisi için elverişsiz sınırlara götürdüğü, sözgelimi FKÖ olayında, polis memurları arasında, bir bakan gibi değil, onlardan biri gibi hareket ettiği de bir gerçek. Bir savcı düşünün, sabah akşam gardiyanla dokuz taş oynuyor. Böyle bir yanı da var Güneş'in.

Tutanakçı Hasan Fehmi Bey.

Mutlaka kazanılması gereken bir hak gibi duruyor orada.

24 Mayıs 1987

Patriyot Hayati

Her toplumda, art arda gelen üç dört kuşağın üyelerini tanıyan, onların prototipleriyle ayrı ayrı, kimi zaman da bir arada haşır neşir olmuş kişiler vardır. Kendi nitelikleri yanında bu özellikleriyle de var olurlar. Sözgelimi Agop Arad bu tür insanlardandır. Elif Naci de öyleydi. Sağcıların bir Fethi Gemuhluoğlu'ları vardı. Genç yaşta ölen bu geniş ufuklu adam kendi kesiminde önemli bir işlev kazanmıştı. Her söz ya da her olayın yorumu bir de ondan geçerdi. Sağcılar onu veli derecesine yükselttiler. Ölünce de hemen unuttular.

Çok seyrek rastlanan bu ortak yıldızlardan biri de Patriyot Hayati.

Bakarsınız, 1940'lı yılların ilk yarısında Aka Gündüz'ün, Nurettin Artam'ın masasında; sonra bakarsınız, o yılların ikinci yarısında Şükran Lokantası'nda Dıranas'la, Cahit Sıtkı'yla, Orhan Veli'yle beraber; Kürdün Meyhanesi'nde acılı kuşak şairleri arasında; Mehmet Kemal'le tavla oynuyor; Ruhi Su ile Nusret Hızır'ın arasına oturmuş. 1946'da Osman Bölükbaşı'nın kişisel dostu olmuş. 1960'ta Milli Birlik Komitesi üyelerine Bulvar Palas'ta demokrasi söylevleri veriyor. Yassıada Savcısı Altay Egesel'le o sırada Yassıada sanığı olan eski Birinci Şube Müdürü Niyazi Bicioğlu'na, bir olayı anımsatmak için, üç paket Birinci sigarası yolluyor.

İstanbullu. O kadar ki, Ankara'da bile Üsküdar'da oturmuştur.

Liseyi Ankara'da bitirdi. Taşmektep'in son mezunlarından. Bir yıl Yüksek Deniz Ticaret'e devam etti. Daha sonra Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne girdi. Türkiye Gençler Derneği'ni kuranlar arasında o da vardı. 1948'de, hocaları (Boran, Berkes, Boratav) üniversiteden uzaklaştırılınca girdiği boşluk duygusu sonucu yükseköğrenimini yarıda bıraktı.

1951'de TKP davası dolayısıyla tutuklandı. 5 yıl içeride yattı. 18 ay da Niğde'de sürgünlük.

Mübadele'de (1924), Manastır'ın Nasliş kasabasından ailesi ile birlikte İstanbul'a geldiğinde beş yaşındaydı. Aile varlıklıydı: Yunanistan'daki

mülklerin karşılığı Çatalca’da ev, tarla, tapan verilmişti; daha sonra, Marmara Adası’ndaki hemen bütün emvali metruke onların; Avşa’da zeytinlikler.

Patriyot Hayati’nin hayatı bugüne dek birkaç kez varlık ve tam yoksulluk arasında akıp gitmiş. Yoksul düşmek diye bir şey var. Ama Patriyot Hayati için ek bir durum da söz konusu. Onun için, bir şey yapmak, o alanda tam sıfır noktasını yoklamakla mümkündür. 1961’de babası ölünce, annesine ve iki kardeşiyle kendisine 33’er bin lira miras kalmış. Hayati, bu parayı son kuruşuna kadar hemen yemek istediğini söyleyince, annesi dayanamayıp kendi payını da ona vermiş. Patriyot bu parayı üç ayda, Beyoğlu’nda Jorj’un eski kulisinde ve bir kadın arkadaşıyla birlikte Kilyos’ta bitirecek. Sıfıra düşünce de iş aramaya başlayacak. Nerede? Hemen oracıkta, Kilyos’ta.

Nerelerde çalışmamış ki!.. Öğrencilik yıllarında Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nde, Beden Terbiyesi’nde... 27 Mayıs’tan sonra Gazeteciler Cemiyeti lokantasının yöneticisi; daha sonra Devlet Su İşleri’nin ilk dinlenme kampını kuruyor. Niğde’de sürgündeyken, otel kâtibi ve özel Fransızca öğretmeni. İstanbul’da, Yeniköy Turizm Oteli’nin (bugünkü Carlton) müdürü; Edirne’deki Kervan Oteli’nin kurtarıcısı; bir gıda sanayi kurumunda satış şefi; salyangoz ihracatıyla uğraşan bir şirkette müdür; Türkiye Öğretmenler Sendikası’nın (TÖS) muhasebe müdürü; Özer Sağnak’la kurbağa bacağı ihracatı için çalışmalar; başka bir salyangoz ihracat firmasında genel müdürdür.

1980’de bu son işinden emekli oldu. Mali durumu da şu anda fena sayılmaz.

Yargıç önüne ilk kez, bir yılbaşı gecesi olayından ötürü çıkmış. 1949’u 1950’ye bağlayan yılbaşı gecesi, Ankara’da, Maltepe’nin üstünde, Süleyman Bey Mahallesi’nde, Bekârlar Apartmanı’ndaki odalarında üç arkadaş (öbürleri Ahmed Arif, İbrahim Erdem) gelecek “iyi yıllara” kadeh kaldırdıkları için o sırada orada konuk olarak bulunan biri tarafından ihbar edilmiş ve mahkemeye verilmiş: Hangi iyi yıllarmış o kadeh kaldırdıkları!

Patriyot sanını çok sever. Bu sanın gerçek adını bile unutturmasından memnundur. Yaşıtları ve gençler için sadece “Patriyot”, 18-20 yaşındaki en

gençler için “Patriyot Amca”dır. Patriyot sözcüğü burada sanılabileceği gibi Fransızcadan ve Fransız Devrimi’nden gelmiyor. Yunanistan muhaciri ya, Yunanca’da hemşeri anlamına geliyor bu sözcük. Ayrıca Hayati’nin çocukluk arkadaşı Çatalcalı Şevki Akşit ona boyuna “Patriyot, yavaş ol; patriyotluğun sırası değil şimdi” deyip dururmuş. Coşkunluk, ataklık karşılığı olarak da daha çocukluk günlerinde takılmış bir ad.

Bir adı da Prens Hayati. Çok güç günler geçirmiş, hatta düpedüz aç da kalmıştır. Ama kuru ekmeğin bile zor boy gösterdiği sofrasında her zaman lacivert takımı, kolalı beyaz gömleği, şık kravatıyla oturmuştur. Bu yönüyle de bir söylencedir Hayati. Taşlıtarla’da gecekonduda otururdu: Dışı dobra konak, içi bahanesiz saray.

Mihri Belli şöyle demiş: “Bana kim muhalefet ederse etsin aldırmam; ama şu Sevim’le (Belli) Patriyot’un muhalefetine dayanamam.”

Edip Cansever de şöyle demiş Patriyot Hayati için:

“Bir gün bile ölmezsin benim sözlüğümde.”

Ahmet Oktay da şöyle demiş:

“Patriyot konuşuyor, elleri kuşlarmışçasına”

31 Mayıs 1987

Görünmeyen Adam: Keçeciler

Görünmeyen adam. ANAP'ta karizması olan ikinci kişi. Partinin geveze olmayan tek yöneticisi. Ağzı sonsuz sıkı. Turgut Özal'la birlikte var; onun gölgesi, zaman zaman tek rakibi, silahı, tamamlayıcı parçası; hatta, yerine göre, belki de kendisi. Ya da öbür kendisi (ne demekse!).

İsmail Özdağlar olayıyla lirizmini yitiren ANAP'ta, etli ekmek atıştırıp dursa da, bunu loş bir mekânda ve kederli kederli yaptığı için üstüne bir türbe penceresinden kutsal menevişler düşen bir adam, lirik kalmayı bilirdi: O.

Fotoğrafı belirsiz; portresinde siyahlar ve beyazlar gri fonların ardına çekile çekile yitip gider. Özal'ın kendisi, dedim demin. Ölüsü olarak da görünüyor. Sessizlik başlangıçta bir savunma aracıydı Mehmet Keçeciler için; ortada fazla görünmemek zorundaydı. Bu araç giderek etken bir silah oldu. Arada sırada söylediği net, kesin kaçamaksız birkaç cümle sessizliği bozan değil, pekiştiren mesajlardır. Hepsi de savunma biçimli olan böyle çıkışlarında kendini Özal'dan bütün bütüne bağımsız olarak belirler. Uzman takımını ayrı tutarsak, milletvekili olmadığı halde partisinde elinin altında güç bulunduran birinci kişi. Bütün namlular üstüne çevrilmiş. En çok da kendi partisinden. Geçmişi ve yüzü tek bir olayla, 12 Eylül öncesindeki MSP mitingiyle açıklanmak isteniyor. Başka hiçbir serüveni, bir niteliği yok sanki.

Böylece, Keçeciler, niteliklerinin büyük bir bölüğü varsayılmış bir adam olarak çıkıyor karşımıza. Varsayıla varsayıla, belli bir çerçeve içinde, onun olduğuna inanmamız gereken bir profil çizdi. Gerçekten de, araziye uyma zorunu Keçeciler'e fiktif bir güç kazandırdı. Belirsizlik ve suçlamalar onu yaratırken, o da belirsizliği ve suçlamaları bir güzel kullanmasını bildi. Yüzü de kutsal kitaplardaki yazılar gibi silikleşti; iç içe değişik anlamlar taşımaya başladı. Bugün Keçeciler'e uzaktan baktıkça, sadece "meal" olarak bir şeyler çıkarabiliyorum. Oysa belli ki eski bir belediye başkanı karşısındayız. Ayakları yere basan biri. Konya'daki gazino dizisini bilmiyor olamaz. Çumra'daki oturak âlemlerinin ayrıntılarını en azından başkalarından öğrenmemiş midir? Ayrıca ANAP gibi her yerde çuvalla para

dağıtılmasını ilke edinmiş bir partinin “teşkilatlanma başkanı” olmak ne demek?

Yine de, mimar olsaydı hep çapraz tonoz yapardı.

Dinamizme hiç gereksinimi yokmuş imgesini kabul ettirdi. Dalan’ın karşısında duruk ve güzel. Mustafa Taşar’la aynı odada, mavi ve temiz, onun gözünde Mustafa Taşar at hırsızının tekidir. Ama işi fazla büyütmüştür. Mükerrem Taşçıoğlu toplum, sanat ve sosyal güvenlik etkinliklerini gülümseyerek izler. Bir olay oldu mu soluğu hemen Konya’da alır. M. Kalemli’ye orada antik hokkalar arar.

ANAP’ın hiç de aceleci olmayan Sadettin Bilgiç’i. Ama işin sonunda iyice geç kalmak da varmış; düşünmek bile istemez bunu.

Üzerinde ördüğü koza zırhtır aslında. Namlulara karşı.

Konya’da belediye başkanı seçildikten hemen sonra, belediye meclisi üyeliklerini kazanan MSP’lilerin aldıkları oylar geçersiz sayılınca, o mecliste öbür partilerin temsilcileri arasında bir başına kalmıştı. Keçeciler’i yaratan biraz da bu yalnızlık durumudur. Bugün ANAP içinde, Teşkilatlanma Başkanı olarak, o durumu sürdürmek istemez havasında. Ne var ki yaşanmış gerçeğin etkilerini de bütün bütün yok sayamayız. Dıştan bakarsak görürüz: Bunu, nice tuhaf olayın döndüğü günümüz Türkiyesi’nde bir erdem, hiç değilse bir demokratik tavır göstergesi olarak değerlendiremez miyiz?

Bugün partide parıltılı yeni bir kişi daha var: Hasan Celal Güzel. En iyisi, Keçeciler’i onunla karşılaştırmak. Çünkü zaten önünde sonunda ikisi karşılaşacak. Hasan Celal Güzel, Turgut Özal’ın yenisi olarak boy göstermek istiyor. İşi de hemen ve bodoslamadan yapma niyetinde. Üslubu da değişik: Keçeciler’in sessizlik yöntemine karşı, görsel olanaklardan yararlanmayı ihmal etmeden politika bahçesini silme lafla donatıp güç kazanmak istiyor. Aslında, bürokrasi hayatında. Keçeciler’in ANAP’taki bugünkü durumunu (sessizlik durumu) anımsatan bir konumdaydı. Meclis’e girdikten, bakan olduktan sonra ağzı açıldı. Ayrıca, seçimlere Gaziantep’ten girerken de Süleyman Demirel’e sürekli biçimde, açıkça saygılarını sunduğunu unutmayalım. O günlerde, gazeteleri karıştırırken, ikincil

sayılan noktalarda birincil görevler verilmiş bu bürokrata bunca rahat konuşma olanağı tanıyan koşullar nelerdir diye düşünmüşümdür. Turgut Özal nasıl izin verir buna? Yoksa Hasan Celal Güzel bizim tanıma şansına ulaşamadığımız çok büyük bir kişilik mi? Gerçekten, politika sahnesinde ilk adımlarını bu kadar rahat atan adam az bulunur. Bu taşbebeğe, bu sütçocuğu yüzlü arkadaşa nasıl da özerklik alanları tanınmaktaydı! Çok sürmedi, partisi içinde savaş terimleriyle de konuşmaya başladı.

Savaş... Elbet yaman savaşçı Hasan Celal Güzel. Köroğlu gibi saldıracağını önceden karşı tarafa bildiriyor. Köroğlu'ndan farkı, bu bildirilerin sanki başkalarınca hazırlanmış olması. Böyle bir izlenim var. Öte yandan, Köroğlu gibi pusuya yatmanın kurallarını da tam öğrenememiş. Pusuya yattığı zaman kıçını biraz fazlaca kaldırıyor. Belli ki kurşunu da hemen her zaman oradan yiyecek.

ANAP kalıcı bir parti değil. Üstelik kalıcı olmayan başka partiler gibi yıkıldıktan sonra geriye bir sürü sınanmış adam bırakmayacak. ANAP'tan ileriye kalsa kalsa şu kişiler kalır gibi: Özal, Semra Hanım, Keçeciler, Hasan Celal Güzel, Vural Arıkan, Bedrettin Dalan ve Amerika.

Keçeciler Turgut Özal'ın ölüsü de, öbürü onun dirisi mi? Hayır! İkisi birden var; ikisi birden ölür. Bunun nedeni de şu: Özal, Keçeciler'in gözbağcı olarak yücelmesine farkında olmadan izin verirken, gözaçıcılara da ileriye dönük bir işlev tanımış oldu.

7 Haziran 1987

Çetin Altan'ın Birkaç Yazısı

Hayat, coşku ve devinim: Budur Çetin Altan. Atın gökyüzüne çifte atması; ilkyaz ikindisinde gübre kokusunun hiç de kötü olmayışı; manken yürüyüşündeki evrensel, bir bakıma uzaysal tat; Nâzım'ın bir şiirindeki gibi, denizde öpüşmek...

Çetin Altan, ülkemizde bu denli sömürü olmasaydı, dünya olaylarını böylesine izlemeseydi, siyasete girmeseydi, eski edebiyatımızı bunca iyi bilmeseydi, yeteneğinin bunca ayırdında olmasaydı, daha çok Epikürcü yanıyla yaşayacak, bu anlamda, bir Rousseau gibi, Mutluluk Sözleşmesi'ni yazacaktı.

Çetin Altan'ı bir yazar olmayarak düşünmek istedim, olmadı. Yine de o durumuyla daha da büyüdü gözümde, anlatmaya cesaret edemedim. İkisi arası bir yerden bakabilir miyim ona? Kim ne derse desin, Çetin Altan'ı anlatmak riskli, aynı zamanda coşku uyandırıcı bir şey. Hiç değilse son birkaç yılını? Birkaç yazısını? Gazeteci olarak?..

Çetin Altan 1940'tan sonra boy gösteren yenilik edebiyatımızın (Orhan Veli, Ataç), Nâzım'dan da geçerek, basın ve siyaset alanında boy gösteren temsilcisidir. O edebiyat, o alanlarda kendi insan ve toplum değerlerini, özellikle de yadsımalarını onunla sınadı.

Çetin Altan son 10 yılında ABD'deki "yeni gazetecilik" yönsemesinin ülkemizdeki bağımsız örneği gibi. Sözünü ettiğim yönsemenin en belirgin adı Art Buchwald. Bu adam Batı basınında köşe yazısı, daha özgül niteliğiyle "fıkra" geleneğini başlatıyor. Batı 'da yok diye bizde yok edilmek istenen bir yazı türü, Batı'da yeni mass media'nın getirdiği bir gereksinim olarak can bulmakta. Burada hemen ekleyelim, Çetin Altan yaşadıkça köşe yazısız gazete olmaz. Olsa da yaşayamaz.

Art Buchwald genelde mizaha dayanır. Bütün dünyayı, her yönüyle hayatı kapsayan bir mizahtır bu. Çetin Altan eskiden de mizahı aşan bir çalışma içindeydi. Son yıllardaki yazılarında daha da aşıyor onu (ütopya mizahı dışlıyor). İyice yaratıcı ve çok kökenli bir tavır geliştiriyor. Belki de '80'li yıllarda oyun, roman vb yazmayışı köşe yazılarına daha bir yaratıcı doku

kazandırmakta. Kendi gazeteci kuşağı içinde eski edebiyatımızı da, Batı edebiyatını da birinci elden değerlendirebilen birinci kişi de o zaten. Ayrıca gerçek bir edebiyatçı o. Orhan Kemal'in bir edebiyat soruşturmasında en beğendiği yazıları sıralarken başta onu ve İlhan Selçuk'u saydığını anımsıyorum. Gerçekten 1960'tan sonra beliren bu iki yazarın Türk düşüncesine, Türk gazeteciliğine katkıları çok büyük. Şoförler, bakanlar, işçiler, öğretmenler, şairler, işsizler, herkes çok şey öğrendi onlardan.

Eleştiri Çetin Altan'dan pek bir şey koparamaz. Hatta, onu daha da zenginleştirir belki. Çünkü düşüncesini iyice kişiselleştirmiştir de. Polemiğe gelince, o, hiç... Çünkü Çetin Altan'ın saygınlığında, "saygı" kavramının yanında "güç" ve "dokunulmaz ilginçlik" kavramları da ağır basmaktadır. Üstelik kimse kolay kolay polemiğe giremez onunla. Bir nokta vardır, yumurta küfesinin beş kuruşluk değeri kalmaz; Çetin Altan için hiçbir zaman o noktaya gelme gereksinimi söz konusu değildir; ama bir karşıtlık diyaloğuna da girmeyecektir, ağzını bir bozuverir ki... Değerli bulduğu kişilere karşı ise her zaman kibardır.

Yine de, denebilir ki, kendi özeleştirisi Türkiye'nin romanını verecektir.

Roman dedim '40'lı yıllarda şiir, '60'lı yıllarda oyun, '70'li yıllarda roman yazmış. Romanlarında ve oyunlarındaki kişilerin kendinin doğrudan sözcüleri olduğunu söyleyenler var. İncelenmeye değer. Değer de, varılan sonuç düşünce yazılarıyla çelişirse değer, çünkü Çetin Altan düşüncesini gazete yazılarıyla, politika serüvenindeki davranış ve sözleriyle açıkça ortaya koymuş bir kişi. Değişmekten, değişebilmekten korkmayan bir kişi. Bu yüzden düşüncesini sanat ürünlerine bağlamaktan çok, sanat ürünlerinde düşüncesinin yansılarını aramak daha doğru olacaktır. Kendi payıma, Çetin Altan'ı her şeyi denemeye hak kazanmış bir yazar, bir sanatçı olarak görüyorum.

Ama o şoförler, o bakanlar, o işçiler, o öğretmenler, o şairler, özellikle de işsizler, iki konuda (yalnız iki) özeleştiri isterler Çetin Altan'dan.

Bir, Türkiye İşçi Partisi Kongresi'nde yaptığı ve bu partinin o günlerinde yazgısını değiştiren konuşması için bugün ne düşünüyor? Beş yıl önce ne düşünüyordu?

İki, Güneş’te son yıllarda yazdığı yazıların da göze fazlaca battığı anlaşılıyor. Köylülüğü çok şeyin olumsuz nedeni olarak gören Çetin Altan ANAP’a karşı tavrına daha açıklık getirmeli, bunu da hayat serüveni boyunca ortaya koyduğu tavırla yan yana koyarak yapmalıdır.

Bir de üç var. Fütürist görünümlü, ütopya tadı taşıyan, aslında günümüz gerçeklerinin eleştirisi olan, yine de biçim öğesinden ötürü tam anlaşılamayan yazılar için özellikle yöneltilen ayrı bir soru: O yazılarda “forsalar, zincirleriyle oynamaya başlamış da” olmuyorlar mı? Çetin Altan dogmalarla savaşmaktan bıktı mı? Böyle deniyor.

Çetin Altan yanılmaktan korkmayan bir yazar. Ama zaman zaman bunu bir hak gibi gördüğü sanılıyor.

Çetin Altan’da çok şeyimizle hepimiz varız. Yıllar önce yazılmış şu iki dizedeki gibi:

“Hepimizin kanı onda aktı

Temiz kanla birlikte kirli kan.”

Bütün bunlar da yetmiyor Çetin Altan’ı anlatmaya.

12 Temmuz 1987

Meksikalı Bir Eskimo

Toroslar’la Orta Amerika’daki dağ zincirleri arasında eski jeolojik zamanlardan kalma bir akrabalık bağı var mıdır, bilinemez. Olsa da herhalde ilk zamanlardadır. Ama o, Toroslar’da doğduğu halde bir Türkten çok bir Meksikalıyı andırmaktadır. Aslında Toroslar’da değil, Antitoroslar’da doğmuş. Bu yüzden olacak, görünümünde bir Eskimoluk da var galiba. Kısacası Meksikalı bir Eskimo. Hele gözlük takınca.

Öğretmendi. Milli Eğitim müfettişliği de var. Yolu Paris’e düşmüş bir Zenci gibi şık giyinir. Giysisi maviyse, gömleği de o renktedir; çorabı da, çakmağı da, kalemleri de, pabucu da, iç çamaşırı da. Bir başka gün, diyelim beyaz giysilerini çekti, o gün, akla gelebilecek her şeyi beyaz... İş saatlerinin dışında içki içer, onun dışında da yazı yazardı; roman, öykü, deneme... Roman, öğretmenliğin; öykü, içkinin; deneme de, yazarlığın karşılığı oluyordu. Emekli olunca romanı bırakması bundan mıdır?

Çok şaşırmışımdır, bunca çok içtiği halde, işini ve yazarlığını birbirinden, o ikisini de içkiden nasıl öyle ustalıkla ayırabiliyor diye. Ve romanı öyküden, onu da denemeden neden hiç ayıramıyor diye. Yücelik ve soytarılık gözlemi neden iç içe?..

Bu üç uğraş başka bir şeyle perçinlenir onda: Aşk, kadınlar. Hayatının asıl köşebendinin kadınlar olduğu söylenebilir. Tek bir aşk söz konusu değil ama. Sürekli, nesnelerini zaman içinde değiştire değiştire akan, hiç durmayan bir aşk. Kadınlar olmasaydı roman yazmayacaktı belki de; deneme, öykü hiç. Hatta öğretmen de olmayacaktı. Hatta hatta, içki de içmeyecekti.

Bir keresinde sayrılarevine düşmüştü. On yedi gün kaldı orada. O arada, açık kalp ameliyatı geçiren çok genç bir kadını sevdi. Evlenecekti onunla. Ne yazık ki kendisini çabuk taburcu ettiler. Haftalarca düşündü, sayrılarevinde yeniden yatabilmek için yollar aradı.

Sonunda buldu da.

Kadıköy iskelesinde bir özel arabaya çarptı; elverişli biçimde kolu kırılmış ya da incinmişti. Rüzgâr gibi gitti sayrılarevine. Ne yazık ki sevdiği kadın o sabah taburcu olmuş ve meçhul bir ilçeye gitmişti.

Saygılı bir sarhoş. Bugüne dek kimseye öyle büyük zararı dokunmamıştır. Kendisini saymazsak. Çok da sakıngandır. Bazı içkievlerinin patron çekmecelerinde iki bin, üç bin liralık depozitoları vardır. Üstünde ev adresi yazılı zarflar içine konularak içkievi ilgililerine teslim edilmiş paralar şu işe yarar: Bizimki bir gün içkiyi fazla kaçırabilir, cebinde parası kalmamış olabilir. İşte o zaman içkievi ilgilisi hemen bir taksi çağıracak, o parayla onun rahatça evine dönmesini sağlayacaktır.

Tutkulu bir yazar... Hayatı bunca kalabalık olan, evli olduğu halde gömleklerini bile temizleyiciye verdiğini söyleyen bir adamın onca yazıyı nasıl kotarabildiğini her zaman düşünmüşümdür. Hatta, kimi zaman, bunları bir başkası mı yazıyor diye kuşkulandığım olmuştur. Yine de biraz az içseydi daha iyi bir yazar olacaktı kuşkusuz. En büyük gazetelerimizden birinin ikinci sayfasında zaman zaman yazıları yayımlanır. Yıldönümleriyle ilgili bu yazılar ("İkinci İnönü Utkusu", "Atatürk'ün X ilçesine girişinin şu kadarıncı yıldönümü...") arkadaşımız tarafından üç dört ay önce hazırlanır ve ilgili tarihten bir hafta önce yazı işlerine teslim edilir.

Rastladığı kişiyle hemen dost olur. Bir bakarsınız, kahvede briç oynayan Kadıköy yargıç ve savcılarının yanında. Bir bakarsınız vapurda tanıştığı bir adamla Antalya'nın Kaş ilçesine gidiyor. İranlı bir mollayla Ankara yolculuğu yapıyor ve başkentteki Sanat Kurumu'nda yöneticileri birbirine düşürüyor.

Yeni tanıştığı kişiyi hemen kendine bağlar. Çünkü o gece intihar edebileceğini sezdirmiştir ona. Kendi hayatının sorumluluğunu yüklemiştir. İçkievinde ya da bir taşıtta kurduğu dostluk, askerlik arkadaşlığı gibi değildir. Arayacaktır, yeniden arayacaktır dostunu. Pipo mipo armağan edecektir. İlişkiyi giderek sıklaştırır. Dost da onun intiharını önlemek için insanüstü bir çabayla didinir durur: "Bu gece lokantadan sonra bize gitsek..."

Bizimkiyse bir yandan eski dostlarını yitirmemek için didinip duracaktır. Bunun kolay bir iş olmadığını kim inkâr edebilir ki!

Yakın dostu Mehmed Kemal bir yerde söyleşi yaparken, koşar, son derece iyi niyetle güç durumda bırakır onu. Sait Faik'i anma günlerinde, Burgaz Adası'nda, Salâh Birsel'i hüzünlere atar.

Emekli olmadan önce büyük düşleri vardı. Alacağı ikramiyenin bir bölümüyle Cağaloğlu'nda bir yazıhane tutacaktı. Deney sahibi bir arkadaşıyla bir sanat dergisi çıkaracak, kitaplar basacaktı. Bir bölümüyle de Toroslar'daki babadan kalma dağ evini onartacak, sanatçıların yazlık cenneti (her şey şirketten) haline getirecekti. Soyadı kendisininkiyle aynı olan bir sinema oyuncusuna karşı dava açacak, o oyuncunun soyadını değiştirtecek, böylece kendi soyadının tekliğini gerçekleştirmiş olacaktı. Sonra da oturup bir sürü roman yazacak, hepsini kendi olanaklarıyla basacak...

Düşlerin hiçbiri gerçekleşmedi. İkramiye uçtu gitti. Şimdilerde dağ evini nasıl paraya çevirebilirim diye düşünüp duruyor. Tek tek öykülerle sanat ödüllerine katılıyor. Zaman zaman içkiyi bırakıyor. Gazeteciler Derneği'nin kafeteryasında garsonu çağırıyor: “Bir duble su!”

Ayık günlerinde generali (Madanoğlu) ziyaret ediyor.

Düşler gerçekleşmedi dedim. Vakit var daha.

19 Temmuz 1987

Posta Kartalı: Altemur Kılıç

Cihat Baban, İhsan Doğramacı, İhsan Sabri Çağlayangil, Feridun Çölgeçen, Halife Osman... Altemur Kılıç adı bunları da çağrıştırıyor. Kimiyle benzeşiyor, kiminin bazı bakımlardan yerini tutuyor, kimiyle de yazgı birliği içinde.

Son yıllarındaki Cihat Baban'ın silik olmasına özen gösterilmiş ikinci nüshası. Doğramacı'nın basın dünyasında iyice rokoko olmuş eşdeğeri. Gazeteci olmuş ve gözü başka yerlerde kalmış bir Çağlayangil. Yabancı firmayla ortak yapım olarak gerçekleştirilen sarı dizi bir filmde önemlice rol üstlenmiş bir Feridun Çölgeçen.

Düşünce ve iman planında Muhammed'i hiç olmamış, daha doğrusu Muhammed'ini güle oynaya yitirme becerisini göstermiş bir Osman.

İşadamı-gazeteci. İşadamı-bürokrat.

Altemur Kılıç'ın mutlaka kendine özgü kişisel yanları, sevecenlikle eğildiği kimseleri vardır; üyesi olduğu kuruluşlara ödentilerini düzenli olarak yatırıyordur; yıkanırken banyoda şarkı da söylüyordur belki.

Sözgelimi unutkanmış. Kendi telefon numarasını bile başkalarına sorduğu olurmuş. Kıskançmış sözgelimi. Vatan'da çalıştığı yıllarda çok sevdiği Marilyn Monroe'nun posterini odasının duvarına yapıştırır, sonra da posterin üstündeki askıya pardösüsünü asarak gözlermiş onu. Dikkatsizmiş de. Başbakan Adnan Menderes'e oldukça değerli bir çift kol düğmesi armağan etmiş; üstlerine de başbakanın ad ve soyadının ilk harflerini işletmiş; tabii, A. Menderes hiç kullanamamış o düğmeleri.

Aslında bunlar da önemli. Unutkanlığı ve dikkatsizliği onun temiz yanlarıdır.

Ama biz burada Altemur Kılıç'ın topluma, çevresine yansıyan ve kendi adıyla belirlenen yanlarına bakma durumundayız.

Öğrenimini ve yetişimini ABD'de tamamlamış. Gazeteciliğinin yanı sıra Birleşmiş Milletler Teşkilatı basın uzmanı, Washington'da basın ataşesi olarak çalışmış. İki önemli ve açıklayıcı dönemde iki kez Basın Yayın Genel Müdürlüğü yapmış; Menderes'in son iktidar yılı (1959-1960); Demirel'in şapkasını alıp gideceği yıllar ve 12 Mart döneminin başı (1969-1972).

27 Mayıs'ta çok korktuğu söyleniyor. Demirel'den sonra 12 Mart iktidarının da kendisini bir süre tuttuğuna tanık olmaktayız. Şöyle özetleyelim, ilericiliğin üste çıktığı evrelerde Altemur Kılıç ortadan kayboluyor; gericilerin öne geldiği evrelerde yıldızı parlayan bir adam olarak beliriyor. Ayrıca o evrelerin damgasını en çok taşıyan adam oluyor. Diyelim, 12 Mart bütün kurumlarıyla oturdu; ama Ecevit ve Demokratik Sol gerçeği de tırmanma içinde; 1973'te, Altemur Kılıç hemen yeni bir planda denenecek, işadamlarının doğrudan sözcüsü olan Devir dergisini çıkaracaktır. İleriyi gören bir adam mı? İleriyi görenlerin adamı mı? Her ikisi de. 24 Ocak Kararları'nı ve Özal iktidarının koşullarını önceleyerek işadamlığına soyundu. Rothmans'ın Türkiye Mümessili ve Grup Başkanı oldu.

Ortadan kaybolduğu zamanlarda da aslında silinmiyor, dibe iniyor. Yabancı dostlarının da yardımıyla yeni çıkışlar için birikim sağlıyor.

Armatör yüzlü bir SİSAV üyesi amatör mü?

Varsayımlı Halife Osman örneğini vermiştik. Altemur Kılıç ırkçı düşüncelerle büyüdü. Ancak bugün o düşüncelere bağlılığından söz edilemez. Aslında düşüncesi değil, işlevi var Altemur Kılıç'ın; hayat biçimi var. O işlev ve o biçim onun bir yerde değer yargılarını da oluşturmakta. Bir düşüncesi yok. Ama sürekli olarak karşı-düşünce üretmeyi sever. Görevi solda ne söyleniyorsa, tersini bulup yazmak... Görevi bu onun. Yazılarındaki rapor tadı da buradan geliyor olmasın? Bunlarda sözcükler cümle içinde akmaz; kendi yerlerine çekiçle çakılırlar birer ikişer. Yalan söyleyecektir.

Bir Amerikan dergisinin adından aldığı "Ufuk Turu" başlıklı sütununda sakalı ve kısık gözleriyle Anadolu ufkunu süzerken kendi gerçeğini dile

getirir: Sakalı çenesinden değil, sanki doğrudan canından bitmiştir ve yonga biçimindedir; süzüş ise, boy ölçüşme anlamı taşır.

12 Eylül'e tek bir noktada karşı çıktı. O da yine sakalla ilgili. Kendi sakalını çok sevdiğini belirtti. Üniversite öğretim üyeleri için getirilen sakal yasağını yumuşakça değerlendirdi. Keşke sevdiği bir kitabı, mahpusta bir yakını, asgari ücretle çalışan bir dostu da olsaydı.

Son yıllarda Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde birincil kişiler daha somut biçimde görünmeye başladı. Bu da ikincil kişileri etkisizleştirdi.

Kişi, Atlantik'i aşan bir posta kartalı özlemiyle göneniyorsa, bir anda, ya da tarih süreci içinde, kendini niyet çeken akbaba durumunda görmüş olmaktan hüzünlenmez mi? Ne dedik, Altemur Kılıç için o hayat biçimi de çok önemli. Parası pulu var. Ama işlevi son derece azalmış. Çünkü etkisiz. Özellikle yayın konusundaki bütün girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı.

Gerçi kuşçuların niyet kutularına ilkel birer bilgisayar olarak da bakılabilir, otuz kadar bilgi ya da yazgı yüklenmiş bilgisayarlar... Ama özlenen o posta kartalıdır.

26 Temmuz 1987

Perihan Abla

Perran Kutman, Müjdat Gezen'in dişisi ve Ayşen Gruda'nın temizidir. Ancak Müjdat Gezen'in güldürü serüveninde büyük sayılabilecek bir emek, gözlem, deney birikimi de bulunduğu halde, Perran Kutman yalnızca sahne sempatisine dayanıyor.

Hıdrellez güzeli.

Ama bohçacı kadını oynarken, onu gülsuyu propagandisti gibi canlandırıyor.

Yine de terzi kız imgesi Perran Kutman'ın yüzünde öylesine canlıdır ki, oyunculuğa gerek kalmaz. TV'nin yarattığı birçok arkadaş gibi, tiyatro değil para-tiyatro kişisidir. Rolünü, Figüran Osman'ın dişisi olan gece güzeli Ayşen Gruda'dan devralırken yapaylıktan da kurtardı.

TV'de, aynı planda, Tekin Akmansoy'un da sık sık yer aldığını gördük; Gazanfer Özcan'ın da. Nedir ki onlar daha önce kendilerini şu ya da bu biçimde kanıtlamış sanatçılar. TV'nin yerli dizilerde ünlendirdiği, kapı açtığı kişiler var; kurumun yayın politikasının ayırıcı özelliği onlarla belirleniyor.

Bunun için, yukarıdaki adları ele alırken onlardan doğruca sahne ya da perde sanatçıları olarak söz etmiyoruz; bir çeşit ekran sanatçıları olarak bakıyoruz kendilerine. Çünkü TV gerçeğinin güncel gücünü aradan çıkardığımızda, Türkiye'de güldürücüler yelpazesi bambaşka kişilerden oluşur. TV yaygın ün sağlıyor. Ama dayanıksız ünler bunlar. Küçük bir zaman kesintisi, unutulma yazgısı da demek. Hatta diyebiliriz ki, halkımızda bu tür sanatçılara karşı bir unutma açlığı da var. "Bizim Sınıf" diye bir dizi anımsıyorum. Özinel diye biri vardı.

Yüzünü üç çeşit buruşturabildin mi güldürü ustasısın. Buruşturamıyorsan daha iyi, jön'sün. Bunu da yapamıyorsan, daha da iyi, aracı olursun.

Der demez Zeki Alasya-Metin Akpınar ikilisi geliyor aklıma. Akpınar gerçek bir oyuncu. Alasya ise onun elinde karnından konuşarak var ettiği

(hani vardır ya şovmenlerin ellerinde), Hacı Bekir'in vitrini önünde fotoğrafı çekilmiş ilkokul öğrencisi bakışlı dört yaşında bir bebek gibi.

Ne demişti Türk Fernandel'i olan o at suratlı arkadaş, (Kemal Sunal): "Çok mutluyum, Allah bana böyle bir yüz ihsan etmiş." Belli bir fizik yapı günümüzde güldürü sanatçısını belirlemeye yetiyor. Suna Pekuysal sonunda her şeyi kambur duruşa bağlamadı mı? Adile Naşit de bir bakıma öyle değil mi? Ama Adile Naşit pekâlâ bir kraliçeyi, bir boksörü, bir cumhurbaşkanını da oynayabilir. Oynamamışsa, gerek kalmadığındandır.

Özellikle 12 Eylül'den sonra Türkiye'ye deri değiştirtmek isteyen akım, sanat hayatında bir karışıklık yaratmayı da becerdi. Kim daha değerli, ne daha iyi, belli olmamaya başladı kamuoyunun gözü önünde. Öykücüler bilirim, romancılar; öykülerinin ve romanlarının daha ilk cümlelerinde bir gün TV'ye uyarlanabilsin amacıyla kendilerine göre görsel biçimler kuruyorlar. Her şey sinopsis.

Öykücüler, romancılar öyle yapıyorlar, bir yerde görsellik adına yazının özgül olanaklarından vazgeçiyorlar da, TV ne yapıyor? O da, bu "resim altı" yapıtları, "söz üstü" fotoğraflar haline getiriyor. Süreç ve drama yok TV ürünlerinde.

Perihan Abla'yı düşünüyorum. Bir grup fotoğrafı Perihan Abla. Şakir ve bütün öbürleriyle birlikte çektirilmiş. Bir de "resim arkası" var; önemli. Orada ne yazıyorsa, banda almışlar. "Perihan Abla", "Kuruntu Ailesi", "Kaynanalar", ilginç bir rastlantıyla aynı dönemde, kimi zaman yan yana gelerek TV dizisi oldu. Sivri akıllı bir gazete yönetmeni kamuoyu araştırması yaptırmış. "Perihan Abla" büyük bir çoğunlukla en sevilen yerli dizi olmuş. Öbürleri bir bakıma o soruşturmanın da sonucu devre dışı kaldılar.

"Perihan Abla" dizisi (giderek daha bir kötülemekte) niçin bu kadar ilgi gördü? Bence hemen iki noktayı belirtmek gerekir: Bir, ne olursa olsun, bir yazar var "Perihan Abla"nın temelinde. Daha doğrusu, öbür iki dizinin arkasında yazar emeği hemen hemen hiç yok. Başoyuncuların kaprisleri, "Kuruntu Ailesi"ni de, "Kaynanalar"ı da kısa metrajlı bir yapıtı sonsuz uzatmaya götürmüş gibi. Sonuçta yoğunluk kalmamış, mesaj yitmiş, her şey silikleşmiş. "Kuruntu Ailesi"nde bir çöp bidonu Gazanfer Özcan'ı 50

dakika oyaladı. Yoksa bu iki dizi de elbet, “Perihan Abla”ya göre çok yönden daha değerli yapıtlardı.

“Perihan Abla” belirsiz. Tıpkı ANAP gibi. Esnaf saçma uçlara kadar yüceltilir. Hiçbir gerçekçi yanı yok bu dizinin. Perihan Abla nedir, necidir? Şakir küçük eleman mıdır, bazı büyük giderleri hangi kaynaklarıyla gerçekleştirir? O semtte öyle hayat olur mu? Kasap neden o kadar sevimli ve zavallı? Paralar nereden geliyor?

Perran Kutman bu dizide Turgut Özal’ın ve Semra Özal’ın simgesi sanki.

“Kaynanalar”, rövanşı almak isteyen ve büyük sermayeyi yeniden temsil etmeye soyunmuş Doğru Yol Partisi yandaşlarını ve yöneticilerini akla getiriyor.

“Kuruntu Ailesi”nde elini başına koyup düşünen Gazanfer Özcan da sosyal demokratların iyi niyetlerini, cansızlıklarını, beceriksizliklerini simgelemiyor mu?

2 Ağustos 1987

Sakıp Sabancı

Karun, çok zengin adam demek. Her ülkenin Karun'ları vardır. Kitaplarda Karun'un, eski Batı Anadolu'da Lydia Kralı Kroisos (Krezüs) olduğunu da okumuşuzdur. Ülkemizde de Karun'lar, Kroisos'lar var. Bunların başında Vehbi Koç ve Sakıp Sabancı geliyor.

İkisi de Karun. Ama fark var aralarında.

Vehbi Koç, Solon'unu her an sezmek isteyen bir sakınganlık içindedir. Hatta, bir gün gelir diye, onun için Divan Oteli'nde oda da ayırtmıştır. Kyros'tan (Keyhüsrev) çok Solon'dan çekinmektedir. Vehbi Koç'ta 1950 havasını solumuş eski CHP yönetici görüntüsü var; iş dünyasının İsmet Paşa'sı.

Sakıp Sabancı'da ise Solon öğesi sıfır. Öyle bir yeniyetme Krezüs ki, Keyhüsrev'i ile de tavla oynayarak işi idare etmeyi tasarlayan bir tavın içinde. Tarih planında son derece deneysiz. Ayrıca başarı fena halde başını döndürmüş. Gazetesini bedavaya getirmiş bir Rockefeller. Yazılar yazan bir Ford. TV'de öğütler verirken komiklikler yapmayı da ihmal etmeyen bir G. Carnegie. Hababam Sınıfı oyununda rol almak için can atan bir Karun düşünebilir misiniz? Hem profesör (zaten "profesör"), hem sunucu, hem şarkıcı, hem kadı, hem tanık, hem savcı, hem ilim irfan tüketicisi. Neredeyse sanık da... Başarı, bir melek de çıkardı ondan. Ölüm meleği değil elbet; şey meleği; asgari düzeyde yaşasınlar, ama daha aşağıya da inmesinler ha! meleği. O tür meleklerin de en iyisi.

Başı dönmüş dedik. Ama bu daha çok oyunculuk, yazarlık, spikerlik için geçerli. Yoksa Sakıp Sabancı kendi işinde son derece akıllı. Barış içindeki bir alışveriş düzenini savaş durumuna dönüştürmek istemez. Bunu sadece gerektiğinde yapar. Faşizmin silahlanmış sermaye olduğunu bir yerde işitmiştir. Bu yüzden tabanca taşımaz. Yardımseverlik bilmecesini Amerikancadan tercüme yoluyla çözmüştür. Serveti, vakıflara gömmeyecek kadar genç ve enerjik görür kendini.

İşadamlarının yeni velisi (eskisi yok).

Bilek gücü var. İyilikler toplumunun havarisi. Eşiyle gider, otoparkta oturur. (Koç, Yıldız Parkı'nda güzellik kraliçelerini seyreder; Şarık Tara, makine parkında kaçamak yapar; Halit Narin milli parklarda sendika lideri avındadır.)

Menderes-Demirel-Özal'ın birbirinde buluşmuş ve bundan son derece memnun görünen ortak profilleri arasında Osman Kibar'ın yüzünü cepheden görmeye çalışalım: İşte Sakıp Bey! Batı'da büyük vakıfların kötü yanları yanında iyi yanları da vardır. Sözgelimi bir Kinsey Raporu Rockefeller'ın parasıyla; Gunnar Myrdal'ın Zenci sorunu üzerine yaptığı ünlü araştırma G. Carnegie'nin parasıyla gerçekleştirilmiştir. Bizim Sabancı bu tür araştırmaları da kendisinin yapması gerektiği kanısında sanki. Bunu da kendisi için bir "üstün hizmet" olarak görüyor gibi. Madalya verilsin.

Özel hayat skandalları olmadı. Skandal, para kazanmak ve kabineye bakan sokmaktır onun için. Erdem de odur.

Güncel ve toplumsal-siyasal olaylar içinde bir Aziz Nesin ataklığı. Aziz Nesin'in iş dünyasındaki karşı değeri.

Nuri Kantar.

Para sevinci. Hız.

Para kazanmanın yöntemlerini anlatan bir kitap da yazdı: Para Başarının Mükâfatıdır. Hani, Ovidius'un Sevme Sanatı adlı bir yapıtı vardır; adına karşın, hovardalık yöntemlerini anlatan bir kitaptır. Sabancı'nınki de o. Para niçin mutlaka başarının ödülü olsun? Çalma da bir çeşit para kazanma değil midir? Başarının başka ödülleri yok mudur? Bağ-Kur süper emekliliği de bir çeşit toplumsal aşırma değil midir? İkinci bin lirayı kazanmak için ikinci milyarı doğrultmaktan daha mı kolay? Ne diyelim, melek işte, hoşnutluk meleği...

Proforma iş güzeli... Güler yüzlü provizyon. Görkemli par(SA)cı.

Lobici değil ama. Lobide oturmaz. Neden otursun ki? Yazılı ve sözel basın nicedir emrinde.

İnsansal. Ama insancıl olduğunu yeterince kanıtlayamadı. Ailesinden bir bayanın bir büfeciyle aşkını herkes biliyor. Evlendiler de. Eşler birbirinden acımasızca koparıldı.

Parayı harcama sanatı, para kazanma sanatından daha zordur. Hele günümüzde. Sabancı bundan habersiz görünür.

Artık-değeri yeniden, yeniden yaratacaksın ve ondan devletçe pay alınmasını önleyeceksin. Budur öğretisi.

12 Eylül'ü hazla imzaladı. Şimdi sevimliliğiyle bunu örtmek istiyor. Şöyle diyor kitabında: "Gerek Müslüman dininden gelen vecibeleri ve gerekse insanlığa karşı sorumluluğu, insanın 'mümkün olduğu kadar para kazanmasını' zorunlu kılar."

Benzetmek gibi olmasın, Hacı Ömer'in oğulları ile ünlü Rothschild ailesi arasında çok ufak da olsa bir benzerlik var: Rothschild'in de beş oğlu olmuş. Benzerlik bu kadar.

Ayrım da var: Rothschild'lerin kendi bankalarından 20. yüzyılda bir adet cumhurbaşkanı (G. Pompidou) çıkarmış olmalarına karşın, Sabancılar başbakanlarla, bakanlarla yetiniyorlar. O da olur elbet. Daha kaç günlük aile ki Sabancı ailesi.

Beş altı yıl önce ABD'de bir sağlık operasyonu geçirip yurda döndükten sonra Hürriyet'te bir yazı yayımlamış ve Rockefeller gibi konuşmuştu, artık Tanrı'ya daha çok inanıyormuş. Bir şair de o yazı üzerine oturup şu dizeyi düşürmüştü:

"Bende de o kadar para olsa, inanırdım."

Zengin olmasaydı ne olurdu diye düşündüm. Aklıma Patrona Halil geldi.

9 Ağustos 1987

Banker Kastelli

Balzac, roman kişisi Tefeci Gobseck için “altından yapılmış adam” der. Banker Kastelli’yi (Cevher Özden) tanımlamak için benzer bir söz bulamıyorum. “Toz duman içinde, tasarruf bonoları, sertifikalar yakan adam” desem?.. Olmuyor. Adı bir karışıklığın üzerine yazılmış. Orada hem çok büyük, hem çok küçük. Gerçek çizgileriyle çıkmıyor ortaya.

Eskiden bankalar tefeciydiler, bir ara tefeciler banker olarak göründüler, şimdi de bankalar banker... Bu belirsiz ve eksiltili cümlede Cevher Özden’in yüzünü seçer gibiyim.

Banka sistemindeki değişmez ve acımasız yüzde 5 faiz geleneği, elbet, enflasyon olgusuyla yıkıldı. Ama o arada bankerler çıkarmasının rolünü de yabana atmamak gerekir.

Kastelli’nin çok kurbanı oldu. Onun yüzünden birçok kuruluş ve birkaç banka battı. Yine de toplumda sevimli bir yüzü oluşmuş. Bugün de, sözgelimi bir Suphi Baykam gibi sevimsiz değil. Bunu nasıl açıklayabiliriz acaba?

Milyarder işportacı. Bir banka neyse, o. Yürüyen, çay içen, küfreden banka. Öyleydi.

Serüven duygusunu bugün de yitirmemiş görünüyor. Bu kez paranın fiyatını gayri menkullerle saptayacakmış. Sanırım, Kastelli’de, bir an için bile olsa, büyük görünme, güncel olma itisi para kazanma itisinden daha güçlü. Parayı zaten kazanmış. Sevimliliği buradan da geliyor olabilir. Dayı odur sanki. Arabesk de. Başıbozukluğunda güzel bir yan var, diyorum. Lümpen neşesi.

Başarı, bazı kişilerin içlerindeki karaduyguyu giderek daha bir öne getirir. Bazı kişilerde de tersi olur bunun. Toplumdaki yansılarına göre bir yargıda bulunmak gerekirse, Cevher Özden ikincilerden. Nasıl olmuşsa, iyi adam imgesi de yaratmış.

Keloğlan’dı. Padişahın kızından tokat yedi. Ardı sıra gelen koca bir “Veledi zinalar” ordusu yenilgiye uğradı. Çoğu kaçtı, öldü, canına kıydı, yıkıldı, yok oldu. Kastelli’nin ise her şeyini yitirmediği anlaşılıyor. Açıklanmaz bir yanı var bu olayın. Bir mucize! Nasıl oldu? Nasıl kurtardı peştemallığı?

Evet, bir zamanların para Sindbad’ı, 24 Ocak Kararları’nın Küçük Karun’u, tam da şehit olması beklendiği bir sırada, gazi olarak çıkageldi.

Sesi bir çocuk sesiydi. Kolay başarı biraz tokluk kazandırdı ona. Kasım Gülek gibi herkesin elini sıkmaya başlayınca da yapaylaştı. Yaşlandı.

Ahmet Kahraman’ın İşte Biz adlı kitabında Cevher Özden’le cezaevinden çıktıktan hemen sonra yapılmış bir konuşma da yer alıyor. O konuşmada Cevher Özden, doruğa yükseldiği günlerdeki gibi söz etmekte: “Ben kaçmadım. Genelde 250 bin kişi benden istifade etti. Ekonomik konjonktürün dinamosu olduk. İflas ne demektir biliyor musunuz? Karakterini de kaybetmek demektir. Karakteri olan bir adam iflas etmez. Ben bir pratisyenim. Beni üniversitede ders vermeye davet ettiler.” Gerçekten, konferans çağrıları almıştı üniversiteden.

Menkul Kıymetler Borsa Bankeri Cevher Özden’de Fenerbahçe Kulübü’nün başkanlığı özlemi de var. Zaman zaman bu özlemi dile getiren demeçler verir. Kolay ve denk düşmüş başarı, onda, her alanda boy göstermesi gerektiği konusunda peşin ve sarsılmaz bir güven yaratmıştır. İkinci Boğaz Köprüsü’nün finansman biçimi konusunda Turgut Özal’a akıllar verip; sürekli olarak yasaların boşluklarını incelemiş ya da inceletmiştir.

Cahilliği bir sanata dönüştürmek istedi. Bir zekâsı, bir yeteneği vardı. Ama, onlara gereğinden fazla güvendi. Özellikle yükseliş günlerindeki gerçeğinin, bir boşluğun karşılığı, geçici bir durum olduğunu kavrayamadı. Konuşması da giderek kabalaştı, sözgelimi Nokta’da şu sözleri de kapsayan bir demeci yayımlandı: “Ben aracıyım. Paranın Lüks Nermini’yim. Benim bütün yaptığım orospuyla zamparayı buluşturmaktan ibaret.”

Bankerlerin çökertilmesi olayı üzerine Cevher Özden “tatil” yapmak için Türkiye’den kaçtı. İsviçre’ye gitti. Bu ülkede tonlarca altını olduğu

söyleniyordu. Tatili uzatmak için gittiği Tunus'ta yakalanarak Türkiye'ye gönderildi. Tutuklandı. 8 ay kadar cezaevinde kaldıktan sonra salıverildi.

Her alanda altın arayıcısı olduğuna inanmış bir kere.

Cezaevine düşene kadar hiç kitap okumadığını söyler. Bir bakıma övünür de kitap okumamış olmakla. Ama bir kitap yazmaktan da kendini alamamıştır. Sorunlarla Sermaye Piyasası adlı yapıtında oldukça yüksekten konuşur.

Kitap okumaz ama sanatı yüceltir. Özellikle sinemaya ve tiyatroya tutkuyla bağlı. Bu sanatlara yakınlık duymasının başka nedenleri de var. Gençliğinde bir sinema ortaklığının muhasebesini tutmuş. Daha sonra bir sinema salonunun sahibi olmuş, bir de tiyatrosu olmuş. Dahasını da söyleyelim, yine gençliğinde bir derginin düzenlediği ve Ayhan Işık'ın birinci olduğu artist yarışmasında ilk 6'ya girmiş. Bununla da kalmadığını, kendi kuşağının en ünlü jönleri (Cüneyt Arkın, Fikret Hakan, Orhan Günşiray...), TV'deki kendi eküri'sine kattığını hep biliyoruz. Artist'çi.

İki de ödülü var: Bakırköy Akıl Hastanesi'nden ve Kızılay Şişli Şubesi'nden. Kim Kimdir'de bunlarla ilgili bir açıklama yapılmamış. Ama adlarından da belli ki yardımseverlik ödülleri.

Başı hâlâ dönmekte.

Yine o soru: Peştemallığı nasıl kurtardı?

16 Ağustos 1987

Kısa Türkiye Tarihi

O yıllarda ülkemizde
Çeşitli hükümlerle
Yetmiş iki dilden
İkisi yasaklanmıştı:
İkincisi Türkçe

23 Ağustos 1987

Sanatçı Olmayarak Bülent Ersoy

Lirik bir olay Bülent Ersoy olayı. Hatta, kendi bağlamında destansı bir yanı da yok değil.

Alaturkanın dehası tartışılabilir Rimbaud'suna, cinsiyet değiştirme girişiminden sonra soluk aldırmadılar. Bir kez bile insan gözüyle bakılmadı ona. Hukukçular, nedense, kendilerini hekim yerine koydular; hekimler deseniz, hukukçu kesildiler. Yöneticiler "belge" sorma merakını en uç noktalara götürdüler. Basın acımasız bir davranış bütünü içinde oldu. Bülent Ersoy iyi bir zamanlama da yapamamıştı. İki arada kaldı. Acıları, büyük olaylarla sarsılan Türkiye'de çok geri planda bir magazin öğesi olarak örtülüverdi. Aradığını bulamadı. Sanırım, ne aradığını da bilmiyordu. İlginç yanı burada.

Reşat Ekrem Koçu'nun şiirlerini, yarım kalmış İstanbul Ansiklopedisi'ni düşündüm.

İsmet Ay'ı düşündüm; gerçek bir kişilik olarak kalmış aklımda. İşin bilgesi, dervişi olmuş. Her işte bilgelik yolu açık...

Geçende Ece Ayhan'la beraberdik.

Bu yazı için, Zeki Müren'le Bülent Ersoy arasındaki bağlantı ya da ayrımı anlatan bir cümle söylemesini istedim. Şöyle dedi: "Zeki Müren gençken gerçekten kelebekti; Bülent Ersoy da şimdi kelebek..." Kelebek sözcüğüyle ne demek istemişti acaba? Soramadım da.

Ne olursa olsun, Bülent Ersoy, umulmadık biçimde, bir şeyi sonuna kadar götürme yürekliliğini gösterdi. Daha önce başka deneyler olmamış değil. Ama o bunları kendi malzemesi olarak kullandı; bir olayı kendinden başlatmış oldu. Aslında transseksüel kişi eskiden neyse yine odur. Bazı para canlısı hekimlerin aldatıcı sözlerine karşın, gerçek bir dönüşme olanaksızdır. Yeni bir orgazm olasılığı, hiç... Erkek eksik bir erkektir, kadın eksik bir kadın, eşcinsel ise yine eşcinsel... Ama bir yerde umar insan. Deneyebilir.

Denedi.

Müren’le aralarındaki ayrım mı? Ersoy eşcinselliği bir noktada aşmaya da çalıştı. Müren öyle değil. O salyangoz gibi görünmeyi ayrıca ister. Salyangozların cinsel hayatı konusunda Plexus dergisinde bir yazı okumuştum. Sezar gibiymiş salyangoz: bütün kadınların kocası, bütün erkeklerin karısı. Zeki Müren öyle değil elbet. Kadın sevgilileri olduğunu da söyler o kadar. Eşcinsellik konusunda sorulan sorulara adamakıllı incelikli, çağrışımları sözcük labirentlerinde yitiveren karşılıklar verir. Gerçekten zeki kişidir. Bir Sezar ki her an düşsel bir Kleopatra’yı da joker olarak pantolonunun arka cebinden çıkarabilir. Ama kendini hiçbir zaman ortaya koymamıştır. Ersoy’un şans ve yazgı serüveni onda kazanç ve güven serüveni oldu. Eşcinsel cepheyi de sadece AIDS konusunda yaptığı çıkışla savundu. Ama orada oldukça akıllıydı. Bodrum’da bir sokağa adı verildi. Bence Alanya’daki bir anacadde daha uygundu ona. Ersoy’a da Nişantaş’ta bir çıkmaz; “Zorla Güzellik Çıkmazı.”

Kinsey Raporu, ABD’de ‘40 yıl kadar önce, yaklaşık 12 bin kişiye yöneltilmiş soruların sonuçları değerlendirilerek hazırlandı. Toplumbilimci Kinsey, kalabalık bir bilim adamı kadrosundan da yararlanarak anket karşılıklarını bir araya getirdi; yorumladı. Sonuçların daha bir kısmı alınmıştı ki, bilim adamları büyük bir şaşkınlığa kapıldılar. ABD toplumunda eşcinsel oranı toplam nüfusun üçte birini geçiyordu (yüzde 37). Sonuçlar yanlıştır diye yeni araştırmalar yapıldı. Hayır, anket bir gerçeği yansıtmaktaydı. Dünyanın yeni Roması olan Amerika’da 70-80 milyon eşcinsel ya da eşcinsel duyumlu kişi! O arada başka bir gerçek daha ortaya çıktı: Amerikan toplumunda bakireliğe çok önem verildiği için gençler arasında sevişme teknikleri doğal sayılmayacak biçimlere de yönelmişti.

Günümüzde AIDS hastalığının eşcinseller açısından biraz fazla abartılmasında ABD’deki o ürküntünün de payı var belki.

Burada Mercimek Ahmed’i anımsamamak olanaksız. Onun İranlı Keykavus’tan Türkçeye uyarladığı Kâbusname’de cinsel bir öğüt vardır: “Yazın kadınlara meylet, kışın oğlanlara...” Bu cümle kişisel bir kanıyı olduğu kadar, yaygın bir pratiğe ilişkin bir değer yargısını da yansıtmıyor mu? Osmanlıda eşcinsellik, baskın ve bencil bir erkek cinselliği olarak vardır. Zulmün, doğrudan rekabetin, cezalandırmanın da bir parçasıdır.

Eşcinsel tanınan yaşlı bir şair yıllar önce kafasını kızdıran iki genç eleştirmen için şöyle bağırmıştı: “Pasiftir onlar!” Yeri geliyor, eşcinsel de eşcinsele insan gibi bakmayabiliyor. Tersine de rastlanmakta. Bugün, hâlâ, Anadolu’nun bazı yörelerinde, bir adamı cezalandırmak, aşağılamak için onu dağa kaldırır ve beş on kişi birden üstünden geçerler. Geçenler de, geçilen de eşcinsel değildirler.

Yunan eşcinselliğiyle İran eşcinselliği Anadolu’da karşılaşmış, iç içe geçmiş ve kolay açıklanmaz bir biçim oluşturmuş.

Bülent Ersoy zulmü aşmak için mi zulümden yararlanmak için mi o dönüşsüz transseksüel yolculuğa çıktı? Başka nedenler de sıralanabilir. Sözgelimi çokkökenli ve belirsiz bir yarışma tutkusu. Bence asıl olan kendini kadın olarak duyumsamaya başlamasıdır. Belli ki bıçağın altına onun için yattı. Kendini bunca riske atabilmek bir suçsuzluk göstergesidir. Ne var ki toplum ilgilileri (o hukukçular, o hekimler, o yöneticiler) hemen yoluna dikildiler. Kadın olmamıştı. Erkek de sayılmazdı artık. Boyuna fotoğraf çektirdi. Memeleri çenesinin hemen altından başlıyordu, eli yeni kalem tutmaya başlamış çocukların yaptığı resimlerdeki gibi. Yani naif bir yanı da vardı o fotoğrafların.

Bir “cinsellik vatansızı” Bülent Ersoy bugün.

Bunun da bazı ayrıcalıkları var mıdır, bilemem.

Peki o hukukçular, o hekimler? Toplumumuz, bir yerde dondurduğu eşcinseller kadrosu daha da fazla daralsın istemiyor mu yoksa?..

30 Ağustos 1987

Melek Yüzlü

1960’lı yılların ikinci yarısının ortalarında dergi yönetim yerlerinde yeni bir yüz görülmeye başlamıştı. Öyküler yazan, sonsuzcasına ufak tefek bir genç. O sıralarda lise öğrencisiydi. Ama çelimsiz bedeniyle, özellikle yüzüyle, olduğundan da küçük gösteriyordu. Kendi olanaklarıyla bir de öykü kitabı yayımlamıştı. Belki de erken ve hazırlıksız bir çıkışın sonucu olarak, öyküleri belli bir nitelik düzeyini tutturamıyordu. İlk aşamada büyük güçlüklerle karşılaştığı söylenebilir. Ama yılmadı. İçinde bir tutku, büyük bir tutku olduğu anlaşılıyordu. Gerçek anlamda direndi. Bugüne geldi.

O tutku, delikanlının hayat öyküsünde, öykülerinkinden de belirgin çizgiler taşımıştır. Bedensel bir şanssızlıkla örselenen bir hayat. Ama aynı zamanda beklenmedik çıkışlarla dolu bir hayat. Bakarsınız, bir devlet kuruluşunda memur olarak çalışmaya başlamış. Sonra, bakarsınız, işe başladıktan birkaç ay sonra, bütün gemilerini yakarak soluğu bir Orta Avrupa ülkesinde almış. Artık hep orada kalacak, yurtdışında kendine yeni bir hayat kuracak. Ama, o ne? Bakarsınız, “Orada yaşayamayacağımı anladım” diyerek bir hafta sonra geri dönmüş. Hem de bavulunu mavulunu orada, bir otelde bırakarak.

Bir kızı sevmiş, karşılık görmeyince intihar etmeye karar vermiştir. Kararını tam yerine getireceği akşam bir edebiyat ödülünü kazandığını öğrenerek kurtulmuştur. Edebiyat yalnız bir yaşama biçimi değil, bir kurtuluş alanıdır da onun için. Biri çıkıp ‘herkes için öyle’ diyecek. O da haklı, ama bizimki için biraz daha fazla öyle. Ayrıca şu: Yalnız bir gereksinim, vazgeçilmez bir şey değil onun için edebiyat; bir görünüm yeri, bir uyum çaresi, yerine göre saldırı için de kullanılabilen bir silah. Bir giysi. Bir zırh. Belki de bundan, yazmaktan çok, yazar oluş önemli onun hayatında. İnsan toplumunda ilk sanatçının belirişini gerektiren nedenlerle de ortaya çıkmış biri karşısındayız. O ilk ve çıplak nedenlerle.

Görünme yeri, arena, sığınma köşesi, kimi zaman pusu, kimi zaman ağlama duvarı... Bunların hepsidir yazı. Yine de onun şanssızlığı, yoksunluğu hiçe saydığı, sayrılığa değil de bilgeliğe yöneldiği, giderek hayatındaki her şeyi bilgelikte toparladığı görülüyor. Şanssızlığına bir tuhaf

sarılmış, ondan mizahlar, özseverlikler, her çeşidinden parıltılar çıkarmıştır. Bulduğu yol en iyi yol olmasa da, kendisi için elverişli yoldur. Yakışmaktadır da. Anlamıştır yakıştığını.

Daha yakışsın diye de, “iki gün yaşayamayacağını anladığı” Avrupa ülkesinin yolunu ikinci kez tutar. Bu kez iki yıl kalır orada. Ülkenin dilini öğrenmek için en küçük bir çaba göstermeden, belki de böyle bir çabaya gerek de olmadığından, her gün iki günlüğüne gelmiş gibi kentleri dolanır durur. Aç, susuz, zorluklarla dolu iki yıl.

Bir ara hayatını kazanmak için resim ve heykel atölyelerinde çıplak model olarak çalışmayı tasarlar. Sonra tasarısını çılgınca ya da ütopik bularak hemen vazgeçer ondan. Bir birahanede tanıştığı ve bir şeyler (eski nesneler) sattığını sandığı bir adamın yardımcısı olmak ister. Bir kadınla kısa bir aşk serüveni yaşar.

Dönüş.

Gelir Ankara’ya, gider İstanbul’a. Sonra yine gelir Ankara’ya. Sonra yine İstanbul’a. Ve kalır orada. Yayınevlerinde çalışır. En uzak semtlerde ev tutar. Ev çok uzak olduğu için gecelerini otelde geçirir. Tabii, yakın otellerde.

Yeni bunalım.

Çok sürmeyecek. Bir yeni ödül yetişecek, kurtaracak onu. İkinci ödülü aldığı zaman şöyle demiştir: “Kırk yaşımda ölürüm diyordum. Bu ödülle yaş sınırı artık yetmişe doğru açıldı.”

Yetmiş yaş sınırını berkiten bir olay daha var: Evlenmiştir.

Kitaplar çıkardı.

Bir yayınevi kurdu. Onu da intihar eder gibi yönetti. Babasının kendisine ayırmış olduğu küçük malvarlığının büyük bölüğünü (hepsini değilse) orada tüketti. Aralarında bazı ünlü yazarlar da bulunan birçok kişi, incelemesi için ona kitaplarını getiriyorlardı. Bir hafta sonra da telif haklarını almak için

uğruyorlardı. Yüzü tutmadığından ödemeyi hemen yapıyordu. Sanırım, basmayacağı kitaplar için de telif ücreti ödeyen tek yayımcı odur dünyada.

Yayınevi bitkisel hayata geçince bir reklam kurumunda çalışmaya başladı. Bürosu yapayalnız duruyordu orada. Sonunda depoyu olduğu gibi sergicilere devretti.

Yine görünme isteğiyle dolu. Hiçbir düş kırıklığına bana mısın demiyor. Makasla kesiyor düş kırıklıklarını. Nötr, hatta güzel denebilecek biçimler, nesneler çıkarıyor onlardan.

Bembeyaz. Ama uzun yıllar bir elinin iki parmağı zenciydi. Sigaradan.

Yüzünün yarısı bıyık.

Melek yüzlü jest havarisi.

Mat yolcu. Ebruli tanık.

6 Eylül 1987

Erdal İnönü

Çevresine belirsiz bir mizah da yaymakta. Uzun vadede düzeltici, gözaçıcı, yerine oturtucu bir mizahtır bu. Gülmece değil de, gülümsemece... Yarısı kendinden, yarısı hesaplanmış.

Acemi görünüm, Erdal İnönü'de, yalınlığın, iyi niyetin, çıkarsız çabanın sadece kabuğu ya da süsü değil, tanıtım ilanıdır da. Kravatının öyle hafifçe yana kayıvermiş olması, yalnızca kumaşının çok hafif olmasından mıdır acaba?

Demokrasimizin utangaç jokeri.

Gerçek anlamda cesaret sahibi. Yasal kuruluş temsilcileri arasında, 12 Eylül uygulamalarına ve General Evren'e karşı ilk çıkışı o yaptı. İlk yarayı, daha MGK döneminde, ondan aldı Kenan Evren. Doğrudan kişiliğinden geliyor.

Fotoğraflar. Bir sürü fotoğraf.

Yan yana çekilmiş ya da gizlice çekilmiş resimler. Erdal İnönü gri, solgun, silik, uzaklara bakıyor. Objektife sanki rüzgârgülü niyetiyle bakıyor. Fen Fakültesi'ni bitirdiği 1947 yılından bir "gençlik anısı." 1952'de, Princeton'da, koyu yeşil ağaçlar altında, hüzünlü. 1959'da yine dünyanın bir ucunda, bir laboratuvarda, "konuk araştırmacı" olarak elini alnına götürmüş. 1970'te, ODTÜ'de, öğrenciler arasında biraz memnun, biraz da memnun görünmek zorunda.

Fotoğraflar.

Yüzü balıkçıl yüzü. Biraz da turna gibi olsun isteniyor. Hem, ne olacak, üst tarafı ikisi de su kuşu.

Özal'ın yanında: Güzel günler anteni! Hiç değilse, kötü günlerin sonu anteni!

Özal onun yanında, olduğundan da acımasız, yontulmamış, yalancı görünüyor; hatta, olmadığı kadar da eğlendirici, nursuz, mevlit diskcokeyi... Ecevit'in görev tutkusundaki bencillik katsayısı fena işlemeye başlıyor. Erbakan, hiç de fenni olmayan bir sünnetçiye düşmüşçesine ağzını açıyor. Türkeş, kıymeti harbiyesine tatil hakkı tanıyor.

Kısacası, Erdal İnönü, yandaşlarınca yadırganan, azımsanan bazı nitelikleriyle, başkalarının birtakım özelliklerini açığa çıkardı. Politika sahnesine düzey getirdi.

Mavi Melek filmini görmüş müydünüz? Yaşlı profesörle genç kızın aşkı. Ama başrolde Curd Jurgens değil de, James Stewart oynayacak... Kız, demokrasimiz gibidir, kabak çiçeği gibi...

Erdal İnönü o çiçek karşısında herhangi bir sapınç göstermedi.

SHP Genel Başkanı olalıberi kendi kişiliğiyle açıklanmaz sayabileceğimiz bir tek yanlış yaptı bence; Turgut Atalay olayında fazla aceleci davrandı. Bir süre sonra da, olaylar geliştikçe, o davranışlarıyla çelişik bir duruma girer gibi oldu. Daha doğrusu girmek zorunda kaldı. Aynı sonuca gitse de, bunu kendine özgü ritim içinde gerçekleştirebilirdi.

Özal, Demirel için bir bela: İnönü, Ecevit için yazgıya da dönüşebilecek bir şanssızlık. Çünkü Özal, Demirel'in karikatürüdür; onun kusurlu yanlarının da adamakıllı abartılmış imgesi... Erdal İnönü ise Ecevit'in iyi yanlarının da yansısıdır. Ecevit kendi iyi yanlarıyla savaşma durumuna düştü. Biraz da düşürüldü. Ne olursa olsun, bu tutumuyla, hele "pazar ekonomisi" gibi hemen buluşturulmuş sanısı uyandıran ve kendi çizdiği çizgiyle uyuşmayan sözlerle rövanşı kolay kolay alamaz.

Şu da var ama: Bir Ecevit olayı olmasaydı, bugün Erdal İnönü de olmazdı. Nasıl acımasız bir toplumuz biliyor musunuz! Ama Ecevit de sanki az mı acımasız?..

Ecevit'e gerçek anlamda elini uzatan tek SHP'li. Daha nasıl olsun?

Geçici adamın kalıcılık olasılığı: Budur Erdal İnönü.

Konuşma yeteneği olmadığı söylendi. TV’deki birinci referandum konuşmasına ve İzmir mitingine kadar birçok gazete yazarı o kanıdaydı. Çok daha önce Gösteri dergisinde tersini düşündüğümü yazmıştım. Bir de Melih Cevdet Anday yazdı. Ne söylediğini bilen bir iki politikacıdan biri de o.

Boş laf etmez. Sorunlardan kaçarken bile.

Coşkusuz diyorlar. Ama o istemiyor ki öyle bir coşkuyu. Hamasi olmak, öfkeli görünmek, bağırıp durmak mıdır coşku? Hem, sosyal demokratım diyen kişide o tür coşku niye olsun? Devrim mi yapacak? Yine de, Erdal İnönü’nün konuşmalarındaki tek sapma, zaman zaman başkalarının vurgularına yenildiği, onlar gibi olmak istediği anlarda ortaya çıkıyor. Demek, o yargılara yine de kulak vermiş.

Erdal İnönü’yü Conrad’ın Ölüm Seferi başlığıyla dilimize çevrilen ünlü romanındaki zeki, ama idaresiz İkinci Kaptan Baker sananlar var. Kendi partisinde de var böyleleri (Hasan Fehmi Güneş, vb). Oysa, o, aynı romandaki kaptan Allistoon gibi sakin ve güçlü... Ne romandır o! Gemi okyanusun ortalık yerinde birdenbire doğruluverir.

Sol’a her zaman gerçek bir demokrat aydın gibi baktı.

Babasına benzememek için bıyık bırakmak istemiyor.

Turna işini düşünsün.

13 Eylül 1987

“Karanlık Kule” Kâmran İnan

Bitlis Kalesi’nin “karanlık kule” diye anılan bir burcu vardır. Kâmran İnan kürsüde konuşurken, duruşuyla o kalenin dıştan, yüzüyle de içten görünümünü andırır. Gerçekten de, konuşurken, İnan’ın yüzünde tek çizgi oynamaz. Kurulmuş bir aygıt gibidir. Ağzı açılıp kapanıyor mu, o bile belli değildir. Karanlıktır yüzü. Asurbanipal’in mumyasını almışlar, içine ses koymuşlar sanki.

Hakkını yemeyelim. Onun kadar düzgün konuşan adam da azdır. Birer kilometreden aşağı düşmeyecek biçimde kurduğu cümlelerin dilbilgisi açısından tam kusursuz olduğunu söylemeliyiz. Ayrıca bunların son partisi ANAP’taki kusursuzluk ortalamasını yükselttiği de belirtilmelidir. Ne var ki, aşırı düzgün, hatta “hastalıklı düzgün” cümlelerdir bunlar. Batı dillerinden kapılmış bir aksan o cümlelere hemen her sözcükte gölge düşürür. Ama, Kâmran İnan gerçeğini o cümlelerle birlikte o gölgeler de oluşturmaktadır.

İki anadili var. İkisine de pusu kurmuş. Tetiği her çekişte birkaç sözcük indiriyor aşağı.

“Karanlık kule”nin dışından da söz ettik. O burç çok görkemli bir burçtur. Ama bir kule gibi durmak isterseniz, sadece sevimliliğinizi yitirmekle kalmaz, komik de görünebilirsiniz. Hele antik bir kule gibi durursanız. Üstelik İnan, Avrupa görmüş bir antik “karanlık kule”ye öykünüyor.

Yüzündeki durukluk aslında bir belirsizlik katılığı. Bir sürü anlam içerir: Çalışkan öğrenci ciddiliği, memur boyun eğerliği, ağalığa kutsallık taşımakla görevli bir taşra hüznü; onurla el ele tutuşmaya can atan bir kibir; amatör paralı asker; paralı amatör; kendini işbölümü olarak sunmak isteyen bir işbirlikçilik.

18 Şubat 1929’da Bitlis’te doğdu. İyi bir öğrenim gördü. Hukuk doktorasını Cenevre Üniversitesi’nde verdi.

Hariciyeci, Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Başkan Yardımcısı, Senatör, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Büyükelçi, Daimi

Delege, Milletvekili. Gerçekten parlak bir devinim çizgisi.

İyi yetiştirildi.

Hariciye'nin altın çocuğu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne "Bitlis daimi delegesi" olarak girerken yüreğine zarif bir aslan yatırmıştır: Dışişleri Bakanlığı. Sanırım, Adalet Partisi'nde, genel başkanlık için Demirel'e rakip olarak adaylığını koyarken de aynı özlem içindeydi. Kendisine genel başkanlık düşmeyeceğini az çok kestirmekteydi. Ama doruğa yükselmiş bir kişinin dışişleri bakanlığı... Neden olmasındı? Dışişleri için de aynı durumun söz konusu olduğundan habersizdi.

Hep iktidar partilerinde yer aldı: Adalet Partisi, 12 Eylülcülerin iktidara hazırladıkları Milliyetçi Demokrasi Partisi, sonunda da ANAP. Doğu Anadolu'daki ağalık sistemi içinde gücünü ancak bu biçimde yürütebilirdi. Bir zorunluluk olarak görür bunu. Zaten anasının adı da Mecbure. Onu böyle doğurmaya mecburdu.

Lacivert kâtip.

Dar kravat delisi.

Her şey bir yana, bilgilerini özümlemediği sanısındayım. Kendi alanında iyice ayrıntılarına indirebildiği o bilgiler süzülerek bir kültür davranışının yapıcı öğelerine dönüşememiş; bir bakıma kaba malzeme olarak kalmış.

Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde, bir Bitlis Beyi'nden hayranlıkla söz eder; sayfalar ayırır ona; her şeye yeteneği olan, her şeyde birinci gelen bir kişidir bey. Bütün bilgi ve becerilerini bir zarafet bağlamında bütünlemiş, bir bilgeliğe de ulaşmıştır. İnsan, Kâmran İnan'dan o adamın erdemlerinden bir ikisini beklerdi.

Bitlis'te Ankara'nın temsilcisi; Ankara'da Bitlis temsilcisi; Birleşmiş Milletler nezdinde Türkiye temsilcisi; Türkiye'de Batılı ülkelerin temsilcisi... Böyle bir izlenim uyandırmış Türkiye ve dünya kamuoyu belleğinde.

Bir adam var, Cenevre Üniversitesi’nde verdiği doktora tezinin başlığı İnsanlığa Karşı İşlenmiş Suçlar. Ama aynı adam senatörlük ve milletvekilliği dönemlerinde insanlık kavramının yanından bile geçmek istemiyor; işkenceler karşısında tek laf çıkmıyor ağzından; Milliyetçi Cephe’lerin, 12 Eylül’lerin çeşitli uygulamalarını onaylıyor. ANAP’a girdiği gün, daha o gün, o partinin ilkelerine hemeninden uyarlanıveriyor. Bir yapıtı daha varmış: Dünden Düşünceler. Merak ettiğim kitaplar arasına girdi o da.

Amerika’nın kucağına oturmuşuz. Bunu bir de ondan öğrendik. Hayır, şöyle dedi: “Amerika’nın kucağına oturmuşuz bir kere.” Bu “bir kere” de, Kâmran İnan’ı özetleyen iki sözcüktür. Yani, boşa çabalamayalım, kalkamayız o kucaktan. Kabul edelim.

Evet, kitaplar da yazdı. İnsanlığa karşı işlenmiş suçların kataloğunu, sınıf geçme amacıyla da olsa, çıkarmaya çalıştı. Ama aydın bir kişi midir Kâmran İnan? Değil bence. Aydının tavrında kitlenin haklarını koruma eğilimi kesinkes bulunmalıdır. Kâmran İnan, bugüne kadarki tavrıyla, bilinçli, siyaseti, kimi zaman da güdülmüş bir biçimde, bu haklara karşı.

Kibriti çakıyorum: “karanlık kule”nin içinde göz gözü görmüyor...

20 Eylül 1987

Güngör Bayrak

Fotoğraflarına bakıyorum. Bir elini kapamak içinmiş gibi göğsüne götürürken, öbür eliyle yukarıda tuttuğu tülle çıplak bedeninin yarısını günbatımına uğratmış. Başka bir fotoğrafta siyah bir kumaşı kucaklamış; içine fetişler sızdıracak sanki. Bir başkasında eldivenli eli havada; başparmağıyla öbür parmaklarını sayıyor. Birinde de bir bebe kozmetiği broşürüne bakıyor. Hepsinde ağzı belli bir formüle göre aralanmış.

Bir yerde Çingene, bir yerde Avusturya Sarayı'nda düşes yardımcısı, bir yerde revü filmlerinde sonradan ortaya çıkan kız, bir yerde arabesk yıldızı... Bakıyorsunuz, sonsuz güzel ve uçucu; sonra bakıyorsunuz, katı şirret ve ağır bayağı. Hayat çizgisi hiç belli değil o fotoğraflarda. Geçmişe, yetişim sürecine göndermeler yok. Gelecek de yok. Fotoğrafçıyı aşamamış mı Güngör Bayrak? Belki de bu kadarı ona yetmiş.

Fotomodellik, mankenlik, sinema oyunculuğu, şarkıcılık yapmış biri, fotoğrafta nasıl bu kadar acemi durabilir? Ama sanırım, Güngör Bayrak bu fotoğraflardır da aslında. Beden olarak da ruh olarak da onlardır. Onun deneyinde sinema oyunculuğu da, mankenlik de, şarkıcılık da amaç değil. Amaç, hangi planda olursa olsun ortada görünmek, durumları delmek, yükselmek... Güngör Bayrak'ı yine de yüzünde, bakışlarında aramak gerek. Bir hırs var; açık, konuşkan, öç alıcı, verirken alan, dopdolu bir hırs. En eski meslekler onda en yenilerinin biçimleriyle de ışıldar. Güngör Bayrak çok açık oluşuyla hemeninden ayrılıyor benzerlerinden. Net kadın.

Yer hostesi.

Yeni ve yerli Ajda olma özlemini hiçbir zaman gözden çıkarmaz. Ama çocukluğunu elden kaçırmıştır bir kere.

Öyküsü oldukça yalın. Çumra'da doğmuş. Daha beşikteyken Konya'da bir aileye evlatlık verilmiş. Gerçek ana babası olarak o kadınla o adamı anımsıyor. Yine de evlatlık olma gerçeği bir yabancılık yaratmış Güngör Bayrak'ta: "Yeni anneme, babama değil de topluma karşı..." İtici güç burada.

Kökende duralama duygusu, kökenini ya da varlığı kendinden başlatma tutkusu yaratmış.

Bekâretlerini yitirene kadar erdemli kalmış kızlar vardır. Bu Balzac cümlesi Güngör Bayrak'ın hayatı için de geçerli. Şöyle diyor: "Hani erken gelişmiş derler ya, genç kızlığa geçtiğim yıllarda öyle bir halim vardı. Çok gösterişliydim. Bir Rönesans gibi yürürdüm sokaklarda. (Bu cümleyi bir kitapta okumuş.) Sokağa çıkmazdım, çıkınca da bütün gözler üstümde olurdu."

Çocukken Kuran kurslarına gitmiş. Yasin'i ezber etmiş.

Ankara Yüksek Hemşirelik Okulu'nun sınavlarını kazanmış. Ak giysi ve kep. Hastane duvarlarında işaretparmağını dudağına götürerek hepimize "Sus!" diyen aşırı güzel ve fazla kıpırtılı bir Florence Nightingale adayı düşünün...

Ama okulu ikinci yılda bırakacak. Çünkü yerinde duramayan bedeni; o ak giysiyi iç çamaşırına çocuk-kadın yüzü, o kepi serbestlik halesine dönüştürmüştür.

"Fena taktılar bana, evet. Niçin saklayayım, güzeldim. Kıskandılar. Hikâyeler düzdüler. Okulu bırakmak zorunda kaldım."

Güngör Bayrak iş arıyor.

Etimesgut Havaalanı'ndaki barda içki veriyor müşterilere.

Adını "muska gibi" sakladığı ünlü bir gazeteciye de içki vermiş. Kendisi de bir yudum içtikten sonra, bakmış ki İstanbul'a gelmiş.

Lobilerde oturuyor. Fuayelerde dalgın görünüyor.

Pilsen Pub'da ulaşılmaz garson kız.

Hilton'da rahat kahveci güzeli.

Devekuşu Tiyatrosu'nda Metin Akpınar ve Zeki Alasya arasında biraz konuk sanatçı. Sık sık Ankara'ya gidiyor. Ne günlermiş o günler, uçak bileti

175 lira!

Berlin Film Festivali'nde ödül alan Düşman filminin başkadın oyuncusu. İzmir Fuarı'nda bulaşık yıkar gibi skandal üretiyor. Kuran kurslarına giden, beş vakit namazını hiç aksatmayan, Yasin'i ezber etmiş genç kız, yıllar sonra sahneye donsuz çıktığı savıyla Emniyet Müdürlüğü'nde ifade verecek. Bir Meryem ki başı dönmekte; İsa'sı sıfır; ama o kentte Pontius Pilatus'u hazır: Özfatura soyadlı biri.

Otellerden havlu, tabla, kaşık gibi nesneler kaldıran bir azize. Avrupa ülkelerinde yapamıyormuş bunu. Çünkü o ülkelerde otel yöneticileri daha danışmada adresini yazdırırken, o tür nesneleri armağan ediyorlarmış...

Giysilere değil, bedenine güveniyor; bir çul atabilir eğnine.

Polemikçi: "Ortaya koyduğum fiziği, düşüncelerinde soyup biçimlendirmelerine izin vermemek için soyundum." Bu konuda agnostik (bilinemezci).

Ama gerçekçi de: "Dostlar, yarı dostlar, çeyrek dostlar."

Ne tuhaf, Karadenizli çocuk Güngör Bayrak'ı, evlenmeye yanaşmadığı için bırakmıştı. Bekâret de o sırada (17 yaşında) yitirilmiş oldu. Aşk değilmiş o.

Büyük yaş farkına karşın, piyanisti sevdi. Hani, aynı zamanda kulüp sahibi olan bir piyanist. Daha önce o gazeteci. Daha sonra Çakır. Sonra işadamı. Ama araya giren öbür sinema oyuncusu. Sonra o pis konfeksiyoncu ile karısı. Karısı durumu öğrenmiş. Devlet Tiyatrosu oyuncusu C.Ü. Bir Turizm ve Kültür Bakanı. Ve Franco Nero.

Aşklar bunlar. Oysa Güngör Bayrak için aşk değil iş önemli. Aldığı küçük armağanları şöyle betimliyor: "Bunu, işin biçimi, nezaketi olarak düşünüyorum. Bazı küçük nesneler duyguyu ifade eder."

Sonunda evlendi ve bir Avrupa ülkesine gitti.

Cupp! diye atladı belirsizliğin sularına.

27 Eylül 1987

Bir Bürokrat

Anılarını yazmış. Kitabın adı Yenilgi. Bir nüshasını da bana getirdi. Tefrika edilmesi için büyük bir gazeteye vermiş. Daha bir sonuç alamamış. Bürokratlık aygıtı içindeki deneyini kamuoyuna yansıtmak istiyor. “Belki,” diyor, “birkaç kuruş da geçer elime.” Ayrılırken şöyle dedi: “Bunlar mı haklı yoksa? Bizler yanlış bir hayat yolu mu izledik? İnan ol, ev kiramı zor ödüyorum.”

Ev kirasını zor ödeyen adam, benim Siyasal’dan sınıf arkadaşım. Maliye Bakanlığı’nın gelmiş geçmiş en renkli kişilerinden biri. Öğrencilik yıllarında da öyleydi. Çok küçük, ilerici, sol bir grubun kendini hiç önermeyen, ama her zaman önde gelen üyesi. Güzel konuşmasıyla dikkati çekerdi. Sınıf arkadaşlarından bir iki yaş büyük olması, daha birinci sınıfa evli olarak başlaması, üstünlüğünü, başarılarını deney fazlalığına yoranların sayısını artırmıştı.

Maliye Hesap Uzmanı oldu. Bir ara TRT Genel Müdür Yardımcılığı yaptı. Türkiye İşçi Partisi milletvekili adayı. Söylentiye göre çok alt sıralarda yer aldığı için seçim yerine gitmemiş. Kendisi bu olayı başka türlü yorumluyor ama. Partiye büyük katkıları olacağı düşüncesiyle özellikle çağrılmış; daha sonra da o olanağın elinden alınması için alt sıraya konmuş. Bu konuda fazla bir şey bilen yok.

Seçimlerden sonra Maliye Bakanlığı’na dönmek istedi. Yuvası, Hesap Uzmanları Kurulu, istemedi onu. Zor ve işsiz aylar geçirdi. Sonunda bakanlığa bu kez küçük bir unvanla (raportör) girdi. Yeni görevi Gelirler Genel Müdürlüğü’ndeydi. O sıra Maliye Bakanı Sait Naci Ergin, Gelirler Genel Müdürü Adnan Başer Kafaoğlu. Yeni raportör, uğraş alanındaki çalışmalarını öyle geliştirdi, bakanlık içinde öyle çarpıcı kıldı, öyle etkin duruma getirdi ki, genel müdür yardımcılarından da, hatta bazı genel müdürlerden de ad olarak öne geçti. Hem de, Maliye Teftiş Kurulu kendisini karşısına aldığı; yuvası olan Hesap Uzmanları Genel Kurulu’nu kendisi karşısına aldığı halde. Kafaoğlu ondaki hem pratik, hem düşünsel yeteneği sezmişti, çok yararlandı.

Ünlü genel müdürler, müsteşarlar vardır. Ama raportör kadrosunda onlardan çok ün yapan, hatta çalışma alanını türlü esnekliklerle genişleterek iş yapan tek maliyeci odur.

Tek zırhı gözlükleri olan bu adam ne yaptı? Bürokrasinin ağır işleyişini düzeltme, iş gerçeğine doğal olması gereken bir akış getirme işlevini üstlendi. Ne var ki bu işleviyle bürokrasi çarkını tam tersine çevirdi. Yasaları değil, ama yazışmaları aşan, ilerki günlere erteleyen bir çalışma düzeni kurdu. Asıl ilginç olan şey, bunu koskoca Maliye Bakanlığı'na ve bürokrasi aygıtına nasıl kabul ettirdiğidir. Belki de bakanlığın böyle bir duruma gereksinimi vardı.

On beş yılı aşkın bir süredir vergi dairelerinin kapılarında görmeye alıştığımız mali sloganlar onundur: "Vergilendirilmiş kazanç kutsaldır." Maliye'de halkla ilişkiler konusuna yeni bir hava getirdi. Rahat, cüretli ve hırslıydı. Sonunda, kimi zaman alaya alındı, kimi zaman kınandı. Afişle vergi toplamaya çalışıyor diye suçlandı. Ütopyacıydı. Ama gerçeğin ütopya sınırlarını bulmaya çalışıyordu. Yıllar sonra TRT'nin bir vergi programında, duvara asılı bir panoda onun şu sloganının Atatürk'e mal edildiğini okuyacağız: "İradesiyle kendini vergilendiren halk, millettir" (Kemal Atatürk).

Bir sürü düşmanı vardı. Kişiler değil; kurullar, genel müdürler, partiler düşmanıydı onun. Türkiye İşçi Partisi için görevden kaçmış biri; Hesap Uzmanları Kurulu için Gelirler Kontrolörlüğü mesleğini kurumlaştırarak ve büyüterek çeşitli rahatsızlıklar yaratmış bir dönek; Maliye Teftiş Kurulu için klasik iş ciddiyetine caydırıcılık getirmiş bir fenomen.

"Lümpen bürokrat" demişti biri onun için.

Yazışmaları aştığını söylemiştim. Bir örnek vereyim. 1972 'de miydi, kendi hazırladığı vergi yönetimi tasarısına somut planda işlerlik kazandırmak amacıyla İstanbul 'da vergi dairesi müdürlerine lojman sağlamak istiyordu. Yasal olarak kolay değildi bu. Gitti, Ataköy 'de, Emlak Kredi Bankası'nın yaptırdığı birkaç bloku vergi dairesi yapacağı gerekçesiyle satın aldırdı. Bir ay sonra yanlış düşündüğünü, oraların vergi dairesi için elverişli olmadığını; ama bir kere alınmış bu binaların vergi

dairesi müdürleri için lojman yapılmasından başka çare olmadığını bakanlığa kabul ettirdi.

27 Mayıs'ta kurulan soruşturma kurullarında bilirkişi olarak çalıştı. Gelirler genel müdür yardımcısıyken tasarruf bonolarının vergilendirilmesiyle ilgili ayrıntıları o hazırladı. Finansman Kanunu da büyük ölçüde onun elinden çıkmıştır. İş yapma duygusu onu ideolojinin ve siyasetin dışına attı. Sadun Aren'le de, Dündar Taşer'le de dosttu. Sonunda da Demirel hayranı olup çıktı. Nasıl oldu bu?

OECD nezdinde Türkiye delegasyonuna atanmıştı. Ama vergi yönetimi reformuyla ilgili çalışmalarına öylesine coşkuyla sarılmıştı ki, dış göreve atanma emrini tebellüğ etmek istemiyordu. Gitmeyecekti. Belki sonra gidebilirdi. Arkadaşlarının baskıları ve bakanın üstelemesi sonunda yurtdışına gitmek zorunda kaldı.

Kaç kez gitti yurtdışına? Kimi zaman kendisinden kurtulmak için yolladılar. O, çalışmak istiyordu. Yurtdışı görevleri, bütün yararlarına karşın istemedi. Müsteşarlığı söz konusu oldu. Önlendi.

Bugün anılarını gazetede yayımlamayı düşünüyor. Başka hiçbir şeyi yok. Kitaba baktım, daha çok bir düşünce kitabı. O gazete onu yayımlar mı?

4 Ekim 1987

“Tahta At”: Hasan Eren

Gri adam. Yüzü, saçları, gözleri, giysisi, kalemi, çakmağı hep gri... İşte böyle, külrengi olarak anımsanıyor Prof. Hasan Eren. Özellikle de kapatılan Türk Dil Kurumu’nun üyelerince. Toz duman içinde, uzakta. Bin yıl mı geçmiş aradan? Türk Dil Kurumu’nun 707 numaralı üyesi. Dil Bayramı’nda, Ömer Asım Aksoy’un sofrasında 35. dil havarisi: Yuda! Hayır, İsa olan Ömer Asım Aksoy değil, Atatürk.

Roma Valisi Pontuis Pilatus (orgeneral) elini kalçasına koymuş. Hasan Eren’de sevinçtenmiş gibi bir kekeleme. Sesi de gri. Hemen uçuvermek, boşlukların biçimini almak için can atan bir gaz gibi. Sesi, gizlenmek amacıyla kısık.

Zaman zaman düşünmüşümdür, Ankara’da nasıl dolaşabiliyor diye. Hoş, belki de dolaşmıyordur. Yolda yürüyen, kuşları gören, ağaçların yanından geçen, selam vermeyi öğrenmiş bir kimse onun yaptığını yapabilir mi?

Vidinli Hasan Bey, Hıyanetname kişisi. Telgraf üslubuyla konuşur: Nokta-çizgi-nokta.

Telgraf dedim. Hasan Eren’in Türkiye toplumundaki varoluşunun kökeninde bir telgraf olayı var. AÜ Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi’nde öğretim üyesiyken, 27 Mayıs’tan hemen önce, Emin Bilgiç’le birlikte Adnan Menderes’e bağlılık telgrafı çekiyor. Telgraf metni radyoda okunuyor. O günlerin “Vatan Cephesi”nde boy gösteriyor Hasan Eren. Bu olay ve 27 Mayıs’tan sonra tanık olduğumuz 147’ler olayı Hasan Eren’in kişiliğinde hem belirleyici bir öğe olmuş, hem de o kişiliğinin yansılarını oluşturmuştur. 27 Mayıs yönetimi üniversitelerden 147 öğretim üyesini uzaklaştırmıştı. Bunda; haklı haksız, çeşitli ölçüler kullanılmıştı. Hasan Eren için ise o telgraf ve cephe olayına göre karar verildiği anlaşılıyordu. Bir süre sonra 147’ler üniversiteye dönme hakkı kazandılar. Ama Hasan Eren’in içinde iki olay fena düğümlenmişti. Hayatının köşebendi oldu.

O iki olay sırasında, Hasan Eren’in Türk Dil Kurumu’ndaki durumunda en ufak bir değişiklik olmadı. Hatta, Kurum’un onu fazlaca değerlendirdiğini söyleyebiliriz. 1966 Kurultayı’nda birkaç oy daha fazla

alsa yönetim kuruluna girecekti. Daha sonra Hasan Eren'i on iki yıl (1969-1981) yönetim kurulu üyesi olarak görüyoruz. Bir çeşit yurt olmuştu Türk Dil Kurumu onun için.

Nelere katılmadı ki!

Baştan beri TDK sözlüklerinin denetçisi. Her şey onun onayından da geçmiş. Metinleri okumadan imzayı basmış olacağını düşünmek istemiyorum. Hasan Eren'in salt para ile çalıştığını ileri sürmek ve iç tutarlılığını inkâr etmek olur bu. Evet, bütün çalışmalara katıldı ve onları onayladı. Bir iki noktada eleştiri getirmesi; bir iki sözcüğe, bir seçenek getirmeden, karşı çıkmış olması gerçeği değiştirmez. Bugün başında bulunduğu yapay kuruluşça ve en üst düzeyde söz hakkı sahibi olduğu TRT'de yasaklanan "devrim" sözcüğünü candan benimsediğini anımsamayan yoktur.

Batı kaynaklı terimlere önerilen öz Türkçe karşılıklar sorunu var bir de. Sağ basın sonradan alaya aldı bunları; değiştirdi, kaydırdı, yozlaştırarak sundu. Bizler, Kurum'un kimi üyeleri de, zaman zaman eleştirdik bulunan karşılıkları; işin fazla aceleye getirilmemesi gerektiğini söyledik. Hasan Eren, o karşılıkları bulmakla görevli birimin de üyesiydi. Sözcüklerin bir bölüğünü kendisi bulmuştu.

Hasan Eren kol başkanıydı da Türk Dil Kurumu'nda. Terim Kurulu Başkanı: Dilbilgisi Kolu Başkanı. Ama ortaya koyduğu bir yapıta da rastlamadık.

Kurum'un 1961 Şubat'ındaki yönetim kurulu toplantısında Prof. Hasan Eren'in bir etimolojik sözlük hazırlamasına karar verilmişti. Aradan birçok kurultay geçti. Her seferinde Hasan Eren, o sözlük konusunda Kurum ilgilileriyle yeni bir pazarlığa giriyor, fiyatını artırıyordu. Ama kitap da hiçbir zaman ortaya çıkmıyordu. Bazı Ankara kitabevleri de (sözgelimi Turan Kitabevi) durumu öğrenerek devreye girdiler. Hatırı sayılır ücretler önerdiler Hasan Eren'e. Etimolojik sözlük yok ortalarda. İsterseniz şöyle diyelim: Hasan Eren öylesine titizdi ki eli hiçbir şeye varmıyordu. Bugün aradan 27 yıl geçmiş bulunuyor. Sözlük ortada yok.

Kitapsız profesörler vardır ya, Prof. Hasan Eren onlardan. “Âşık Hasan”ı yapıt sanıyorsa, o başka elbet. Ha bir de şey var, Hamza Zülfikâr’la birlikte hazırladığı Anayasa Sözlüğü. Bir de eskisini bozarak çirişlenmiş, tutarsız İmla Kılavuzu.

Kitapsız ama, bugüne bugün Türk-İslam sentezini Türkçede de gerçekleştirmek isteyen bir siyasal ideolojik devinimin öncülerinden biri. TRT’de üst düzeyde söz sahibi; 12 Eylül’ün kurduğu yapay kurumun başında. Türkiye’de kültürün, iletişimin yöneticisi.

Külrengi, biraz da unutulma rengidir. Hayır, diyorum. Hasan Eren unutulmayacak! Yaptığı kötülükle her zaman anımsanacak. Kurum tarihinde yönetim noktalarına yükselip de sonradan onu kösteklemeye çalışmış kişiler az değil. Sözgelimi bir Suut Kemal Yetkin. Kişisel kaygılarla densizlik derecesinde çıkışlar yapmıştı. Eski bir bakan vardı. Kurum’un genel başkanlığına da yükselmişti, adı şu anda aklıma gelmedi; o da öyleydi. Ama Hasan Eren gibi, yönetim kurulu üyesi olduğu bir derneği kapatma girişiminin içinde “Tahta At” olarak rol alan bir başka üye daha gösterilemez. Kapatma girişimi gerçekleştirildikten sonra da, karşı-kurumun başkanlığını üstlenen adam.

Hasan Eren dönek mi? Yoksa öteden beri çeşit olarak mı bulunuyordu Kurum’da?

11 Ekim 1987

“En Hayali Bakan”: Kurtcebe Alptemoçin

Kurtcebe Alptemoçin... Bu adı görünce kişinin aklı ister istemez onu koymuş babaya da takılıyor. Kurtcebe Alptemoçin’in babası Ali Rıza Bey, belli ki, Cahin’in Gök Bayrak’ını okumuş. Çünkü hem Kurt, hem Cebe, hem Alp, hem Temoçin yalnız o kitapta var. Ali Rıza Bey oğluna o adı koyarken, Kurtcebe Noyan gibi her şeyden hile sezen bir bağatur, Temoçin gibi lider yapılı biri olmasını mı istemişti? Herhalde öyle. Adı, Alptemoçin’in hayatında belirleyici bir rol oynamış mıdır? İşi uzmanlarına bırakalım ve onun aslında iyi bir adam olduğunu söylemekle yetinelim.

Oğuzhan Asiltürk var bir de. O da iyi bir adam. İkisinde de içler dışlar çarpımı ters sonuç doğurmaz. Oğuzhan Asiltürk = Oğuzasil Hantürk. Kurtcebe Alptemoçin = Kurtalp Cebetemoçin. Ne sağlam ve erdemli adlar! Öylesine sağlam ki, olasılık sıfır.

Ama Maliye Bakanı Alptemoçin’in yüzü, bedeni, adım atışları adına göre oldukça değişken. Adını günümüz koşullarına adamakıllı uyarlamış. Daha doğrusu öyle olması istenmiş.

Cepheden görünümüyle tam tanımanıza olanak yok Alptemoçin’i. Mutlaka yandan da bakmanız gerekir. Cepheden her şeye hazırlıklı; bakacak objektif arayan; evinde yumuşak, gazinoda asık bir yüz. Bu yüz, yana yatırılmış saçlarla bir ek finansmandan yararlanır. Düşük kaşların ve Müslüman bıyığın arasında başarı kazanmış esnaf bakışı.

Profilde ise kendini bırakmış bir kabadayı; arka masalarında hatırlı müşterilere gizlice içki servisi de yapılan bir çayevinin altın yürekli patron yardımcısı...

Özal hükümetinde “hayali” bakan çok.

Alptemoçin ise bunların “en hayali”si.

Dahası var, Türkiye Cumhuriyeti’nde boy göstermiş “ilk hayali maliye bakanı” unvanını da taşıyor. Sonsuz yetkisiz. Alıcı ve verici düzenleri ayrı

ayrı kutularda bulunan bir ses aygıtı. Yalnız alıcısı çalışır. Verdiği anda da almıştır.

Saydam bir adam, bir tül gibi, bir gölge gibi. Ona baktığınızda sanki kendisini değil de, arkasında duran Özal'ı görürsünüz.

Hazine'si koparılmış. Bütçe'sinin bir bölüğü fon'larla götürülmüş, Gelir Vergisi öldürülmüş bir Maliye Bakanlığı'nın, deyim yerindeyse, bir çeşit personel komiseri ya da emin'i. Buna karşın, atamalarda ad yetkisi yok. Parti buyruğuna yüzde yüz uyar.

Kurtrobot Asttemoçin.

Hani bunun kurtluğu, cebeliği, alpliği diyeceksiniz. O gücünü üst düzey bürokratlarına "fırça" çekmekte kullanıyor.

Elbet, yalnızca fırça.

Yine de, hakkını yemeyelim, belki yetkisizliğinin bir sonucu olarak, bürokratlara Vural Arıkan'dan sonra biraz rahat soluk aldırdığı da söylenmekte. Arıkan hep Gümrük'te çalışırmış... Alptemoçin üç yıl içinde bakanlığın iç yapısını kavramış... Maliye Teftiş Kurulu ve Hesap Uzmanları Kurulu arasındaki dengeyi korumaya başlamış.

Kim Kimdir'de İngilizce, Almanca ve İtalyanca bildiği yazılı. Ama Turgut Özal dil bırakmamış ki Alptemoçin'de. İngilizce somurtuyor; Almanca küfrediyor, azarlıyor; İtalyanca övünüyor. Türkçe? Türkçede de bol bol yalan söylüyor. Tablolardaki sayısal verilerle en çok yalan söyleyen maliye bakanı o.

1940 doğumlu, 1962'de ODTÜ'yü bitirmiş. Bayındırlık Bakanlığı'nda yapı işleri mühendisi olarak görev aldıktan sonra üç yıl (1965-1968) Dusseldorf'ta çalışmış. Daha sonra Alptemoçin'i Türk Traktör Fabrikaları'nda imalat müdürü, bazı anonim şirketlerde genel müdür ve yönetim kurulu başkanı olarak görüyoruz. 1983 seçimlerinde Bursa Milletvekili. Bir süre devlet bakanı, 1984'ün son aylarından beri de Maliye Bakanı.

Batmak üzere olan bir firması vardı; bakan olduktan sonra o firmanın durumu düzelmiş. Bunun da kendi iradesi dışında gerçekleştiği söylenebilir. Dedik ya, “en hayali.” Ve insan elinde olmayan erdemleriyle suçlanmamalıdır.

Şu cümledeki acımasızlığı, sakınımsızlığı, bir maliye bakanı için düzey yoksunluğunu düşünün: “Memurlara hak ettiğini verdik.”

Bir yazısında da maliye memurlarını “sermaye” olarak gördüğünü yazmıştı. Bir yerde de “devlet bütçesinden devlet memuruna yapılan faizsiz ek bir yardım’dan söz etmişti.

Kendi deyimiyle, büyük mali reformlar da yaptı. Bunlardan bir ikisini sıralayalım isterseniz.

Bir bülten (Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bülteni) çıkardı. Erken seçim olayının uç vermesinden hemen sonra yayımlanan bu bültenin 104 sayfalık ilk sayısında Alptemoçin’in tam 98 fotoğrafı yer alıyor. Elbet, çoğu grup fotoğrafı. Ama, ne olursa olsun, bu bir rekordur. Geçmişteki maliye bakanlarını düşünüyorum: Kemal Kurdaş, Cihat Bilgehan, Mesut Erez, Müezzinoğlu, Kafaoğlu... Hiçbiri buna cesaret edemezdi. Demek ki, Ali Rıza Bey oğluna Kurtcebe Alptemoçin adını takarken öyle bir cesareti öngörmüş. Ajanstürk basımevinde basılmış bu 98 fotoğraflı lüks bültene bakıyorum. Hayır hayır, bu bülteni Alptemoçin’in yalnızca seçim propaganda organı olarak değil, görünme tutkusunun bir göstergesi olarak da değerlendirmek gerekir.

Maliye Bakanlığı’nda yapılan eğitim reformu da Alptemoçin’in özel bir başarısı. Her birimde eğitim reformu yapılmış. Düşünsenize kaç birim var! Bunlar arasında Gelirler Bilgi İşlem Merkezi’nde yapılan mali-inşai reformu anımsayalım. Merkez bilmem kaç yüz milyon liraya mermerleştirilmiş. Bir anıttır.

Sanırım, bir ara öğretmenlik de yapmış. Ankara’da Eğitim Koleji’nde. Pi sayısını hep tersinden okurmuş.

18 Ekim 1987

Faruk Sükan

Beyaz gömlek yakasına gömülmüş çenesi, gergin bir kemerin son deliğe oturmuş tokası gibi biraz rahatsızdır. Bazı İvriz kabartmalarını anımsatır. Eski Frigya paralarının üzerindeki insan yüzlerini düşünün. Silikleştikçe naifleşir ve yeni çağrışım değerleri kazanırlar. Öyle bir yüz.

Karantinada karanfil koklar.

Röntgenci. Hayır, başlangıçta öyle değil. Başlangıçta Konya Ereğlisi'nde kadın ve doğum hastalıkları alanında ün yapmış bir dahiliye mütehassısı. Aynı zamanda Demokrat Partili belediye başkanı.

Faruk Sükan'ın düzeyi o günlerde de deniz düzeyindeydi. Bugüne dek o düzeyden hiç şaşmadı. Özellikle politika konusunda. Sağlığını, mutluluğunu, yakın çevresinde kurduğu tutarlı bütünü ona borçlu. Yani o düzeye. Konya Ereğlisi'nin, başını önüne eğdiği zaman Udi Hırant'a da göndermelerde bulunan bu ünlü hekimi, ihtisasını 1951'de (ya da 1950'de) Paris'te yapmış. Dahiliyeciliği oradan geliyor. 1951'in hangi aylarında acaba? Ayrıca iki soru daha: Paris'te ihtisasını "mektupla öğretim yoluyla" mı, "açık öğretim" sistemiyle mi gerçekleştirdi?

Bırakalım bunları. En azından, ihtisasa önem veren bir kişi Faruk Sükan. 1965'te Demirel kendisine Dışişleri Bakanlığı'nı önerdiği zaman kabul etmemiş, dahiliye mütehassısı olduğu için İçişleri Bakanlığı'nı yeğ tutmuştur. Elinde stetoskop, sürekli olarak komünistlerin ve herkesin nefes alışlarını dinlemiştir. Büyük Millet Meclisi'nde arama yaptırtmıştır. Hepsi de devletin bekası için.

Faruk Sükan'ın, devletin bekası için çalmayacağı kapı, almayacağı armağan, girmeyeceği cennet yoktur.

Adalet Partisi geleneğinde Demirel dışında iki prototip daha var: Cevat Önder ve Sadettin Bilgiç. Cevat Önder çıkarsız doğrultuyu; Sadettin Bilgiç ideolojik davranışla pusatlanmış, süslenmiş çıkarları temsil eder. Demirel bunların inançsız bir bileşkesi gibi görünmeyi sever. Faruk Sükan ise nötr,

kişisel, dünyası kendinden ibaret, başarıyı küçük ve günoğlu başarılarda arayan, esnaf tadını zehirle bürokratlaştıran bir yan adam...

Adalet Partisi'nin bir Turhan Feyzioğlu'su olmadı. Onun bu partideki karşılığını bir değil, beş on ayrı kişi bir arada oluşturmakta. Bunlardan biri de Faruk Sükan.

Oradan biri diyecek ki "Ne ilgisi var?" Var aslında. Adalet Partisi geleneğinde ancak bu kadar oluyor, efendim.

O gergin kemerin rahatsız tokası zaman içinde gevşeyerek nereden nereye gitti; kimlerle yan yana oldu? Sıralayalım isterseniz.

Demirel; sonra ona karşı Demokratik Parti kopuşuyla Bozbeyli; sonra 1978 Ecevit hükümetinde başbakan yardımcılığı ve devlet bakanlığı; sonra Demirel'e yeniden ve açıklamasız dönüş; sonra Ulusu flörtü, sonra Sunalp'a sonuçsuz bir yaklaşma. Sonra da sönüş...

Sönüş, çünkü politika alanına düzeyleri deniz düzeyinin de altında yeni adamlar girdi. Barbarlık, acımasızlık, bilgisizlik, düzeysizlik açılarından Sükan'ın ve benzerlerinin rekorları kırıldı.

Yüzde yüz kişisel bir çizgi Sükan'ın çizgisi. Ama kasaba avukatının ülkemizdeki toplumbilimsel ve siyasal kesitinin karşısına bir de kasaba doktoru kesiti çıkarmak istedi. Ya da istemese de öyle oldu.

1978 Ecevit kabinesinde başbakan yardımcısı ve devlet bakanı olarak yer aldığında yolsuzluk dosyalarını elinin altında fazlaca ve sımsıkı tuttuğu görüldü. Bu da gizli bir güç odağıymış görünümü kazandırdı ona. Bir partinin Meclis'teki tek milletvekili hükümete bu biçimde girmişse, o görüntü çok önemlidir. Üstelik Demokratik Parti sürekli olarak yolsuzluklardan söz eden, bir yerde varlığını onlara bağlamış bir siyasal kuruluş haline gelmişti. Ama ne oldu sonunda?

Pek bir şey çıkmadı Sükan'dan. Yolsuzluk dosyalarını sürekli güncel tutmayı başaran Sükan'ın bir süre sonra hükümetten usulca tüydüğü görüldü. O dosyalardan en önemli ve uluslararası uzantıları olan bir ikisinin

serüveni basında tartışıldı. Başbakan bunların kendisine iletilmediğini söyledi. Arayın ki bulasınız Sükan'ı.

İlkesizlerin en ilkeci kişilerinden biridir Sükan. Hakkını da yemeyelim, yakın çevresine ve yanında çalışan elemanlara çok iyi davrandığı biliniyor. Kebap falan ısmarlar onlara. Kendi mutfak beğenisi ise çeşitli risklerden ötürü, incelmek zorunda kalmıştır. Şeyde de çok usta: Konya'daki seçim sonuçlarını kestirme sanatında.

Oturak politikasını bir yere getirdi.

Seçimlerde "milli bakiye" sistemine karşı oluşunu milli'liğe değil, bakiye'ye karşı bir tavır olarak anlamalıyız. Bakiye sözcüğünün çok sevdiği beka sözcüğüyle aynı kökten geldiğini nereden bilecek Faruk Sükan?

Bir gücü kalmamış bugün. Yine de zaman zaman Sağlık Bakanlığı'na bağlı kuruluşlara hasta kabul ettirebiliyor. Emekli dostları aracılığıyla İçişleri Bakanlığı'na sağlıklı eleman önerebiliyor. Yaşını göstermediği kanısında. Devletin bekası için kendine iyi bakıyor. Son yıllarda kültürünü artırma girişimleri de iyi sonuç verdi. Kendi adına rastlamak amacıyla her gün bir sürü gazete alıyor.

Bürosunda mazgal, korkuluk, boy aynası, karanlık oda, geçici hücre, pazarlık köşesi, seccade ve bataklık gölü var. İlçesindeki Akgöl'ü yazları buraya taşır. (O göl yazları kurur.)

Anılarını yazacak. Geceleri okumayınız.

25 Ekim 1987

Cemal Süreya'nın açıklaması

(22-28 Kasım)

Faruk Sükan'ın Paris'te başladığı dahiliye ihtisası ile ilgili çalışmalarını İstanbul Tıp Fakültesi'nde tamamladığına ilişkin belgeyi aldık. Biz zaten yazımızda Sükan'ın ihtisas yapmadığını ileri sürmemiştik. Paris'te yapmadığını söylemek istemiştik.

Bal Mahmut

Meddah İzzet Yağcı'yı kitaplarda tanıdım. Öykülerinde, sokaklarıyla, çıkmazları, surları ve kapı tokmaklarıyla İstanbul'u canlandırmış.

Dördüncü Murad'ın meddahı Sururi de öyleymiş. Vapurlar, iskeleler, yeni açılan yollar kalmış ondan da. İncili Çavuş'un latifeleri var sonra...

Sururi'yi anımsayınca Dördüncü Murad'ın yüzü de gelir akla. İçki yasağını, hükümdarın uyuşturucu tutkusunu, Doğu seferini de başka bir çerçevede görür gibi oluruz. Ardından, hiç ilgisi yokken, Damat İbrahim Paşa'nın berberini de düşünmeye başlarız.

Söyle meddahını, söyleyeyim kim olduğunu. Mahmut Baler'i, ünlü adıyla Bal Mahmut'u da bu anlamda ele alamaz mıyız? Bir çevrenin beğenisinin, kültürünün, haz kaynaklarının, erkeğe ve kadına bakışının göstergeleri demeyelim, ama hiç değilse ipuçları olarak?..

Geçen yıl bir gazetede kendisiyle yapılmış bir konuşmada İsmet Paşa çevresinden pek hazzetmediğini söylemişti. Bu da açıklayıcı.

Anlattığı fıkraların bir bölüğünü yıllar önce Baldan Damlalar adlı bir kitapta toplayan Mahmut Baler, 27 Mayıs 1960'tan sonra köşeye çekilmek zorunda kalmış, bir bakıma unutulmuştu. Gerçi özel sofralarda, bazı eski siyasilerin yanında eksikliği duyulmuyordu, ama resmi yerini yitirmişti. Demirel'in yanında, o yeri Öztürk Serengil'e bırakmıştı.

12 Eylül yönetimiyle, bazı eski ve yaşlı değerlerle (Burhan Felek, Sadi Irmak, Vasfi Rıza Zobu) birlikte yeniden ortada görünme rolünü üstlendi. Daha doğrusu, üstlenmek zorunda kalması gerekti. Çünkü arısı gitmiş, darısı kalmıştı. Yine de üstlendi.

TV'de göründü; yazılı basında adı dönmeye başladı. Onunla birlikte Menderes'in, Koraltan'ın, Celal Bayar'ın, başkalarının sofra söyleşileri üzerine izlenimlerimizi tazelemiş olduk.

Ne yazık ki Bal Mahmut TV'de, elinde olmayan ya da kalmayan nedenlerle, kendini ortaya koyamadı. Edep kuralını gereğinden fazla koruma zorunluluğu; dehası sakınımsızlıktan, açık saçık sözlerden kaynaklanan bu söz ve temaşa sanatçısını iyice silahsız bırakmıştı. Yüzündeki küfürler ter halinde aşağı inmeye başlayınca delici olmasına her zaman özen gösterdiği bakışlarındaki külhani parıltı da yok oldu. Mimikleri gerekçesiz, karşılığı olmayan tiklere dönüştü.

Meddah dedim. Aslında hiç de meddah sayılmaz Bal Mahmut. Kıssahan'lıkla mukallit'liği bir arada uygulayan, içerik olarak da belden aşağı esprilere ya da kaba konuşmanın sınır olanaklarına yaslanan bir sofra sanatçısı. Gerçek yüzünün ya da yeteneğinin ortaya çıkması için bu öğelerin hepsinin bir arada bulunması gerekir. Bu yüzden kitle iletişim aracı hiç de elverişli olmadı onun için.

Meddahlık başlangıçta kıraattan ibaret iken, gelişerek sonunda tek oyunculu bir gösteri olmuştur. Seyirciyle yüz yüze, ama belli bir mesafe içindedir meddah. Kural olarak seyirciyi tanımıyordur. Bizim "sofracı" ise seyirciyle aynı masadadır. Kimbilir kaç kez birlikte olmuştur onunla.

Mendilin yerini kadeh tutar.

Baston girişte, vestiyerde kalmıştır.

Bal Mahmut (helva sohbetinde), zayıf yanlarını yakaladığı saray kişilerinin (cumhurbaşkanı, bakan, işadamı) önünde maskara, yanında dalkavuk, üstünde filozof, arkasında hicivci, altında semt temsilcisi rollerini art arda getirecek; ilkellik, giderek daha daha ilkellik sunularıyla bir çeşit kurt dökme, döktürme töreninin edepsiz imamı olacaktır.

Mal sahibine haddini bildirmek isteyen ama buna kalkışmayı hiçbir zaman ekonomik saymayan kâhya cüreti.

Kâhya değil de bozacı.

Hiçbir zaman muhallebi çocuğu olmadı.

Gülümsemesi bıyık altında kalamayan, hep galiz bir biçimde oradan taşarak rezalet reklamına dönüşüveren balkelebeği.

Onu düşündükçe Menderes'in kasasında bulunan kadın külotunu, Fahrettin Kerim'in Göztepe'deki köşkünün bahçeden soyutlanışını, Hasan Polatkan'ın, 1957 seçimlerinden iki gün sonra, maliye hesap uzmanlarına defterdar yollayışını, Semra (Özal) Hanım'ın Vizon dergisi defilesinde mankenlik gösterisini, Serpil Çakmaklı'yı, hükümetimizin toptan Uzakdoğu yolculuğunu, Faruk Sükan'ın Paris'teki ihtisasıyla ilgili belgeleri bir araya getirirken düştüğü büyük unutkanlığı, diplomat Nuri Eren'in oldu bitti hırsını: İdris'i, Dündar'ı, Şevket Yılmaz'ı ve Korkut Özal'ı; Aziz Nesin'in "Seyyar Köfteciler Talimatnamesi"ni; Fon yöntemlerinin etkinliklerini; Turgut Özal'ın niçin Amr İbn Ümeyye gibi gülümsediğini; Sümerbank'la birlikte bir ülkenin satışa çıkarılma girişimini; Celal Bayar'daki mide gücünü daha iyi anlıyorum.

Bayağılığın güzelliği. Odur Mahmut Baler.

Fransızca Açık Saçık Fıkralar Sözlüğü'nün önsözünde şöyle bir cümle var: "Bu kitaptaki bir fıkrayı dostlarınıza anlatmak mı istiyorsunuz, onu bozmaktan ve kendi üslubunuza uygun bir konuma getirmekten çekinmeyiniz." Bal Mahmut bu öğüdün gereğini yerine getirmiş gerçek bir üstat. Yeteneği var. Tonlama, tikler, kişisel anlatımda yeniden can bulan bir argo. Her şey tamam. Bal Mahmut'ta eksik olan şey kültür. Bunu da azımsayamayız herhalde. Kendi dalını besleyecek hiçbir alanda araştırma yapmadığı anlaşılıyor. Çocuk oyunlarından, türkülerden, halk tiyatrosundaki gösteri beğenisinin gelişiminden haberi yok. Bu yüzden doğaçlama payını iyi kullanamıyor. Kahve öykücülerindeki rahat ve özgür devinimi de kavrayamamış. Hep sarayda olduğu için zaman da bulamamış buna. Anadolu'yu dolaşmamış. Kol oyuncusu olamamış.

Yine de, yüzünde, bulunduğu sofralardaki hayat görüşünü bulduğumuz için, o yüz yararlı bir yüzdür diyorum.

1 Kasım 1987

Türkân Şoray

Türkân Şoray, Fatma Girik, Hülya Koçyiğit... Üçü de büyük yetenek. Geldikleri yere kolay gelmemişler. Ama Şoray'ı, başkalarından olduğu gibi, Girik ve Koçyiğit'ten de ayırmak gerekir. Son çözümlemede, Girik'i direnç, Koçyiğit'i sağduyu olarak özetleyebiliriz. Yerleri, toplumdaki yansıları belirlenmiştir ikisinin de.

Türkân Şoray ise sinemada Türk kadın tipinin "genel" yansısı. Bu konuda bir işbölümüne ne gereksinimi, ne niyeti, hatta ne de gücü vardır. Sinemanın, oyunculuğunun ötesinde bir konum da kazanmıştır Türkân Şoray. Halk özlemiyle oluşmuş bir mitostur. Ve ulaşılmaz bir yalnızlık içindedir. Aynada kendi yüzümüzün bütününe baktığımız zaman birtakım ayrıntılar bulabiliriz; ama tek bir öğeye indiremeyiz onu.

Fatih Kız Lisesi öğrencisi, 1960'ta, Köyde Bir Kız Sevdim'le sinemaya girmiş. Başlangıçta Ayhan Işık'ın karşılığı olma girişimi içinde. Ama çok geçmeden o konumu, gerçek sahibi olan Belgin Doruk'a teslim edecek. Ne zaman? Ötede, Yılmaz Güney'in belirmeye başladığı yıllarda.

Son çeyrek yüzyıllık sinema oyuncuları tarihine baktığımızda seyircinin gözündeki iki yüzün hep en önde tutulduğuna tanık oluyoruz: Yılmaz Güney ve Türkân Şoray. Seyirci bu iki sanatçıyla özdeşleşmiştir. Kendini onların yerine koyar. Biri diyecek ki, her gösterimde ve her sanatçı için az çok böyledir. O da doğru. Ama Güney ve Şoray için daha doğru. Asıl onlar için doğru. Ayrıca bu iki oyuncunun canlandıracakları tipleri çok iyi ve tutarlı biçimde seçtiklerini de unutmayalım. Öyle ki özdeşleşme hiçbir zaman tehlikeye düşmez. Erkek seyirci adam vurmak istemez, kadın oyuncu randevuevine düşmüş olmayı kaldıramaz. Yılmaz Güney ancak mecbur olduğu için öldürmüştür. Şoray, uçurumun kenarına zorla sürülürse de hiçbir zaman yuvarlanmaz. Seyirci onlarda atılımlarını yapacak, ama kendini korumayı da bilecektir.

Türkân Şoray'ın hayatı da toplumda yarattığı imgeye ters düşmemiştir. Hiçbir programlanma onun yazgısı kadar taktik değeri taşımaz. Alınyazısını da kendisi seçmiş sanki. Şanssızlıkları da şans hanesine yazılmış. Rüçhan

Adlı olayı, sözgelimi. Rüçhan Adlı hem şanssızlık, hem de şans olmuş onun için. Bir Carlo Ponti işlevi de taşımış. Hiç değilse bir koşul olarak sonuçta öyle görünmüş. Türkân Şoray film çevirirken attan düşüp boynunu kırmıştı. Bu olayda bile hayırlı bir yan olmadı mı? Anlamlı bir zaman dönemecinde ona ek bir dram sağlayarak sanat yolunu uzatmadı mı?

Sinema oyuncuları içinde, ününde efsane değeri de bulunan tek kadın sanatçı.

Yıllar önce "Ün ve Efsane" başlıklı bir yazı yazmıştım. O yazıyı açtım, Yılmaz Güney'le Türkân Şoray'a yine yan yana bakmışım. Bir yerde de şöyle demişim: Türk insanının gözünde "komik öğe efsaneleşmeyi önlüyor kanısındayım." Türkân Şoray'ın o öğeye belirleyici olarak yaklaşmadığı görülüyor. İlk filmlerindeki magazin düzeninden usulca sıyrılarak sonra sonra toplum planında da karşılığı olan bir içeriğin peşine düştü. Oysa sorunsalın kadını olan bir Fatma Girik, komedilerde de göründü. Bir Hülya Koçyiğit, Susuz Yaz gibi bir çıkıştan sonra "duygusal olan filmleri"ne yönelmekte bir sakınca görmedi.

Seyirci kendi özlemini Şoray'da sadece bulmakla kalmamış, onu o özlemle yaratmıştır da.

İlk filmlerinde Walt Disney'in sevimli kahramanlarına özenircesine kaş göz oynatan Karagümrüklü genç kız, bir süre sonra beyazperdede Türkiye'nin yüzü olacak.

Üstelik hiç de fotojenik sayılmaz.

Yılmaz Güney'in karşılığı, ama paralelinde değil.

Fatma Girik ise, kendi Carlo Ponti'si ve Rosselini'si (Memduh Ün) tarafından Yılmaz Güney'in tam paralelinde, hatta onun taklitçisi bir kadın sanatçı olarak hazırlandı. Gerçekçilik adına, ama gerçeğin asalağı bir biçimde, ütopyaya daldı.

Hülya Koçyiğit'e gelince, o, Fikret Hakan'ın paraleli ve karşılığıdır. Onun oyun gücü de her zaman, Şehir Tiyatrosu Çocuk Bölümü'nde öğrenciliği deneyine çarptı. Girik olsun, Koçyiğit olsun, başka alanlarda da, sözgelimi

şarkıcı olarak da ortada görünmek istediler. Bu istekler onların toplumdaki imgelerini biraz soldurdu.

Türkân Şoray, susmayı, zaman zaman köşeye çekilmiş izlenimi uyandırmayı da bildi. Mesafelerini her zaman korudu.

Kimi zaman bir davranış, tek olay, kişiliği en alt düzeydeki görünümüyle belirler. Hülya Koçyiğit'in, Muzır Yasası'nı savunmasına, sanat ve düşünceyi hiçlemesine karşın, ANAP'tan milletvekili adayı olması, Susuz Yaz'daki temiz görünümünü silikleştirmiştir. Fikret Hakan'ın Aydınlar Dilekçesi karşısında sonradan aldığı tavır, Yıldız Kenter'in SİSAV'cı davranışı, Müşfik Kenter'in TV'nin şiir listesine kapanışı için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Türkân Şoray'ın bu tür bir yanlışı olmadı. Aslında hiçbir büyük yanlışı yok.

Yenileri kimler?.. diye düşündüm. Aklıma yeni bir iki ad gelmedi bir anda. Fatma Girik bir yerde kurumsal bir sanatçı. Onun yenileri her zaman ortaya çıkacaktır. Yeni bir Koçyiğit? Yenisi eskisine benzemese de olur. Koçyiğit'in belli bir yeri olmasına karşın, yüzü belirgin değil. Başka yüzler de onunkini yansıtabilir.

Yeni Şoray? Yeni Şoray bir mirastan da yararlanıyor.

Kendisi de çok güçlü: Müjde Ar.

8 Kasım 1987

Dündar, İdris ve Öbürleri

İtalya’da mafyanın siyasal bir geçmişi vardır. Kökleri İtalyan Birliği mücadelesine kadar iner. Bunun için belki günümüzde ekonomik bir temele oturuyor olmasına karşın, siyasal hedeflerini de elden çıkarmak istemez mafya.

ABD’de ise gangster, sermaye sahibini taklit ederek kendi alanında başarıya ulaşmak ister. Bu yüzden, bu ülkedeki suç endüstrisi çalışma alanı yönünden çok geniş bir yayılım içinde olmuştur. Zaman zaman politikayı da kapsar. Ama ayırıcı niteliği o noktada değil.

Ülkemizde yeraltı dünyasının, 1980’den sonra kurulan yeni ekonomik düzen içinde kendine uygun dengeler ararken politikaya da yaklaştığı görülüyor. Bazı meslek kuruluşlarını düşünelim. Özellikle de yerel yönetim birimlerinde son yıllarda tanık olduğumuz olayları anımsayalım. Eminönü Belediye Başkanı Aktaş’ın serüvenine katılan kişileri sözgelimi...

Ünlü bir bilgin şöyle diyordu: “Savaş, devlet politikasının başka araçlarla devam etmesinden başka bir şey değildir.” Aynı cümleyi şöyle çevirebiliriz: Suç endüstrisi, işadamı ve tekel politikasının çeşitli sonuçlarından başka bir şey değildir. Gerçekten işadamlarının 1980’den sonra devletin de itici güç olarak rol aldığı serüvenleri, Dündar’ı da, İdris’i de soldurdu. Eşitsizliğin yarattığı bu suç gladyatörlerini operet kişileri haline getirdi. Bakıyoruz, bir iki noktayı görmezden gelirsek, nasıl da masum kişiler!

Raki’yi (Zobu) bilir misiniz? Ünlü bir döviz oyuncusudur; aynı zamanda Amerikan filmlerinin Türkiye’de canlı yayın kişisi. Kastelli’yle işlev yönünden ne farkı var Raki’nin? Aynı işi yapıyorlar; biri yasal sayıldı, öbürü yasa dışı. Kemal Horzum, İnci Baba’dan daha çok mu namuslu? Murat Bayrak, Hasan Heybetli’den daha mı az can alıcı? Heybetli ki, İstanbul Sebze ve Meyve Hali’ndeki Siirtli hamalların prensidir.

Ayrıca, yeraltı evreninin Jön’ü.

Biri dese ki, İ. Özdağlar ile İ. Özbir arasında sadece üslup farkı var, o adamın başı ağrır mı?

Bizde de baba bir işadamıdır. Dündar'ın reklam şirketi, İdris'in fırını ve oto alım-satım firması var.

Bir de mahallesi vardı İdris'in: "Özbir Mahallesi."

Sermaye sahibi, delikanlı işlevini de üstlenerek, kabadayının belki bugünkü değil, ama gelecekteki imgesini bozdu. Ya da şöyle diyelim: Kabadayı ile işadamı arasındaki mesafe azaldı. Özellikle alt sınırda bir özdeşleşme oldu; işadamlarının yüzde 80'i kabadayı; kabadayıların yüzde 100'ü işadamı. Elbet bu daha çok tavır ve konum olarak böyle. Yoksa kabadayının özgül çalışma alanları var.

Kabadayı olmak için başta mutlaka delikanlılık gösterecek, bir iki adam öldürecek, nam kazanacaksın. Büyük bir rekabet vardır yeraltı dünyasında. Bunun zaman zaman parıltılı dayanışma ve dostluk gösterileriyle kesildiği görülür. Kanlı şiddet olayları ise her zaman rekabetten doğar.

Nam kazanmış kişi, diyelim hapisten çıktı; bir bitirimhane açmasına önayak olunur. Açılış günü hemen bütün kabadayılar ya da temsilcileri orada oyuna otururlar. Yeni delikanlının yolunu bulması için ilk günden destek verirler.

Dündar imgesini, onun aldıklarından çok verdikleri oluşturmuş. Kitlenin belleğinde, az gülümseyen ama ürkü yaratmayan bir yüz Dündar'ın yüzü. İyi bir yüz bile diyebiliriz. Bütün kabadayıların iyi yanları o yüzde bir araya gelmiş gibi. Ona rahatça birini şikâyet edebilirsiniz sanki. Haklıysanız, ilgilenir de sanki. Yeraltı dünyasında hiyerarşi yok derler. Yine de bir numara, Marlon Brando, Napolyon odur. En karanlık sayılan işlere girip çıkmış bir kimsenin adının böyle güzel kalmasının nedenleri nelerdir acaba? Sanırım Dündar, kendi koşulları içinde hep dürüst çalışmış, verdiği sözü her zaman tutmuş.

Türk Al Capone'u çiçek tanımaz. Yine de adamakıllı duygusaldır. Dündar'ın kurduğu orta karar imaretle ne Sabancı'nın vakıfları; hele ne de Koç'un müzeleri yarışabilmiştir. İmaret aldığından verir. Vakıf, verdiğinin bir bölüğünü geri alma sistemidir.

Köroğlu adını bildirseydi çobandan dayak yemeyecekti. Dündar biraz da adından ötürü içeride bugün.

Marlon Brando dedim demin. Bir de Marlon Kemal vardı. Kumar düşkünü Cumhuriyet savcısı. Halterle vücut geliştirmiş, bileği kuvvetli biri. Yeraltı dünyasıyla kaynaşmıştı. Bir şey demezlerdi ona. Sonunda bir bitirimhanede öldürüldü. “Yanlışlık” yapmasaydı o gün öldürülmezdi. Böyle diyorlar.

İdris: Karslı, lacivert-beyaz adam. Dündar’daki ütopya payı ve fantezi özlemi yok onda. Ama geleneksel delikanlı tavrı da en kesin çizgilerle İdris’te belirir. Dolaysızdır. Politikanın dışında kalmak için en fazla özen gösteren kabadayı. Bir yandan da delikanlılığın kökenini Çakırcalı Mehmet Efe’ye kadar götürmek ister gibi. Bu yönüyle Dündar’la birleşiyor. Ama İdris daha gerçekçi. Daha doğrusu gerçekçilik ona kaldı. Yetinmeyi biliyor. En özerk delikanlı. Ününü fazla kullanmak da istemiyor.

İtalyan mafyasında aile ünü, kişisel ünü aşar. Bizim babalar yelpazesinde böyle bir duruma rastlanmıyor. Aile, horanta var elbet; ama tek kişi yüceltilir. Oflular’ı bunun ayrık durumu olarak görmek gerekiyor. Topluluk imgesi, tek Oflu’nun belirmesini engelledi. Belki bu yüzden, onlar adına hareket eden sahte Oflular da ortaya çıktı. İşbölümü, bu ailedeki delikanlılık katsayısını da yedekte tuttu.

İnci Baba, işadamlığıyla kabadayılığın somut birleşme noktası. “Artırma ve eksiltme” işlerinin hocası sayılan bu adam delikanlılığa bir tiyatro boyutu, bir ironi de getirdi. Politikaya soyundu. Yeraltı dünyasının Kasım Gülek’i; ama eli onun kadar sıkı değil. Şanlıurfa’dan milletvekili seçilirse bir sürü dul kadına koca bulacak.

15 Kasım 1987

Fenerbahçe’nin Babası: Semih Bayülken

Sönmüş gibi görünen yüzünün külleri arasında gözleri iki telaşsız kor. Biri canlı ve apaçık, kıvılcım günlerini unutmamış; öbürü kapanmaya yüz tutan gözkapakları arasında sevinçsiz ve ışıksız.

Çılgınlığı o sevinçsizlikten mi doğuyor Bayülken’in?

Şambaba demişler, “şekli şemail”inden ötürü. Şimdilerde, sözcüğün her iki anlamını kullanarak, “baba” diyenler de var. Kart papaz da diyorlar. Horoz da, melun ihtiyar da.

Aslında bunların hepsidir Semih Bayülken.

1952’de Fenerbahçe Kulübü içinde kurulan Kadıköy Grubu’nun üyesi, daha sonra da fiili başkanı oldu. Bir yolunu bulup vaktiyle kulübe kaydettirdiği 150 kadar üye onun her dediğini yapar. Düzenli olarak ve eksiksiz biçimde bütün kongrelere katılan bu 150 kişi sayesinde Bayülken’in kazanamayacağı kongre yoktur.

Kadıköy Grubu’nun başlangıçtaki “nüfuzlu başkan” politikası, 1970’li yıllarda, Semih Bayülken’in çabalarıyla “paralı başkan” politikasına dönüştü. Başkan paralı olmalı, kulübün borçlarını kapatmalı, giderlerini üstlenmelidir. Ayrıca, söylentiye göre, başkan adayının, Semih Bayülken ve o 150 üyenin ufak tefek gereksinimlerini de (ziyafetler, kişisel bazı ufak sorunlarının çözülmesi, diş kirası, ödentiler) karşılamaya hazır olduğunu belirtmesi gerekir.

Paralı başkanlar da öyle yüzde yüz amatör ruhlu kişiler değiller elbet. Onların da, kendi koşulları içinde parasal ya da para ötesi küçük, orta ve büyük gereksinimleri olacaktır. Bayülken, Fenerbahçe yönetiminde ayrıca bu iki tür gereksinimi de uyumlu ve kendisi için elverişli bir noktada yan yana tutmayı bilir. Bazı olaylara ses çıkarmaz.

Dengede en ufak bir oynama halinde paralı başkan, paralı asker durumuna düşer. Saygınlığını yitirir. Zaten Bayülken, onun başkanlığa gelmesinden hemen sonra belirsiz biçimde muhalefet cephesini açmıştır.

Semih Bayülken’in kolay çözüm merakı Fenerbahçe’yi, kolay, yani hızlı, yani sürekli bunalımlara götürdü. Paralı başkan yöntemi, kulübün yeterince kurumlaşmasını önledi; yönetim-sporcu-seyirci üçgeninin üç öğesinde de tehlikeli bir kararsızlık duygusu yarattı. Son yıllardaki Fenerbahçe kulüp başkanlarının yüzlerine bakalım: Emin Cankurtaran, Ali Şen, Tahsin Kaya... Yeni başkan adaylarını düşünelim: Cevher Özden, Kadıköy Belediye Başkanı Hızlan. Yenilgi halinde sporcu döven, otobüs taşlayan seyirci biraz da bu yüzlerin karşılığı değil mi? Bir de sözgelimi Galatasaray’daki Ali Uras’ı, Beşiktaş’taki Süleyman Seba’yı düşünelim. Çok anlamlı bir ayrım var başkanlar arasında.

Fenerbahçe’deki bunalım kendisinden doğmuyor. Her şey eskisi gibi bu kulüpte. Bunalım öbür kulüplerin yeni durumlarından doğuyor. Çünkü Galatasaray ve Beşiktaş daha da sağlam bir yönetim yapısı içindeler bugün. Fenerliler hep onlara bakıyorlar.

Bu kaygıyla, daha çok eski milli futbolculardan oluşan bir bölük özfenerbahçeli, bir dernek kurdular. Yeni bir baskı grubu yaratmak istediler. Öte yandan, kendini FB içinde “kontrgerilla” olarak ilan eden ANAP Milletvekili Orhan Ergüder, Semih Bayülken’e karşı açık ve örgütlü saldırıya geçti. Nedir ki, bu yeni odakların 34 yıllık Bayülken egemenliğini o saat alaşağı etmeleri oldukça zor.

Sevinçsizdir, ama çılgınca sevinçsiz. Evinde kıs kıs güler.

Şambaba’nın gücü nereden geliyor? Yalnız o 150 kişiden mi?

Gücü biraz da rakiplerinin ya da Fenerbahçe camiasındaki herkesin güçsüzlüğünden kaynaklanmakta. Eski Fenerliler, öbür üyeler, kulübe pek uğramazlar; kongre öncesi çalışmalar onları ancak zaman zaman ilgilendirir. Oysa Bayülken işine büyük bir hırsla sarılmıştır. Kulübün her an içindedir; gününü Sosyal Tesisler’de ve Kürek Lokali’nde geçirir. Çevresinde küçük iyilikler dağıtır; amatör sporcuları yüreklendirir; her an onların yanı başındadır. Başkanı ve yönetim kurulu üyelerini birçok sorundan koparmayı bilmiştir. Atletti, kürekçiydi, boksördü, masatenisçisiydi, tek tek tanır onları. Onların sorunlarıyla, yiyip içtikleriyle uğraşmayı tekeline almıştır. Böyle konularda başkanı, yönetim kurulu

üyelerini ve akla gelebilecek başka ilgilileri, uzakta, dayanıksız, kırılgan, tembel durumda tutar.

Sevinçsiz demiştim demin. O kadar da değil canım. Zafer sevincini, bedelini başkalarına (yeni başkalarına) ödeterek, parıltılı şölenlerle kutlar. Bayülken'in bir de küfretme sevinci vardır ki üstünüze bir gökkuşağı geliyor sanırsınız. Küfür edebiyatını bütün ayrımlarıyla bilir. Kendisinin de büyük katkıları olmuştur bu edebiyata. Şambaba tatlısı nasıl yassıdır, bol şekerli maddeyle nasıl daha da yassılmak ister; Bayülken'in yüzü ve beden görünümü de öyledir işte; küfrün tadıyla kırılmış ve artık dik duramamanın güzelliğini (Öyle bir güzellik de var; neden olmasın?) yaşamaya başlamış bir adam karşısındayızdır.

Bayülken'in gücünde iyi niyetin, haklılığın da büyük payı var. Öyle olmasaydı 34 yıl dorukta kalmazdı. Yine de, değişen koşullar içinde, o iyi niyet ve haklılık görünmez olmaya başlamış bugün. Bayülken kimi zaman onları kötüye mi kullandı? Özellikle paralı başkan konusunda kendisi istemese de öyle bir sonuç mu çıktı ortaya? Bunu anlamış olacak ki, "Kulübü ancak ben kurtarırım" diye ortaya çıkan Kastelli'ye şu yanıtı verebiliyor bugün: "Senin paran haram para; istemiyorum seni!"

Biraz da güçlü olmasına alışıldığı, güçlü sayıldığı için güçlü.

Herkese ad takan biri olarak düşünüyorum Şambaba'yı. Bana sorarsanız, Tahsin Kaya'ya "Kereste müdürü" diyen odur. Orhan Ergüder için "At hırsızı" lafını da o çıkarmıştır.

By-pass'ını paşa paşa gerçekleştirdi.

Zamanla başkanların hemen hepsi unutulacak, belleklerde o kalacak.

Demek ki gerçek başkan o. Öbürleri, para müdürleri.

22 Kasım 1987

Vedat Günyol İçin Çağrışımlar

1) Orada bir adam var. Vapurdan iniyor; Karaköy'deki posta kutusunu açıyor; sonra merdivenleri ikişer ikişer çıkarak kalabalığa karışıyor. Yaşına karşın dimdik bir adam. Yüzü sanki bir yazarın değil de bir gökbilim profesörünün yüzü. Bertrand Russell'ı da anımsatıyor biraz. İdealist filozof Russell'ı değil, hani şu mahkemesi olan Russell'ı. Var öyle bir adam. Var ve hepimize ilişkin çok şeyi kurtarıyor orada.

2) Ortaokulda tahrir ödevlerini bir arkadaşına yazdırırmış. Arkadaşlarının hatıra defterlerine iki satır yazmayı göze alamayan çocuk... O kadar da değil canım, yine o yıllarda bir derginin açtığı artist resimlerini tanıtma yarışmasında derece alacak. Ödülü: Bir diş macunu, bir diş fırçası. Her zaman düşünürüm, nasıl girdi o yarışmaya?

3) Yedi yıl papaz okulu. Dogmaların katılığından o okulda tiksinmeye başlamış. Ama felsefe merakı da orada uyanmış. Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra doktora yapmak için Paris'e gitti. Çağdaş edebiyatla da ilk kez orada yüz yüze geldi.

4) Adnan Adıvar-Orhan Burian-Sabahattin Eyuboğlu... Bakınca Vedat Günyol'un yüzünde bu üç adı hemen görürsünüz. Halide Edip'i eklemek gerekir.

Adnan ve Halide Edip Adıvar, gençlere yönelik bir güven parıltısı olarak yer etmiştir bakışlarında. Orhan Burian çenesiyle ağzının arasındadır: Girişim sevinci. Sabahattin Eyuboğlu ise iki kaşın arasında: Duygu ve düşüncenin birbirini sürekli kollaması.

Yüzünün bir yerinde Hamdi Tanpınar'ın da gizli bir konumu var gibi gelmiştir bana.

5) İslam Ansiklopedisi Yazı Kurulu'nda Adnan Adıvar'la; Ufuklar (sonradan Yeni Ufuklar olacak) dergisinde Orhan Burian'la; Çan Yayınları'nda Sabahattin Eyuboğlu'yla beraber.

6) Dostluk duygusu hayatını belirleyen bir duygu olmuş. Dostunu kayırma duygusuyla çıkış yapmaz. Ama onu öyle fazla savunur ki sonunda aynı noktaya geldiği olur. Sanırım, yanlışları olduysa, bunlar hep o dostluk sayrılığından doğmuştur.

7) Ahmet Cemil Mülkiyeliydi. Yüzbaşı Selahattin Harbiyeli. 1960'lı, özellikle de 1970'li yıllarda Türk entelijansiyasının gerçek temsilcileri ise öğretmenler oldu. Büyük bir yaygınlaşma ve doğal güç kazanmadır bu. Dev bir dalgalanma ve bilinçlenme. Dalgalanmanın ve bilinçlenmenin temelinde kurucu öğe olarak Sabahattin Eyuboğlu'nun ve Vedat Günyol'un da büyük katkıları olduğunu kimse inkâr edemez. İnsanı gösterdiler.

8) Ne verdi bize? Öyle bir şey ki artık iyice bizim olmuş, bizleşmiş. Kolay anlatılamaz. Bazı yönleriyle aşılmış da. Ulusal hünerimiz gereği, onu kolayca küçük de görebiliriz artık. Öyle bir şey.

9) Düşüncesiyle üstü başı, hayat görüşüyle yüzü gözü birbirine bu kadar benzeyen daha kaç kişi vardır ülkemizde? Düşüncesini hayat biçimine dönüştürdü. Derviş.

Gençlerle bir arada oldu. Hep en gençler arasında.

10) Yazı hayatı da düşünceyle başladı. Hatta salt düşünceyle. Çok iyi bir öğrenim görmüştü. Birkaç dil biliyordu. Kendisinden yararlanmak istediler. Bugün Türkiye'nin en zengin avukatı olabilirdi. Ne yaptı? Tercüme Bürosu'nda görev aldı. Ortaöğretim kurumlarında yabancı dil öğretmenliğini yeğ tuttu. Evet, salt düşünce. Yücel'deki kitap tanıtma yazılarında, sanat yapıtlarında da hep ana düşünceyi, dünya görüşünü yakalama ve her şeyi ona göre değerlendirme çabası içinde olduğu görülür. İlerideki eleştiri yazılarında da aynı çaba içinde olacak.

Son yıllarda, özellikle de 12 Eylül'den sonra sanata daha başka yaklaşıyor sanki. Daha doğrusu kendisi bir sanatçı tavrı içinde. Kendini anlatmaya da başladı.

1940'lı yılların başında, hümanizmi, "bağnazlığın tersi" olarak tanımlıyordu. 1950'li yıllarda, yazıda biraz katılaştığını görüyoruz. Bunda, Demokrat Parti iktidarı sırasında, bazı Cumhuriyet değerlerinin tehlikeye

düştüğü kaygısının da payı olacak. Günyol'un ve Eyuboğlu'nun altın yılları 1950'li ve 1960'lı yıllardır. Hümanizme, yeni bir sosyal içerik getirme çabası içindedirler. Köy edebiyatını öne çıkarırlar.

12 Mart'ta gizli örgüt kurdukları gerekçesiyle tutuklandılar. 1970'li yıllarda savaşçı bir Vedat Günyol karşısındayız. 1980'li yılların getirdiği siyasal ve toplumsal acılar da yukarıda değindiğim sanatçı tavrına itti onu. Umutsuzluk mu?

Milliyet Sanat'ta yayımladığı yazıların genel başlığını değiştirdi: Giderayak'ı, Yaşarken yaptı. Bu değişiklik geleceğe inancını da gösteriyor.

11) Her şey gibi dostluklar da eskiyor ve dayanıksız kalıyor. Yoksa dostluklar insanın ortalama hayat süresine göre mi programlanmış? O süreyi aşınca bazı dostlarla da kopuşma kaçınılmaz bir şey mi? Bilmiyorum.

Ama yaş aldıkça, Vedat Günyol'un yüzünden silinen çizgiler de olmuş. Azra Erhat gibi.

12) Sanırım, bütün mavi yolculuklara kitapları ve yazı makinesiyle katıldı. En az mavi yolculukçu...

13) Bir çağrışım daha: Bir Günyol tavrı olmasaydı bir Erdal İnönü tavrı da ortaya çıkmayacaktı belki. Günyol polemikçi, İnönü naif görünüyor. Olsun. Bir ilinti var. Ecevit de, Yücel'de. Ufuklar'da Günyol'un bağlı okuru.

14) Günyol'un sağda eşdeğeri yok. Biraz zorlarsak, belki Cemil Meriç.

15) İçindeki aydınlığı karşısındakine yalnız yansıtmakla kalmaz, kendininkinin bir eşini de hemen yaratır onda.

16) Ceyhun Atuf Kansu'dan sonra biz sanatçıların cumhurbaşkanı adayı odur.

29 Kasım 1987

İsmet Giritli

12 Eylül Atatürkçülüğünün 20 yıl önceki müjdecilerini, köklerini düşünüyorum. Aklıma hemen Prof. İsmet Giritli geliyor. Bir de Hilton'un havuzu geliyor aklıma. Giritli, havuzun başında ayakta duruyor. Yapay yöntemlerle yanıklık kazandırdığı bedeniyle her şeyden memnun.

Ilık tilki-sıcak kurt karışımı bu adama bir daha bakıyorum.

Yüzünün kadranında, altta, akreple yelkovan tam üst üste. Saat altı buçuk. Hayır, burun biraz eğri olduğu için, altı otuz beş.

Her şeyi paraya çevirme vakti.

27 Mayıs 1960'ın hemen öncesini anımsayanlar, olaylar içinde genç bir Hukuk doçentinin (asistan mıydı yoksa o günlerde?) demokrasi özleminin simgesi olarak belirdiğini de unutmuş olamazlar. İsmet Giritli o günlerin koşulları içinde gerçekten yürekli bir çıkış yapmıştı. Toplum adına, gençlik adına konuşuyor; hepimizin haklarını savunuyordu. Devrimden sonra, 27 Mayıs yönetimi bu çıkışı ödüllendirdi. İsmet Giritli, Kurucu Meclis'e girdi, Anayasa Komisyonu üyesi oldu. Bizim gibi dışarıdan tanıkların, düz yurttaşların gözünde İsmet Giritli hızlı bir 27 Mayıs yanlısıydı. Bildiğimiz bu kadar. Yine de sanki bilimden, hukuktan çok, siyaset tutkusu vardı içinde. Öyle anlaşılıyordu.

27 Mayıs yanlısı dedim. Öyleydi. Ama 27 Mayıs'la gelen bütün değerleri tam anlamıyla savunuyor muydu? Burası bizler için belirsiz. Ya da o konuda pek bir şey kalmamış belleğimizde.

Kurucu Meclis görevini tamamladı. 1961 Anayasası yürürlüğe girdi. Yeni seçimler yapıldı. O dağdağa içinde çok şey gibi onu da unutmuştuk.

Bir olayla adını yeniden duyurdu. 1964'te, Yön dergisinde Prof. İsmet Giritli'nin (demek profesör olmuştu) bir araştırmasında bir başka profesörün kitabından çalıntılar olduğu ileri sürülmekteydi. Giritli hemen karşılık verdi ve dergi yöneticilerini suçladı, açıklamalarda bulundu; ama

nafile... Yön’ün o sayfasındaki başlığı da anımsıyoruz: “Zırva Tevil Götürmez.”

Sanırım, bu küçük olay çok duyarlı bir kişi olduğu anlaşılan İsmet Giritli’nin varlığında bir sarsıntı yarattı. “İspanya’nın Amme Hukuku” başlıklı o araştırmasını sevmiyordu artık. Solculardan da tiksinmeye başlamıştı. Hem öteden beri iş yoktu bu İspanyollarda. İngilizlere de hep yenilmişlerdi. Donkişotluktan istifa etmeliydi.

Hemen bastı istifayı ve karşı cephede nicedir kendisi için hazırlanmış yere geçip oturdu. Mephistopheles oldu. Balzac’ın ince ve uzun burunlular için bir özdeyişi vardır. Elbet, son derece kişisel bir yargıya dayanan o söz Giritli için de, Mephistopheles için de geçerli olamaz.

Sahi ne kadar da benziyor şeytan resimlerine!

Bence olayda bir döneklik yok. Giritli kendi gerçeğini bulmuştu. Antikomünizm ticaretine başladı. Gelişen sol karşısında, o kadar boş olmasa da kazançlı bir alandı burası. Sermayenin adamı oldu.

Bilimle bir ilgisi kalmamıştı. “Kimin var ki” diye düşünüyordu zaman zaman. Hem, İsmet Giritli’de öyle dipnot hünerleri de vardı ki, kuşbilimden 10 alır.

Zaman zaman gazetelerde, sermaye dergilerinde yazıları yayımlanır. Basın tarihinde görülmüş en kısa düşünce yazıları. Kısaltılmış, özetlenmiş değil, büyüyemeyen, gelişemeyen yazılar. Kara cümlesi olmayan bir yazarın ürünleridir bunlar. TV’de sık sık göründü İsmet Giritli. Yanlış dil vurgularıyla akılda kalmayı başardı.

Dört düşüncesi vardır; hadi ben diyeyim beş. Bunları 1402 sözcükle anlatır. Gerçi başkalarından yapılan alıntılar yüzünden, bu sayı sık sık aşılmaktadır; ama sözcük öz dağarcığı bu kadardır işte. Neden mi 1402? Sorarsanız, hemeninden açıklayacaktır size. Bu sayı hem YÖK Yasası’nın numarasıdır, hem de Timur ve Yıldırım Bayezid orduları arasındaki Ankara Savaşı’nın tarihi... Timur ve Doğramacı yandaşı olan İsmet Giritli için çifte uğur sayısıdır bu. Üniversitede bir sürü bilim sevdalısı kişiden

kurtulduğunu da simgelemektedir. Biraz barbarlık da var bu işte. Olsun, o kadarı yakışıyor ona.

Bir kalıp edinmiş, Atatürk büstü döküp duruyor, büst satışıyla uğraşıyor. Bu arada Atatürkçülüğü sola karşı, salt ona karşı bir ideoloji haline getirme görevini de üstlenmiş. Ayrıca, kendi konumu için son derece ikiyüzlü sayılabilecek bir davranışla sosyalizmi Marksizme karşı çıkarıyor. Bunu da kendisini sosyalistmişçesine göstererek yapmak istiyor. Hindistan'daki rejime övgüler düzüyor.

Bir hukukçu İsmet Giritli. Dahası, Kamu Hukuku öğretim görevlisi. İşinin gücünün birey ve kitle hakları olması gereken bir kişinin, Türk Ceza Yasası'ndaki 141-142. maddelerin kaldırılmaması için onca aşırı uğraş vermesi dramatik bir olaydır. Ama bir Kamu Hukuku profesörünün, bir Anayasacının "düşünce suçu"nu bunca hırsla kucaklaması o profesörün yaşadığı ülke adına iç sızlatıcı bir şey değil midir?

Daha da ileri gitti İsmet Giritli. Endonezya'daki yüzbinlerce kişilik cankırımı olayını doğal ve gerekli bulan bir davranış içinde göründü. Aynı olayın Türkiye'de de olabileceğini, hatta bir yerde olması gerektiğini sezdirdi (1965).

Giritli'nin Çağımız ve Komünizm adlı kitabında yukarıdaki satırlarla ilgili bölümü okurken saati (bir saat vardı galiba) düşündüm. Bilmem kıllı bir adam mıdır? Karşımdaki görüntüde, kol saati, kıllar arasında silinmiş bileğine yarı yarıya gömülmüştü.

Yüzünün kadranında da akreple yelkovan, bu kez üstte, iki akrep halinde birleşmiş. Saat on iki. Burun eğriliğini de hesaba katarsak 12'ye beş var. Düşüncesinin yüzü bu yüz.

Turhan Feyzioğlu'nun karikatürü.

Eğrilik diyorsam, gazete fotoğraflarının yalancısıyım.

Kitaplar yazdı. Çoğu propaganda yayını. Bu kitapların hepsinde birçok bölüm aynıdır; bloklar halinde yinelenir. Sosyalizm adına Batı'nın (Monnerot, Aron) ve ülkemizin (Necati Akder, Peyami Safa) aşırı sağcıları

konuşturulur. Giritli’nin bir de Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli adlı ders kitabı var ki, ben, eski bir bürokrat olarak, onun adına utanacak kişi aradım. Giritli’nin yazma yöntemi alıntıya dayanır. Bu da yapıştırma yoluyla gerçekleştirilir. Alıntılar, ilgili kitaplardan ya da dergilerden makaslanır; uygun biçimde daha büyük kâğıtlara aralıklı olarak yapıştırılır; sonra bu aralar “yazar” tarafından doldurulur.

Bir de Olimpiyatlar kitabı var. Köşeyi dönme kitabı.

6 Aralık 1987

Vural Arıkan

Vural Arıkan'ın siyasal hayatı eskilere, öğrencilik günlerine gider. 1950'li yılların başlarında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ikinci bir öğrenci derneği kurulmuştu. Çok yüzeyde de olsa, Demokrat Parti çizgisinde bir konumu vardı bu derneğin. Vural Arıkan orada yerini almıştı. Olağan ve olağanüstü genel kurullarda en çok kürsüye çıkıp konuşan öğrenci temsilcilerinden biri oldu. O delikanlıyla bugünkü adam arasında hemen hemen hiçbir ayrım yok; Vural Arıkan bir yanı tutar ve yer alır; ama sonsuz bağımsızdır orada.

Mülkiye tarihinde en çok parmak kaldıran öğrenci. "Eşkıya" lakabı bu yüzden verildi kendisine. Ayrıca sınıflarda, birinci olmadığı zamanlarda da, birinciye gelenlerden biri.

Şimdi de öyle mi, bilmiyorum. Mülkiye'de giriş sınavı birincilerinin ve sınıf birincilerinin özel bir konumu vardır. Fakültede de, meslek hayatlarının ilk basamaklarında da onlara ayrı bir yer tanınır. Yine de bu öğrenim kurumunun birincileri, süper "inek"leri, çoğunca, Türkiye'nin yazgısında büyük rol alamamışlar, bürokrasi çarkında (ya da hangi çarksa orada) ufalanıp gitmişlerdir. Onlardan hemen sonra gelenlerinse harikalar yarattıklarını biliyoruz. Vural Arıkan bunlardan. "Eşkıya", hem çalışkan, hem ezbercilikten uzak, hem düzgün, hem avare, hem de ilerisi için kesin planını yapmış bir öğrenciydi. Öğrencilik dönemine fazlaca ağırlık vermemiz bu dönemin onu çok iyi açıklıyor olmasından ötürüdür.

Maliye müfettiş yardımcısı oldu. Özel sektörü daha baştan seçmiş olduğu için de, hemen sonra açılan maliye hesap uzman yardımcılığı sınavına girip kazandı. Birbirine çok yakın bu iki meslek arasında bu tür bir oynayışın ne anlama geldiğini ancak işin iyice içinde olanlar bilir. Maliye Bakanlığı'nda benzersiz bir olaydır. Arıkan'ın seçimi, onun hayat tavrını özetler: Bir şeyde ilk olmak, tek olmak. Boy göstermek.

Paranın amatörü olur mu? Sonunda öyle oldu Vural Arıkan. Hesap uzmanlığından ayrılarak mali müşavirlik ve avukatlık yapmaya başladı. Çok para kazandı. On yıl önce bir arkadaşına para kazanmaktan bıktığını söylemiştir. Ya da ona benzeyen bir söz işte. Sınıf ya da dönem arkadaşları

arasında bir Vural Arıkan efsanesi vardır. Çelişik yargılarla düşünülür. Sözgelimi Ankara'daki arkadaşlarına göre son derece cimri, İstanbul'dakilere göre bonkör bir kişidir. Bu yargıları ve coğrafya çelişkisini aşarak şöyle diyelim: Vural Arıkan, yıllar sonra, ellisine yaklaşırken, varlığındaki temel itinin para kazanmak olmadığını gördü. Büyük avukatlık geliri, ENKA'daki ortaklık payı, kendi kurduğu şirketler... Hayır, şan kazanmak daha önemliydi onun için.

Maliye alanında mikro analizi hiç kimse onun gibi yapamaz. Makro'yu boşlaması bu yüzden bir hak da olmuştur onun için. Bu hakkını sonuna kadar kullandı. Bakarsınız, İslam Hukuku'nu didikleyip oradan yeni durumları karşılayan bir cümle getirmiş. Bütçe yasasında küçük, ama anlamı çok büyük bir açık keşfetmiş. İlk Türk maliye bilgisayarı. Belleğine sayılar ve küçük büyüklükler depolanmış. Vural Arıkan'ın toplumsal konulara, sözgelimi insan hakları sorununa hiç yaklaşmadığı görülüyor. Oysa, içki içmeyi bilen bir bilgisayarın buna da hakkı olmalıydı diyoruz.

Salaş meyhanelerden tat alır. Oralarda da Hilton'dakinden çok daha zengin yiyecekler hazırlanır onun oturduğu sofra için.

Demokrat Parti-Adalet Partisi-ANAP-DYP... (operet giysileri içinde yitip giden Vatandaş Partisi'ni anmayalım isterseniz.) Vural Arıkan bunların hiçbirine tam olarak katılmadı. Hepsinde büyük rolü olabilirdi. İlerici kesimlere ise hiç yaklaşmadı. O kesimlerle dostluk ilişkisini de kesmedi. Son Havadis'te de, Cumhuriyet'te de yazdı. Soldaki karşılığı, daha doğrusu tersi, Arslan Başer Kafaoğlu'dur. Yalnız Kafaoğlu'nda makro ve mikro birbirini besler.

İlerici kesimlerden söz ettim. Vural Arıkan Atatürkçü mü? Bu konudaki ilişkisi de çok ilginç: Onun kayınbiraderi, Atatürk'ün manevi kızı Ülkü ile evlenmiş. Bilmiyoruz, sürdü mü o evlilik?.. Ama böyle bir ilişki var. Öte yandan Vural Arıkan'ın, kız kardeşi Türkân Arıkan aracılığıyla sağ içinde laik ve çağdaş bir özlemi gündeme getirmek istediği de doğru.

Bu özlem ülkemizde bir gerçeğin yansısı da olabilirdi. Kapıkule olayından sonra o şansı kullanamadı Vural Arıkan.

Kapıkule olayı onun hayatında bir dönüm noktasıdır. Kendisi için çok şeyin bitimini, ANAP için de bir şansın elden kaçırılışını simgeler. Kapıkule gümrüğünde ortaya çıkarılan bir kaçakçılık olayı güvenlik güçleriyle gümrükçüleri karşı karşıya getirmişti. İçişleri Bakanı ve Edirne Valisi de birincilerin yanında yer aldılar. O arada bazı gümrük üst düzey bürokratları gözaltına alındı; bunların işkence gördükleri ileri sürüldü. Maliye Gümrük ve Tekel Bakanı Vural Arıkan hukuk adına ve arkadaşları adına (zaten bakan olarak hep Gümrük ve Tekel'de oturmaktaydı) parıltılı bir çıkış yaptı. Partisinin sessizliğini bir çığlıkla delmeye kalkıştı. Hayatının belki de tek çığlığı...

Bu çığlık onu ANAP'ta Özal'la tam eşit bir plana getirdi. Arıkan zaten kendisini baştan beri onunla eşit görmekteydi. Buna Özal'daki o günlerde, Arıkan'dan çekinme katsayısını da ekleyelim.

İkisi arasında çok tatsız bir durum doğmuştu. Arıkan o ara çok büyük bir davranış yanlışı yaptı. Kendi adına parti içinde yeni yeni oluşmaya başlamış karizmayı bir öpücükle yerle bir etti. Gitti, Turgut Özal'ı, onun geri çekilmesine, elini bile vermek istemiyor olmasına aldırmayarak, Meclis'in ortalık yerinde öptü. O tek yanlı ve pişkince öpüş, Arıkan'ın kamuoyunda oluşmuş imgesine ciddiyetsizlik çizgileri eklemiştir. Kendisine hiç yakışmayan o pişkinlik karizmayı bozdu. Kasım Gülek'in hamamda basın toplantısı yapması gibi.

Liberalizm olanağını bir buseye etti feda. Kimse yürümedi arkasından.

Vural Arıkan girdiği mücadelenin sonunu da getirmedi. Her konuda, açıklanmaz biçimde, bir suskunluk evresine girdi. Azledilen ilk Maliye Bakanı unvanını mı içine sindirememişti? Hiç sanmam. Ama eleştirisi de gürlüğünü yitirmiş bir su gibi akıyordu artık. Neyi eleştirecekti? Maliye Bakanlığı'nın bölünmesini mi, KİT'lerin satışa çıkarılmasını mı, KDV'yi mi, enflasyonu mu?.. Bunların hepsinde kendi payı da vardı.

Sessizce DYP'ye girdi.

13 Aralık 1987

Geçici Başkan’ın Duruşu ve Bakışları

14 Aralık 1987. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Meclis Başkanlığı kürsüsüne geçmiş. En yaşlı üye olarak yeni yasama meclisinin geçici başkanlığını üstlenen Kâmil Coşkunoğlu onun arkasında, ayakta ve hazır ol durumunda. Arkada, biraz da yanda. Cumhurbaşkanı’yla Meclis Başkanı ilginç bir görüntü oluşturuyorlar. TV’de izlediğimiz bu görüntü ertesi gün gazetelerde çıktı.

Fotoğrafı kestim. Ayrıca ortadan ikiye böldüm. Yalnız Kâmil Beyamca’nın duruşuna bakıyor, oradan bir şeyler çıkarmaya çalışıyorum.

Bir ânın, bir durumun yarattığı kişiler vardır; varlıkları o âna, o duruma bağlıdır ve onlarla sınırlıdır. Anla birlikte geçer, durumla beraber sona ererler. Ama an bir sürece dönüşüyorsa; durum, bir tarih kesitinin de karşılığı olmaya başlıyorsa, o kişiler sürecin ya da kesitin doğrudan bir öğesi olurlar.

Kâmil Coşkunoğlu böyle bir kişi. Daha önce CHP’li olarak Meclis’te Anayasa Komisyonu Başkanı’ymış; gece yarısı yasaları onun başkanlığının altından akıp geçmiş. Bütün bunları şimdi öğreniyoruz. Uzmanlar, meraklı kişiler, işin içinde olanlar, gazeteciler biliyorlardı elbet. Bizcileyin düz yurttaşlara göre ise Kâmil Coşkunoğlu diye bir adam 29 Kasım 1987 seçimlerinden birkaç gün sonra yaşamaya başladı. O fotoğraftan sonra da sonsuza dek yaşayacak.

Ayakta 35 dakika. Ayakta ve arkada. Ve sonsuz hazır ol’da.

Coşkunoğlu 80 yaşındaymış. Ama 110 yıllık bir parlamento serüveninin de kahramanları arasında anılacak: 1877-1987.

Baş yukarıda, gözler ileri. Duruş çabasının yüzde 36’sı dik durabilmek için harcanmış. Bu da 20 dakikadan sonra yetmemeye başlamış. İçine düşülen çocuksu ve naif hava yanında, gözlere çakmak çakmak bir görev temizliği kazandırmak da gerekmiş. Bakışlar büyük salonun karşı duvarlarına gidiyor, orada bir noktada durmak istiyor. Gözyuvarları,

gözbebeklerinden ibaret kalmış; iki çiçek lekesi. Tabii ki uzaktan böyle görünüyor.

Çalabakışlar...

Ayrıca bir artist karşısındayız. Orada, öyle dururken, Kâmil Coşkunoğlu'nun aklından neler geçiyordu acaba, diye de düşündüm. Çok tuhaf şeyler geldi aklıma. Bunlar daha çok kendimle ilgili şeyler, yazmamalıyım. Yani benim kendi kişisel görüşüm... Ama, artistçe bir şeyler karşısında olduğumuz muhakkak. Kâmil Coşkunoğlu içine girdiği durumla, hem bir toplumsal-siyasal gerçeği yansıtıyor, hem de ileriye geriye, sağa sola, ona buna göndermelerde bulunuyor.

Neler var o duruşta, o bakışta, o tavırda? Saymaya kalkmayalım, sonuna getiremeyiz belki. Yine de bir ikisini anmak doğru olacak.

Ezilmişlik izlenimi, şikâyetsiz bir yakınma; bir gönenç; bayraklar; 10. Yıl Marşı; eski ve şimdi kimbilir nerede olan bir kız arkadaşa yiğitlik bildirisi; Mehmet Karaduman'a ilenç, Ulus'taki heykele benzerlik selamı, terziye teşekkürler; Erdal İnönü'den özür; her türlü alarm sistemine övgü; asgari ücret kadar bir asgari laiklik; Aka Gündüz'ün içki görüşü; duvar tabakları...

Gece yarısı bilardocusudur. İsteka Turgut'un elinde. Coşkunoğlu, her karambolde bir yasanın çıkmasına ses etmeme inceliğini göstermiştir. Her şeyi dengesizliklerin hızlanmış biçimi olarak yorumlar.

Bir de ilk Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasını yapan 75 yaşındaki Sinop Mebusu Şerif Bey'in görüntüsünü ayırt etmeye çalışıyorum. "Milletimizin iç ve dış tam bir bağımsızlık içinde mukadderatını ele aldığını bütün dünyaya ilan" edişini görür gibi oluyorum. Daha sonra Ankara Mebusu Kemal Bey kürsüye çıkıp bir konuşma yapıyor.

İlk geçici Meclis Başkanı Reşit Bey'le son geçici başkan arasında ne büyük bir duruş, bakış, tavır ayrımı var. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin konumu nerden nereye gelmiş. Derin su gümbürtüsü içeren Reşit Bey bakışı ile o iki çiçek lekeciği...

Meclis hükümetinden, hükümet meclisine geçtik. Şimdi de Yalova Meclisi'nin provası mı yapılmakta?

İngiliz parlamentosu çok güçlüymüş; kadını erkek kılabilme dışında her şeyi gerçekleştirebilirmiş. Coşkunoğlu'nun duruşunda, kadını yalnızca Havva anamız olarak düşünebilme gücü var.

Meclis, hem Cumhurbaşkanlığı, hem de hükümet (daha doğrusu başbakan) tarafından gereğinden fazla sıkıştırılmış durumda. Meclis Başkanı Karaduman bu konuda sınavını veremedi. İşi yozlaştırdı.

Günümüzde kanun gücündeki kararname gerçeğinin bunca abarması, durumu ilk Osmanlı Meclisi Mebusan'ından öncelere götürüyor. İkinci Mahmud döneminde kararlar Meclis yerini tutan Divan'da alınırdı; son söz padişahındı. Kâmil Coşkunoğlu sorulan her soruya "Turgut bilir" diye karşılık verirken aynı durumu anlatmış olmuyor mu? Meclis'i hiçleyen hükümet kınanır. Meclis'i küçümseyen cumhurbaşkanı da öyle. Ama Meclis'i, Meclis'in başkanı hiçlemeye başlamışsa, bir değişim, büyük bir bunalım söz konusudur.

Bugün 17 Aralık. Haberlerde Coşkunoğlu'nu seyrettik. Cumhurbaşkanı'nın Meclis Başkanı kürsüsünden konuşmuş olmasının, parlamento geleneklerine ve yasal çerçeveye uygun olduğunu söyledi. Ama kendisinin o hazır ola geçişini açıklamadı.

Fotoğrafta bir de cep mendili var. O mendil neden cüretsiz, hemen anladım.

Gece yarısı artisti bu kez rolüne yeni ayrıntılar getiriyor; hakkını savunmadığı belli olmasın diye karşı tarafı destekleyenin bakışını kullanıyor. Olması gereken sevinçsizliğini sevinç olarak benimsiyor ve onu kimselere kaptırmak istemiyor.

Karaduman'ın ve Coşkunoğlu'nun Şerif Bey'e borçları ne zaman ve kimler aracılığıyla ödenecek?

Kâmil Coşkunoğlu nice inkâr ederse etsin, o fotoğraf çok önemlidir. Bir dönemin adıdır, simgesidir.

Son ‘40 yılın Kısa Türkiye Tarihi’dir.

Coşkunoğlu adı bahane.

20 Aralık 1987

Eğreti Seçenek: Mehmet Yazar

Mehmet Yazar uzaktan nasıl görünüyor? Temiz yüzlü, fildişi renkli, adamakıllı silik. Nedense hep paltolu. Omuzlarını kaldırarak, palto yakası ensesindeki kıvırcık saçlarına gömüle gömüle yürüyor. Sessiz, bildirisiz, hatta bir yerde anlamsız. Daha doğrusu anlam dışı.

Ama bazı çevrelerce hemen her zaman o sssizlik; ağırbaşlılık, bildirisizlik, açıklık, anlamsızlık, hikmet olarak gösterildi. Aslında o çevreler de biliyorlardı bunun doğru olmadığını (tam da bilmiyorlardı elbet). Belli bir iş için bir kişiye ad kazandırmak, onu öne getirmek o kadar zor bir şey değildi. Yine de Yazar'ın uzaktan seçilemeyen bazı erdemleri ve yetenekleri olduğunu kabul etmek gerekiyor. Dar bir kesimde daha başta (1977, 1978) büyük ün kazanması bunu gösterir.

1978'in koşullarını anımsayalım. Mehmet Yazar o koşullarda Ankara Sanayi Odası Başkanı oldu. Hemen ertesi yıl da Türkiye Odalar Birliği Başkanı. Ecevit hükümeti zamanında, işadamı örgütlerinin gazetelerde yayımlanan çarşaf çarşaf ve göz korkutucu ilanlarını düşündüm. Bu ilanlarda "Türkiye kendine layık düzeni bulacaktır" deniliyor; 12 Eylül Darbesi ve Özal yönetim biçimi gibi bir rejim müjdeleniyordu.

Ankara Sanayi Odası'nın yeni başkanı o ilanlardaki espriye hayrandı. Kendisi de bir parçasıydı o esprinin. Aynada geleceğin adamına gülümsüyordu. Yumuşak G vitaminine (milliyetçilik) önem vermesi gerekiyordu. Mukaddesatçı kesimin ticari umudu olmayı da yitirmemeliydi. Rolü, kişiliğine o anda uygun düşmekteydi. Her şeyi belirsizdi. Sessiz ve derinden gidecekti.

Eğreti seçenek.

Kendisini öne getirmek için yapılan yoruma gereğinden fazla inandı; kapıldı o yoruma. Nicedir odasında Naim Talu adımlarıyla dolaşıyordu. Yalnız oda dolaşmaları mı? İNE (İlerde Neler Olacak) sokağına saparak başlattığı uzun yürüyüşlerini mutlaka Çankaya'dan geçirtiyor, sonunda Bakanlıklar'a geliyordu.

Ferruh Bozbeyli’nin yenisi, piyasa ekonomisi koşullarına uyarlanmışı, mühendisi ve dergâh’sızı.

İlkokulda bir gün yerde bir karamela bulmuştu. Onu sattı.

Sağduyusu oldukça yoğun. Sözgelimi Galata Kulesi’nin yanından geçerken orada bir kule olduğunu hemen ayrımsar. 1983 seçimlerinden birkaç zaman önce Köşk’ün ışıklarına bakmış, Özal’ın seçimi kazanamayacağı kanısına varmış ve ondan uzak durmaya başlamıştı. Özal’ın kazanması üzerine DYP’e yaklaştı. Bu partinin genel başkanlığı da pekâlâ elverirdi. Kendisinden beklenmeyen bir sürü oyun denedi. Evet oydu, seçenek oydu; MDP boşluğunu o doldurabilirdi. Çeşitli kılıklara da girdi o ara. Yüzü de bir ölçüde değişti. Kişi ne düşünüyorsa yüzüne vurur. Yaptığımız iş belirler bizi. Ecevit niçin eskisi kadar güzel değil? DYP Başkanlığı isteğinde Demirel’e, daha sonra da fazla sıcak bir adama (Cindoruk) çarptı. Onun DYP Genel Başkanı olmasından sonra umudu kırıldı.

Bu kez MDP’de Sunalp’ı deviren grupla birleşerek Hür Demokrat Parti’yi kurdu. Genel başkan oldu. 1986 ara seçimlerinden sonra partisinin nafile bir parti olduğunu tam zamanında sezdi. Götürdü onu, Turgut Özal’ın sevecenliğine havale etti. Artık ANAP’lıydı.

Turgut Özal, son seçimlerde, o güne dek Yazar’la arasına koyduğu büyük mesafeyi kaldırıyor göründü. Onu devlet bakanı ve hükümet sözcüsü yaptı.

Yazar, eskiden Özal’a karşı, kendisinin de savunmakta olduğu düşünceleri eleştiriyordu; şimdi hükümet sözcüsü olarak Özal adına eskiden eleştirdiklerini savunacak. Ne akıcı kişilik değil mi? Ama hiç şaşmayalım. Mehmet Yazar, Odalar Birliği Başkanlığı’ndan ayrılırken de, HDP’yi kurarken de aynı davranışı o saat gösterebilirdi. Hem görüşler arasında ne fark var ki! Başkanlık ülküsü de nasıl olsa mahfuz. Ergeç bir geçici çözüm gereksinimi ortaya çıkar. Birileri tutar seçenekleri şöyle bir gözden geçirirler.

Mühendislerin en bürokrat bakışlısı. Biraz da öğrenci bakışlı.

Gerçekten, Odalar Birliği Başkanı'yken de, bürokrat gibi görünüyordu. İşadamıyken nasıldı, onu bilmiyoruz. Ama parti lideriyken de öyleydi. Bundan böyle hükümet sözcüsü olarak da öyle olacağı söylenebilir. Uzaktan öyle görünüyor. Ayrıca bu onun güzel yanlarından biri.

Bir güzel yanı daha: Yüzünde sanki bir kısım işkenceye, bazı adaletsizliklere karşı çıkacakmış gibi de birkaç çizgi var. "Peki, hükümet sözcülüğü?" diye soracaksınız. İnsan yüzünde binlerce çizgi olduğunu anımsatırım. Ezici çoğunluk öbürlerinde.

Yine de belirsizlik, son çözümlemede, Mehmet Yazar'a güç katıyor gibi. Özal'ın onu kabineye alması, ayrıca hükümet sözcülüğüyle görevlendirilmesi boşuna değil. Demirel'i kollarken, elleri boş durmasın diye Yazar'ı da nöbette tutuyor.

Yüksek mühendisler konserinde nefir çalacak.

Bilir misiniz, bende yükseklik korkusu vardır. Geçende bir filmde kadın oyuncu şöyle diyordu: "Kalınca bir halının kenarına basa basa yürüyemem." Onun gibi bir şey benimki de.

Der demez o şiir geliyor aklıma:

"Bütün mimarlar yüksek

mühendisler de,

Bir sen kaldın alçak mimar

Ey Sinan Usta!"

27 Aralık 1987

Semra Özal

Turgut Özal'ın dolayısıyla ANAP'ın geleneksel bir takkesi vardı. Balodan, içki şöleninden, her türlü toplantıdan sonra mutlaka giyilen bir başlık. Semra Özal o takkenin tepesine cüretli bir ponpon oturttu.

Rahşan Hanım'ı bir an için bile Bülent Ecevit'siz düşünemeyiz. Uzun hayat serüvenleri içinde ikisinin yapıları bile birbirine dönüşmüştür. Ama, nereye kadar doğrudur bilinmez, Rahşan Hanım'a Bülent Bey'in hep olumsuz yanı olarak bakılmış, Bülent Bey'in kusurlarının bir bakıma Rahşan Hanım'ın kişiliğinden kaynaklandığı varsayılmıştır.

Semra Özal'da tersi görülüyor. Eşinin olumlu yanıdır o. Turgut Özal üzerinde ayıklayıcı ve düzeltici bir etkisi olmuştur. Üstelik aralarında büyük bir yapı ayrımı bulunmasına karşın. Semra Hanım'ın başlangıçta Özal ailesinin bazı üyelerince sevilmediği, hatta dışlanmak istendiği söylenir. Nedenini o çok renkli ponponda arayalım. Semra Hanım, Turgut Bey'i aile içinde özelleştirdi; biraz da laikleştirdi.

Azıcık zehirli güneş tanrıçası: Sem-Ra.

Eğlence ve moda dünyasıyla kurulan bu kadar yakın ilişki, o dünyaya öteden beri duyulan büyük merakla açıklanabilir. ANAP'lı Joséphine'in yıllarca ses sanatçılarını, sinema yıldızlarını düşlediği anlaşılıyor. Bugün kendisi de o dünyanın ayrılmaz bir parçası, kurucu öğelerinden biri, bir yerde koruyucusu olmuş durumda. Oradadır, hemen orada, firuze bileziğiyle ortada oturmaktadır. Bakarsınız, bir şarkı yüzünden (Arım balım peteğim) Emel Sayın'ı bir türlü bağışlamamış. Ajda Pekkan'ın bileğinden çıkarıp armağan ettiği bileziği çok kısa bir süre sonra geri yollamış. Vizon dergisinin kendi onuruna düzenlediği bir defilede başmanken olarak unutulmaz adımlar atmış. Bir baloda altın fermuarlı bir çanta ile boy göstermiş; sözü edilen çantayı başbakan da merak etmiş...

Yakasındaki maşallahla çevresinde güven, umut ve kredi duygusu yaratmış.

Lucrezia'yı bilirsiniz. Hani canım Lucrezia Borgia, papanın karısı. Lucrezia Borgia bazı soylu kişilerin hayat yazgıları konusunda eşiyle lades tutuşuyor muydu? Bence tutuşuyordu. Semra Özal'ın da böyle bir vukuatı olduğu ileri sürüldüydü. Lucrezia'nınki doğru oluyor da onunki niçin olmasın? Ama bir hayat değil, bir post yazgısı söz konusuymuş Özal'ınkinde. (Sonunda Keçeciler postu deldirdi.)

Hazırladığı sofralar göktaşı gibiymiş. Bütün tatlar yan yana. Bütün ara tatlar, yan tatlar, marjinal tatlar.

Bir şeyi başardı. Eğlence dünyasına girmek tehlikelidir. Sonuçta gülünç olmak da var. Semra Özal'ın da öyle olacağı sanılıyordu. Olmadı. Tersine, bir çeşit saygınlık da kazandı. Yalnız saygınlık mı? Kendi çapında bir işlev...

Olaylar mı üst üste geldi? Kalın çizgiler küçük durumları görünmez kılarak masumlaştırdı mı? Ülkemizdeki mahşersi felaket duygusunun yol açtığı bir beğeni bunalımını mı yaşıyoruz?

Ne olursa olsun. Semra Özal kendi işini kopardı. Turgut Özal'ın yanında, ama ondan bir ölçüde bağımsız bir Semra Özal bölgesi kurdu. Zaman zaman bunun Turgut Özal'ın bir manevrası olabileceğini de düşündüm. Başlangıçta öyle olsa bile, sonradan kendini tam anlamıyla kuran bir amaç; Semra Özal'ı yüceltmek değil, onun gerçek yüzünü ortaya çıkarmak.

Bir vakıf var: Türk Kadınını Koruma Vakfı. Paralar gidiyor geliyor. Vergisiz kazançlardan (zengin eşlerinin gelirleri) pay kapmayı başaran son derece görgüsüz bir kuruluş.

Papatyalar.

Alman papatyaları, mayıs papatyaları, köpek papatyaları, rumi papatyalar.

Eski bir papatya ile başı belaya girdi. Bilge Erol adlı bayan konsolos yüzünden korkulu günler yaşadı. Geçmişin üzerindeki örtünün birden kaldırılması her zaman rahatlatıcı olmayabilir. Yurtdışındaki papatya olayları; eski bir trafik kazası anımsatılmak istendi; o kazadan sonra Semra Özal'ın boynu askıya alınmış.

Bütün bunları aştı Semra Özal.

Jaguar olayı?

Bir de Jaguar olayı vardı, evet. Ama onun artık bir batik terimi olması gerekmez mi bugün? Semra Özal 1987 genel seçimlerinden sonra Organ Nakli Hastanesi'nin kokteyline leopar giysileriyle katılarak kanıtlamadı mı bu gerçeği?

İri gözlükleriyle solgunluk ve nemli bakış edinir.

Hafif müzik notalarıyla bakar; bir eliyle de alaturkayı okşamaktadır.

Türk Kadınını Koruma Vakfı'nın işleri uğruna yollara düşmüştür. İmam nikâhlı mutlu çiftlerin resmi nikâh için evlendirme memurunun önüne gelmelerini rica eder. Fısıldayarak yapar bunu.

Ördek gölü balesi için salon sağlayacaktır az sonra.

Parasal dünya balerini.

Semra Özal bütün bu yönleriyle coğrafyaya geçmiş durumda. Yarın, öbür gün tarihe de geçecek elbet.

3 Ocak 1988

Yıldırım Gürses

Sesinin çok güzel olduğunu hemen belirtelim. Açık, yüksek bir gökyüzü gibi bir ses. Masmavi. Ama bu ona yetmiyordu. Sesten fazla bir şey olmak istiyordu Yıldırım Gürses. Öcü olup çıktı sonunda.

İştah açıcı zehirlerle beslendi. Yalnız yanındakileri değil, önünde ardında duranları da yıldırdı.

Çok dinledik Yıldırım Gürses'i. Sevdiğimiz, sevmediğimiz zamanlar olmuştur. Ama üzerinde hiç düşünmemişizdir. Zaman olmamış, daha doğrusu gerek olmamıştır buna. Yirmi beş yıldır didinip durur.

Çoksesli-teksesli tartışmasına mı son vermek istiyordu? Öyle bir tartışma olacak. Bunun için kendine özgü bir yöntem bulmuştur. Çoksazlılık. Saz sayısı çoğaldıkça, sesler de doğal olarak çoğalacak, böylece tekseslilikten yakınmalar da sona erecekti; öte yandan, her saz orkestra içinde kendi tekselliliğini koruma özgürlüğüne sahip bulunduğundan, geleneksel müzik yandaşları için de değişen bir şey olmayacaktı. Değişme içinde değişmezlik kuramı. İşte size bir araba saz!

Türkçede, içinde "el" sözcüğü geçen 300'ü aşkın deyim, atasözü, laf biçimi vardır. "El" bunların hepsinde tekil olarak kullanılmıştır. Yıldırım Gürses, "Eller Eller" adlı şarkısında çoğul biçimi kullanmakla bir gereksinime karşılık da yaratmıştır. Çoksazlılık demiyor muydu? Kimler çalacak o kadar sazı? İşte size bir araba el!

Şaka bir yana, "Eller Eller" çok kötü bir parça. Alaturkanın köküne kibrit suyu döküyor. Daha kötüsü olamaz diyemiyorum, çünkü başka bir arkadaşın "Yağdır Mevlam Su" adlı parçası da var. Üstelik bunlar iddialı şarkılar, ikisinin de "senfonik" olmasına çalışılmış. İkisi de ikişer kilometre.

Yıldırım Gürses, çeyrek yüzyıllık sanat serüveninde, Bursa Musiki Cemiyeti'nden aldığı ilk esinleri nerelere götürdü! Başlangıçta afacandı, şimdi aferist. Şöyle de diyebiliriz: Klasik Türk müziğinden bir eğlence sanatı çıkarmak istiyormuş da haberi yokmuş. İyi örgütlenmiş bir döktürü sanatı, dünya âlem kös dinleyecek.

MHP’den kalma bir ağababa tavrı var ki, bambaşka.

Ağır operet duruşu, sağına, sağına...

Kilo aldıkça sağcılığa soyunan tek şarkıcı.

Bakın, şimdi de dua eder gibi ellerini yukarı kaldırırken, kendini tutamadı, gözlerini de kaldırdı. Bakışlarında ANAP’a göndermeler seçiliyor. Film-San’a da üç çeşit selam veriyor. Bunları yaparken, ortada kalan ve nedenselliğini yitirmişe benzeyen son derece bakımlı, küçük bıyığı onun ilkokul günlerine atıyor bizi. Doğduğu yerde, Bursa’dayız. Babası hafızmış. Başka şey öğrenemiyoruz.

Sanat itisi oldukça güçlü Yıldırım Gürses’te. Sesi de, demin vurguladığımız gibi gerçekten güzel. (Alaturkanın sevinçsiz, çok bencil olduğu için de sevimsiz Mario Lanzo’su). Yetenekli de.

Başarılı mı? Sahnede, perdede, ekranda, ortalama başarının üstüne yükseldiğini inkâr edemeyiz. Bu iç tutarlığı da var.

Peki?

Başka biri bu malzemeyle, bu deney birikimiyle, bu şanslarla çok daha başarılı olabilirdi. Yıldırım Gürses’te sanat itisinden daha baskın başka itiler görülüyor: Liderlik tutkusu gibi, yöneticilik hırsı gibi. Onun varlığını, günlük hayatını asıl belirleyen öğeler bunlardır. Sanatmış, müzikmiş, geride kalıyor. İşin tuhafı liderlik, yöneticilik alanlarında adamakıllı becerisiz ve silahsız. Kendini sonsuz sevimsiz kıldığı için, saz heyeti hariç, çevresine üç kişi toplayamaz.

İş bu kadarla kalsa iyi. Yıldırım Gürses başkalarının başarısını hiç çekemeyen biri. Bunu hastalıklı uçlara götürdüğü de söylenebilir. Yeni bir sanatçının parlayışını, o sanatçı bir kadın da olsa, kendine hayınca vurulmuş bir darbe olarak görüyor. Oysa her birimizin başarısı kendimizindir. Başkasının başarısı niçin benim başarısızlığım olsun? Açıklanmaz bir ruh hali. Uzaktan öyle görünüyor.

Yıldırım Gürses 10 yıldır sanatta amatör çabayı, çıkarsız yaratıcı itiyi yitirmiş durumda. Dünyası öyle dar ki orada yalnız kendine rastlıyor. Kendini övüp duruyor.

Müziği de hep kendi durumuyla birlikte düşünmüş: Müzik ve ben! Bir dünya olarak, bir sanat bütünü olarak düşünmemiş müziği.

Öfkesi gerçek. Ağırbaşlılığına ise o kadar kanmayın; başı ağırca olduğu için ağırbaşlı.

İlkokuldan söz etmiştim. Anaokuluna gitmiş midir, bilmem. Ama bir anaokulu duyarlığı da var Yıldırım Gürses'te. Laika Karabey'in sürekli olarak kendisine camdan baktığı sanısındadır. Rauf Yekta ve torunu Yavuz Yekta da sanki sürekli olarak peşine düşmüşlerdir. Münir Nurettin'i Yahya Kemal'den koparmak isterken hüzünlü görünmeye çalışır.

Bir şarkıda kırılan kalbi, bir başka şarkıda taş kesilebilir.

Ancak kapalı yerlerde rastlayabilirsiniz ona.

Arabada uyuyor, arkada.

Cyrano'suzluktan artık şurasına gelmiş ödlek Monfleury. Ama Konya'da, Alaeddin Tepesi'ndeki gazinoda.

Erdemleri çoksa da, bir kalite yaratamadı.

Neden acaba? "Beğeni dehanın sağduyusudur" derler. Hep kendisiyle baş başa olduğu, başkalarını sürekli hiçlediği, kimseden yararlanmamaya başladığı için, gerçek bir beğeniye ulaşamadı. İçtenliği kovarken, rastlantının verimlerini de kapı dışarı etti.

10 Ocak 1988

Mimar Olmayarak Vedat Dalokay

Gazetede okudum geçende, Vedat Dalokay ANAP'a geçiyormuş. Bilmem doğru mu? Tam bir sürpriz sayılmaz bizler için. Yine de, haber şuramda bir burukluk uyandırmadı değil. Eski umutlarım, beklentilerim geldi aklıma. Hiç görmedim Dalokay'ı, tanımam. Ama bende, bir gazete okuru olarak, tatlı izlenimler de kalmış ondan. Siyasal ün nasıl da geçici, nasıl da dayanıksız! Koskoca Dalokay'ı unutmuşuz. Şu haber olmasa. Bir de Kocatepe'deki çağdaş caminin açılış tartışmaları olmasa...

Ne biliyorum Vedat Dalokay hakkında? O izlenimleri anıların yedeğine çekip biraz eşelemek gerekmez mi? Ansiklopediyi açtım. 1927'de Elazığ'da doğmuş. İTÜ Mimarlık Fakültesi'ni bitirmiş. 1951-1953 arasında Paris'te, Sorbonne'da şehircilik derslerine girip çıkmış...

Bu bilgiler güzel de, işime tam yaramıyor. Ben yine bana nasıl göründüyse, onu nasıl düşündümse oradan çıkış yapayım.

Okumaya çok geç başladı, ünlü bir mimar olduktan sonra. Eline aldığı birkaç felsefe kitabını ya da önemli düşünce yapıtını fazla çetin bulduğu söylenebilir. Elkitaplarına yöneldi. Zaten kitapları pragmatik bir kaygıyla, hitabet sanatında siyasal kullanma değeri vardır diye eline almaktaydı. Hiçbir yapıtı da birinci elden okumadığı anlaşılıyor. Kavramları, önerileri, ideolojileri, tarih duraklarını ve süreçleri bir liste olarak gördü. Tren ya da vapur tarifeleri gibi. Kafası karıştı. Bir elini pantolonunun cebine sokup öbürünü karşısındakine doğru uzatarak laf üretmek daha verimli bir işti. O kafa karışıklığı daha çok politikada, düşüncede, hobilerdedir ve onda kimi zaman yaratıcı bir çılgınlığa da dönüşebilir. Ama iş konusu başka. Dalokay için bu konuda bütün dostlarının ortak kanısı şöyle: "İşini iyi bilir."

Pakistan'daki camiden iyi para kazandı. Birkaç ömürlük. Maliye bakanları her mali yıl başında, şaka yollu sorarlardı ona: Önümüzdeki dönemde o paranın ne kadarını getirecekti? Dalokay'ın döviz hazinesi önemliydi.

Belediye başkanı olarak neler yaptı? Sıralayalım: Başbakanla, parti genel başkanıyla uğraştı; "sütçü belediye" kuramını geliştirmeye çalıştı;

Hollanda'dan inekler gelecek; Ankara Belediyesi çiftlik kurup halk için süt ürünleri üretecek... Yoksul semtlere elektrik vermek için başka semtlerinkini kesme yöntemini buldu; "yiğidin iyisi delidir" sözünü tutundurmak için uğraştı.

Türkiye çapında popüler olması için bu kadarı yetti. Ama ününü gereğinden fazla önemsediğini de biliyoruz. Caddelerden artık yalnız kişiliğiyle değil, kişiselliğiyle de geçmekteydi. Ecevit'in kendisini kıskandığı kanısındaydı. Milletvekili, bakan olmak istiyordu.

CHP'de biraz da oyuna getirildiği söylenir. Gizlice, onu koalisyon için MHP ile diyalog kurmakla görevlendirmişler. Dalokay, Gün Sazak aracılığıyla bu işin üstesinden gelmesini bilmiş. MHP, geleceğe oynadığından, üç bakanlık verilmesi koşuluyla koalisyon önerisini hemen kabul etmiş. Ama diyalog girişimi başarıya ulaşınca Ecevit bu kez geri adım atmış, böyle bir koalisyonu "içine sindiremeyeceğini" söylemiş. CHP yöneticileri burada da kalmamış; olayı Dalokay'ın kişisel girişimi olarak basına sızdırmış, onu yıpratmaya çalışmışlar.

Ama Dalokay'ın böyle işler için biçilmiş kaftan olduğu da anlaşılıyor.

Bencil ve günoğlu'dur. Önce küçücük bir burs peşindeymiş gibi görünür; sonra, an gelir, bakarsınız bütünüyle Bursa'yı istiyor. Dehasına fazlaca inanmıştır; kültürü, ahlakı, ideali, ideolojisi ve namusu kendisidir. Kendibilim diye bir bilim adı biliyor musunuz?

Her Türkün olduğu kadar şair ve her mimarın olduğu kadar ressam olan Dalokay'ın Politika gazetesine ortak olduğu zaman, ilk işi bir sürü yazar ve çizeri gazeteden uzaklaştırmak ve sanat sayfasını kaldırmak olmuştu. Gerçi o ortaklık olayında peşin ve okkalı bir kazık yediği de söylenir. Ama gazete deneyinin Vedat Dalokay'ın varlığına ışık düşürdüğü de unutulmasın: mimarlık dışında hiçbir işi sürdüremez; hiçbir şeye tam sahip çıkamaz. Yine de asıl uğraşı sanki mimarlık dışındaki etkinliklerdir.

Ali Topuz ve Aytekin Kotil CHP içinde Adalet Partili tiplerdi. İsterseniz Vedat Dalokay'ı ikiye ayıralım, hatta üçe: Kocatepe'deki çağdaş cami projesini düşünelim; modern sözcüğüyle gizli ortanın solundaki CHP'li,

cami sözcüğüyle gizli ANAP'lı, proje sözcüğüyle de oynak konumuyla Vedat Dalokay'ın kendisi...

Düşüncesi de, çağdaş bir minare gibi, nerede bir kubbe bulursa onun yanı başında hemen uzamaya başlar. Şerefesizdir.

Harput şekercisi. Sabaha kadar konuşur. Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği'nde genel sekreter ve başkan olarak çalışırken bu niteliğiyle ortalığı kırıp geçirdi.

40'ı aşkın ödülü var. Çoğu uluslararası. Hepsi de mimarlık alanında. Hayır, bir de edebiyat ödülü! Bir yerden, belki de Suudi Arabistan'dan dönerken uçağı kaçırınca, kaldığı otelde oturmuş, Kolo adlı çocuk kitabını yazmıştır bir çırpıda. Çocukluğunda dinlediği masallardan çıkardığı bu yapıt, 1980 Türk Dil Kurumu Ödülü'nü aldı.

Kolay başarı: budur Vedat Dalokay. Cami mimarlığı da aynı yola çıkmıyor mu?

Benzetmek gibi olmasın ama, mimarların Yaşar Kemal'i. Yaşar Kemal'in ilkesizi, günoğlu'su, biraz da beleşçisi.

Politikada ise, CHP içinde Turgut Özal tipinin ilk belirgin örneği. Onun habercisi. Özal'ın MSP, Dalokay'ın CHP kökenli oluşu; birinin Paris'te şehircilik derslerine girip Pakistan'da cami yapması, öbürünün Malatya'da namaz kılıp kilo düşmek için Amerika'ya gitmesi gerçeği değiştirmez. İkisi de aynı adam.

Görücü usulüyle evlenen tek mason.

1960'ta, 555 K olayında Menderes'i yakasından tutup sarsan gencin o olduğu söylenir.

ANAP'a girecekmiş. Yaş altmış bir.

Çağdaş cami projesindeki gibi çok şeyin değiştirilmesini göze almış demek.

Değiştirilsin canım, temel aynı temel değil mi?

17 Ocak 1988

Kendi Kaleminden Nihat Kitapçı

Geçende bir gazetede Devlet Bakanı Nihat Kitapçı ile yapılmış bir konuşma okudum. Kutu içinde de bir şiiri yayımlanmıştı. Konuşma metni de, zaten o şiirin içeriğiyle ilgiliydi. Kitapçı'yı yalnız o şiirle tanıyoruz. Kişiliği şimdilik orada saklı. Her şiir şairini bir başına ve o anda açıklamaz. Ama belli ki, Nihat Kitapçı şiir yazmaktan çok, şiirsel biçim aracılığıyla kendi düşünce ve özlemlerini doğrudan dışavurmakta. Kendi ölçülerine göre ideal yaşama biçimini açıklıyor. Belki de bir yönetici olarak, yönetilen kitleye o biçimi öneriyor. Şiir bu bakımdan ilginç geldi bana.

Uygarlık yalnızca bir gürültüdür Nihat Kitapçı için; bu gürültüden tiksindiği gibi, onun karşısında ideolojik sayılabilecek bir gurbet duygusu içine de giriyor. Kırlara çıkıp dolaşmak istiyor. Ama bunların gündüz gezintileri olması da şart. Geceleri dışarı çıkmaktan korkuyor. Kuşlar şarkı söyleyecek ona. Susayınca hemen oturuyor. Çıkınını da açıyor hemen. İlk lokmayı ağzına atmadan haykırıyor: "İstemem istemem, medeniyetin gürültüsünü!" Uygarlığı yalnız maddi değerler bütünü olarak görüyor: mermer, taş, beton, sıva.

Ömer Bedrettin Uşaklı'nın "Bingöl Çobanları" şiirinden ve o özlem çizgisindeki başka şiirlerden etkilendiği belli. Şiir yazma hakkından yararlanırken, ana düşüncesini yapıtının yapısına sindirmeyi de bilmiş: Efsanevi olarak gördüğü o sessizliğe daha çok bürünebilmek için vezin ve kafiye gibi "seda" öğelerini, hatta dış müzik olanaklarını kapı dışarı etmiş. Ayrıca, aynı düşünceyle, ilkelliğe özlemini anlatırken, şiirsel yapının da ilkel olmasına çalışmış.

Bu üslubu hayatının her noktasına indirmiştir. Sözgelimi kahve içerken fincanı kulpundan tutmaz; fincanı tabakla birlikte ve tabağı emin bir biçimde kavrayarak ağzına götürür.

"Aydınlatmasın gecelerini bir ampul." Yıldızların ışığı yetiyor da artıyor Nihat Kitapçı'ya. Ama fazladan bir petrol lambası da istemesine ne demeli? Bence Kitapçı bu dizesiyle büyük bir açık veriyor. Yoksa babadan kalma bir lamba mı o? Konuklar için mi edinilmiş? Bense asıl sorun şurada:

Kitapçı’da doğa moğa sevgisi diye bir şey yok. Onun için asıl olan, ilkellik özleminin vurgulanmasıdır. Yoksa yıldızlar dururken petrol lambasını araya sokmazdı. Ayrıca Arap ülkelerinin aynı zamanda petrol ülkeleri olduğunu unutmayalım. Kitapçı, Suudi Arabistan sevgisini de belirtmiş oluyor. Evet, ilkelliktir aradığı. Yoksa, mermeri, taşı devreden çıkarırken bir çobanın pınara koyduğu “üç beş” taşı yüceltemezdi.

Kitapçı, 1928’de Erzurum’un Ilıca ilçesine bağlı Ömertepe köyünde doğmuş. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi’ni bitirmiş. Zirai Donatım Kurumu’nda çalışmış; kurumun Erzurum, Samsun, Ankara bölge müdürlüklerinde bulunmuş. 1977’de AP’den Erzurum Belediye Başkanı seçilmiş. 12 Eylül’de görevden alınmayan bir iki belediye başkanından biri de o. Et ve Balık Kurumu’nda yönetim kurulu üyeliği de var.

Ampulden korkan bakan.

İddia ediyorum, pınardaki o kemik mutlaka insan kemiğidir. Belki bilmeyenler vardır aramızda. Ziraat ve Veteriner fakülteleri Ankara’da, Dışkapı’da, aynı yerleşim alanını paylaşan iki öğrenim kurumudur. İki fakülte öğrencileri arasında öteden beri dostça, ama oldukça büyük bir rekabet vardır. Bu yüzden, ziraatçı Nihat’ın hayvan kemiğine şiirinde yer vermiş olamayacağı kanısındayım.

Şiirin son dizesini okuyunca bir ikilem içine giriyoruz. Kitapçı “Petrol lambasında pencerem bir gölge gibi görünsün” derken ne anlatmak istiyor acaba? Ayrıca, dışarıdan içeri mi, içeriden dışarı mı bakılacak? Düşündüm de, dışarıdan içeri olsa gerek. Böylece onun nasıl sönük yaşadığı anlaşılacak ya da sanılacak. Belki de çiçekler istiyor petrol lambasını. Bir “doğa âşığı” olduğunu söylediği emekli öğretmen eşi, evlerini çiçek bahçesine çevirmiş.

Medeniyetten sadece gürültüyü, doğadan da sadece çiçekleri anlayan bir aile karşısındayız.

Böyle bir şaire yine de, evet; böyle bir Et ve Balık Kurumu Yönetim Kurulu üyesine de, böyle bir milletvekiline de... Ama böyle bir belediye başkanına... derken duralım biraz. Trafik ışıklarından ödü kopan, kaldırım taşlarını gördükçe içi bulanan; taşa, mermere, betona, çocuk bahçesine, park

kanepesine, sıvaya, çöp kamyonuna, asfalta, musluğa, halk otobüsüne, tren rayına düşman bir kişi onca uzun süre (6 yıl, 3 ay, 13 gün) nasıl belediye başkanlığı yaptı, merak ediyorum. Kimbilir ne kadar mutsuz olmuş ve ne kadar mutsuzluk dağıtmıştır!

Yazık olmuş Erzurum'a.

"Sessiz sedasız" bir Erzurum yaratmak istedi.

Işığı da görsel bir gürültü olarak görüyor.

Üstelik soyadı da Kitapçı. Kitabı ışık saymayan siyasal topluluğun iyi kalpli üyesi.

"Gündüzleri dolaşayım kırlarda

Kuşlar bana şarkı söylesin

Susup oturduğum zaman da

İstemem mermer, taş, beton, sıva.

Bir çobanın koyduğu üç-beş taşlı pınarda

Bir kemik oluk bana su versin

İstemem istemem medeniyetin gürültüsünü,

Biraz da başım dinlensin

Yalnız kalmak istiyorum. Yalnız kalmak istiyorum biraz da

Medeniyet gürültüsünden uzak

Bir yer ki sessiz sedasız bir yer ki sessizliğe bürüne

Aydınlatmasın gecelerimi bir ampul

Yıldızların ışıkları yerlere serilsin,

Petrol lambasında pencerem bir gölge gibi görünsün.”

24 Ocak 1988

Demir Özlü

Hoşgörü diyoruz. Hoşgörü doğal bir şey Demir Özlü için, sıradan olması gereken bir şey. Aşmıştır hoşgörüyü.

Ülkemizde bir edebiyat kuşağının prototipleri daha çok şairler arasından çıkar. Hep öyle olmuş. Bundan şairin düşünce ortamında etkin rol almaya çalışmasının, sanatıyla hayatı arasında bir özdeşlik bulunmasının da payı var belki. 1950 edebiyat kuşağını alırsak, işin biraz değiştiğini görüyoruz. Öykücüler, romancılar, deneme yazarları da var o tipin belirleyici çizgilerini taşıyan. Bunların başında da Demir Özlü geliyor.

Bütün dogmalara karşı çıktı. Bunu yalnız sanatında ve düşüncesinde değil; özel hayatında, dostluk ilişkilerinde de, bir ara üstlendiği siyasal rolde de gerçekleştirmeye yöneldi. Bütün bunlar Demir Özlü'nün çok sivri bir kişi olarak bilinmesine yol açtı. Sağdan da, soldan da; sanatçısından da, düşünüründen de, politikacısından da, kadınından da, erkeğinden de saldırılara uğradı.

1950'li yıllarda snop sayıldı. Varoluşçuları seviyor, Baylan Pastanesi'ne sık sık gidiyordu ya... Valéry'nin bir snop tanımı vardır. "Sıkıldığı zaman sıkıldığını, eğlendiği zaman eğlendiğini itiraf etmekten korkan kişi." Türkiye'deki snopta bunun karşıtını buluruz: Türk snopu sıkılıyorsa (hatta sıkılmıyorsa da) daha çok sıkıldığını, eğleniyorsa (hatta eğlenmiyorsa da) daha çok eğlendiğini ileri sürmekten sonsuz tat alır. Demir Özlü'de bu iki görünüm de hiç olmadı. Kendisi nasılsa, öyle göründü.

Açık genç.

Bir şeyin boyası dökülmeye başlamışsa, onu söylüyordu. Hem de bir savaşçı tavrıyla değil, alçak sesle ve parmağını o boyası dökülmüş yere götürüp yakından göstererek:

1960'lı yıllarda. Nouveau Roman akımıyla ilgilendi. Düşüncesi ise toplumcu planda ideolojik bir öz kazanmaya başlamıştı. Yine de, daha çok kültür terimleriyle, uygarlık terimleriyle düşünmeyi çekici buluyordu. Ama ülkemizde düşüncenin mutlaka ödenmesi gereken bir bedeli vardır.

Hukuk felsefesi asistanıyken siyasal ilişkileri (Türkiye İşçi Partisi) nedeniyle İstanbul Üniversitesi’nden atıldı. Yedeksubay Piyade Okulu’nda alaya çıkarıldı ve askerliğini er olarak tamamladı. 12 Mart’ta bir ara tutuklandı.

1970’li yıllarda ise avukat olarak siyasi davalarda boy göstermesi sakıncalı sayılmasına yetmişti.

12 Eylül’den sonra da yurttaşlıktan çıkarıldı. İsveç’te oturuyor.

Sanatında çılgınlığı, bir çocukluğu korur gibi korudu; öykülerinde, özellikle de romanlarında olaylar kendi hayat öyküsünün çevresinde gelişir. Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları’ndaki Selim kendisidir belki de. Düşüncesini, zaman için, en nesnel plana yerleştirdi.

Yiğitlik güzel. Ama yiğitlenme ayrı şey. Yiğitlenip yiğitlenip durma, yiğitlenme yanılsaması (hamasilik), düşüncenin soluğunu her zaman kesmiştir ülkemizde. Düşünceyi, araştırmayı gereksiz kılmıştır. Bir yerde Tanrı buyruğu olarak görünmüşse, başka bir yerde devrimci “lafazanlık” (Özlü’nün kendi deyimi), bir yerde silahlanmış sermayenin öğretisi, bir yerde ilkelliğin çığlığı, bir yerde yalın bir söylevcilik olarak yer almıştır.

Demir Özlü’yü “en hamasi olmayan Türk” diye de tanıtabilirsiniz bir arkadaşınıza.

Aynı zamanda, en az taşralı kişi.

Kent çocuğu, daha doğrusu metropol çocuğu. Ayrıca, belli bir kentin, metropolün çocuğu; İstanbul’un. Törensizliğin töreniyle yaşamıştır İstanbul’u. Kentinizi sevmeden yurdunuzu sevemezsiniz. Demir Özlü bunu öğretti.

Yurttaşlıktan çıkarılış gerekçesini bilmiyorum. Dogmalara karşı oluşundan mı? “En hamasi olmayan” en taşralı kişi oluşundan mı? Metropol çocuğu oluşundan mı yoksa? Açık sözlü oluşundan mı? Bir yerde şöyle yazmış: “Düşüncelerim ortaya koyduklarımdan fazla bir şey değildir.” Belki de babası öğretmen diye... Ne bileyim, belki de hepsinden.

Ha, bir de şey var; en sivil Türk. Ondan mı?

Yazılarında aydın sorununu, yazarın konumunu ele aldı. Bu konulardaki düşünceleriyle etkili oldu. Hep arayan bir kişi. Yalnız düşünceyi değil, keyfi de arar. Hep arar, bulduğu anda da hınzırca bir gülümseyişi vardır. Behzat Ay gibi dostlarına porno resim gönderir.

Gençliğinde birçok fantezisi de vardı elbet. Bakıyoruz, onların hepsi Demir Özlü'nün gerçeği olmuş bugün. Demek o yıllarda da gerçeğiymiş.

Bireyin yurttaşlık durumuyla oynamak, halktaki yurttaşlık duygusuyla da oynamaktır. 12 Eylül 1980'den sonra yurttaşlık durumuyla fazlaca oynandı. Demir Özlü'nünkiyle birlikte yüzlerce olayın tanığı olduk. Üç kişi oturuyor, başka dört kişinin yurttaşlıktan çıkarılmasına karar veriyordu. Öyle ki, Kurtuluş Savaşı'nın, Cumhuriyet'in çıkış noktası olan Milli Misak ruhu çeşitli yerlerinden ağır yaralar aldı. Bunun da, eklenen başka öğelerle birlikte, ülkemizde yurttaşlık duygusunu olumsuz yönde etkilediği sanısındayım; 12 Eylül'den sonra bir ölçüde azalmıştır yurttaşlık duygusu ülkemizde.

Yanılmaktan korkmayan, onu göze alan bir düşünce Demir Özlü'nün düşüncesi. Önemi, bizim için yararı daha çok buradan geliyor.

Sürgünde şimdi. Ama şöyle dediğini de biliyoruz: "Yazar hep sürgünde değil mi zaten?"

Adamo diye bir şarkıcı vardı; "Her yerde kar var" şarkısını söylerdi. Demir Özlü'nün yüzü nasıl da benziyor ona! Şarkısı da, ne kadar, o şarkıya!

31 Ocak 1988

Şevket Yılmaz

Pierre Brizon’un Emeğin ve Emekçilerin Tarihi adlı yapıtının bir yerinde sarı sendikalar konusunda şöyle bir açıklama var: “Bugün çok kullanılan sarı sözcüğünün kaynağı çok ilginçtir. Fabrika etkisiyle greve gitmiş sendikaya karşı çıkan Creuzot sendikasının toplantıları, cephesi sarı boyalı bir salonda yapılıyordu. Sarı sendika deyimi buradan kalmıştır.”

Söylenir: Türk-İş’in Ankara’daki genel merkez binasında, genel başkanın bulunduğu birinci kat koridoru boydan boya sarıya boyanmışmış. Kaç yılının boyasıdır, öğrenilemedi. Seyfi Demirsoy’dan ya da Halil Tunç’tan mı kalma? Şevket Yılmaz döneminden mi vurulmuş? Tarih olarak sonuncusu uygun düşüyor. Yine de şöyle diyelim isterseniz: Aynı boya her dönemde yenilendi. Seyfi Demirsoy’un gazetelerde çıkmış silik, kararmış fotoğrafları geliyor gözümün önüne. Kundura fabrikasında müdür yardımcısıymış gibi bakıyor. Seçim sonuçlarından kendisine pek pay çıkarmayan, ama bununla da fazla övünen bir Necdet Calp yüzü. Hüzün de ekleyelim o yüze. Erken öldüğü için mi bilmem, hep hüzünlü düşünürüm o fotoğrafları.

Halil Tunç da zaman zaman yaptığı çıkışlarla Aziz Nesin’i anımsatmıştır bana. Sert, adamakıllı ciddi, dönüşsüz ve günceldir o çıkışlarda. Şu farkla: Halil Tunç’un o çıkışlarına, Türk-İş’teki görevi bittikten sonra tanık olmaya başladık. Ama ben Şevket Yılmaz’dan söz edecektim.

“Bıyıklarıyla feodaliteyi süpüren” bu adam Türk-İş’in başında en uzun kalmış kişi. Hem 12 Mart’ı, hem 12 Eylül’ü yaşadı; DİSK’in soluğunu ensesinde hissetti. Demirel’in yansısı. Demirsoy’un ve Tunç’un ciddi tavırlarını koruyamadı. Ama daha açık bir adam olarak boy gösterdi. Sarıya, sarı değildir demedi.

Sendikacılığın Hulusi Kentmen’i. Yalnız beybaba görünümünü çıkaracaksınız Kentmen’den. Onun yerine maden ocaklarını ziyaret etmiş bir marangoz esprisi ekleyeceksiniz. Gemi aslanlığını vurgulayacaksınız.

“Millet”i düşünmekten işçiyi düşünmeye fırsat bulamadığını söyler.

Sınıf kavramından tiksinen işçi olur mu? Neden olmasın? Her şey oluyor. Ama tiksinen adam bir sendika lideriyse iş değişir. Hele ol adam konfederasyon başkanıysa... Bu düşüncesini açık açık söylüyorsa... Şevket Yılmaz sınıf kavramını bölücülükle birleştiriyor. “İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz” diye bağırıyor. Ona göre sınıf dediğin okullarda olur. Bir de esnaf var. Şevket Yılmaz, esnaf lideri Tiyanşan’ın tam paralelinde.

Hayatına bakalım. Sendikacılık serüveni doğru bir çizgi üzerinde gelişmiş. On altı yaşında Zonguldak’ta maden işçisi (1944). Bir yıl sonra Bursa Merinos fabrikasında. 1952’de kurulan Bursa Mensucat İşçi Başkanı. Günümüzde de aynı görevi sürdürmekte. Teksif Başkanlığı’na getirildikten bir yıl sonra Şevket Yılmaz’ı Türk-İş Başkanvekilliği’nde göreceğiz. 1966-1982 yılları arasında başkanvekili. 1982’den günümüze dek de genel başkan. Çeşitli başbakanlar görmüş, hepsini sevmiş. İşadamları da onu sevmiş. Sosyal demokrat sözcüğünden de ürküyor. Ama sosyal adalete saygılı...

1969-1973 arasında Adalet Partisi’nden Adana milletvekili.

“Geçici dönemlerin geçici rahatsızlıkları”na öylesine ayarlanmış ki işçi liderliği hep sürüp gitmiş.

İşadamlarının temsilcisi Halit Narin 12 Eylül’den sonra, “Şimdi de biz güleceğiz” demişti. Şevket Yılmaz ses etmedi buna. Bir kere adam gerçeği söylüyordu. Doğru söze ne denir? Ayrıca o, onların sorunuydu. Ama aynı Halit Narin işçiler için “mutlu azınlık” deyimini kullanınca, Şevket Yılmaz bunun öyle olmadığını cesaretle haykıracaktır. Azınlık değiliz!

Halit Narin’le yer değiştirselerdi diye düşündüm bir an... Narin’i bilmem, ama Şevket Yılmaz orada daha başarılı olurdu. Zaten buradaki başarısı da oradakinin gerçek karşılığı değil mi?

Sevimli adam. Tahta At’ın içine de yanlışlıkla girdiği söylenebilir. Ama Troya’ya en çok kök söktüren de o oldu.

1982 Anayasası’nı var gücüyle destekledi. Daha sonra yapılan yasal düzenlemelere ses çıkarmadı. Üç oğlu, iki kızı, bir de böyle bir ayıbı var.

Kâğıt oyunlarına bayılırmış. Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu İcra Kurulu üyesiymiş. Oradaki “hür” sözcüğünden ne anlıyor acaba?

Artist adam aslında. Hem vatan-millet şarkılarına düşkün, hem de işçi için “doğduğu yerin değil, doyduğu yerin” önemli olduğunu söyleyebiliyor. Ara rejim profesyoneli.

Şevket Yılmaz ve arkadaşları için gerçekçi sözü Turgut Özal söyledi; sendika liderlerinin günümüzde işçi kitlesini temsil etmediklerini vurguladı.

Bugünlerde doğru şeyler söylüyor. 12 Eylül’ün getirdiği yasal düzenlemeyle sendikacılık hayatı son bulmak üzere de onun için mi?

Sadık Şide bir para işinden söz ediyordu? Aylık alıyorlarmış.

Ne dersek diyelim. Şevket Yılmaz bizim gerçeğimizdir. Yalnız Türk-İş’i değil, toplumsal hayatımızı da “geçici dönemlerin geçici rahatsızlıkları” karşısında didinen bu sürekli adamla yer yer açıklayabiliriz.

Üç yerden emekli aylığına hak kazanmış durumda. Sosyal Sigortalar Kurumu’ndan, Bağ-Kur’dan ve TC Emekli Sandığı’ndan. Çünkü hem işçi, hem işveren, hem de devlet memuru gibi çalıştı.

7 Şubat 1988

Attila Tokatlı

1960'tan sonraki yayın patlaması ve düşünce fışkırması olayının ortasında yerini aldı. Sadece çevirmedi tarihin, dünyanın, düşüncenin, tutkuların ve güzelliğin ülkemizdeki eşdeğerlerini, karşılıklarını aradı. Bu bakımdan, ileride büyük kazıbilimciler arasında da anılacak Attila Tokatlı adı.

İki Silahşörler'den biri o. Öbürü Selahattin Hilav.

Birincisi her an karşınızdadır. Sizi sığlarda gezdirir, derinlere daldırır. Öbürü kırk günde bir konuşur. İsrafil sedası getirir. Bu iki incelikli büyük adamın kültür ve düşünce hayatımıza katkılarını hepimiz biliyoruz. Hemen hepimiz o katkılarla da yetiştik ya da beslendik. Ama neden dökmüyoruz yazıya? Yazı ki elimizden alınamaz. Yoksa bir zamanı var da, onu mu bekliyoruz?

Hilav baştan beri düşünür. Çeviri ikinci bir iş onun için. Attila Tokatlı çevirmen-düşünür. Aslında her çeviri bir düşünce ürünüdür. Ama 1960'lardaki çevirmen-düşünürlüğün ayrı bir yanı var. Bir savaşçı, bir yalvaç yanı da var çevirmenin o yıllarda. Sağlam biçimde gelişen yeni çevirmen kuşağının onlara nasıl baktığını merak ediyorum.

Attila Tokatlı, her şeyi, bu arada açıklanmaz, serseri kütükleri de alıp götüren büyük bir ırmaktır; ırmak bereketiyle var olur. Selahattin Hilav ise, bir parıltı. Büyük, göz alıcı, yazgı bilinemezliğini (aynı zamanda kesinliğini) taşıyan bir parıltı.

Attila Tokatlı için olay, Selahattin Hilav için olgu önemli.

Dilimize 100'ü aşkın kitap çevirmiş Attila Tokatlı. Toplam 120 mi, 140 mı artık? En az 10 kadar da telif kitabı var. Sayfa ölçüsüne vurursak 25-30 bin sayfa tutar. Nasıl mı gerçekleştirdi bunu?

Sigarası yok, kumarı yok.

Kim her gün 50 milyon lira harcayabilir? Kumar oynamayacaksınız, rüşvet vermeyeceksiniz, yatırım yapmayacaksınız, armağanlarla

donattığınız kimse olmayacak... Üst üste her gün, hatta bir gün, bir kez, 50 milyon lira harcayabilir misiniz? Sözgelimi Sabancı, Koç harcayabilir mi?

Bir de tersini alalım. Cebinizde 1.000 lira var. Her gün 1.000 lirayla bir şölen hayatı yaşayabilir misiniz? Yaşayan kaç gün yaşar?

Attila Tokatlı ilk durumu da, ikinci durumu da tek tek yaşayabilir. Dahası, onları yan yana yaşamanın üstesinden de gelebilir.

Sigarası yok, kumarı yok.

Buna karşılık içkisi var, dostları var.

Dünyayı bir dost sofrası olarak gördü.

Zarif derler ya, sonuna kadar zarif adam. İncelikleriyle söylence değeri kazanmıştır çevresinde. Sartre'a mektup yazmıştır; sevimli bir kediden sürekli mektuplar almıştır. En ussal olanla en düşsel olan yan yanadır Attila Tokatlı'da. Ayşe'yi, Meloş'u, Durcan'ı; Hegel ile Ostrovski ile, Binbir Gece Masalları'nın adsız yaratıcılarıyla bir arada yaşatmaya çalışmıştır.

Serüven adamı. Aragon'un şiirlerini Fuzuli'den, İmriuü'l-Kays'tan geçirerek Türkçeye aktarmayı denedi.

Söylencedir. Bilge Ulysseus gibi, Köroğlu gibi, akrobatik işleri de olmuştur. Kemal Tahir'i üzmüş, Mehmet Ali Yalçın'ı kızdırmıştır. Yedeksubay öğretmenliğini takma adla yaptığı da rivayet olunur. O üzgünlüğün de, o kızgınlığın da üç günlük olduğunu unutmayalım.

Aldığını vermez derler onun için. Ama verdiğini de hiçbir zaman geri almamıştır. Aldıklarını ve verdiklerini yan yana getirsek, alacaklı çıkar.

Yeryüzü alacaklısı.

30 bin sayfalık çalışmaya karşı tüvit bir ceketten, siyah bir boyun atkısından başka malı olmadı.

Çıkardığı dergiyi sürdüremedi. Adı Entelektüel'di derginin. Lüks bir lokanta açacaktı. Binbir Gece'yi fasikül fasikül çıkaracaktı. Yakacık'ı

dostlar bucağı yapacaktı.

İnsan mutluluğunun kumral ve tertemiz Don Juan’ı. Pencereden yatak odasına iki satır sıcak laf etmek için girer.

14 Şubat 1988

Korkut Özal

Korkut Özal’ın da, Yusuf Bozkurt Özal’ın da yüzleri iyice Mezopotamyalı. Birincisi Tiglat-pileser III’ü anımsatır. İkincisi Asurbanipal’inkine benzer. Babil’i yakacak.

İsterseniz Babil’i bırakalım, üç kardeş için daha açıklayıcı bir varsayımdan çıkış yapalım.

Turgut, İskenderiye Kitaplığı’nı yakabilir de, yakmayabilir de; koşullara bağlı bir iştir bu onun için. Korkut hemen yakar ve inandırır. Yusuf baştan biraz düşünse bile, ne olursa olsun, yakmak zorunda görür kendini. Ağabeyleri onun yollarını kapamış. Bu yüzden öfkeli, yalnız bilgileriyle var olabileceğinin ayrımına varmıştır. Yüzü gülmez. Ve yön değiştirmezse ölü...

Turgut Özal’ın yüzü yerel değil. Pek Mezopotamyalı değil. Geniş bir coğrafyanın ayrı köşelerinden çizgiler taşır: Amerikalı raca, Türkiye’nin belediye başkanı oluyor: budur onun yüzü. Dahası var: ev yemekleri müdavimi Evliya Çelebi; feleğini çarkıfelek olarak algılayan neşeli bir Buda muavini. Roma valisi.

Korkut Özal ikisinden de vakur. Asur tabletlerinde daha derin çizgilerle duruyor. Zakkumla, altınköküyle pişirilmiş. Bu tabletler yalnız bir kere bozulur. Sanırım, Korkut Özal Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanı’yken de, hatta Milliyetçi Cephe’nin İçişleri Bakanı’yken de o bozulma hakkını henüz kullanmamıştı. Muhaliflerinde de güven uyandıran bir görünümü vardı. Bugün de tam kullanmış sayılmaz. Ama kullandığı kadarı da az değil.

Servetinin hesabını bu dünyada veremeyeceğini söylüyor. Kitabı kapamış. Türkiye’nin gizli muhtarı.

Sessizce yürür. Şemsiyeli bir adam olur birdenbire. Ne zaman açtı şemsiyesini? Şemsiye var mıydı?

Korkut Özal’da katılık suskunluğun işlevidir; Yusuf’ta ise hırsın belirtisi. Aslında Korkut’takine tam katılık da diyemeyiz. Suskunluğa fena halde bel bağlamaktadır; onu, Anadolu’yla, Ortadoğu’yla, tarihle özdeşleşmenin,

mistisizmin “tahrik”i saymaktadır. Ne var ki, peştemalını yıkamayı da sık sık unutmaktadır. Zemzemi petrol arama araç ve gereçleriyle onarmayı düşlemektedir.

Böylece Korkut Özal’ın bağlandığı mistik görüş, mal mülk edinme ve edindirme serüvenleri içinde, tanınmaz durumlara girecek, sonunda bir Celal Bayar öğretisi olup çıkacaktır. Erbakan dürüstlüğü ve Celal Bayar mistisizmi... Celal Bayar örneğini, Korkut Özal’ı kızdıracağını bile bile verdik. Celal Bayar’ı hiçbir biçimde benimsiyor ya da onaylıyor olamaz. Küçük, yeryüzüne yapışık bir dünyevilik içinde görür onu. Ama işte kendisi de, birkaç yıl içinde kurduğu ya da katıldığı şirketler, birlikler, vakıflar, inşaat grupları, holdinglerden sonra, 15 katlı Akabe İş Merkezi’nin temeli atıldıktan sonra, o duruma geldi. İşte çağdaş dervişin bilançosu; 999.000.000.000 lokma ve bir o kadar hırka.

Korkut Özal için her pazarlık bir görüşmedir. Turgut Özal içinse her görüşme bir pazarlık. Böyle bir ayrım da var aralarında. İkisinin da karizması oluşmuş. Turgut, karizmasını her gün, her saat, her an ortada dönmekle korur. Korkut ise görünmemekle, bir bakıma gizlenmekle. Bu konuda biraz yanılıyor; paranın da, imanın da onda olduğunu bilmeyen kalmadı.

Adlarımız babalarımızı açıklar.

Turgut, Korkut, Bozkurt... Belli ki baba ve ananın (Hafize Hanım’ın etkili olduğu anlaşılıyor) Malatya’da bu adları seçmelerinde bir aile bildirisi var. Oğullar kendi çocuklarına hangi adları vermişler?

Turgut’un çocukları: Ahmet, Zeynep, Efe. (Efe adı Turgut-Semra ikilisini bir yerde tanımlıyor; giderek daha çok dans eden, gazino tatlarına alışmış bir çift. Bu adla mesleki başarı, ‘mangal gibi yürek’ herkese ilan edilmekte.)

Korkut’un çocukları; Fatma Zehra, Murat, Mehmet ve Abdülkadir Bahaeddin. (Korkut Özal tersine, giderek daha çok içedönük bir hayata girmiş. Törenini yitirmek istemiyor. Küçük oğlunun doğum tarihi 1967. Abdülkadir Bahaeddin adı Korkut’un siyasal ve ideolojik seçmelerindeki ısrarını da yansıtmakta.)

Bozkurt Yusuf Özal 1940 doğumlu. Heidi Kübart'la evlendi. Çocuklarının adları yalnız kendisinin değil, Özal ailesinin yeni konumunu da çok güzel açıklıyor: İbrahim, Elif, Yasemin.

Kim Kimdir'den aldığımız bu kısa bilgilere şu gerçeği de eklemeliyiz: Ailenin gerçek reisi Korkut Özal'dır. Anasının has oğlu odur.

Turgut bir yanlışı, işe yaradığı sürece savunur. Korkut, o yanlışın içinde bir parça doğru yoksa savunmaya geçmek istemez.

Aslında savunur gibi değildir; bir şeyi kabul etmiştir, o kadar. O şey artık onun kendi gerçeği olmuş gibidir. Hiç değilse böyle göstermeyi bilir. Ne dersek diyelim, bilge bir yanı; temiz, kunt, küfür işlemez bir yanı da var. Bir kalıntıdır bu yan. Ticariye öncesine dayanır.

Bir dergide fotoğrafını gördüm. Oturuyordu. Masası Nil kıyısında sanki; ileride, görünmeyen bir masada da firavun oturmakta sanki.

Bir masada da “Eyi adamlar” diye Türkçeye çevrilmeyi bekleyen Eymen Topbaş...

Efe ve Abdülkadir Bahaeddin. İşte iki Özal arasındaki fark.

Saçların biçimi ve gürlüğü. İşte üç Özal'ı özdeşleşmeye kadar götüren resimsi olanak.

Fehim Adak'a ne oldu?

21 Şubat 1988

Sait Maden

Şık derviş... Sanırım bu iki sözcük Sait Maden'i anlatmaya çalışırken işimize yarayabilir. Çünkü grafik çalışmalarında en büyük özeni kendi giyiminde gösteren bir sanatçı karşısındayız. Her gün sadece bir tek noktası oynayan bir geometri içinde giyinir. Sıkışmaz geometride. Mondrian'ın büyülü karelerini kullanır. Sokakta, Kadıköy vapurunda, Cağaloğlu yokuşunda görenler, hele ilk kez görenler, onu bir İspanyol asilzadesine de benzetebilirler. Şık dedim demin: bu sözcükte "modaya uygun" anlamı da var; o anlamı çıkaralım. "Özgünlük" anlamına da özel bir yer ayıralım. Giyimi de, giyim kuşam değil, güzel giyim olarak görelim.

Şemsiyesini baston olarak kullanır.

Bastonunu da, herhalde evinin kapısının arkasında, bir tehlike olasılığına karşı, silah olarak.

Delikli harf icat oldu mertlik bozuldu. Bu cümlenin hesabını birkaç satır sonra vereceğiz.

Sait Maden için edebiyat ansiklopedilerinde, yazar sözlüklerinde kısaca şu bilgiler verilir: 1931'de Çorum'da doğmuş; Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirmiş; gazetelerde ressam olarak çalışmış; 1960'lı yıllarda "kitap kapağı düzenlemesi tekniğine yenilik getirmiş"; şiirleri ve şiir çevirileriyle dikkati çekmiş; Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü'nü (1976) almış.

Şimdi gelelim delikli harfe. Sait Maden'in başta gelen uğraşısı bugün de şiirdir. Yaptığı şiir çevirileri de, çeviriden çok, şiir tutkusunun, kendi şiirini de aşan dev uzantısıdır. Bu alanlardaki yeteneğini kanıtlamıştır. (Fransızcayı Baudelaire'in kitabından öğrendi; o kitabı binlerce kez okuyarak...) Gülhane Parkı'nda 1950'li yılların sonlarında, isteyen herkesin portresini otuz saniyede çizmiştir; tabii, ücretini alarak. Kendisinin pek kabul etmediği bir ressamlığı; ülkemizde son yıllarda reklamcılık kesiminin yarattığı devinimle büyük gelişme gösteren grafik sanatı alanında yerini yine de koruyabilen bir gücü vardır; tiyatro dekorları, sinema ve sergi afişleri de yapmış; yeni çıkacak yayın organlarına maketler hazırlamıştır.

Bütün bunlar.

Ama bence, bütün bunlara karşılık Sait Maden'in asıl yeteneği başka alanda.

Bunu ancak şöyle anlatabilirim: Yeni yazı çıkmasaydı, ülkemizde en büyük hattat o olurdu. Eşsiz bir kaligrafi ustasıdır Sait Maden. Oradan getirdiği zanaat (zanaatın sağlamlığı yani) çok değerlidir.

Bizans harfini, bir sıkıntıya düşürmeden, Arap alfabesinin içinden geçirip yeni yazıda kullanılabilecek tek kişi; bilmem, belki bu alanda bir iki yetenek daha vardır. Sait Maden, Latin harflerine de bir Anadolu uygarlıkları tadı aşılama serüvenine girdi. Tam anlamıyla bilincinde miydi bunun? Yoksa bir rastlantı mı söz konusuydu? Ne olursa olsun, böyle bir izdüşüm var. En azından, Sait Maden el yazısında herkesten büyüktü. Nerede o yazı?

Delikli harfin (letraset) yaygın kullanımı, el yazısını öldürünce, Sait Maden'de ekonomik bir cayma duygusu mu oluştu? İkinci büyük yeteneği şiire abanmaya başlaması bunun bir sonucu mu?

İşin bir de düşünsel yanı var. Bugün baktığımızda Sait Maden edebiyat ve düşünce alanında ayrık kişilerden biri. Birlikte yetiştiği kuşak onu belirlemez, o da kendi kuşağını tam anlamıyla anlatıyor değildir. Yine de 1950 kuşağına ya da ondan hemen önceki ara kuşağa bakarken, ona da göz atmak gerektir. Sait Maden, bir önceki, hatta iki önceki kuşaktan da etkiler almış biri. Kendinde, sözgelimi bir İsmet Zeki Eyuboğlu'nun bir Adnan Benk'le çelişkisini ve Adnan Benk'in bunu bir çelişki olarak kabul etmeyişini yaşar. Kuşağını şiirinde ve çizgisinde belli etmez. Ama tuhaf bir biçimde, şiir çevirileri (belki de dil girişiminden ötürü) kuşağın özlemleriyle buluşur.

Sadece ayrık değil, aynı zamanda yalnız bir adam. Öyle görünüyor. Titizliği bir yalnızlık sanatına dönüştürmüş. Ya da yalnızlık onu titizliğe götürüyor.

Hakkını aramaz. Onun için derviş. Bir de eski ermişlerin deneylerini çok sevdiği için derviş.

Geleneğin olduğu yerde kalmadığını, ama modern hayatın da geleneği tam ortadan kaldıramayacağını kanıtlayan bir tip. İnsan çeşitliliğinin çarpıcı örneği. Beğenisi düşüncesini aşıyor.

Gizli tutar kendini.

Diller arası bir adam. Masalarda beyitler yazar.

28 Şubat 1988

Fikri Sağlar

Yeni Mustafa Üstündağ, Deniz Baykal'ın "Bünyamin" hali, ikinci cümleyi başka türlü ve daha açık söyleyelim: İlk Deniz Baykal.

Öyle bir görünümü var.

Aslında Fikri Sağlar için tanıtıcı bir yazı yazmak çok zor. Bu, onun yalnız çok yeni olmasından ileri gelmiyor. Bir belirsizlik de var Fikri Sağlar'da. Uzaktan tanınmıyor. Bir başına göremiyorsunuz onu. Döneminin en genç milletvekili (1953 doğumlu) bugün partisinin içinde çatışma odağı. Kendi üzerinden yapılan kavganın öznesi mi, nesnesi mi belli değil. Fotoğrafları bir geçicilik izlenimi uyandırıyor. Aynı zamanda inatçı bir direnme izlenimi. Fikri Sağlar'ın yetenekleri de, siyasal ve düşünsel kişiliğinin çizgileri de pek ortaya çıkmış değil. İnönü'nün yanında hiçbir zaman çıkamaz da, sanırım. Yakıştırma bir konumda sanki. İnönü'den değil, kendinden gelen bir şey bu.

Bir cenazede bir an görürsünüz onu; tabuta doğru eğilerek koşmuş, en büyük sevgisiyle omuzunu uzatmıştır.

Törende çiçeği o tutar. Daha doğrusu, taşır.

SHP içinde Fikri Sağlar'ın tersi Cüneyt Canver'dir. Sağlar bunalım çocuğu; Canver bunalım tiryakisi... Canver'de görünme hırsı, her davranışını kişisel karate gösterisine dönüştürür; savunduğu doğruları tanınmaz hale getirir. Sağlar ise kendini ortaya koyarken bile gizleniyor gibidir. Sanki söyleyeceğini daha tam söylememiş gibi, arkası var gibi.

Adsız. Ama silik değil. Ezilmez. Kimi zaman silik görünmesi, kişiselliğini örtmeyi ya da aşmayı bilmesindendir diyorum. Piknikte şarkı söyler. Başka yerde söylemez.

İnönü son sıralarda Türkiye'ye sadece devlet olarak bakmaya başladı. Sağlar ise Türkiye'yi sadece bahçe sanıyor. Mersin'de doğmuş. İşletmeciymiş. 1984'te bekârmış. Fransızca ve İngilizce biliyormuş. Fikri Sağlar üzerine bilgilerimiz bu kadar. Sanırım, tarımla da uğraşmış. Belki de

uğraşmamıştır. Bahçe sözcüğünü tarım sözcüğünden mi çağrıştırdım yukarıda? Hayır. Sadece ondan değil. Salt siyasal bir yüzeyde deviniyor gibi zaman zaman. Büyük SHP mozaiğinin cansız renklerini kendinde özetleyen bir parça oluyor. Onun yanında İnönü daha bir amatör görünüyor.

Yine de SHP’nin olumlu tipidir Fikri Sağlar. İnönü çıkarsızlığı, Kartay özverisi de var onda. Korel Göymen hobby’ciliğine tutsak değil.

Amatör partinin genel sekreterinde azıcık profesyonel bir yan da buluyorum. Deniz Baykal’ın salt siyasal davranışına öykünürse ikinci lige düşecek. Ayrıca salt siyasa Baykal’a yakışıyor da artık. Bu onun yapısal bir özelliği olup çıktı.

Sağlar içinse en büyük tehlike içeriksizlik. Son Baykal’ın Deniz Baykal olduğunu bilmiyor. Şunu da anımsamıyor; Kemal Satır, devletçiliğini kanıtlamak için Moskova Devlet Sirki’ni Türkiye’ye getirmişti (biraz da para kazanmıştı).

En genç milletvekilinin, Türkiye’nin aynı zamanda bir çöl, bir sıradağ eteği, bir Mezopotamya kalıntısı, bir kıta sahanlığı, bir cennet, bir cehennem, bir tarih ülkesi olduğunu en iyi biçimde algılamaya hakkı vardır. Yoksa, sık sık tanık olduğumuz gibi bir Hüdai Oral işlevsizliğine düşer. Hemen belirteyim, işlevsizlik Hüdai Oral’a yakışıyordu.

Cahit Angın, asıl o bunalım tiryakisi.

Böyle diyorum ya, SHP güzel adamlar yurdu. Ama yalnızca tepkileriyle varolan bir parti. Ne olduğuyla değil, ne olmadığıyla görebiliyorsunuz onu. Fikri Sağlar, işi bu yanından alırsak partisinin örnek kişilerinden biri.

O geçicilik izlenimi.

Önü açık. Kendisi belirsiz.

Evet, piknikte şarkı söylüyor. Ve yağmur yağarken şemsiye açmama cesaretini gösteriyor. Bu onun cesaretsizliğini değil, bulunduğu konumu açıklar. Parti yöneticiliğine bir iki yıl sonra getirilseydi, kendisi için daha iyi

olurdu belki. Sürtüşme, hatta itişme adamları arasında gözden kaybolabilir. Yazgısı olağanüstü kongrelerde.

Karma sergi ressamı.

“Heyecan” sözcüğünü hep “helecan” diye okuyan arkadaşları vardır. Ve Türkiye’ye Türkiya diyen büyükleri.

6 Mart 1988

Adnan Başer Kafaoğlu

“Devlet, fırsatlardan yararlanmaz.”

1972’de söylediği bu söz, Adnan Başer Kafaoğlu’nun profilini de çiziyor. O sıralarda Gelirler Genel Müdürü. Anımsadığıma göre, zamanaşımıyla ilgili bir olay söz konusu. Maliye zamanaşımı def’ini ileri sürerse bir mükellefin hakkı ortadan kalkacak. O zaman söylemiş. Ve zamanaşımı def’ini kullandırmamış. Devletin sonsuz yüceltilişi, aynı zamanda da yasaların bir pratik adına adamakıllı esnetilerek yorumlanması...

Kafaoğlu, mükellefi yurttaş olarak gören bir maliyeci. Vergi dairelerinde aşırı, kimi zaman haksız hazineci tutumun ortadan kaldırılması için yapılan çalışmalar ilk onun Gelirler Genel Müdürlüğü zamanında açıkça (dairelere yönerge gönderilerek) yapılmıştır. Devletin zamanaşımından yararlanamayacağı düşüncesinde bir tutarlılık, bir de çelişki var. Kafaoğlu odur. Besleyici küçük çelişkilerle büyük tutarlılığı yaşatmaya çalıştı. Ziya Müezzinoğlu mükellefe mükellef olarak bakmıştır. Memduh Aytür onunla 1961 Anayasası arasında ilişkiler aramış. Turgut Özal ise 100 bin kadar yurttaşı mükellef saymama özenini göstermiştir.

Hitit devi. Azıcık boydan kısa.

Gelirler Genel Müdürlüğü koltuğunda gerçek bir maliye bakanı gibi oturdu. Maliye Bakanlığı koltuğunda ise o gün için umarsız bir başbakan tasarımıyla.

1926 doğumlu. Yıldızı 1960’tan sonra parlamaya başladı. Bunu yalnız Milli Birlik Komitesi’nde bir kan hısmının bulunmasıyla açıklayamayız. Yine de yeteneğinin ortaya çıkmasında o hısımlığın bir payı olmuştur belki de. Komitenin iktisadi komisyon sekreteri ve başkanı oldu. Daha sonra Kurucu Meclis üyesi olarak görüyoruz onu. Ama Kafaoğlu’nun işi gerçek anlamda yırtması, o dönemde bir süre ABD’de araştırma yapma olanağını elde etmesinden sonra gerçekleşecek. Sanırım, olaylara ve Türkiye’nin durumuna bir başka türlü bakmaya başlaması ondan sonradır. Daha önce de gitmişti Amerika’ya, maliye müfettişliği stajı için. Ama bu kez büyük bir güvenle doluydu. “Türkiye büyüklüğünde bir çiçek” olma hırsını taşıyordu

şurasında. O güven ve o hırs ona Türkiye'ye ve dünyaya bireşimci bir açıdan bakma olanağı verdi.

Bugün bütün maliyeciler ve bütün mühendisler iktisatçı kesilmiş durumda. O maliyeci kaldı. Bunun için büyük maliyeci.

Kardeşi Arslan Başer Kafaoğlu ise, bence bugün güncel sorunu değerlendirebilen en iyi iktisatçılardan biri. Adnan'ı maliye müfettişliği felsefeye ve şiire, Arslan'ı ise hesap uzmanlığı iktisada götürdü. Hesap Uzmanları Kurulu ülkemizin en önemli adamlarını yetiştiren çok değerli bir eleman yuvasıdır. Ama biraz tuhaf bir kuruldur da; kendi işini kimi zaman yana iter; Maliye Teftiş Kurulu ne yapıyorsa, tersini yapmaya yönelir; orada da büyük başarılar elde eder. Bu karşıtlık ilginç bir coğrafya görünümü de yaratmıştır. Sözgelimi, Ankara'daki müfettişler düşünce olarak daha biraz solda; hesap uzmanları ise karşı planda olma çabasıyla biraz sağdadırlar. İstanbul'dakilerde ise her iki kurul için tersi bir görünüm vardır. Hesap uzmanı ayrı bir uğraşta da uzman olma çabası içindedir. Belki de bu yüzden, hesap uzmanları arasından daha çok iktisatçı çıkar. Arslan Başer Kafaoğlu'nun, ağabeyinin karşısında yükselişi de bu itinin bir sonucu mu? Bir gün şöyle demişti Arslan, 1961'de; "Bizim ailesiz Meclis mi olur!" Arslan'ın izdüşümlerine ayrıca bakmak istiyorum. Sözü yine Adnan'a getireyim.

Aslında Adnan Başer Kafaoğlu ile Turgut Özal arasında hem bir karşıtlık, hem de bir benzerlik var. Böyle bir şey var. Karşıtlığı hemen görüyorum da, benzerliği tam açıklayamıyorum. Belki de şu: Kafaoğlu, Özal'ın, daha doğrusu Özal gibilerinin başlatıcısı. Özal ise Kafaoğlu tavrının saptırıcısı.

Saptırıcısı ama, bir yerde de sistemleştiricisi.

Yine de Kafaoğlu derviştir (devlet dervişi). Özal ise amansız müteahhit (50 milyon içinde 10 bin kişi dervişi).

Kafaoğlu'nun küçük dev bedeninde büyük bir fizik güç de var. Koskoca bir arabayı (Oldsmobil mi, Dodge mu?) kollarıyla alıp bir yandan öbür yana atabilmiştir.

Şiir de yazıyormuş.

Kafaoğlu CHP’de boy gösterseydi; CHP için de, kendisi için de başka bir koşul oluşabilirdi. Ne var ki Milli Birlik Komitesi ve Kurucu Meclis döneminde yaptığı aykırı çıkışlarla CHP’yi yitirdi. Daha sonra Yön hareketi içinde göreceğiz onu. Ama inançsız bir davranış bütünü içinde Demirel’e yaklaştı. Çelişki mi?

Demirel adam değerlendirmeyi biliyor. Kafaoğlu’nda bunu kanıtladı.

Kafaoğlu da adam bulmayı biliyor. Erdoğan Nirun’u buldu.

Özal’ın gerçek seçeneği Memduh Aytür’dü, 1961 Anayasası ile aynı günlerde öldü. Kafaoğlu ise benzer seçenek; ülkemizin araba kazasına uğraması o seçeneği de mi yok etti?

13 Mart 1988

Tarık Buğra

Son yarım yüzyılda sağ kesimde belirmiş yazarların sayısını üçe indirsek şu üç ad çıkar karşımıza: 30 kuşağından Necip Fazıl, 40 kuşağından Tarık Buğra, 50 kuşağından Sezai Karakoç. Var birkaç yazar daha. Ama bugün için kendilerini tam anlamıyla kabul ettirmiş sanatçılar bunlar. Dört deseydik, bir de Peyami Safa'yı eklemek zorunda kalırdık. Beş deseydik, Cahit Zarifoğlu. Altı İsmet Özel.

Dünyanın En Pis Sokağı'nı yazdığı günlerde Kadıköy'de sık sık gidip oturduğu ve taşra iskambili çevirdiği kahveyi anımsıyorum şimdi; Tarık Buğra'nın o kahvedeki yüzünü. Bir de, 1953'te falan, bir dergide yayımlanmış fotoğrafını. Küçücük kızını kucağına almış, o var diye dünyaya hükmedercesine bakıyor. Bir de yine o yıllarda Milliyet'teki küçük sütununda yazdığı sanat yazılarını. Tarık Buğra her zaman ilginç gelmiştir bana. Bayram gazetesindeki yazılarını bile kaçırmam. Zaman zaman, onun adına üzülerek de tabii. Çünkü Tarık Buğra o tür yazılarında Peyami Safa'laşma (salt polemik) eğilimi içindedir. Sanki İbiş'in Rüyası'nı, Küçük Ağa'yı yazan o değildir. Kötü bir düşünür.

Sağcı dedim demin. Tarık Buğra mukaddesatçı da değil, ırkçı da değil. Nasıl bir sağcı? Demirel'e karşı güvensiz; Türkeş'e kuşkuyla bakıyor; Özal'ı sevdiği düşünülemez. Belki de öyle değildir. Ben öyle sanıyorum.

Tepkileriyle bilinen bir adam Tarık Buğra. Tepkilerini derinleştirme ve onlardan bir şeyler icat etme yeteneği var. Yine o yıllara dönüyorum.

Edebiyatımızda 35 yıl önce Yenilik dergisi çevresinde başlayan ve başka yayın organlarına yansıyarak yayılan bir "şive taklidi" tartışması vardır. Roman ve öykü kişileri, yapıtlarda, kendi şivelerine (köylü konuşması, argo, vb) göre mi konuşturulmalı? Birçok yazarın toplumcu edebiyat adına şive taklidini gerekli, hatta zorunlu gördüğü bu tartışmadan aklımda iki ad kalmış; Orhan Kemal ve Tarık Buğra. Hemen herkes şive taklidi adına Orhan Kemal'i tutmakta, ortak dili savunan ve şive taklidini şart görmeyen Tarık Buğra ise yalnız kalmaktaydı. Uç ve tatsız noktalara uzanan bu edebiyat olayında onun elbirliğiyle itilip kakılmak istendiği de bir anı

olarak şurada duruyor. Çünkü temelde, siyasal, daha doğrusu ideolojik bir kaygı söz konusuydu. Şive taklidi sosyalizmle ilgili bir öğeydi sanki. Tarık Buğra dışlandı. Bir kez dışlanınca, o da kendini daha çok dışladı. Daha, daha dışladı. Tek başına dolaşan bir silahşör tavrı kazandı.

Aslında yalnızlığı seven biri değil, ama yazı hayatı ona bütün ömrünü yalnız geçirmek için gerekli silahları hazırda tutmuştur.

Şive taklidi tartışmasında o haklıydı. Bugün bu daha iyi görünüyor. Ne var ki, Tarık Buğra oradaki tepkisini sonsuz derinleştirdi. Aynı tartışmada kendisi gibi düşünen Oktay Akbal'ı ele alalım bir de; Akbal, o kadar önemsemedi o olayı. Tarık Buğra ise ideolojik kaygıyla dışlanmasından sonra, kendisi de, karşı planda daha yoğun bir ideolojik tavırla devinmeye başladı. Hem de sağ ideoloji için kesin bir seçme yapmadan. Zaman zaman yazıyı bir dövüşme hüneri olarak gördüğüne bile tanık olduk. Türk aydınına güvenini yitirmişti. O tartışmanın Tarık Buğra'nın hayatında tam belirleyici bir rolü olduğunu söylemiyorum. Ama çok açıklayıcı olmuştur.

İçindeki sonsuz lirik Nasrettin Hoca, Mevlana'ya pek yaklaşmaz gibi.

Tam Akşehirlidir Tarık Buğra. Ama hiç Konyalı değil. Bu yönüyle çok ilginç bir adam. Konyalı kişi kendi ilini Selçukya olarak görür; yalnız Cumhuriyeti değil, Osmanlıyı da tanımaz. Tarık Buğra daha bir Selçukyalı; ama Osmanlıya katılır. Hatta üstlenir de onu.

Şöyle tanımlayalım isterseniz: Osmanlı katılığını özleyen kadife Selçuklu.

Beyazıt'tan Laleli'ye ağır ağır inerken, kimi zaman toprağa ekilmiş yanlış çiçek tohumunu, kimi zaman da yanlış toprağa ekilmiş çiçek tohumunu düşünür. Gömleğinin üst düğmesi iliklenmemiş yakasında ve gözlerinde hiçbir zaman yitmeyecek bir delikanlılık var. Ama o nasıl delikanlılık ki bağrına bastığı şeyleri biraz da küçümser. Küçümseme sözü yanlış burada. Horgörme sözcüğünü kullansak, o da yanlış olacak. Başka bir laf bulmak gerek. Kendisi bulsun.

Her gün özeleştirisini yapar. Ama bunu hiç yansıtmaz.

Ankara'sızlık diye bir hastalık varsa, hastalığı o.

Yükseköğrenim deneyi de Tarık Buğra’yı açıklıyor. Birbirinden çok farklı üç fakülteye devam etmiştir: İstanbul Üniversitesi Tıp, Hukuk ve Edebiyat fakülteleri. Hepsi yarım kaldı. Daha doğrusu hiçbirini kendine uygun görmedi. Sonuncusuna değinelim yalnızca: Tarık Buğra’nın, Doçent Mehmet Kaplan gibi birinin önünde sınav verme tenezzülünde bulunmadığı için Edebiyat Fakültesi’ni bıraktığı söylenir.

Kendisinin bulması gereken o sözcük olumsuz, ama daha yumuşak olacak.

Yüz karası olmayan bir adam.

Yalnız o Firavun İmanı adlı romanı yazmasaydı daha iyi olurdu.

En şair iki öykücü var: Sait Faik, Tarık Buğra. Sait Faik Armağanı’nı niçin Tarık Buğra’ya vermediler? Bu da bir soru.

Yeni ve daha iyi Reşat Nuri ile Kemal Tahir’i yan yana düşünün.

“Gün zehir gibi geçmiş; unutulan zamanların karnı deşilmiş”(tir.)

20 Mart 1988

Nimet Arzık

1950'li yılların ortalarında adını çok az kişi biliyordu. "On İki" Türk şairinden Fransızcaya çevirdiği ürünleri küçücük bir kitapta toplamıştı. Yenilikleri izleyen, tam entelektüel, çok zeki, çok da güzel, genç bir kadın. Böyle söyleniyordu onun için.

Ama toplumumuzda yer etmiş çizgileriyle asıl Nimet Arzık'ı trajik bir olay belirleyecek. Başbakan Adnan Menderes'in bir mucize aracılığıyla kurtulduğu uçak kazası. O kazada Nimet Arzık'ın eşi Şerif Arzık hayatını yitirmişti. Ardından 27 Mayıs Devrimi geldi. Birdenbire özel hayatında da, yaşadığı ortamda da çok büyük değişiklikler, sarsıntılar olmuştu. Nimet Arzık umutsuzluğunun, şaşkınlığının ayrımına varabilecek kadar bir zaman bile bulamadan siyasetin ortalık yerine düştü.

Siyasetin Kadın Nurullah Ataç'ı. İffetli iffetli küfreder.

Yukarıda andığım olayların da etkisiyle belki, bütün yazılarında ve tavırlarında bir öç alma duygusu seziliyor. Siyasette nerede durduğu belli değil. Başlangıçta kararsızlığı sürüp gitti. Savaşçı bir kişiliği oluşmuştu. Güzelliğini değil, zekâsını silah olarak kullanmaya karar verdi. Yaratıcı gücünü, birikimini, saldırı adına harekete geçirdi. Isıran bir mizah yarattı; alay eden, aşağılamaya kadar giden bir mizah. Olaylar ve olgularla değil, kişilerle uğraştı.

Hınzır. Ama ikiyüzlü değil.

Hiçbir şeye "iyi" demez; dese dese "fena değil" der.

Rüzgârlı Sokak bencili.

Ankara'nın nişanlısı.

Savruk olmasına özellikle özen gösterdiği bir dille yazar; zamirler yerlerinden memnun değildirler; sıfatlar tabak gibi fırlatılır.

İstanbul Türkçesi karşısında bir de Ankara Türkçesinden söz edilebilir. Nedir Ankara Türkçesi? Şöyle tanımlayabiliriz: Öz Türkçeyle zenginleşmiş yazı dilinin konuşma dili olarak da geçerlik kazanması. Nimet Arzık bu dili görmezden gelerek kendine özgü bir kişisel argoyla ayrı bir Ankara vurgulaması yarattı. Birçok gazeteciyi (Halit Çapın) ve mizah yazarını (Suavi Süalp) etkiledi. Bazı kadın yazarlarımızın da aynı dilin yörüngesine girdiklerine tanık olduk. Karşılıklı etkilerle o dilin iyice yapay bir İstanbul karşılığı ortaya çıktı.

Eyvallahsız Penelope.

Bülbül nasıl şakıyorsa, öyle rest çeker. Hüseyin Avni Göktürk'e ve benzerlerine hadlerini bildirmiştir.

Yazar sözlüklerine, genel kültür ansiklopedilerine baktım. Nimet Arzık için birtakım bilgiler bulurum diye. Nurten Çelebioğlu adlı şair arkadaşımıza, rahmetli Ahmet Nadir Caner'e yer verilmiş de, hiçbirinde söz edilmemiş ondan. Ünlüler Ansiklopedisi'nde de yok. Ülkemizde Nimet Arzık ünlü değilse, kim ünlü diye düşündüm.

Nimet Arzık'ın başlangıçtaki görkemli birikimini zaman içinde tam beslemediği de anlaşılıyor. Nasıl yaşadığını değil de, neler okuduğunu hep merak etmişimdir. Önceleri neler okuyordu, sonra sonra neler okumaya başladı? Ülkemizde olsun, dünyada olsun, yeni sanat, düşünce ve siyaset devinimlerini yakından izleyebildi mi?

Hep merak etmişimdir, çünkü Türkiye'de pek rastlanmayan bir entelektüel tip Nimet Arzık. Hem yabancı gibi, hem de ülkeye sahip çıkmak isteyen biri gibi. Bir yerde okumuştum. Bizans ve Osmanlı saraylarında ironi yoktur; komplolar, dilsiz kişiler, tuzaklar önemlidir oralarda. Eski Atina şölen ortamındaki özgür sözler ise ironiyi yaratır ve besler. Nimet Arzık her ortamı delerek özgür sözler söyledi. Hiç değilse öyle bir yapısı vardı. Ama siyasetteki kararsızlığı o sözleri tutamaksız kıldı. Bulgucu zekâsıyla ayrıntıda turnayı gözünden vurdu da, bütünde gerçekten hakkı olan humor'u ancak zaman zaman kurtarabildi. Yeteneğine çok güveniyordu. Eski araştırma duygusunu biraz yitirmişti. Türkiye'deki düşünce hayatını; özellikle de sol kesimdeki gelişmeleri nicedir izlemiyordu. Umutsuzluğu, bir inançsızlık da yarattı onda.

Kızarak şakalaşır. Güncel siyaset tanıklığı naif yanını törpülemiş görünüyor. Cesaretini de, biraz.

Bütün bu karışık sözlerden sonra tek bir cümle bulmak için bakıyorum ona; sürgünde sanki. Tabii, kraliçe olarak.

Bir de şöyle bir cümle: Güzelliğiyle küçümsedi, zekâsıyla yadsıdı. Küçümseme ve yadsıma bir düşünce biçimidir Nimet Arzık'ta.

Bir düşünce değil, bir üslup olarak bakmak gerek Nimet Arzık'a. Hep yaratıcı yanıyla yaşadı. Her an.

Amazon olmadı.

Ankara'nın nişanlısı demiştim; şaka bir yana, Ankara biraz da odur.

27 Mart 1988

Tan Oral

Gizli adam, Fransızcayı bile gizlice öğrenmiş.

Tan Oral, gerçekten kendini saklayan bir kişi. Hayatıyla ilgili fazla bilgi bulamadım. Kendisini yakından tanıyanlar da bu konuda ansiklopedilerde verilmiş bilgileri yinelemekle yetindiler.

1937 Merzifon doğumlu. Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık Bölümü'nü bitirmiş (1963). Aynı okulda Yapı Kürsüsü asistanı olarak üç yıl çalışmış. Askerlik dönüşünde eski göreviyle ilişkisinin kesilmiş olduğunu öğreniyor. Mizah dergilerinde hiç çalışmamış. Sendika dergilerine; sanat, meslek, çocuk dergilerine karikatürler yapmış. Çocuk kitapları resimlemiş, kitap kapakları düzenlemiş. Yıllar sonra Akademi'ye bağlı Uygulamalı Endüstri Sanatları Yüksek Okulu'nda öğretim üyeliğine dönmüş (1980-1984). 1977'den beri Cumhuriyet'te günlük karikatürleriyle görünmekte.

Turhan Selçuk, Ferruh Doğan, Semih Balcıoğlu, Ali Ulvi, Oğuz Aral... Karikatür deyince hemen akla gelen adlar bunlar. Tan Oral ön sıraya geç geldi. Ama geldikten sonra da birdenbire parladı.

Ustaların en genci. Ama gençlerin en yaşlısı değil. Arada, tek kişi. Sanırım, sanatı da aynı özelliği taşıyor. Çıkış noktasını bulmak zor. Çizgisi bir yerde Tonguç'un bıraktığı yerde başlar. İki sanatçı arasındaki ilişki bir benzerlikten ileri gitmez. Tan Oral'ın çizgisinin altında çok derin bir araştırma çalışması var. Öbür sanatlarla, düşünce yapıtlarıyla, dille iyi beslenmiştir. Bu da o çizgiye usta işi olmanın ötesinde bir kıvam kazandırmıştır.

Yumuşak çizgi. Sanki Tan Oral çıkıyor, minareden aşağı bir çamaşır ipi bırakıyor. Yerçekimi de azalmış sanki. O ip nasıl oynar havada, işte öyle bir çizgi. Yumuşak, ama hiçbir zaman gevşek değil. Gereğinde aynı çamaşır ipi kendini aşağıya bırakanın eline hızla dönecektir. Hem de, sözgelimi, kement kıvamına girmiş olarak. Tan Oral'da nesneler ve kişiler benzer yanlarıyla başdöndürücü biçimde yan yana gelir. Modern hayat gereçleri, entelektüel nesneler sürekli çoğalıp durur.

Turhan Selçuk'ta üçgen, Ferruh Doğan'da dörtgen, Semih Balcıoğlu'nda daire önemli. Tan Oral'ın çizgisi bir çokgenin aile üyesidir. Belirsiz bir çokgen. Çeşitli geometrik biçimlere dönüşebilir. Tan Oral birkaç çeşit karikatürü birden yürütmekte. Zaman zaman gençlik yapıtlarını yayımladığına da tanık oluruz. Hepsinde damgası vardır. Yine de formülü çıkarılamaz. Bu yüzden taklidi de çok zor.

Formülü çıkarılamayan bir sanatçı da Ali Ulvi. Onun en belirgin özelliği de desen gücü ve titizliği. Çamaşır ipinin cinsini de araştırır.

Burada taklit edilemezliğin ve formülü çıkarılamaz oluşun sanatçının büyüklüğüyle, haslığıyla ilgisi bulunmadığını belirtelim.

Bir de şu: Tan Oral'ın yazılı karikatürleri de yazısız tadı taşır. Karikatür yazısıyla var olmaz; onunla birlikte var olur. Yazıyı çıkarsanız yine bir şeyler kalır. Hatta çok şey.

Bütünüyle bakarsak, karikatürümüzde bir Brecht tavrı eksikliği görürüz. Ağa, patron, hoca, genellikle çirkin çizilir. Tiyatroda da öyle değil mi? Alın Yaşar Kemal'in Teneke'sini. Oyunlarda ağa mutlaka şişman, itici, çoğunca da ahmak biridir. Bir de Brecht'in Üç Kuruşluk Operası'nı düşünelim; sahtekâr kişiyi, dolandırıcıyı kendi sevimliliği içinde göstermekten korkmaz Brecht. Dolandırıcı sevimli olmasa dolandırabilir mi? Ağa bir sofrada en iyi adam olmasa ağa olur mu? Karikatürümüzün savaşçı yanı her zaman ağır basmıştır.

Tan Oral bu tehlikeden en iyi biçimde kurtuldu. Nasıl? Türk insanını evrensel profilinde tanınır biçimde vermeyi başararak. O profilde savaşçı niteliği yitirmeden, hem nesnel, hem de bir ölçüde naif olmayı başardı. Kimi zaman sinizm'e düşmekten de korkmaz.

Tan Oral'ın yükselişi sırasında çizgi dünyasında neler oluyordu? Turhan Selçuk ve Ferruh Doğan eski durumlarını koruyorlar. Ali Ulvi de yükselme sürecinde. Semih Balcıoğlu, belki göründüğü yayın organlarının konumlarından da ötürü, güncel epik ve savaşçı doğrultudan daha da uzaklaşmış. Oğuz Aral, Gırgır dergisi başarısından sonra sanatını narsisçi yönde sanayileştirmeye yönelmiş; okul kurmuş (Bu okuldan çok değerli birkaç sanatçı çıktı). Bedri Koraman çizgiden iyice kopup "komik ve

renkli” portreleriyle yetinmeye başlamış. Tonguç firar etmiş. Altan Erbulak şölen sunuculuğuna razı olmuş. Türk karikatürünün eksik Rimbaud’su Sinan Bıçakçı uzun süredir ortalarda yok: Afrika’ya değil de, Paris’e kaçan bir Rimbaud; kendi sanatını aşağılıyor. Nehar Tüblek iyice magazin güzeli olmuş.

Tan Oral geç kalmanın erdemlerini taşıyan bir sanatçı. Arka sayfa üstünlüğü de var. Bir dergi sayfası gibidir arka sayfa. Tan Oral’dan sonra bu konumun her zaman bir adı olacak.

Belli etmez, ama hep yukarıdan bakmaktadır.

Genç çizerlerin, sözgelimi bir Latif Demirci’nin, bir Behiç Ak’ın, bir Özden Öğrük’ün, bir Sarkis Paçacı’nın Tan Oral için ne düşündüklerini hep merak ediyorum. Nereye yerleştiriyorlar onu? Nasıl tanımlıyorlar?

3 Nisan 1988

‘68’li Olarak Metin Güngörmüş

Metris olayının ve Alev Er’in Cumhuriyet’teki “68’liler 40 yaşında” adlı röportaj dizisinin bende uyandırdığı çağrışımlar içinde Metin Güngörmüş’ün yüzü de beliriyor. İnce, güzel, güneş görmemişse de, gün görmüş bir yüz. Taştan bir anlatım da var bu yüzde.

Az konuşan, yoğun düşünen biri olarak bilinir. Zaman zaman “şamatacı” olduğunu söyleyen yakınları (Gökhan Harmandalı) da var. Burada beni onun girdiği eylemlerden çok, kişisel izdüşümü ilgilendiriyor. Nasıl bir adam? Nasıl birtakım kişiliklerin prototipi?

Metin Güngörmüş, Aydın Çubukçu’dan sonra içeride en uzun kalan kişi: 14 yıl, 9.5 ay. 12 Mart döneminde 8 yıl, 12 Eylül döneminde 7 yıl.

18 yaşından sonraki hayatının yüzde 80’ini mahpuslarda yaşayan bir 68’li. 68’li sözü tam ışık düşürmüyor ona. Yine de 68’li. Yedi yaşından beri hiç ağlamadığı söylenir. Kaç kez karşılaştık? İki mi, üç mü? Biraz da akraba oluruz (Gonca ile evlenmişti).

Söz gazetesinde Neyyire Özkan’ın kendisiyle yaptığı konuşmada şöyle diyor: “Tunceli’de lise öğrencisiyken içinde yaşadığım koşullar, tanık olduğum baskılar ve yürütülen antikomünist propaganda beni sosyalizmi araştırmaya iten etkenlerden biri oldu.”

Üç dört yıl sonra Türkiye İşçi Partisi’nde çalıştı. Ancak bu partinin barışçıl yöntemleriyle bir devrimin gerçekleştirilemeyeceği kanısındaydı. O ara Hüseyin İnan’la tanıştı. THKO’ya katıldı. Kır gerillası arasında yer aldı. Nurhak çatışmasından birkaç gün sonra ele geçirildi. Cezaevinden çıktıktan sonra Halkın Kurtuluşu hareketine katıldı; TDKP’ye girdi. İkinci 7 yıllık mahkûmiyetini dört beş ay önce bitirdi.

O konuşmasında 1971 hareketini uzlaşmacılıktan bir ilk kopuş olarak gördüğünü de söylüyor. 12 Eylül’den sonra ise bir yılgınlık ve kişisel kurtuluş eğiliminin ağır bastığı kanısında.

1951'de Tunceli'nin Zeldağı'nda doğmuş Metin Güngörmüş. Babası öğretmen, 7 kardeşler, 5 yaşında okuma yazma öğrenmiş. Eylemci olana dek iyi öğrenci. Elazığ Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'ndeki yükseköğrenimini son sınıfta bırakmış.

Çernişevski'nin Nasıl Yapmalı? adlı yapıtını 19 yaşında Mamak'ta idam cezasıyla yargılandığı günlerde (1970) okumuş. Çok etkilenmiş. Bu yapıt onun çıkış noktası için belirli bir açıklama getiriyor bence. Bir gün sokakta rastlamıştık. Bu konudaki düşüncesini açıklamıştı: "O kitap beni şundan etkilemişti. Devrimci şunu yapmaz diye birtakım kalıplar vardı. Çernişevski o robotluğu yıkıyordu." Sözcüğü sözcüğüne böyle dedi.

Kitabı düşündüm. Ne gibi kalıplardı onlar? Unutmuşum. Yeniden baktım Nasıl Yapmalı?'ya. Kuşaklararası çelişki siyasal yönden ele alınıyor ve irdeleniyor. Metin'in çıkışını bu bağlamda çözümlemeye çalıştım. Söz'deki röportajda ileri sürdüğü düşüncelerle birlikte kavramak istedim. Şunu buldum: Katılaşıp kalmış bir duygudan (büyük ve çetrefil bir duygu serüveni de var o kitapta) sonsuz özgür bir düşünce aracılığıyla kurtulma özlemi... Metin Güngörmüş'e 68'li diyebilirsek, yukarıdaki düşünce onun gerçeğine biraz ışık düşürür sanısındayım. Sonsuz özgürlüğü yakalayabilme. Araya devrimci şiddet de girse, temel itici o.

Büyük bir kalabalığın katıldığı bir maraton içinde Metin; koşucular kitlesini bir ırmak olarak algılıyor. Kendisi sanki hem adsız bir damla, hem de ırmağın bütün gövdesi.

Deniz Gezmiş 100 metreci.

Doğu Perinçek yüksek atlamada eşsiz.

Mahir Çayan engelli rekortmeni.

Sinan uçuyor.

(Bunlar dize oldu. Şiirime almalıyım.)

Deniz Gezmiş hep ad takarmış arkadaşlarına. Metin'in adı "Zaza". Mustafa Yalçıner'e de "Endi" dermiş; efendi sözcüğünün kısaltılmışı. Sinan

Cemgil’in adı da “Hoca”. Arkadaşları da aynı şakayı sürdürerek ona bir ad yakıştırmışlar: “Avarel”. Yani en uzun boylu.

Endi şimdi Boğaz’da Kedi Bar’ın işletmesine ortak olmuş. Metin yapamaz bunu. Kendi doğrultusunda. Yanlışsız, pürüzsüz olmak ister. O tür işleri yanlış görür.

Günün 24 saatinde kendini devrimci olarak duyumsar.

Bu uğurda bütün küçük meraklarını silmiş gibidir. Bir çiçeğe bile izin yoktur sanki. Ya da sadece çiçeğe izin var.

Mektuplarında da bir bildiri tadı varmış. İlk ve son cümle hariç. Gonca söylemişti.

Konuşmaz. Konuşmayı sevmediği söylenemez. Konuşturulamaz.

10 Nisan 1988

İmren Aykut

Dadaloğlu'nu rezil mi edecek ne? İmren Aykut, Kozan doğumlu olduğu için söylüyorum bunu. Rezil sözcüğü hiçbir biçimde uymuyor da ona. Son derece efendi, güzel bir insan. Ama ayıp denen bir şey de vardır.

İmren Aykut iktisat doktoru ve sosyal politika uzmanı. Meslek ve siyaset hayatının ilk 10 yılını sendikaların (Maden-İş, Teksif) araştırma bürolarında yönetici olarak geçirmiş. İş ve işçi konularında adamakıllı uzmanlaştı. Gelir dağılımı, ücretler, çalışan kadının sorunları, kıdem tazminatı ve istihdam güvencesi gibi konularda emekçi açısından düşünüyordu o yıllarda.

Sonra bir ara dönem belirdi Aykut için. Beklenmedik bir ara dönem. Hayır, beklenebilir bir ara dönem. Hatta beklenmesi gereken. T. Şişe ve Cam A.Ş.'ye girdi. Oradan da bir işveren sendikasının (T. Kâğıt Sanayi İşverenleri Sendikası) genel sekreteri oldu.

Bugünkü yolu da o son işinde belirlendi. Seçildi.

Kim Kimdir'deki kısa bilgilere bakılırsa, Danışma Meclisi üyeliği sırasında da o görevi fiilen yürüttü. Ne olursa olsun, 12 Eylül'ün İmren Aykut'u seçmesi, işveren sendikasındaki görevinden ötürüdür. Adı zaten, 12 Eylül'den sonra duyuldu. Sunalp'ın şimdi unutulmaya yüz tutan (Milliyetçi Demokrasi Partisi miydi adı?) partisine girdi. Daha sonra da, "dayanamayarak" ANAP'lı oldu.

Güzel insan dedim. Meyve olarak dünyaya gelseydi kavun olurdu. Öyle ki başlangıçtaki iyi niyetini güzel niyete dönüştürdü. Yine de düşünsel oluşum koşullarından kurtulamıyor gibi. Yalvarıyor işçilere; "N'olur, grev yapmayın! Alın şu on bin liranızı! Güzel günler gelecek. Önümüz Ramazan ya, bunun bir de Kurban Bayramı var. Ben öyle demedim. Ben dedim ki..."

Çift pasaportlular var. O, çift plaketlilerden. Plaketlerinden biri "Milli Güvenlik Konseyi Üstün Hizmet Plaketi."

Cem Duna, TRT'nin İmren Aykut'udur. İmren Aykut da eskiden görev aldığı ve güzellik imgesini borçlu olduğu işçi sendikaları karşısında

Madame de Pompadour...

Vida adımı diye bir kavram var. İmren Aykut'un meslek ve siyaset eğrisi vida biçimini izliyor. Hep sağa. Hep sağa sıkıştırılmış, tornavidalar tarafından: Maden-İş, Teksif, Şişe ve Cam, Kâğıt Sanayi İşverenleri, Danışma Meclisi, MDP, ANAP... Ayrıca Anadolu Kulübü.

1941'de Adana'da doğmuş. Yani Kozan'da. İÜ İktisat Fakültesi çıkışlı. Çalışmalarıyla genç yaşında dikkatleri üstünde toplamış.

Hâlâ öğrenci.

Sosyal politika uzmanı, Çalışma Bakanı oldu. Bir yandan içi kan ağlıyor, bir yandan yalan söylüyor. En merak ettiğim şeylerden biri de Halit Narin'in onun için ne düşündüğü.

Yüzü tutmuyor. Bunu en iyi Sunalp Paşa anlattı: “Kızcağızın bir kolundan bir bakan çekiyor, öteki kolundan Mehmet Yazar'ın adamları. DYP'liler de omuzundan yakalamış. Kızı parçalayacaklar.” Demirel'e “sonsuz saygısını” hep belirten İmren Aykut politika tutkusu içinde, kaynağından arandığı için (Özallar) ANAP'a geçti. Aslında SHP'de de boy gösterebilirdi. Yüzer bir kişilik. Kendini dalgalanmaya bırakır. Herkesi saygıdeğer bulur, Keçeci'yi bile. Dolaşıyor. Yeteneğinden ötürü.

Sosyal politika uzmanı ANAP'a girer mi? Girerse kendine ayrı bir ad seçmiş olmaz mı?

İmren Aykut her hastalığa tutulur da, guatr olamaz...

SHP'de üretici olabilirdi. Bir gün oraya da girebilir. Dedim ya, dolaşıyor.

Kaçıncı kadın bakan? Bilmiyorum. Ama Türkân Akyol'la aralarındaki ayrımı düşündüm. Türkân Akyol, elbet, kesin ilkeleri olan biri. Bunun ötesinde, yollarda, tarlalarda düşündüm ikisini de.

Türkân Akyol: Akasyalar açarken.

İmren Aykut: Papatyalar yer değiştirirken...

Sacco ile Vanzetti’yi okuduğunu sanıyorum. Yoksa bu kadar laf etmezdim. Sanırım.

17 Nisan 1988

Rasih Nuri İleri

Dilekçe davasında, suç konusu kendisine açıklanan sanık şöyle diyor: “Çok hafif buldum.” Sonra da, o ara duralamış olan zabıt kâtibine dönüyor: “Niçin yazmıyorsunuz?”

Yukarıdaki olay gerçek midir, bilmiyorum. Bir dostundan dinledim. Ama hayatına, gösterdiği etkinliklere, yaptığına bakınca, Rasih Nuri İleri’yi çok iyi açıkladığı kanısı uyanıyor kişide.

Türk solunun sofistike adamı. İnce polemikler yaratığı. Polemik onda parçalı bilginin zırhıdır. Ve şehvet duygusunun uzantısı.

1920’de Cenevre’de doğdu. Şakir Paşa ve Abidin Paşa gibi iki soylu ailenin son dev çocuğu. Ana ve baba soyundan birkaç yakınının adlarını karışık olarak yazalım: Fahrelnisa Zeyd, Nejat Devrim, Abidin Dino, Halikarnas Balıkçısı, Füreya, Aliye Berger, Şirin Devrim... Rasih Nuri bir süre İÜ Fen Fakültesi’ne devam etmiş. Adana Sendikalar Birliği’ni kurmuş. Dr. Şefik Hüsnü’nün “emri” üzerine Yeni Dünya ve Gün dergilerinde çalışmış. Demokrat Parti döneminde kendisine siyaset ve yazı alanlarında görünme olanağı tanınmadığı için imalat ve ticaret işlerinde çalışmış. (Serigraf zanaatının ülkemizde iki kurucusundan biri. Öbür kurucu, Fuat İzer.) 1962’de TİP’e girmiş. Gültepe olaylarında burun kemiği kırılmış. Genel Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmiş. Emekçi dergisini çıkarmış. Bu dergide Yön’e karşı savaşmış. 1967’de, Malatya Kongresi’nden sonra partiden atılmış. Demokratik Devrim Derneği’nin kurucusu ve yöneticisi (1968). Devrimci İşçi Birliği Genel Sekreteri (1970). Daha sonra, 1973’te, Haziran Hareketi gizli örgütü yöneticisi olarak tutuklanmış; 17 ay sonra aklanmış. Şimdi? Şimdi aşağıda da belirtileceği gibi, “tarihçi”. 15 kitap yayımlamış.

Sosyalist aristokrat diye anılır.

Türkiye gerçeklerine bir antikacı gözüyle bakar. İnsansız bir sosyalizm düşüncesi içinde devindiğinin kendisi de farkında değildir. Hiç çalışmadan büyük işler başarmıştır. Çalışmasına gerek de yoktur zaten. Çalışmaz. Ama

hazıra konduğu şeyleri onun kadar iyi değerlendiren insan da pek azdır. Fransızcada üstüne yokmuş.

Elli yıldır her şeye, her an hazır.

Evi müze gibidir. Mektuplar, giyim eşyası, kemerler, tavanlara yükselen ender kitap kuleleri, tencereler, fincanlar. Kapital'in, sözgelimi 10 ayrı baskısı. Divanı Muhasebat'ın çok eski bir mührü bile onun koruması altındadır. Bedri Rahmi'nin mektupları bile. Neyi koruyor? Bilinçaltındaki imparatorluk dönemi zenginliğini mi? Onda da ailesinin başka bazı üyeleri gibi Atatürk'e karşı oluşun altında da aynı iti mi var yoksa? İşinin adını da değiştirmiş son yıllarda. "Tarihçiyim" diyor soranlara. Sormayanlara da öyle diyor.

Büyük aile. Süzme, çılgın, güçlü, uç kişiler. İkinci sınıf adam çıkmaz bu aileden; çıkarsa, alkolik çıkar. Ona da vakit var daha.

Füreya'nın evinde koca bir taht olduğu söylenir. Sabahattin Ali, "tarihçi"nin teyzesi* Leyla Hanım'ın evinde saklanmıştı. Ne olursa olsun, en değerli bireyleri çıkarmış bir aile karşısındayız. Rasih Nuri onların birbirine benzemeyen, ayrı ayrı sivrilmiş yanlarının ortak ürünü gibi görünüyor. Bu kadar özelliğin bir kişide iç içe geçmiş olması çok dayanıklı bir biçim öğesinin varlığını zorunlu kılar. Çelişkinin tutarlılığını kurma durumunda kalan Rasih Nuri'de içerik her yönden siliktir. Buna karşılık usul, yol yöntem konusunda çok sağlam bir görgü, parçalı bilgiye parıltı kazandırır. Dostoyevski'nin Ecinniler'indeki ünlü karakter gibi, o da "inandığına inanmadığı gibi, inanmadığına da inanmamaktadır."

Arşiv delisi.

Bir devrim bildirisi yayımlansa, Rasih Nuri için devrim değil, o bildirinin bir an önce arşive kaldırılıp saklanması önemlidir.

Tapucu olamadığı için arşivci. Sattığı toprakların bir elden çıkarma işlemi olmadığını kim ileri sürebilir ki! Çelişkide tutarlılık arayan genç adam tutarlılığı çelişkiye atmaktan hiçbir zaman çekinmedi. Sanırım, yedek subay okulundan sonra 141'den yargılanarak çavuş çıkartılmasını kendisine

verilmiş büyük bir ödül olarak düşünmüştür. İnandırıcılık kazanması yönünden.

“Milli demokratik devrimci” Rasih Nuri, 1968-1979 arasında Aybar’a, Aren’e, Boran’a düşmandı. 80 öncesinde Barancı. Şimdi de Mihri’ye iyice karşı. Rasih Nuri’nin beğenisi yüksek. Ancak ona kısa süreler içinde sık sık yer değiştirtiyor. Ve beğenisini ideoloji sanıyor.

Naif komplocu.

Malaparte’nin Hükümet Devirme Tekniği adlı yapıtında Troçki’den söz edip, ondan söz etmemesi büyük bir eksikliktir. Çünkü Rasih Nuri gençliğinde Havagazı Şirketi’nde çalışırken kentin gaz dolaşım sistemini devrim adına felce uğratmak için bir aygıt kolunu aşağı çekmiştir; şanssızlık sonucu yakalanmış ve ağır biçimde cezalandırılmış (yani şirketten kovulmuş).

TİP’te ilk resim sergisinin açılmasını gerçekleştirmek gibi bir başarısı daha var.

24 Nisan 1988

Gülriz Sururi

Sarah Bernhardt esmerler ve sarışınlar için makyaj öğütleri verirken bir yerde şöyle demiş: “Esmer kadın sanatçı, alnının bir yerinde yüzünü aydınlatacak bir nokta bulmalıdır.” Gülriz Sururi için de bu geçerli midir? Şurası belli ki Gülriz kendi yüzünü en iyi tanıyan kadın. Üstelik ressam bir tanrıya düşmüş.

Makyaj, örtünme ya da kılık değiştirme anlamı taşımaz onun için. Makyajla maskesini atar; daha çok kendisi olur; hiç değişmeyen, değişmesini hiç istemediği yüzünü daha büyük bir süratle ortaya koyar. Bu yüz annesinin, babasının, amcalarının, Muammer Karaca’nın, Haldun Dormen’in, Engin Cezzar’ın, burnu kırık Hitit heykellerinin de yüzlerini içerir. Yürüyüşüyle, Tatariko’ya diktirdiği giysiler içinde salınışıyla, hep operet derleyen, izlenimci dans eden, eteğine fıskıyeden su dolduran, kedisini tilki olarak boynuna atan bu kadının kocaman sabit bakışlarında bir hüzün de var sanki. Sanki saati gelmemiş bir alarmı taklit ediyor. Öyle anlarda dekor da onu taklit etmeye başlıyor.

Büyü, totem ve tabu var Gülriz’in makyajında.

Salınıyor mu? Ne salınması? Durur hep Gülriz Sururi. Kimi zaman dans ederken bile. Sahnede en güzel duran oyuncu.

Yanılıyorum belki. Yüzünün suluboya resmi yapılamaz. Ama boy resmi sadece suluboya.

Sineması da olamaz gibi. Sinemada bozulur.

Güncel minyatür. Aynı zamanda tarihsiz şipşak.

Hesaplı ikona. Tiyatronun bir gösteri(ş) sanatı olduğunu kitabında yazmış. Ayakta, demlikten bardağa çay koyarken, ileriden, birkaç yerden bakılsa, bedeninin nasıl görüleceğinin hesabını yapar. Mehmene Banu’yu (onu mu?) oynarken de iyice yaşlanması gerekmiştir; ama bu kez bedenini sonsuz diri göstermekten kendini alamadı. Öyle bir yapay yanı var. Ama sözgelimi bir Ajda Pekkan’ınki gibi plastik bir yapaylık değil onunki. Olgunluk bir

noktadan sonra mizaha dönüşür ya, bu da bir soyutlanma durumu yaratır ya, öyle bir yapaylık. Tam öyle değil, her zaman öyle değil elbet. Sözcüğün gerçek anlamıyla bir yapaylığı da var. Ama yakışıyor. O olmasa, Gülriz de olmazdı.

Hırsıyla, yapaylığını nar çiçeğine dönüştürdü.

Haldun Taner'in dediği gibi "Kaderini kendi çizdi bu kız. Kararını verdi. Gerçekleştirdi. Sırf iradesi ile. Doğuştan yeteneklerine her gün yeni bir şeyler katarak, ta arkalardan geldi, Türk tiyatrosunun en önde gelen kadın sanatçıları arasında yerini alıverdi."

Çok doğru. Bir Adile Naşit, sevimliliğine fazlaca mahkûmdu ve aile hatırı da ağırlık kazandı onun yükselmesinde. Gülriz Sururi öyle bir aile sanat ortamından geliyor ki o zenginliği bırakıp çıkmak olanaksız, hem de anlamsız. Çıktı. Ailesine dayanmadı. Hem de ortamın özünü hiç yitirmek istemeden. Ayrıca, onu modern planda sürdürerek. Son yirmi otuz yıldan ileriye efsaneleşmiş olarak kalacak kaç kadın oyuncu var? Biri de o. Çünkü Direklerarası da onun. Hair de onun. Kantocu Peruz da o. Oyunculuğunun ötesinde bir şeyi var, yüzü var, Gülriz var.

Dün gece Gülriz Sururi'nin Kıldan İnce Kılıçtan Keskince adlı anılar kitabını ikinci kez okudum. Daha doğrusu bu yazı için bir şeyler bulurum umuduyla karıştırdım. Annesi Süreyya Opereti Primadonnası Suzan Lütfullah'ın 23 yaşında (kendisi o sıra 3 yaşında) ölmesi; babası Lütfullah Sururi'ye küsmesi Gülriz'in hayatında birer düğüm olarak kalmış, ama sanatında da itici güç oluşturmuş.

Gülriz'in görüntüsü oyunculuğunu da aşıyor.

Ne çok amcan var ey operet kızı!

Bunun için mi küçük yeğenler aradın sen de?

Tiyatromuzda daha zengin bir tereke düşünülemez. Kenterler'de de sanatsal aile değerleri var. Ama Gülriz'in bambaşka. Bu yönden Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si gibi bir serüven söz konusu. Benzersiz, yenilenemez ve tek.

Muammer Karaca’nın kendinden başkasını düşündüğü yoktu. Haldun Dormen’in Gülriz’de büyük emeği var.

Engin Cezzar? Elbet. Karşılıklı da etkilediler birbirlerini. Hamlet ve Sokak Kızı İrma evlenerek bir tiyatro kurdular. Hamlet Keşanlı Ali oldu. İrma da Zilli Zarife.

Gülriz’in gözleri elmacık kemiklerinin sarp kayalıklarının altında derinleşen iki göl gibi duruyor. Hiç bozulmayacak. Yaşadığımız dönem birtakım simgelerle anlatılırsa ileride, onunla da anlatılacak.

1 Mayıs 1988

Feyyaz Tokar

“Şirketler grubu başkanı, gazeteci, yazar (1931).” Böyle tanıtılmış Feyyaz Tokar Kim Kimdir’de. Bu cümleye onun kendini takdim edişi olarak da bakabiliriz. Çünkü Kim Kimdir’de hemen herkes kendi verdiği bilgilerle gösterilir.

Yazarlığı nereden geliyor diye düşündüm bir an. Yok canım, bir satır aşağıda açıklayıcı sayılabilen bir bilgi daha var. Bonn Üniversitesi’ni bitirmiş. Yer darlığından olacak, okuduğu bölüm belirtilmemiş. Belki de Yazarlık Fakültesi çıkışlıdır. Tek yol buna inanmak...

Gerçi Feyyaz Tokar’ın gazetelerde yazılarını okuduk; bir ara bir yayın organında sütun sahibi bile olayazmıştı; radyo söyleşilerini bir araya getiren Günlerin Getirdiği adlı bir kitabı da var. Bütün bunlar az şey değil. Ayrıca Feyyaz Tokar’ın benzerlerinden daha kötü olduğu da söylenemez. Düzeysizliği, o hiç! Benim onda tutulduğum şey artık sahip olamayacağı alanlara da sahip çıkmak istemesi.

Hırsıyla, anılarını bile değiştirmek istiyor.

Başarılı işadamlığının yanı sıra kültür adamı olarak da ön sırada boy gösterme çabasında. Ama bunun için gerekli donanımının hiç olmadığını, vaktiyle olan kısmının da artık kalmadığını ayrımsayamıyor. Daha kötüsü, ayrımsamak istemiyor.

Feyyaz Tokar başarısını, bence, Cumhuriyet gazetesindeki ilk görevine borçlu. Gazetede adliye ve polis haberlerini kotarmak için o yıllarda üstün bir çalışma örneği vermişti. Öyle ki bu tür haberleri birinci sayfaya bile getirmişti. Bu yükselişin, gazetede genel yayın müdürü olan Cevat Fehmi Başkut’la, Emniyet’te de Kemal Aygün’le (öyle diyorlar) kurduğu sıkı kişisel ilişkiden kaynaklandığı söylenir. Ne olursa olsun, Feyyaz Tokar’ın daha o günlerde çalışma ve belirme çizelgesi ortaya çıkmıştı: Her işte, kişisel ilişkiler yardımıyla, üstten etkinlik... Bu formül onu bugünlere getirdi. Reklam ve insan kullanma yeteneği çok büyük.

Bu etkinlik biçimiyle Feyyaz Tokar'ın Türkiye'nin bugünkü toplumsal konjonktürü içinde yükselemeyeceği yer yok diyorum. Sözgelimi Milli Savunma Bakanı olabilir. Hatta Başbakan. Hatta bir gün belki Cumhurbaşkanı. Bütün bunlara hazırlıklı.

Ama n'eyleyelim ki anıları da var. Anılarının bileşik kapları. Yazarlıkta, kültür adamlığında da kendini göstermek istiyor. Bu belki de onun özlemlerinin soylu yanı. Yine de tökezlediği yer.

Dağlarca'nın köşe yazarları için bir sözü vardı. Tam nasıldı, şimdi unuttum. Aşağı yukarı şöyle: Toplumun önünde söz sahibi olabilmek için, belli bir düşünce-kültür-sanat-direnme deneyinden geçmiş, çok şeyin bedelini hayatıyla ödemiş, kendini bir güzel kanıtlamış bulunmak gerekir.

Feyyaz Tokar'ın TV'deki "sohbet"lerini düşünelim. Bir çeşit "köşe söyleri" rolünde değil mi o sohbetlerde. İşte, diyorum, Dağlarca'nın saptaması o rolde yerine tam oturmakta.

"Peter İlkesi"nin daha çok bürokraside ve devlet hayatında geçerli olduğunu sanırdım. Feyyaz Tokar ona özel sektörde de dirim kazandırdı. Kendi örneğiyle.

Bugün pazar. Gazetelerin sanat sayfalarında onun TV'deki sohbet saatini öğreneceğim ve koltuğa yerleşeceğim. Gazetede sohbetin konusu ve özeti var. Demek bunca ilgi uyandırıyor o sohbetler. Gazeteler özet almak için ona muhabir gönderiyorlar belki de. İnsan ilişkileri içinde yürümenin ustasıdır Feyyaz Tokar. Bugün daha da ustası.

Uluslararası bir durum da kazandı. Ya da öyleymiş gibi bir izlenim yaratmayı bildi. 1983'te Federal Almanya Cumhurbaşkanı'ndan Büyük Liyakat Madalyası; 1985'te İtalya Cumhurbaşkanı'ndan Şövalye Nişanı aldı. Türk Tanıtma Vakfı Jürisi'nce, yine 1985'te, "Türkiye'yi en başarılı tanıtan işadamı" ödülüyle onurlandırıldı.

Temiz, inandırıcı bir yüzü var; bu yüz sağlıklı bir gülümsemeyle daha bir açılım kazanır. Öyle ki onun ruhsatlı ya da ruhsatsız tabanca taşımasına rahatça razı olabilirsiniz. Ama İttihat ve Terakki torunlarına kazık atmasına da göz yummanız gerekecek.

Bir kumaş ilk metresinden bellidir. Feyyaz Tokar'ın daha adliye ve polis muhabiriyken büyük bir işadamı olacağı belliydi. Ama kültür hayatının iyice dışında kalacağı da. Bir şey okumadığını, bir şey izlemediğini anlamak için kitabının adına ve sohbetlerinde kullandığı sözcüklere bakmak yeter.

Kitabını alalım. Radyo söyleşilerinin oluşturduğu kitaba Günlerin Getirdiği adını vermiş. Ataç'ın daha 1946'da aynı adla yayımladığı bir kitabı vardı. Feyyaz Tokar'ın yazı hayatına ne kadar uzak, hiç yoksa duyarsız olduğunu göstermiyor mu bu örnek? İngiltere'de yaşasaydı yazdığı oyuna "Hamlet", Fransa'da romanına "Madame Bovary" diyebilecek kadar işin dışında. Der miydi? O kadar da değil elbet.

TV ikinci kanalda, "Amazon Kadınları" başlığıyla ilan edilen bir söyleşisini izledik geçenlerde. Ne demek Amazon Kadınları? Amazon ırmağı kıyısına mı sıralanmışlar? Amazonlar var da onların kadınları mı?

Yok, bu işin adamı değil Feyyaz Tokar. Bosfor Turizm'de, şirketler topluluğunda, hangi bölümünü bitirdiğini nedense açıklama gereğini duymadığı Bonn Üniversitesi'nde, 500 kişinin katıldığı minyatür anketlerde görünse kendisi için çok daha iyi olacak.

Şemsiyesini isteka olarak kullanıyor.

O kadar da cakalı.

8 Mayıs 1988

Emil Galip Sandalcı

Hemen her yazısını okumuşum. Yayın organlarında adını aramışım. Düşünüyorum da, neden aramışım? Tiryakilik yaratacak bir yazar değil Emil Galip Sandalcı; öyle belirmiş bir düşünür de değil. Ama bir başka yanı var ki yazısından da, kimi zaman düşüncesinden de önemli. Bir tavırdır Emil Galip Sandalcı. Nicedir yarattığı, yılların ötesinden bugüne getirerek sarsılmaz kıldığı; bizlerin de onaylayarak, güvenle yaslanarak her seferinde yeniden yarattığı bir tavır. Güç koşullarda kendimizi bir de Sandalcı'yla sınarız sanki.

Ortak özlemin işgüderi, ortak yadsımanın elçisi. Özellikle bu işlevi Emil Galip Sandalcı'nın görüntüsüne aydın çevrelerde bir karizma kazandırmış. Kalabalık bir toplumda, yüzbinlerce kilometrelik bir "agora" üstünde, iletişim araçlarına fazla dayanmadan böyle bir durumun öznesi olmak kolay değil.

Adını bir yerde görünce, ne durumda olursanız olun rahatlarsınız.

Einstein'ın bir sözü var: "Bilim, günlük düşüncenin, bir yerde arınmasından, belli biçimlerde billurlaşmasından başka bir şey değil." Toplumsal yazgının da sanki Emil Galip'inki gibi tavırların ileriye yansıyışlarıyla bir ilgisi var.

Şöyle de diyebiliriz Sandalcı için: Ağırlığını duyuran ilk demokrat aydın. Ya da, işte, onlardan biri.

Hoşgörünün devrimci çocuğu.

1922 doğumlu. İÜ İktisat Fakültesi'ni bitirdikten sonra ABD'de Michigan Üniversitesi'nde pedagoji öğrenimi görmüş. Türkiye'ye döndükten sonra bir süre bir reklam şirketinde çalışmış. Daha önce gazetelerde göründü mü, anımsamıyorum. Ama Tercüman'ın (o zamanki Tercüman) açtığı fıkra yarışmasında (1956) Ahmet Kabaklı ile birinciliği paylaştıktan sonra yazıya daha bir sarıldı. Baştan beri göründüğü yayın organları: Ulus, Öncü, Yeni Gazete, Yeni Ortam, Vatan ve yönetimine katıldığı Demokrat. 12 Mart'ta iki

kez tutuklandı. Seyrederken Kendimizi adlı bir kitap yayımladı (1974). Şimdilerde İnsan Hakları Derneği’nde yönetici olarak çalışıyor.

1922’de Rousseau hayranı bir babanın oğlu. Babası, adını Emil koyarken Rousseau’nun Émile’inden esinlenmiş. Emil ile Émile arasında ne gibi ayrımlar var? Benzerlikler? Rousseau’nun Émile’i duygu planında çok daha açık bir kişi. Kişiselliğinde açık. Selanikli M. Galip Bey’in oğlu Emil’in ise toplumsal bir kişiselliği var. Açık olan da o, yani düşünce. Emil Galip için kişisellik “başkaları”dır. İki adaş arasında benzerlik de var: Rousseau’nun Émile’i sürekli olarak ilkelerin ardında kalır. Onlarla vardır. Emil Galip’in yüzünü de her zaman açık seçik göremezsiniz; ama serüveni ve olayı ortadadır. Asıl olan kendisi değil, o serüvendir, o olay.

Nasıl düşünüyorum onu? Yürürken düşünüyorum. Akademi Kitabevi’ne gidiyor; bir çay içiyor orada. Sözü hep işkenceye getiriyor. Bakırköy’deki üç öğretmene telefon ediyor; akşamki yemeğe gelemeyeceğini söylüyor; bir gencin başı sıkışmış. Biri gözaltına alınmış. Deprem kaç ölçekli? Ekmek ve petrol fiyat çizelgesi Agopyan’ı kim öldürdü? Evren’in durumu.

Türkiye’nin durumu sorunsallık içine girmişse Emil Galip Sandalcı adı hemen öne gelir. Direnci, hakları, toplumu temsil eder. Alışmışızdır, öyle günlerde bekleriz onu. Beklemesek de yanımızda, önümüzde buluruz. Bu onun işi değil; derdi, tutkusu, yazgısıdır. Rahat ya da sorunsallık bulunmayan dönemlerde ise unuturuz Sandalcı’yı. Silinir gider. Artık, kendisi mi silinir, biz mi sileriz? Biraz abartıyorum belki. Ama Emil Galip Sandalcı’yı ancak böyle anlatabilirim. Başkası da başka türlü anlatsın.

Toplumsal bunalımlarda büyüyen birey.

Yoksul olsaydı tam savaşçı ya da salt ideolog olurdu; varlıklı olduğu için yalvaç resmi çektirmeyi seçti. Emil Galip Sandalcı’ya yöneltilen tek sitem budur. Ama, bir savaşçı değil mi Emil Galip? Ayrıca ABD’de pedagoji okuyup da Türkiye’de insan değerleri için savaşım veren kaç kişi gösterebilirsiniz?

Sandalcı Sartre’ın aydın görüşünü Türkiye’de doğrulamış bir kişidir de. Yüzü mektup gibi güzel. İnsanlık adresine gönderilmiş bir mektup gibi.

Satranç delisi Ahi.

Şıktır. Astımını tütün dumanıyla süsler. Gösterişsiz bir hayatı yeğlemiştir, onun içinde şık.

12 Eylül öncesinde koruma polisi vermek istemişler yanına. O istememiş.

Sokağa çıkarken, belki birinin işine yarar diye şemsiyesini yanına almayı ihmal etmez.

15 Mayıs 1988

Agop Arad

Gözlerinde sevginin itfaiyecileri voleybol oynuyor.

Yıllar önce Agop Arad'ı bir cümlede nasıl anlatırım diye düşünmüştüm. Yukarıdaki cümle çıkmıştı.

1940'larda, yeni şiirle, yeni sanat ve edebiyat değerleriyle gelen bir yaşam sevinci vardı. Bütün bir kuşak, şairiyle, öykücüsüyle, romancısıyla, ressamıyla, tutkuyla abanmıştı bu temaya. Hemen bütün sanatçıları derinden etkileyen bir olgu söz konusuydu. Ama kimileri bu etkiyi daha çok yapıtlarında yaşadılar. Kimilerinin hayatlarında da yankılandı. Yaşama sevincini hayatına da sindiren, bir yerde kendisi olan kişilerin başında gelir Agop Arad. Sevinç onda geleneksel bir doğa töreni gibidir. Başkaları için, başkalarıyla, başkalarında...

Tek başına göremezsiniz Agop Arad'ı.

Ressam. Ama sonsuz Babıâlili bir ressam. Vatan'da çalıştı, daha sonra Cumhuriyet'e geçti. Şimdilerde Cumhuriyet'in İbrahim Müteferrika'sı.

Bütün kuşakları sevdi. Bütün kuşaklar da onu. Hele şairler.

Önceki kuşaktan Necip Fazıl bile ona en güzel gözle bakıyordu. Kendi kuşağından Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Bedri Rahmi en yakın arkadaşları. Sait Faik de. 1950 kuşağının şairlerinin (sözgelimi Edip Cansever) Agop'suz anılamayacak dönemleri vardır. 1960 kuşağı şairleri de öyle. Sözgelimi Refik Durbaş. Bütün kuşaklara açık olmuş. Hepsiyle sarmaş dolaş.

Bu işte bir hile var diyorum, insan bu kadar sevilemez. Agop'a karşı kanıtlar arıyorum. Bir tane buldum: Eşi Dr. Eliz 'den fazlaca çekindiği söylenirdi. Bir kanıt daha: Harita çizmeyi sevmez. Bir kanıt daha: Üçüncü dubleyi içmez. Bunlar da kanıt mı diyeceksiniz? Ne yapalım ki gerçek bu. Agop'un karşısında yer almak isteyenler ancak bunları ileri sürebilirler. Belki vardır bir iki kanıt daha. Her şeyi bilenleri aradım, sordum. Ferruh

Doğan onun için “Peygamber” sözcüğünü kullandı. Patriyot Hayati de şöyle dedi: “Hiçbir olumsuz yanı olmayan adam.”

1913’te Eskişehir’de doğmuş. Yoksul marangoz Karabet Efendi’nin oğlu, bir yaşındayken ailesi İstanbul’a gelip yerleşmiş. Güzel Sanatlar Akademisi’nin Resim Bölümü’nü bitiriyor. Çallı’nın, Nazmi Ziya’nın öğrencisi. Sonra Léopold Lévy geliyor, seçtiği dört kişiyle birlikte onu da kendi atölyesine alıyor.

Paris için burs çıkıyor Agop Arad’a. Ailenin bir kanadı zaten Paris’te. Halasının durumu orada iyi. Kükrüyor burs olayına. Burs da ne demekmiş! Biz dilenci miyiz ki burs murs alalım! Ben sana bakarım. Şaşırıyor yoksul Agop. Bağlanan bursu bir ay bile almıyor.

Hayran olduğu Matisse’le tanışıyor. Matisse onu Metzinger’e yolluyor.

Resmini “modern figüratif” olarak tanımlar. Boğaziçi ressamı. Renkleri daha çok mavi ve yeşil. Tuvaline yaşama sevincinin yansıları düşsün ister. Resmi yaparkenki süreç önemli onun için. Tablo bitince, biri gelse de armağan etsem diye düşünmeye başlar.

Agop Arad, canlı sanatı, ileri dönük itiler getiren sanatı, sanatta toplumcu yönsemeyi, ilerici devinimleri genç yaşından beri bütün varlığıyla destekledi. 1940’larda çıkan Yürüyüş dergisinde desenleriyle varolan iki ad vardı: Agop Arad ve Aram Pehlivanyan. Yakın dostu Sait Faik’in kitaplarını o illüstre etti. Yeditepe dergisine de otuz yılı aşkın bir süre hiçbir maddi karşılık beklemeden sürekli katkılarda bulundu.

Elif Naci de Babıâliliydi. Ancak onun yazar yanı da vardı. Bu Elif Naci’nin Babıâliliğini doğal kılar. Agop Arad’ın Babıâliliği daha çok sözel ve görsel olanaklarla beslenmiş. Hayatla, salt onunla. Yazarların bir parçası olmuş. Çok özgün bir kişiliği olan Elif Naci bir kavga adamıydı da. Kavgada her zaman sağdan çıkış yapardı. Yapay bir öfkesi vardı.

Agop Arad kahkaha atmadığı zamanlarda gülümser. Hep ilerici cepheye iş yaptığı halde hiç kavgası yokmuş gibidir de. “Bugün hava güzel!” diye bağıracaktır bağırırsa. Bence bu onu açıklayan çok sağlam bir bildiridir.

Hiç haksızlığa uğramamış olduğu kanısında.

Tarabya'nın sanat eki.

Yalnız şemsiyesine karşı öfkelidir. Küfürleşir onunla. Açılsa da açılmasa da.

22 Mayıs 1988

Aydın Menderes

“Yeni siyasi oluşumlar gündeme gelebilir.” Aydın Menderes’in yeni sözleri.

Aydın Menderes, Süleyman Demirel’e karşı ikinci çıkışıyla geçenlerde adını bir kez daha duyurmuştu. Şimdi yeni bir parti kuracağı haberiyle iyice güncellik kazanacağa benzer. “Milliyetçi-muhafazakâr” bir partiymiş bu.

Mutlu, Yüksel, Aydın... Bu üç adın toplumumuzdaki tek tek bir yansıları olmamış. Bir Yüksel, bir Mutlu, bir Aydın yok. Üçünün birden yer aldığı ve salt aile dramına ilişkin bir görünüm söz konusu... Hangisi canına kıymıştı? Bir de trafik kazası var. Yalnız olaylar biliniyor, olay olarak yerine oturtuluyor; Yüksel Menderes’in yüzü, kişiliği akla gelmiyor. Bu o kadar böyle ki, canına kıyan yoksa Aydın Menderes miydi diye düşünenler de çıkabilir.

Sahi, Zeynelabidin hangisi?

AP’de, DYP’de de saygı gördü, sevildi, el üstünde tutuldu; ama hiçbir zaman önemsenmedi. Aydın Menderes’in bunu ayrımsayamadığını görüyoruz. Daha doğrusu bilincini birincilerle öylesine doldurdu ki ikincilere yer kalmadı.

Bir de şeyi ayrımsayamadığı anlaşılıyor: Bir aileden birkaç öke çıkmaz. Hiç değilse, oğulların da bir şey olmaları gerek. Oysa Aydın Menderes salt “oğul” oluş niteliğiyle başa güreşmek derdinde.

Köşesindeydi, bilgece bir hayat sürecek; yarasını zaman zaman bir ağırlık olarak kullansa da, korkuyla ölçünün yarattığı denge içinde kalacak gibiydi. Yine de hem kendisini, hem de çevresindeki kışkırtıcıları aşmak zorundaydı. Siyasete karışmayacağı, partilerden uzak duracağı konusunda sık sık açıklamalar yapıyordu. Küçük görevleri ayıp olur, herkese nasıl anlatırım diye istemeyen, büyükleri de bilgelik adına zaten istemeyen, yine de yetimlik krizmasını sabah akşam okşamadan edemeyen, bunu da parantez içinde efelik sayan bir Hamlet konumundaydı.

Çekinen Hamlet’ten hayalci Aydın Efe’ye...

Hayırlı olsun. Ama ben bugün ortada dönenen bir sürü politikacıdan daha saygın olduğuna inandığım Aydın Menderes’in particilik hayatında başarı kazanacağına inanmıyorum. Yine de yapacak, belli. Yaradan söz etmiştim. Aydın Bey’in bu çıkışı Menderes ailesinin tragedyasına yırtık operet değerleri getirecek, onu örseleyecektir.

Yarası var, ama yetenek de gerekli.

Mahallesinde bir sürü düşmanı var, bunu bilmiyor. Kendi sofra ilkeleri’nin yorumuna kanarak bir Erdal Menderes olarak görmeye başladı kendini. Ya da Aydın İnönü. İkisi de bir.

Bir olmayan şu: Aydın Menderes’in Erdal İnönü ile kendini kıyaslamaya hiçbir zaman hakkı yoktur. Demirel’e karşı çıkmaya da gücü ve hakkı yok. Çünkü Demirel’inkilerden başka söz söyleyemez. “Milliyetçi mukaddesatçı” yollar da tutulmuş. Yoksa Milliyetçi Çalışma Partisi’ni yeniden mi açacak? O da olamaz.

Yüzü belirmemiş bir kere, düşüncesi yok.

Görüşü gözlüğünden ibaret.

Edilgin adam.

Utangaçlık, korku, ölçülülük, hırs...

Adaçayı içtiği için Aydın’ı ada sanıyor.

Bir çeşit Mehmet Yazar. Farklar da var elbet.

Mehmet Yazar’ın iç cebinde abartılmış kredi kartı vardır. Hüsamettin Cindoruk umumiymiş gibi gösterilmek istenen hususi vekâletname göstere göstere dolaşır.

Aydın Menderes ise abonman bileti gücünde veraset belgesi çıkarıyor. Giderek zayıflayan hemşerilik duygusunda kendi adına feodal güç arıyor. Oysa o gücü babası bile sağlayamamıştı. Adnan Menderes’in asıldığı gün

bir mantar tabancası bile patlamadı. Bir deli bile sokakta koşmadı. Adnan Menderes'in başbakan olduğu dönemde ve onun düşen uçaktan sağ kurtulup peygamber sayıldığı günlerde, Aydın sokaklarında, içkievinden çıkan bir avukatın sözleri ona hakaret sayılmış, maraza çıkmış, ama olaya karışan en az yüz kişiden hiçbiri (bekçi dahil) mahkemede tanıklık etmemiştir.

27 Mayıs'tan sonra kurulan soruşturma kurullarından birinin bilirkişisi olarak Adnan Menderes'in çiftliğine girmiştim. Aydın Valisi Nedim Evliya başbakana yaranmak için çiftlikte yapılan bazı işler konusunda Tarım Bakanlığı'na bir rapor yazmış. Yanlış ve abartılı bilgiler vermiş. İhtilal olduktan sonra o raporun içeriği suç kanıtı sayılmış... Bir yargıçla birlikte bunu inceleyecektim. Orada, çiftlikte, Adnan Menderes'in kişisel dramına da bir ölçüde tanık oldum. Her iş başkalarının elinde oluruna bırakılmıştı.

Aydın Menderes ve kardeşlerinin babaları uğruna hiçbir mücadeleleri, hatta çıkışları olmadı. Başkalarının politik gösterilerinin ardından belli belirsiz görünmeye razı oldular, o kadar. Sanki birileri nasıl olsa çıkıp öçlerini alacak. Bir şeyleri getirip avuçlarının içlerine koyacak. Duyarsızlıktan değil, korkudan.

Yanından hiç ayrılmayan üç adam var. Aydın Menderes şemsiyesini tutma işini onlara havale etmiş. Onlar da başının üstünde asılı duran şemsiyeyi tutma görevini bir türlü paylaşamıyorlar.

Yas bitti.

29 Mayıs 1988

Metin Oktay

Ensesiyle bile top alır, baldırıyla, oyluğuyla, hatta bademciğiyle.

Avcı Raif ve Arslan Başer Kafaoğlu ile de konuştuk. Raif Ertem'e göre ülkemizde gelmiş geçmiş en büyük futbolcu Ergun (talihsiz). Kafaoğlu ile Çengel Hüseyin (ekonomik) üzerinde duruyor. Elbet, bunlar marjinal değerlendirmeler. Ayrıca, futbolcudan çok futbolseverlerin kaprislerini ortaya koymakta.

Yine de şöyle düşündüm: Metin Oktay marjinal planda nerede duruyor. Öyle bir uçta ona nasıl bakabiliriz? Hemen bir sözcük geliyor aklıma: adsızlık! Metin Oktay adsızlığın büyük şiirini yaratarak en büyük ad oldu. Hiçbir büyük futbolcu bu kadar ekip adamı olamaz. Yaratıcı, büyük, kulübünün tarihinde çıkardığı bir beden zekâsını her an ayağının önünde bulan adam. Reha'nın kopuşlarını, Bülent'in uzak şut güvencesini, Gündüz'ün yönetsel serinkanlılığını da bulabilirsiniz onda. Ama, daha önemlisi, bir İsfendiyar'ın, bir Coşkun'un ikincil katkılarını da dışlamadı. Böylece Galatasaray futbolcusunun portresi ortaya çıkıyor: Ekip oyunu, ikincilin zaferi...

Metin Oktay en büyük futbolcu olarak aynı zamanda ikincildir de.

Sanırım başarısının anahtarı burada. Galatasaray gerçekliğinin başlaması onun dönemine rastlıyor.

Gladyatör.

Lefter ise, yalnızlığın büyük serüveninden dönen Ulysseus. Evde kimseyi bulamadı. Attığı golleri bir de İstanbul surlarının burçları arasından geçirirdi.

Metin Oktay jimnastikçi. Lefter sanatçı.

Metin'de destan, Lefter'de roman.

Can’da? Can ki altın arayıcısıdır da. Onda Amerika duygusu, çılgın raket, kibir, en yüksek beğeniye ulaşmış, entelektüel dans... İstediği zaman oynar; oynamıyorsa tenezzül etmediği için oynamıyordur.

Cemil ise Fenerbahçe’de bir Metin tasarımıdır. Cemil de büyük futbolcu. Ama tasarım tutmadı. Cemil’i hazırlayan öğeler de. Bir Ziya, bir Alpaslan yeni maya olarak var oldular. Cemil’de de, Ziya’da da, Alpaslan’da da Fener’in geleneksel kişiselliği hiçbir zaman yitmedi. Mehmet Ali’den, Küçük Fikret’ten, Selahattin’den Lefter’e ondan Can’a geçen bir virtüozluk var ki, şu anda bize şu cümleyi söyletecek: Brezilya dünyanın Fenerbahçesi’dir... Ancak bununla anlatabilirim. Fenerbahçe’de her zaman kişisellik önde oldu. Galatasaray ise ekip çalışması gerçeğiyle futbolu adamakıllı centilmen bir boks maçı olarak benimsedi: boks dansı... Seyirci buna yalnızca dans bölümüyle katılır.

Galatasaray’da futbol gerçeği. Fenerbahçe’de ise Türkiye gerçeği ağır basar.

Beşiktaş ise özlemler ve öncelemeler takımıdır. Şükrü’yü (enişte) düşünüyorum. Lefter kadar zariftir. Öyle ki filin en zarif yaratıklardan biri olduğunu kanıtladı. Ondaki hız kimsede görülmedi. Kornerden attığı dolaysız gollerde özür dileme, şaka, biraz da Baba Hakkı’dan kalma bir son an küfrü vardır. Bilinenin tersine, hemen her zaman en temiz futbolu Beşiktaş oynamıştır. Beşiktaş’ta yıldız sporcuyla ikinci adam birbirine karışmıştır. Beşiktaşlı sporcu başka takıma geçse de Beşiktaşlılığını yitirmez.

Metin Oktay’ın bir özelliği de hiçbir zaman şımarmamış olması. O rolü, yanında oynayan başka futbolculara bıraktı.

Kadri Galatasaray’daki bir Fenerli olarak yaşadı.

Yeni bir Lefter görünümünde işe giren İlyas Galatasaray’da büyüyemedi, yararlı öğe olarak kaldı.

Metin’de bütün bu büyük futbolcuların yanında kendisini daha büyük gösteren bir şey var. Nedir bu acaba? Teknik mi, beden gücü mü, sezgi mi? Bütün bunlar birleşmiş onda. Ama aynı özellikleri başka futbolcularda

kolayca seçiyoruz. Sanırım asıl niteliği topla buluşması. İcatçıdır bu konuda. Sevecendir. Şemsiyesini ne mi yaptı? Fenerbahçe'ye attığı çok ünlü bir gol vardır. "Uçan Manda" olarak anılan Özcan'ın beklediği kalenin ağlarını yırttı. Ayıp olmasın diye ve rakip takıma bir cemile olarak şemsiyesiyle örttü orayı. Şemsiyenin bugün hâlâ orada olduğu söylenir.

5 Haziran 1988

Barış Manço

Mazhar-Fuat-Özkan üçlüsünü düşünüyorum. Bu üçlü yeni bir duyarlığın elçisidir. Sürekli arayış içindedirler. Yerine oturmamışlıklarıyla güzeldirler. Bir şey eksik gibidir... O eksiklik güzel. Dünya müziğine karşı çok duyarlıdırlar. Sonra bir de dönüp kendi ülkelerine bakarlar. Evrensellik özlemini bir belediye başkanının (Neden Dalan olmasın?) yüzüne de indirgeyerek yerelleştirirler. Yerellikleri bu kadar.

Barış Manço başka. Milyonluk köyler arasında dolaşan bir saz şairi o.

Ayasofya'nın en görünür duvarını öpüp öpüp duran Orta Uzakdoğulu bir dilenci. Fotoğraflarını ise Üçüncü Ahmet Çeşmesi'nin önünde çektirir. Mutlaka öyle yapar.

Büyü aracısı.

Kovboy filmlerinde ilaç satar.

Barış Manço'nun resim sanatındaki karşılığı Bedri Rahmi Eyuboğlu'dur. Onun gibi çorap deseni tutkunu. Ama, yine onun gibi oradan mutlaka bir şeyler çıkarmasını bilir. Bütün bunlar bir arınma da getirmiştir Barış Manço'ya. Zaman zaman, daha doğrusu büyük bir geniş zaman içinde, bir minyatür saflığı da kazanabiliyor. Dünyada olanı biteni izleyen bir sanatçı. Kopyacı değil. Rahatça yaratıcı diyebileceğimiz bir uyarlama gücü var. En uzak ülkedeki hafif müzik ya da pop girişimini yüzyıllar öncesinin Anadolu duyarlığıyla iç içe geçirip bugün için hazırlamasını biliyor. Fırsatçılığını da o naif, o minyatürleşebilir tavrıyla bağışlatıyor.

Resimde Bedri Rahmi. Zaman zaman da Turgut Zaim ("Arkadaşım Eşek" gibi ürünleriyle). Şiirde ise Bekir Sıtkı Erdoğan mesajıyla sınırlı. Söz, yani düşünce yönünden sığ. Üstelik sözel bir müziğin yaratıcısı.

Bir tarikata (Süleymancılık) bağlı olduğu da söylenir. Bilmem doğru mu? Ama Barış Manço'nun özlemlerini çocuklarına verdiği adlar daha iyi açıklıyor sanırım: Doğukan Hazar, Batıkan Zorbey. Yine de bu adların Barış Manço'nun dünya görüşünden çok, özseverliğini yansıttığı sanısındayım.

Başarı ona adamakıllı benmerkezci bir koşul hazırladı. Bu benmerkezcilikle düşünceden kurtulduğu, koptuğu da söylenebilir. Kendinden o kadar memnun ki bir hoşgörü de kazandı. Hiçbir zaman şımarmadı da.

Esnaf şairi. Terzi şair.

Yaratıcılıktan çok uyarlama gücüyle var oldu.

Cem Karaca gibi söylevci kalmadı. (Sonunda söylevi de yitirdi Cem Karaca.) Çok zengin bir kaynağa eğildi Barış Manço. Elini attığı her yerde bir şeyler buluyor.

Başka her türlü müziğe tutkun kişilerin onu yadsımamalarının bir anlamı olmalı. Saz şairi demiştim. Günümüzde, saz şairi, eskisi gibi halk şairi olamaz. Nicedir bu böyle. Kentleşme, sanayileşme, iletişimdeki dev atılımlar, kapalı toplum koşullarının ürünü olan halk şiirini ortadan kaldırdı. Aslında çok daha önceden ortadan kalkmıştı saz şairi de, halk şairi de. Sözgelimi Âşık Veysel halk şairi değildir. Desek desek halkevi şairi diyebiliriz onun için.

Günümüzün halk şairleri, saz şairleri, hafif müzik sanatçılarıdır diyorum. Barış Manço bunların en önde geleni bizim için. Çünkü bir geçiş dönemi duygusuyla da var oluyor.

Bir de şu var. Klasik Türk Müziği özellikle 1950'li yıllardan sonra toplumumuzun gerçek sesi olmaktan çıktı. Araştırma, didinme duygusunu yitirdi. Bugün hafif müzik, ilkel de olsa, ileriye yönelik, canlı devinimiyle ondan çok daha başarılı. Eski alaturkayı dışta tutuyorum elbet. Bir uygarlığın, bir inceliğin sanatıdır eski alaturka. Bütün bir tarihi, hayat biçimini, düşünceyi yansıtır. Ama 1950'lerden sonraki alaturka, hayatı değil, sadece eğlence hayatını yansıtmakta. Hafif müzikte ise kimi zaman budalaca da olsa, kimi zaman canavarca da olsa bir atılım gücü görüyorum. Ne yazık ki atılım temelden değil, ikincil bir uçtan geliyor. Bunu da ülkemizin bir paradoksu olarak görelim.

Oyuncu Manço.

Pazaryeri dondurmacısı gibi bir yandan söylüyor, bir yandan elindeki gösterim aygıtıyla manzaralar sunuyor. Kebapçı dükkânına arkasını dönmüş. Bir sürü de testi satıyor. Giysiler, yüzükler, hızmalar, tespihler, koldüğmeleri, cevizler...

Tek korktuğu şey zurna.

Şemsiyesini tente olarak kullanıyor.

12 Haziran 1988

Doğan Hızlan

Bir ödül var. Adı da çok ilginç: “Kırklar Ödülü” (yüz yılda belki bir kez daha verilebilir). Kırk sanat ve kültür adamının bir araya gelerek ona verdiği ödül önümüzdeki günlerde açıklanacak. Evet, Doğan Hızlan hem 1950 kuşağının bir üyesi, hem de yüz yılda “belki bir kez daha rastlanabilen” bir kişi.

1950 edebiyat kuşağının bugün 50-60 yaşlarında olan üyelerinin sanat ortamında hemen hiçbir zaman iktidara gelmediği, daha doğrusu sanatı yöneltecek duruma yükselemediği söylenir. Bu yargının doğru yanları var. Ama Doğan Hızlan hariç. Doğan, böyle bir yargıyı hiçleyen bir gerçek olarak ortada. Yok, yok, yaşayan bütün kuşakların üyesi gibi göründü o. Ama bu bizim kuşağımızın ortak tavrı da değil mi? Ne olursa olsun, Doğan Hızlan sadece kendi kuşağını değil, bütün bir edebiyat-sanat patrimuanını savunmak, ileri sürmek, göz önüne sermek işlevini cesaretle üstlendi. Böyle geniş bakış ve devinim alanı da ona demokrat bir yapı kazandırdı.

Edebiyatımızın hem anası, hem babası oldu.

Cumhuriyet’te, özellikle de Hürriyet’te kazandığı üst yönetim konumunda kuşağını seve seve kuşak duygusunu aştı. Editörlüğün bir çokbakışlılık tarikatı olduğunu zaten hemen daha baştan anlamıştı. Altın Kitaplar ve Yeni Edebiyat serüveninde bunun ilk uygulamalarını yapma olanağı da buldu.

Saat beş sularında Hürriyet gazetesinden çıkar, yürüye yürüye Sirkeci’ye iner. Konyalı’dan iki yüz elli gram kurabiye alır, sonra geri döner, tam Vilayet’in önüne geldiği zaman, bir taksi çevirir; Hürriyet’in önüne kadar (150 metre) arabayla gider. “Lordun küçük yürüyüşü” bitmiştir. Lorddur, senyör ve iyi bakışlı uzak akraba.

O şeker-ateş buzullu kurabiyelerde şair Nedim, Sümbülzade Vehbi, Abdülbaki Gölpınarlı, İsmet Sungurbey tadı da vardır. İstanbul’da Girit ve hiçbir zaman yok olmayacak eski İstanbul tadı.

Çelebi sözcüğü bugün belki biraz da o yaşıyor diye ayakta duruyor. Kime bırakacak o sözcüğü?

Babıâli'de benzersiz ve çok renkli bir tip yarattı. Gerçekten benzeri yok. Editör ve eleştirmen olarak hiçbir zaman büyük yanlışa düşmez. Ama adam atlatma sanatında Bizans'tan bu yana ondan büyüğü gelmemiştir. İki türlü atlatır: Atlatma zorunda kalmıştır, bir; atlatmadan artık haz da duymaya başlamıştır, iki. Yine de şöyle diyelim: Yüz kişiye yardım etmek için, on kişiyi atlatır.

Kalabalığa muhatap olmak istemez. Bunu kendine verilmiş bir ceza olarak görür. Yine de savunduğu, omuz vermek istediği bir şey varsa, ortalığı toz duman eder, uçaktan adam indirmeyi bile dener, karakollarda karınca izi aramayı becerir. Başı o kadar kalabalıktır ki, çok şeyi unutmak zorunda kalır.

Küçük ödünler vererek cezalandırır. Böylece de öç alma duygusunu lüks bir biçimde yitirme tadına ulaşır. Yanlış anlaşılma lüksü de vardır.

Peter Ustinov'un biraz daha zekisi. Kibrit bile çakmak istemeyen iyi kalpli Neron. Tören adamı.

Zeytinyağlılar ve güllaç. Yalan söyler kimi zaman, ama sizin yalanlarınıza da her zaman sahip çıkar. Sözgelimi Nil kıyısında villa almışsın deseniz, inanır buna ve tartışmaya başlar: Hangi kıyısında, yanında ne var?

Kalem meraklısı. 1.234 kalemi vardır.

Bir dostu onu şöyle tanımlıyor: Soğan gibidir, tat ve vitamin yönünden çok iyi; ama yiyenin gözlerini yaşartır.

Bir sürü teyze ve bir anne arasında büyüdü. Bu yönüyle hâlâ ilkokul duyarlığı içinde de. Müsamereci yanını hep diri tuttu. Papyonunda 23 Nisan'a, pantolon askısında Lale devrine sağlam göndermeler var.

Kurtarıcı bir sinizm.

Kimseye kızamaz. Kimse de ona.

Ud çalar. Klasik Türk müziğinin ustasıdır. Ama Klasik Batı müziği hastasıdır da. Bu onun eleştirmen olarak en iyi açıklayıcısıdır. Sadece

kuşaklararası değil, sanatlararası dost.

Kötü sayılmayan niyetin sonucu: İyi sonuç!

Doğan Hızlan'ın bir getto'su, kendi kurduğu küçük bir köyü de var. Orada daha sinirli, daha sevecen, daha haklı, daha haksız, daha gerçekçi, daha gerçek dışı, daha Doğan Hızlan...

Yine de asıl Doğan Hızlan bu ikisinin ortalamasıdır. Hatta, geniş dünya, yaygın sanat ilişkilerinde, diyorum.

"Bu ikisinin" dedim, ne ikisi?

Şemsiyesini, Nil kıyısında (villası varmış ya) harmaniye olarak kullanıyor.

19 Haziran 1988

Necmettin Erbakan

Necmettin Erbakan'ı bir kere gördüm, iki üç dakika. Bir cenaze alayının içinde. Sanırım İsmet Paşa'nın cenazesiydi. Son derece üzgün görünmeye dikkat eden tören kalabalığı caddeden ağır ağır akarken, iriyarı bir adam kafasını kaldırımda birikmiş halka çevirerek bir bakış fırlattı.

Bir an sanki göz göze geldik. Ya da bana öyle geldi. Yumuşak, tören kırıcı girişimiyle de sanki biraz muzip, görünme tutkusuyla parlak, yine de biraz mat, adam arayan, zaferini şu anda kullanmamaya kararlı bu bakış bende kalmış. Bir özeti olmuş Erbakan'ın. Ben de ona o gözle bakmaya başladım. O kaldırımdakilere doğru kafa çevirişlerin cenaze alayının güzergâhı boyunca sık sık tekrarlandığı sanısındayım. Ne bileyim, ben kaldırımın bir noktasında ve bir iki dakika katıldım İsmet Paşa'nın toprağa götürülme olayına. Ama kaldırımdakilere atılan o ani bakış...

Erbakan'ın hiç de fenni olmayan bir sünnetçiye düşmüş gibi sağına sağına yürüyüşü de belki törendeki iğretiliğini yansıtmak isteyen gizli bir mizah gösterisiydi. Çünkü cenaze Anıtkabir'e doğru götürülmekteydi.

Dünyanın en barışçıl Müslümanı. Kaleci Cihat'ı bile görmezlikten gelir. Cihat kavramı onun için diyalogda fırsatçılık olarak vardır. O fırsatçılığı adamakıllı ileri götürmesini de anlıyorum. Ne de olsa cihat... Yalan söylemez, iyice abartır. Ama o da aynı kapıya çıkmıyor mu? Öfkeliyken bile yumuşak davranır. Bu özelliği, deccallaşmış türevi Turgut Özal'a bile yansımış...

Mühendis Ahi.

Fütüvveti, Poujade'cı yeni esnaf edebiyatının içinden geçirmek ister.

Perçemi serpuş yerini tutar.

Belindeki iki endaze saldırmaya bakmayın. Sermayeyi daha küçük parçalara ayırmaya yarayan eski bir cesaretin anısıdır o.

Cesurdur, güler yüzlüdür. Yirmi yaş dişlerinin (çıkmadı o dişler) boşluğunda bir çift mevlit şekeri varmış gibi dökülür ağzından sözcükler. Küçük, ama çok eski törenlerin gereklerini her gün, her dakika yerine getirir. Erken gelmiş ve geçersizleşmiş Humeyni. Bundan memnun da biraz.

Kişisel hayatı toplumsal hayatından daha temiz.

Mümtaz Soysal onu anladı. O da Doğu Perinçek'i, biraz. Mahpustan çıktıktan sonra, orada tanıştığı Doğu Perinçek'e, üst üste iki bayram, altışar kilo baklava yollamıştır. Aynı mahpus damında oturan Türkeş'e ise bayram tebrik kartı bile yollamadı belki.

Sürpriz, her zaman sürpriz yapabilir.

Dinsel uyarıyla esnaf duyarlığına, küçük ticarete dayanmak istedi. Ticaret Odaları Birliği Başkanı olarak bunun için çalıştı. Sanırım, ülkemiz için olduğu kadar, Ortadoğu'daki başka ülkeler için de yeni bir çıkıştı bu. Başlangıçta başarı da kazandı. 1969'da tek başına Meclis'e 50 kadar milletvekili soktu. Ancak Milli Selamet Partisi'ni anahtar parti olarak devindirirken fırsatçılığı çok fazla ileri götürerek ve küçük işlerle uğraşarak kamuoyunun gözündeki saygınlığını bir ölçüde yitirdi. Salt manevra Erbakan'ın karizmasını silikleştirdi. CHP koalisyonunda o kadar değil, ama özellikle 1. ve 2. Milliyetçi Cephe hükümetlerinde günoğlu bir kimlikle de göründü.

Bağımsızlık yanlısı, ama bunu anlatamadı. "Milli Görüş" sloganının ne olduğu tam anlaşılamadı. Sümerbank, ağır sanayi, gümüş motor sözleri de açıkta kaldı.

Keçeciler'in babası, Turgut Özal'ın annesi. Mehmet Yazar'ın uzak dayısı. Kenan Evren'in sanığı. Aklandığı halde kapalı duran bir partinin lideri.

Türkiye'deki en ilginç adamlardan biri Necmettin Erbakan. Gericiliği içinde güzel. Hoca!

Milli Selamet Partisi canavarlar doğurdu. Bakalım ANAP neler doğuracak?

Korkarım hocanın güzelliği bundan böyle bir işe yaramayacak.

Şemsiyesini yerine göre seccade ve hırka olarak kullanıyor. Kimi zaman da İslamda Kadın adlı yapıtındaki düşüncelerini geçerli kılmak için havlu olarak tutsun diye eşine fırlatıyor. Hem bakış fırlatıyor, hem şemsiye.

26 Haziran 1988

Necdet Evliyagil

Çankaya adlı kitaba baktım baktım. O güzel kâğıt, baskı özeni, cilt özgünlüğü... Bizde de artık böyle baskılar yapılıyor diye sevindim. Ajans Türk basımevinin bu ilk zaferi değil. Daha önce de böyle başarılar kazanmış, posta pulları deneyine girmiş, uluslararası yarışmalarda boy göstermişti. Böyle söylenirdi hep. Gerçi Çankaya'nın sayfa düzeninin pek bir albenisi yoktu, ama olsun kitap bir baskı harikası. Necdet Evliyagil'in Çankaya'sı Atatürk'ten Evren'e bütün Türkiye cumhurbaşkanlarının Çankaya Köşkü'ndeki yaşantılarını çok iyi seçilmiş fotoğraflarla bir araya getiriyor. Çankaya Köşkü'nün serüveni ortaya çıkıyor. Necdet Evliyagil'in yapıt boyunca uzayan metni de başka yazarlardan yapılmış gömme ya da ekleme yazılarla zenginleştirilmiş. Fotoğraflar çok canlı. Dalıp gidiyorsun içlerine.

Metni okumaktan birden caydım. Gözüm bibliyografya sayfasına gitti de ondan. Necdet Evliyagil kitabı hazırlarken 53 kaynaktan yararlanmış. Bunların 13'ü Ajans Türk yayını; onların 3'ü Necdet Evliyagil'in kendi yazdığı şeyler; onların 1'i de yine kendinin bir radyo sohbeti.

Bu bibliyografya kadar Necdet Evliyagil'i iyi özetleyen şey olamaz diyorum.

On dakikalık radyo söyleşisini kendi kitabında kaynakça olarak gösteren tek adam.

Bir de ödülleri var. Kendisi yazdırmış ödüllerini.

Şu ödülleri almış: 1972 Güney Kore Onur Belgesi;

Seul Şehri Fahri Hemşerilik Beratı ve Anahtarı;

1976, "Kanada Türk Yazarları Derneği" Behçet Kemal Plaketi;

Ankara Gazeteciler Cemiyeti Basın Şeref Belgesi;

Ankara Hastanesi Şeref Üyeliği;

1985 Yunus Emre Onur Belgesi.

Şu bibliyografya ve şu kendi ağzından ödüller örneği, bu örnekler bir adamı anlatmak yönünden ne kadar çarpıcı! Tanrım! diyorum, hayatta varlık içinde ne yoksulluklar var. Ben mi yanılıyorum yoksa? Yoksa az rastlanır bir naifliğin belirtisi mi söz konusu burada? Necdet Evliyagil kendisiyle dalga geçme ökeliğine mi ulaşmış? Öyle ya, kişi Kanada'daki dört Türk tarafından kurulmuş "Kanada Türk Yazarları Derneği"nin plaketini, son derece olağan Basın Şeref Belgesi'ni, hastane üyeliğini ödül sayıyorsa, burada başka incelikler de aramak gerekmez mi?

Sonra şeyi düşündüm, Necdet Evliyagil'in salt ticari amaçla ve canavarca Türk Tarih Kurumu'nu yıkmak için neler yaptığını. Ankara telefon rehberinin basımı konusundaki rekabeti ticari alanın dışına taşırmış, kitaplar yayımlamış, Parlamento'da dağıtmıştı. Bunları düşününce Evliyagil'in naifliğinden de caydım.

Caydım der demez de onun televizyondaki şiir söyleşileri geldi aklıma. Anımsıyorum, o söyleşiler üzerine bir yazı da yazmıştım o günlerde. Aruzu 32 dişinin tonal olanaklarıyla, heceyi kulak-burun-boğaz serüvenleriyle yorumlarken kendini an içinde yeniden yaratan Necdet Evliyagil, içerik yönünden savaşçı bir tutumu da hiçbir zaman elden bırakmıyor, sürekli olarak yeni şiiri aşağılamaya çalışıyordu.

Ajans Türk.

Bir de yutak olayı var, bunu unutmayayım.

Necdet Evliyagil'in şiiri için bir şey demiyorum. Desem, ne diyeceğim ki zaten, şair işte. Hem ben bu sayfalarda edebiyat eleştirisi yapmamaya kararlıyım.

Evet yutak olayı.

Melih Cevdet Anday'ın Edgar Allan Poe'dan Türkçeye çevirdiği "Annabel Lee" adlı şiiri dilimize oturmuş bir parçadır. Evliyagil o şiiri okurken "Annabel Lee" sözcüklerini öyle heceliyordu ki, sanki onların altına "şekerimm" sözcüğünü de koyuyordu: Şekerimm Annabel Lee! O

anda sanki iri bir dondurma kitlesini yutağına kaçırarak yeniden "Şekerimmm Annabel Lee!" diye inleyen; bu arada tıkanma tehlikesinin de lirizm sayılmasını rica eden bir Amerikalı görünümündeydi.

1926'da İstanbul'da doğdu. İÜ Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Yeni Sabah, Cumhuriyet, Dünya gazetelerinde çalıştı. Cumhuriyet'te hatırı sayılır bir eleman gibi kalmış aklımda. Birinci sayfada falan görünürdü. Daha sonra Ajans Türk basımevini kurdu. İş dünyasında yükselişi de onunla başladı. 1973-1977 arasında milletvekili.

Şimdi de öyle midir, bilmiyorum. Ajans Türk'ün Kızılay'daki görkemli binası bir siyasi pazarlıklar yurduydu. Milletvekili transferleri orada gerçekleştirildi. Necdet Evliyagil'in milletvekili oluşunun bu tür çalışmalarının bir ödülü sayılabileceği de söylenmiştir. Bir ara bakanlığı da söz konusu oldu.

Kimi kişi başarıyla temizlenir, kimisini de bozar başarı. Sanırım Necdet Evliyagil ikincilerden. Neden bu kadar benbenci oldu? Olmayabilirdi de. Sanırım onda en duyarlı yanı yine de sanat kökeninde aramak gerekir. Sonsuz kültürsüz oluşu; sanat dünyasında, içeride ve dışarıda, olanı biteni baştan beri izlememe inadı; onda düşünceye, yeni devinimlere karşı bir tavır yarattı. Siyasal tutum da o tavır içinde belirlendi.

Olduğu gibi görünmeyi bir fantezi, dönüşsüz bir yalan haline getirdi. Sonra da olmadığı gibi görünmenin gizlerini bir bir yakalamaya başladı.

Şemsiyesi sustalı.

3 Temmuz 1988

M. Şevket Eygi

1952'de Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne ilginç bir öğrenci geldi. Galatasaray Lisesi'nde parasız yatılı olarak okumuştu, dünyadaki basın olaylarını herkesten daha çok biliyordu, dünyanın hemen her yerinde (Tunus, Jamaika, Nijerya) Müslümanlarla mektuplaşıyordu. Klasik "gerici" tipin bütün öğelerini taşıdığı halde, bir yerde ona hiç benzemeyen bir yanı da vardı. İnancı sağlam bilgiyle, somut verilerle pekiştirmek istiyordu sanki.

Fakülte'de ve Ankara'da ilericilik-gericilik kavgasının simgelerinden biri oldu. Hariciye Bölümü'nü bitirdi. Dışişleri Bakanlığı'nın açtığı sınavı kazandı. Ama sonradan gidip o bakanlıktaki evrakını geri aldı. Diyanet İşleri Başkanlığı'na girdi memur olarak. Öğrencilik yıllarında da Fransız Kültür Merkezi'nde sekreter olarak çalışmıştı.

1950 yıllarının Müslüman çıkarmasında böyle inanılmadık olaylar da vardı. M. Şevket Eygi bu olayların parıltılı prototipidir.

Eşref Edip'in Sebilü'r-Reşad'ı her şeyiyle ona devretmek istediği söylenirdi. Eygi kabul etmemiş. Onun için önemli olan yeni çıkışlar içinde olmakmış.

Diyanet İşleri'nde çalıştığı yıllarda İslam dergisini yönetti. Aylık dergiye o günlerin ölçülerine göre büyük tiraj kazandırdı. Ama 27 Mayıs Devrimi'yle İslam yayımına son verecek, M. Şevket Eygi de bir süre sonra Diyanet İşleri'nden ayrılacaktı.

İstanbul'a gitti. Haftalık Yeni İstiklâl gazetesinin yöneticisi, daha sonra da sahibi oldu.

Necip Fazıl'ın genç dostlarını besleme çantası görme gibi bir bebeklik hastalığı vardı. Sözgelimi Sezai Karakoç'un burslarına, Maliye Müfettiş Yardımcısı'yken de yevmiyelerine tatlı bir biçimde el koyardı. Bir gün tepeden inme bir kararla M. Şevket Eygi'ye de Çile'nin yeni baskısını sattı. Böylece Bedir Yayınevi kurulmuş oldu.

M. Şevket Eygi Cağaloğlu'nda Yeşilay Cemiyeti'nin olduğu binada; Nijeryalılar geliyor, entarili ve beyaz... Yani entariler beyaz.

Bugün gazetesini kurdu. Daha sonra Babıâli'de Sabah'ı satın aldı. Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde gülsuyu kokulu çıkardı o gazeteler. Gerçekten gülsuyu. Tekniğini mi bulmuştu?

1969'da hacca gitti, dönemedi. Çünkü açılan davalar bir noktaya gelmişti. Ardından 12 Mart... İki gazetesi de Nihat Erim hükümetince kapatıldı.

Karşılaştıkça konuşurduk. Yazılarında o kadar katı ve sekter olan bu adamın kişisel söyleşi sırasında nasıl o kadar yumuşak olduğunu açıklayamamışımdır. Nerelidir bilmem. Çorumlu bir yüzü var. Yok, Çankırılı. Mülkiye yıllarında da bir dergi çıkaracaklardı Sezai Karakoç'la. Derginin ilk sayısı çıktı. Ve çıkaranlarca yok sayıldı. Daha doğrusu yok edildi. Böyle anımsıyorum.

Suudi Arabistan Kralı onu orada yeniden evlendirmiş. Kanada'da dergi çıkarmış. Altı yaşında, daha okula gitmezken iki çocuk dergisine aboneymiş. Bir adam katırıyla gelir, o iki dergiyi (Çocuk ve Yavrutürk) eve bırakırmış. Eygi, dergilerdeki yazıları annesine okuturmuş... Söylentiler karizma kazandırdı M. Şevket Eygi'ye.

Gösterişsizliği takt olarak kullandı.

Sezai Karakoç'un Babıâli'de Sabah'ta sütunu vardı. Gazeteyi M. Şevket Eygi satın aldığı gün oradan ayrıldı. Birbirini sevdiğini bildiğim bu iki arkadaşın arasında ne geçmişti? İkisi de anlatmaz.

Günümüzde Müslüman deviniminin iki ucu var: Geleneksel Sünni birikim; radikal ve reformcu yönelim. Birincideki süreklilik öğesi (Asrı Saadet'e kadar uzanır), ikincideki İran dönüşümü ve Arap şiddet bunalımıyla beslenen dinamizm... Eygi birinci gruptan. Ona göre İslam partiler üstü konumda olmalıdır, daha geniş anlamda siyasa üstü... Düzenle devleti birbirinden ayırıyor. İhtilalci değil. İran devrimini önemli buluyor, ama Türkiye ile İran arasında koşutluk olmadığı kanısında.

Türk-İslam sentezi? Eygi'nin bu kavramı boş laf olarak gördüğü sezinleniyor yazılarında, konuşmalarında.

ANAP? Bir araç. Keçeciler'i çok seviyor.

Çetin Özek, 100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar adlı yapıtının bir yerinde Türkiye'de "dinci gericiler"le "burjuva gericiler"in ilişkilerini anlatırken Eygi'nin Bugün ve Babıâli'de Sabah'ının emperyalizme yatkın bir dinci görüşün organları olduğunu vurgulamıştı (1968).

Yirmi yıl sonra aynı kanı geçerli mi?

Şemsiyesi kötü havalarda açılmaz.

10 Temmuz 1988

Cihat Burak

Akademi çıkışlı ressamlar kendi aralarında kavga gürültü içindedirler. Ama dışarıdan bir sanatçı belirdi mi ona karşı bir dışlama tavrıyla birleşiverirler. Sanırım Cihat Burak bugün Akademililerin en çekemedikleri adların başında geliyor. Ama o mücadele etmez. Kimseyle yarışmaz. Yalnızlık duygusundan güven hisarları yaratmıştır. Aradığı başarı değil, resim yapmak da değil, kendini nasılsa içine düşmüş gördüğü bir yaşama biçimini sürdürme.

Krepen Pasajı’nda bir adam. Rakısını yudumlayarak tomar tomar gazete okuyor. Önünde bir tabak mantı. Pasajdan akan laterna sesi. Ve bir lenger sigara izmariti.

Aşırı modern Osmanlı. Lenfatik ve az konuşan Evliya Çelebi.

İstanbullu ve perili. Pantagruel’den İncili Çavuş çıkarır. Dolmabahçe Sarayı’ndan da Kurtuluş Savaşı gazileri...

Kedili adam. Kedici... Yüzünü kedilere tırmalatmıştır. Sevdiği kadınlara “minnoş” diye seslenmekten haz duyar. Hayatımıza düşü, düşlemi, “fantastik”i bir şey beklemeden, ama ısrarla soktu. Şair karşılığını aradım, bulamadım. Biraz Asaf Halet Çelebi, belki... Ama Çelebi özgünlüğünü ekinsizlikten alır. Cihat Burak öyle değil; kendi alanını besleyen hemen her şeyi incelemiş, her yana yayılabilen bir yapı kurmuş; duyarlığımızın bir yanını alıp dünyaya dalışlar yapmıştır. Eyüp Sultan resmini düşünün. Orada da bir kedi var. Her şeyin kedisini yapar Cihat Burak. Kedi olarak herkesi... Kedi olarak yapamayacağı tek kişi Turgut Özal’dır, diyorum.

Beyoğlu’nun yozlaşmasına dayanamadı. Kadıköy’deki evine kapandı.

Osmanlı derken modern sözcüğünün üstüne iyice bastım. Gerçekten Osmanlı, ama hiçbir biçimde alaturka değil. Buna karşın alafranga kavramını da kendisi için ceza ve dışlanma olarak görüyor. Cinler, periler, dev anası Afroditler, saz heyetleri, askerler onu mistisizme değil, bir çeşit somut naifliğe götürdü. İçtenlik anlamında naif. Çünkü kendisi gerçek bir ressam. Figürü son derece güçlü.

Galatasaray Lisesi'nde gündüzlü olarak okumuş. Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü bitirmiş. Birçok kamu kurumunda (Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü; Tekel; Edremit Hastanesi; İst. Bayındırlık Müdürlüğü...) mimar olarak çalışmış. Mimar ama, Sultanahmet Camii'ne her zaman ressam olarak bakmıştır.

Cihat Burak'ın bir de müteahhit ve serbest mimar olarak çalıştığı birkaç yıl var. Asıl o yıllarını merak ederim. Sözgelimi müteahhit olarak... Herhalde önce ek bölümlerini yapıyordu binaların. İhaleye giren bir Cihat Burak.

Sürekli monolog içinde. Mırıldanarak düzeni aksatır. Biri konusundaki düşüncesini mi sordunuz, pek karşılık vermez. Yine de kişi hakkında, sormadan önceki düşünceniz biraz değişmiştir. Yeni bir soruyla sorunuzu küçültmüştür.

Bu arada Cihat Burak'ın günümüzün en iyi öykücülerinden biri olduğunu da belirtelim. Yazıda, değişen hayat değerlerinden, yozlaşan İstanbul'dan kaçıyor, eski günlere sığınıyor. Resimde ise güncel olayı sevencenlikle kucaklıyor. İkisi de Cihat Burak. Yine de şöyle bir ayrım yapabiliriz: Yazıda daha çok düşüncesi, resimde tam kendisi var.

Cihat Burak'ı yadsıyan olabilir. Ama kimse kayıtsız kalamaz ona. Dipteki suret gereksinimini, güzel yazıyı, Nasrettin Hoca'yı, lirizmin tatlı dili de olabileceğini gösterdi bize.

Gümrükçü Rousseau'ya benzetenler var onu. Bence var bir benzerlik, ikisi de gümrük ve tekelde çalışmış. Rousseau'da an önemli. Susmuş, kapanmış bir an: Fotoğrafın "es" ânı. Cihat Burak'ta ise an içinde bütün bir geçmiş önümüze yeniden yaşanacak anılar gibi, ütopya gibi konulur.

Siyasete hiç yaklaşmadı. Resmi en çok kendine benzeyen ressam. Bu yanıyla şiirdeki Behçet Necatigil'i anımsatıyor. Yaptığı işi baştan sona üstlenir. Yıllar önce Nuri İyem, bir arkadaşın evinde bir zamanlar soyut resme yönelişini üzerindeki siyasal baskıların bir sonucu olarak göstermek istemişti. Yani baskılar sonucu istemediği bir alana sürüklenmiş. Oysa soyut çalışmalarında da büyüktü İyem. Cihat Burak'ta hiçbir zaman böyle bir

açıklama olamaz. Hangi koşulda olursa olsun ödün vermez. En sevmediği şey de polemiktir. Paris'te ödülü var, kimseye söylemez.

Fantastik, ama karanlık değil. Âmak-ı Hayal'e gülümseme. Yedi Âlimler öyküsüne görsellik kazandırdı.

Duvargeçen'imiz oldu.

Ferruh Doğan onda XIX. yüzyıl karikatüristlerinin işlevini de buluyor.

Niçin mi kedi? Polis kedisi olmaz.

Yan sokaktaki içkievinden çıktı, bir dostunun dediği gibi, gidip Galata Kulesi'ne dayandı ve sırtını kuleyle kaşıdı uzun uzun.

Şemsiyesini koca bir saksıya dikmiş...

17 Temmuz 1988

Mehmet Ali Aybar İçin Yeniden Yazılması Gereken Bir Yazı

“Kalın sosyalist” dedi bir dostu onun için. Taktikleri yok. Taktikleri küçük görür; genel olarak sömürüye karşı; işçi sınıfı edebiyatını iyi biliyor; hedef kesin. Bir hayat biçimini stratejiye dönüştürmüş. Yolları, ayrıntıları başkalarına bırakmış sanki.

Soylu. İki anlamda da. İkisi de uygun düşmüş.

François Mitterrand’ın oturduğu ev 800 metrekareymiş. Bu açıdan eleştirilmiştir. Aybar’ın Ankara’daki parti genel merkezinde özel tuvaleti olduğu söylenir. Yolculuklarda evlere konuk olmaktan sıkılmış, en iyi otellerde kalmayı seçmiştir. Gerçekten aristokrat büyümüş biri. Aristokrat, evet; ama sosyalizmi gerçek anlamda seçmiş ve kendini ona adamış biri de. Şövalye. Hiçbir yerden buyruk almadı. Boyun eğmedi. Cesaretinden, içtenliğinden gelen bir dokunulmazlığı var ki yanında cumhurbaşkanları, başbakanlar, başka liderler, yazar çizerler kaç para!

1968’de Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde konuşma yaparken baskın düzenlendi. Taş yağmuru altında Aybar görüntüsü. Kımıldamadan durmuştur orada. Bunu düşünürken aklım kısa bir süre önce TV’den de izlediğimiz başka bir görüntüye gidiyor. Son suikast girişiminde Turgut Özal’ın çocukça, nedense rahat, iyi profesyonelce, havale ederek, rica çekerek, bir rolün gereğini yerine getirirkenmiş gibi güvensiz bakışlarla, yüreği ağzında, masanın altına girme olayıyla o görüntü arasında ne büyük farklar var! Nitelik değil, öz farkı.

İnönüler’le tartılır.

Bıyıklarında ve sesinde arena heybeti.

Daha temizi yok.

Glasnostu daha Çekoslovakya olayında gördü.

Türkiye İşçi Partisi’nin bugünkü özleminden söz edilebilirse, odur. Günündeki özlemi hem o, hem de Boran-Aren. Elbet, daha çok o. Bir Nâzım ışığını da her zaman taşıdı.

Çıkarsızlığı koskoca Türkiye’yi arındırmaya yeter.

Realist ve materyalist.

En hoşgörülü adam. Ama kendi evinde öyle değil. Partide eleştiri getiren bir üyeyi koltuğuyla birlikte kaldırtıp sokağa attırmış. Yönetimde despot ve sivri olduğu söylenir.

Bugün seksen yaşında. Lekesiz adam.

Özgüveni tam. Şöyle dedi Sosyalist Parti toplantısında: “Beni hem yaşıyor, hem yaşamıyor kabul edin.” O partinin toplantısında 5 bin insanı bir arada görünce mutlu oldu. Mehmet Ali Aybar Türk sosyalizminin ortak kurucularındandır. Fraksiyonların üstünde.

Bebek’te oturur. Evinin duvarları paşa resimlerinden görünmez. Eski milli atlet, kışın bile koşar. Bir kahve içişi var ki...

Adamda bereket var, karizması girizma gibi.

En hızlı döneminde bile demokrat aydın niteliğini yitirmedi. Kusuru da, erdemi de burada. Sol liderler için kolay bozulamaz bir ölçüt olarak kendi deneyini getirdi. Ancak demokrat aydın gerçeğinin soldaki liderde sorun yarattığını da belirtmek zorundayız. Yine Aybar’ın baştan sona tutarlı bir çizgi üzerinde devindiğini de teslim etmek gerekir.

Jestleri oldu. Cesaret adamı.

Devletler Hukuku doçentiyken de, Hür ve Zincirli Hürriyet gazetelerini çıkarırken de, ABD ile ikili anlaşmalara karşı çıkarken de, hükümete ve cumhurbaşkanına hakaretten 4 yıl hüküm yerken de, Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı’yken de, İstanbul milletvekiliyken de, uluslararası Russell Mahkemesi yargıcıyken de, TİP’ten ayrılıp Sosyalist Parti’yi kurduğu zaman da, DİSK davası avukatı olarak da, Aybar hep aynı doğrultuda oldu.

Solun iki duayeninden biri bugün. Türkiye’deki duayen.

Bıyıklarında ne var? Kollarını göğüs üstünde bağlamış işçi mesajı. Maraba düşü. Öğrenci güveni.

Uzun koştu. Uzun koşunun bir aşamasında haksız olduğuna karar verdiler. Yüksünmedi. Çabasını sürdürdü. Öyle temizdi ki, dostun kurşunu değmedi ona. Bir an bile yara almadı. Bugün bir mitostur.

Şemsiyesi Nuh’un gemisi gibi dopdolu. Düzensiz sularda çalkanıp durur.

24 Temmuz 1988

Cemal Madanoğlu

27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi'nde ne yeni, ne çarpıcı yüzler vardı! Kimi zaman gruplar halinde bir arada, kimi zaman tek tek gündeme gelen bu yüzlerin bugün büyük bir bölüğü unutulmuş durumda. Ama aralarında birtakım değerlerin simgeleri olmuş, adları bir şeylerle özdeşleşmiş, bildiri değeri kazanmış kimseler de var. Gelecekte? Gelecekte de anılıp duracak olanlar, bugün için daha çok şunlar gibi: Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Alparslan Türkeş, Ahmet Yıldız. Ayrıca belki, Osman Köksal, Sami Küçük, Orhan Kabibay...

Cemal Gürsel, biliyoruz, "Aga"dır. Binlerce yıllık askerlik tarihini ve eri de içeren bir paşa. Ancak son yıllardaki rahatsızlığı ve sorunlardan kopuk oluşu Gürsel'in toparlayıcı karizmasını bozdu. Ölürken zaten diri değildi Gürsel. Türkeş belli bir kişisel ve siyasal konumu hazırlamak için ustaca ve günoğlu biçimde yer tutmuş o günlerde. Daha sonra Türkiye büyük çalkantısında oynayacağı olumsuz rolün tutamaklarını orada kotarmış. Ahmet Yıldız ise tam tersine, ülkenin maddi ve toplumsal isterlerini daha baştan ayrımsamış, özgürlüğün maddi değerini, kullanma değerini savunmuş.

Madanoğlu? Madanoğlu'nda Cemal Gürsel de, Osman Köksal da, Ahmet Yıldız da var. Eski subay yeni subayla iç içe onda. O günlerdeki konumu ve rolü ile daha sonraki hayat serüvenini bir arada düşünürsek 27 Mayıs odur diyorum. Hiç değilse, en çok odur. 27 Mayıs'ın doğrultusu, bugün için, bugünkü gözle bir doğrultusu varsa, karşımıza hemen Madanoğlu'nun yüzü çıkar. Zaman içinde bir doğrultu bu. Yoksa Madanoğlu da hatta Ahmet Yıldız da Komite günlerinde her şeyin farkında değillerdi. Sözgelimi, Milli Güvenlik Kurulu İç Hizmet Talimatı'nın 27 Mayıs Anayasası'na geçirilmiş biçimidir. Madanoğlu da, Ahmet Yıldız da bunu çok geç anladılar. Bir bakıma iş işten geçtikten sonra. Madanoğlu bu gerçeği daha sonra ayrımsamış ve şöyle demiştir: "Bugünkü bilincimle 27 Mayıs'ı yapmam. Bırakırım millet kendi işini kendi yapsın."

Subayda, bir son noktaya gelmedikçe, eleştiri duygusu yoktur. Öyle bir koşulda yetişmiştir. Bunun sonucu, özeleştiri duygusuna da daha az rastlanır

onda. Ama bir başka gerçek de var, içten özeleştiriyi de yine bazı asker kökenli kişilerde buluyoruz. Bu kişilerin başında Madanoğlu gelir. Alın, ikinci cildinin basılması önlenmiş, bu yüzden de sadece 1911-1938 yılları arasındaki dönemi ele almış Anılar kitabını, bunu göreceksiniz.

Babasının, büyük bir yanlışlık ve çelişki sonucu 150'likler listesine sokulması, Madanoğlu'ndaki özeleştiri duygusunu beslemiş midir diye düşündüm.

Sonra, 1960'ın Ankara kumandanı, gençlik yıllarında, Urfa'da jandarma subayı olarak gözümün önüne geliyor. Çölde kahvemina içiyor. Deli Ruhi ile birlikte vali tartaklıyor. Bir tek rakı istiyor garsondan. Ama otuz kez... Madanoğlu Sason'da. Madanoğlu Diyarbakır'da bir barda içerken cezaevine düşüyor. (Daha sonra sicil dosyasını ele geçirip ceza belgesini yok edecek.)

Türk Mezarı'nı kuruyor.

Bugün 81 yaşında. 1907 Eşme doğumlu.

Jest adamı. Tabii senatörlüğü kabul etmedi. Öz Türkçeci oldu, son derece anlaşılmaz bir dille tekellüm etti. Yalın asker, tam bilmiyordu öz Türkçe sözcükleri.

1964'te toplumdaki saygınlığına güvenerek İstanbul'dan bağımsız olarak milletvekili seçimlerine katıldı. Kazanamadı. Ama bir yıl sonra Cumhurbaşkanlığı kontenjan adayı olarak Parlamento'ya girdi. 12 Mart'tan sonra 1972'de, ordu içinde gizli örgüt kurduğu savıyla yargılandı. Aklandı.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra söylence değeri kazanmış bir iki subaydan biri oldu. Dört yıldızlıyken beş yıldızlı olanlardan değil. Gerçek aydın. Çıkarsızlığın kumandanı. Üniversitedeki karşılığı Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'dur.

Doğu söylencelerinde trajik duygusunun hemen yanında ince bir mizah duygusu da yer alır. Madanoğlu'nun, köpeği Cancan'la birlikte Ankara caddelerini dolanarak demeçler verdiği günleri anımsıyorum. Bir masal kahramanıydı da...

Bugün Türk subayının ütopyasında onun yüzü de seçiliyor.

Net adam. Her işe bodoslamadan girer.

Yörük çocuğu.

Şemsiyesiyle Roma valilerine hadlerini bildirir.

31 Temmuz 1988

Adnan Kahveci

Ders çalışır gibi tartışıyor. Acımasızlığı da ders çalışır gibi. Türkiye'de toplumsal ütopyanın sıfır noktasında gerine gerine var olmuş natüralist zekâ.

"Sosyal haklara toplumun en önemli unsuru olarak bakmıyoruz" derken, bu hakların kendileri için hiç önemli olmadığını vurgulayacak kadar cesur, açık ve tok sözlü. Yalanı daha çok gümrükte söyler.

ANAP'ta apayrı bir konumu var. Çok yetkili. Ayrıca iyice bağımsız çalışma olanakları var gibi. Prensler arasında da özel bir durum yaratmış. Biraz da kendi yapısından, yetişme koşullarından doğuyor bu. Karşı takım taraftarlarınca beğenilmeyi temel tutku haline getirmiş bir sporcu gibi. Basınla, solcularla, başka partilerle, genellikle aydın takımıyla kurduğu iyi ilişkileri buna bağlayabilir miyiz? Ya da görevi gereği kurduğu bu ilişkiler onda böyle bir duygu yaratmış olamaz mı? Patron hariç, kişisel planda, kendi takımının üyelerini hiç de değerli bulmuyor. Patrona ise bir bakıma çocukça bağlı. Yine de gereğinde bir başka partide rahatça ve birdenbire yer alır sanki. Evet, tribün için, özellikle de karşı takım için oynayan sporcu. Ayrıca şöyle demek istiyor sanki: "Beni birileriyle bir tutmayın. Ben başkayım." Kendine sonsuz güven duygusu Adnan Kahveci'yi hep uç noktalarda dolaşmaya itiyor. Bıçak sırtı yürüyor. Akılsız mı, en akıllı mı, belli değil.

O güven duygusunda toplumsal bir köken arayabilir miyiz? Yarın, hiç yoksa öbür gün, ANAP'lıların hepsi unutulacak. Özal ile birkaç kişi dışında hemen hepsi toplumumuzda "arızi" kişilerdir çünkü. Prototipler kalacak belki. Kahveci de bunlardan.

Neyin prototipi?

Adnan Kahveci, bir arkadaşın dediği gibi, "Kapitalizmin son yıllarda sağladığına inandığı ideolojik üstünlükten kaynaklanan bir güven duygusu içinde." Solcularla tartışmaktan, daha doğrusu tartışabilir olmaktan hoşlanıyor. Biraz mürekkep yalamış sağcılarda oldum bittim bu özlem vardır. Kahveci de öyle. Çünkü böylece bilgileri de ortaya çıkmış oluyor.

Zekâsının verimleri de. Kendini kanıtlama olanağına kavuşuyor. Aşağılarda bir yerlerde duran bir duyguya yer değiştirtiyor.

Kanıtlama dedim de...

Kısa konuşmada usta. Uzunda ise boş ve bıktırıcı. Ayrıntıya gittikçe ortaya çıkan gedikleri kapaması kolay değil. İnsan her şeyi bilebilir mi? Kahveci'de böyle bir sav var, her şeyi bildiğini gösterecek. Her soru için önceden hazırlanmış yanıtları var. Ama ayrıntıda o yanıtlar bitiyor. Bu kez, biraz daha kaba bir Kahveci karşısındasınızdır. Ayrı bir şiveyle konuşmaya başlamıştır.

Yine de, hiç bilmediği alanlara uzanmak istemez. Bir anda sorunu başka noktaya kaydırmayı ustalıkla (ustalık sayılırsa) becerir. Sözgelimi 141 tartışılıyor, hemen başlar köylü sorununu anlatmaya. Hemen çıkış yapar: Nâzım'ın kemiklerini Türkiye'ye o getirecektir...

Namaza dururken eski oto satan ilginç bir adam.

Risk. Risk var Adnan Kahveci'de. Uçlarla dolanırken kendini hep riske atar. En sevimli yanı burada. Bilimsel çılgınlığı ve cahil şairliği buradan geliyor.

1949'da doğmuş. Trabzon'un Yılmazlar Köyü'nden, Missouri gemisinin İstanbul'a, Boğaziçi'ne demir attığı yıllar. Ne tuhaf, Adnan Kahveci yükseköğrenimini de ABD'de Missouri Üniversitesi'nde yapacak. Bununla herhangi bir ilişki kuruyor değilim. Hele kişisel bir ilişki hiç değil. Yine de ilginç bir rastlantı var burada. Sorunu daha geniş bir çember içinde alarak şöyle diyebiliriz: William James pragmatizmini Anadolu'da bin yıllarca önce kullanmış bakır madenlerine vura vura yapaylığın başyapıtını (daha doğrusu başdanışman ve devlet bakanı yapıtını) denemek istiyor.

Biliyor: papağan tek tuşlu bir bilgisayardır. Bilmiyor: bilgisayar çok tuşlu bir papağandır.

Bilmiyor: günümüzde, Türkiye'de toplumsal sorunu bu kadar aşağılayan politikacının yeri olmaması gerektiğini. Konuşmasını, yazmasını bilen biri

olduğu, ne dediğinin farkında olan biri olduğu halde bunu bilmiyor. Bu yüzden de çok kişi onu tuzakçı görmekte.

Sömürünün tekniğini yakalamış biri olarak anılıyor. İçişleri teknik müşaviriyken nelerle uğraştığını ben hep merak ederim.

Yine de ilginç bir adam karşısındasınız.

Şımarmadı, şımarıklığı öğrencilik yıllarındaki şımarıklığının uzantısıdır. O kadarına da hakkı var. Öke öğrenci.

Demagog karşılığı halk avcısı deyimi önerilmişti. Adnan Kahveci çok daha ince bir planda.

Aydın avcısıdır o.

Daha doğrusu, okumuş adam avcısı. Görev olarak mı, işlev olarak mı, bilinmez.

Şemsiyesini bungalov olarak kullanır.

7 Ağustos 1988

Ferit İlsever

İnsan güzelliği nedir diye düşündüm. Nasıl bir şeydir? Sonra şöyle dedim: Hepsi de mühendis olan günümüz parti liderlerinden hangisiyle bir masada oturup yemek yemek istersiniz? Hiç tartışmasız: Ferit İlsever! Daha sonra İnönü. Öbürleri daha sonra.

Az konuşan ‘68’li.

Bence Türkiye’deki ‘68’lilerin ayrı bir durumu var. Başka ülkelerde ‘68’liler işlevlerinin gereklerini yerine getirdiler ve yana çekildiler. Bizde ise ‘68’linin gizilgücü (potansiyel) yeterince kullanılmış ve yitmiş değil. Güvenilebilir kuşak, bugün de bu kuşak. Başka türlü anlatırsak, sözünü tam söyleyebilecek kuşak. Geç kalmanın mı, ülkemiz koşullarına göre erken boy göstermenin mi, her neyse, neyin nesiyse, bir başka erdemi ve şansı var bu kuşağın. Ferit İlsever bu yanıyla günümüzün olduğu kadar geleceğin insan tipinin de profilini çiziyor.

Sükûnetle kumaş biçer. Bütün çocuklara her sabah umut ve süt yollamak isteyen çocuk. 12 Mart’ta ve 12 Eylül’de içerideydi. 27 Mayıs’ta henüz on üç, on dört yaşında.

Tam İstanbullu. İlkokulu Fener’de okumuş. Daha sonra Tünel semti, semti değil de kavşak noktası. Bu iki yer nasıl da açıklıyor onun tavrını! Tünel, özellikle Tünel, Kasımpaşa, Tophane, Beyoğlu semtlerinin ve bütün karşı yakaların kesişme noktasıdır. Kanatları fraksiyonların üstünde bir yerde açmış İlsever’in (Akkuş, akçakuş) bugünkü siyasal konumunu ne güzel ortaya koyuyor! İstanbul’u bütün yönleriyle, kokularıyla, acılarıyla, tatlarıyla solumuş, yaşamış... Fener de İstanbul’u daha İstanbul eden, ötelerden var eden bir yer.

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında derinden etkilendiği bir iki olay var. İlkokulda Fener’de, Karadenizli bazı arkadaşlarının kışkırtmasıyla kendilerinden 3-5 yaş büyük Yahudi, Rum çocuklarını dövmeye kalkarlarmış. Bir av, bir cihat duygusu içinde. Çok ağır bir acı olarak kalmış bu onda. Bereket, ortaokul yıllarında, Tünel’de, 6-7 Eylül Olayları sırasında, evlerine sığınan Yahudi ve Rum komşuları saklamanın,

korumanın insansal “kıvancı”nı unutamıyor. Bir arınma olanağı yaratmış bu olay Ferit İlsever’de.

İlsever gençlik günlerinde gerçek anlamda yaşadığını duyumsadığı yılları şöyle anlatmıştır bir yerde: “İTÜ’deki (İstanbul Teknik Üniversitesi) altı yıllık öğrenciliğimin son dört yılı (1966-1969) önemli benim için; yani güzel İstanbulumuzun daha da güzelleştiği ve yazgısının yeni boyutlar kazandığı yıllar...”

Zayıf yanları nelerdir, bunlar daha ortaya çıkmış değil. Ama şurası kesin: Boş yok! Siyaset alanında tek kusuru sivrilme tutkusu taşıyor olmaması. Bugün için ve kendi koşulları içinde bir erdem olarak görüyorum ben bunu. Bir değil, üç değil, yüz tane adayı vardır Sosyalist Parti genel başkanlığının. Ferit İlsever bunlardan biri, üstüne basarak söyleyeyim, “ayrıca, birincilerinden biri.”

1946 doğumlu. Yüksek makine mühendisi. Sosyalist düşünceyle İstanbul Teknik Üniversitesi’ndeki öğrencilik yıllarında tanıştı. FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) üyesi, bu kulüpler ad değiştirdikten sonra da Dev-Genç üyesi. İşçi-Köylü gazetesinde, Proleter Devrimci Aydınlık ve Halkın Sesi dergilerinde çalıştı. TİKP (Türkiye İşçi Köylü Partisi) Ankara İl Başkanı olarak gördüğümüz Ferit İlsever bir süre 2000’e Doğru’nun yazı işleri yönetmenliğini de üstlendi; ardından Sosyalist Parti kuruluş çalışmalarına katıldı ve bu partinin genel başkanlığına getirildi (1988).

Devrimciler arasında prototip sayılmaz. Çok sakin. Ama kadife altında demir yumruğun gerçeğini de ayıramayız ondan.

Hasan Yalçın şöyle diyor: “Yanlışlar karşısında, bunlar büyük bile olsa, öfkelendiği pek olmaz. Telaşsızdır. Otobüse bile son saniyede biner, aracın kaçma olasılığı yokmuş gibi davranır. Hiçbir zaman da kaçırmamıştır otobüsü.”

Sözlüğünde sert ve kırıcı laflar yok.

Karşıtları tarafında da sevilen adam.

Yine Hasan Yalçın'ın sözleri: "Eleştirilmesi hem zor, hem kolay olan biri. Durumdaki olağanüstülük bile çalışma hızını fazla etkilemez. Eleştirilecek yanı pek yoktur. Ayrıca, eleştiriye öğrenci bir tavırla, hoşgörü içinde yanaşır."

Geleceğin adamı, kafayla deviniyor, bedenle ya da başka bir beden parçasıyla değil.

Bütün liderler bugün partilerine benziyorlar. O da kendi partisine en çok.

Büyük bir düşünür, gerçek bir politika liderinde üç öğe görür: Sıcak hırs, sorumluluk üstlenme, serin gözlem.

İlsever'de son ikisi var da, hırsı da serin mi ne...

Geleceğin adamı olduğu için belki de böyle.

Sürpriz tanımayan adam. Her tür gelişme olağandır onun için.

Güven odağı.

"Ağır kanlı devrimci."

Şemsiyesi bir yeşil çadır(lar).

14 Ağustos 1988

Ziyaü'l-Hak

Beş altı yıl önce bir ansiklopedinin ek cildini hazırlayan ekip içinde çalışıyordum. O arada çeşitli ülkelerde olan biteni ayrıntılı biçimde aktaran yıllıkların birinde okuduğum bir olayı unutamam. Tüylerim ürpermişti. Simgesel bir olay oldu benim için. Öyle ki "Zulümler" adlı şiir çalışmama onu temel alarak başlamış, dünyanın başka ülkelerinde eşdeğerini aramıştım. Pakistan'da Ziyaü'l-Hak rejimini imge olarak ele getiren bir olay; hoparlörler olayı.

İslamabad'da cadde ortasında insanlara işkence ediliyor. Öyle bir hoparlör düzeni kurulmuş ki, kırbaçlanan kişilerin acı çığlıkları yalnız orada değil, başka caddelerde de; on, belki on beş kilometre öteden de işitiliyor. Birbirine bağlanan hoparlörlerle bu çığlıklar kentin en uzak semtlerinde oturan halk kesimlerine sindirici bir önlem kıvamıyla yansıtılıyor. İnanılmaz, şaşırtıcı bir dünya zulmü, korkunç bir devlet terörü çıkıyor ortaya. Allahına yan bakan şeriatçı ancak bilim-kurgu yapıtlarında, teknik masallarda rastlanabilen bir düzenek kurdurmuş ve zulüm ortalamasında İbn Alkame'yi bile geçmişti.

Dün, saat kaçtaydı, trajik, ama doğal, beklenen sonunu öğrendim televizyon haberlerinden. Ne tuhaf, Ziyaü'l-Hak'ın ölümünü bütün dünyanın öğrenmesini istedim. İlk olarak en yakın arkadaşıma telefon ettim, evde yokmuş, kızı çıktı; çocuğa söz ettim onun ölümünden. Bu şeyi gösterir. Ziyaü'l-Hak'ın aynı zamanda bir Türkiye sorunu olduğunu ve üzerimizdeki olumsuz ağırlığını... Herkesin öğrenmesini istedim. Sevinç miydi? Değil sevinç. Ama bir kurtuluş duygusu, kapının aralanması, bir Ortadoğu Rönesans ezgisi...

Sonra ikinci imge: Ziyaü'l-Hak'ın bindiği uçağın havada patlayarak darmadağın biçimde bin bir noktaya saçılması, açıklanamaz sesler içinde yok olması.. O andaki ses!.. Milyonlarca hoparlör, milyonlarca kırbaç. Buttolar, Benazirler, suç ve işkence girişimleri, armağanlar, hiçbir şey çıkaramaz o sesi. Bir milyon hoparlör patladı. O anda ne düşündü, onu merak ediyorum.

Sevinç değil. O yaşarken, mümkün bir ölümünden, daha doğrusu öldürülmesinden haz duyabilirdim. Ama kişi öldükten sonra bir başka konum kazanıyor. Artık, tarih midir, coğrafya mıdır, Ziyaü’l-Hak? Masal ifritidir artık. Ama soğumuştur.

Daha yaşlı sanıyordum. 1924 doğumluymuş. İngiliz, sonra Amerikan subayı, İngiltere’nin Hindistan ordusunda yetişmiş. İkinci Dünya Savaşı’nda Burma’da, Java’da, Malaya’da... Süvari... Pakistan’a eyer vurdu.

Lama görgüsü sıfır.

Tibet damının üstünde akan havayı bir kez bile solumak istemeyen Çingene. Öyle ki yanında bütün Nehrular Viyanalı çıkar.

Gandi’siz maymun olur mu? Düşünemiyorum.

Hep bombalarla oynadı.

Nükleer görgüsüz. Uzayla da oynamak istedi.

Öldürme olaylarına öylesine dadandı ki bir bakıma kendi hakkı da oldu o tür ölüm. Bir çeşit mahşer duygusu üretti çevresinde.

Kral Arthur’un Ölümü adlı yapıtta “kahreden darbe” diye bir bölüm anımsıyorum. İngiliz astsubayı ve Amerikan tüygenerali o korkunç durumu yaşattı, sonunda da bir ah için kendisi yaşamış oldu o durumu.

Hayber Geçidi’nde nice insan, nice hayvan akışı olmuştur! Barbarlıkla tarih değerleri nasıl iç içe geçmiştir! Ziyaü’l-Hak, o geçitten CENTO (bir casusluk kuruluşuydu) değerlerini geçirdi.

12 Eylül’den önce mi sonra mı, ama çok kısa bir süre önce ya da sonra başlamıştı İran-Irak savaşı. Bu cumartesi günü ateşkes... Ve Ziyaü’l-Hak ortadan kaldırılıyor. El soktuğu Afganistan olayı da aynı günlerde yeni çözüm kazanıyor. Filistinliler de aynı günlerde devlet kurmaktan söz ediyorlar. Papandreu da aynı günlerde Türkiye’yi ziyaretten vazgeçti.

Ölmedi, parçalandı.

Yakınlarıyla nasıl konuşurdu acaba?

Şemsiyesinin ucunu bir yurttaşın gözüne saplamış bulunduğu için onu paraşüt olarak kullanamadı.

21 Ağustos 1988

Ferruh Doğan

Ferruh Doğan'ınki kadar pastel ve İstanbul'a benzeyen bir yüz düşünemiyorum. Bütün hayatı zaten Beyoğlu'nda geçmiş. Üçhoron Kilisesi'nin, Aya Triada'nın avlusunda saklambaç oynamış. Mavi ispirto içip içip resim yapan Beyaz Ruslar, Ermeniler, Yahudiler, Rumlar arasında büyümüş. Tünel'le Şişli arasında. Başka bir kültür; meşin ciltli kitaplar, pembe topuklu kadınlar...

Anadolu'yu dolaştığını sanmam. Ama Asrileşen Köy gibi bir yapıta imzasını atan da o oldu. Kuramdan çıkış yaptı; kuramı, içinde yaşadığı bir uygarlık durumunun doğal bir sonucu olarak ele aldı. Yabancılaşma sorununu çok iyi anladı. Bu konuda ilk çıkışı yapan sanatçılardan biri de o. "50" kuşağı lafını ilk edenin de o olduğu söylenir. Tef Karikatürcüleri Albümü'nün önsözünü (imzasız) yazan da o.

"50" kuşağı, çizgi sanatında büyük bir patlama yarattı. Garip şiirinin işlevini gördü kendi alanında. Toplumsal açıdan alırsak, belki biraz daha bile fazlasını...

1950'den sonra büyük çıkış yapan köşe yazarlarının bu karikatürcü kuşağa (Turhan Selçuk, Ferruh Doğan, Ali Ulvi, Semih Balcıoğlu, Tonguç, Altan Erbulak, Marko Paşa çıkışlı M. Uykusuz...) çok şey borçlu olduklarını söyleyebiliriz. İkinci Yeni şairlerinin de. Ama şunu da söyleyebiliriz: Bu borç yeterince kabul edilmediği gibi, hiç ödenmemiştir de...

Ferruh Doğan'a sanatıyla da, ama onun ötesinde her şeyiyle, kişiliğiyle, kuşağı içindeki konumuyla, armağan ettiği kalemle, kadeh tutuşuyla, yazıhanesiyle, her şeyiyle bakmak istiyorum. Bunların toplamıyla, toptan bir bakış...

Yıllar önce (1976) Politika gazetesinde şöyle yazmışım onun için: "Tek tek bireyleri değil, toplumsal durumları görüyor. Dikkat edersek, Ferruh Doğan'da belli siyasal kişilerin profilleri bile, kişisel portreler olmaktan çok, birer prototipin çizgilerini taşır. Bu konuda bir portreci değil, bireşik

bir tarihçi görünümündedir. Sanırım, bu onu bir Brecht esprisine de götürmekte.

Sevmediği sömürücü tiplerin de ayrıca çirkin olmaları için çalışmaz. Kalantor, iyice memnun, biraz da içinde bulundukları saçmalığın izlerini üstlerinde taşıyan kişilerdir bunlar. Böylece, Ferruh Doğan giderek, yerginin ötesine geçiyor galiba. Belki de yeni bir yergi anlayışına. Bu da çizgi planında, verdiği yargıların yanı sıra ek bir şiirsel olanak sağlıyor ona. Evet, bir şair olarak görüyorum, onu.” “50” kuşağından sonra karikatürde simgeler (ki sınıfsaldı), bir bakıma ortadan kalktı. Eskiden bütün Turgut Özallar’ın ortalama ve sınıfsal yüzü yapılırdı. Gırgır’dan sonra her Turgut Özal’ın ayrı ayrı yüzleri yapılmaya başladı.

Evet, şair de. Yine de bugün bakıyorum, daha çok düşünür. Hatta biraz da politikacı. Yitirdiği yan orada. Amatörlüğünü yitiriyor. Bunu şunun için söylüyorum, en amatör adam da o aslında.

Azgın sanayileşme başlayınca gazetelerden kaçmaya başladı. Azgın sanayi de onu istemiyordu artık.

Parmakkapı 45. İlkokulu çıkışlı, her şeyi bilir adam. Gerçekten bilir. Taksim Lisesi’ni bitirdi, daha sonra dört beş yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde okudu. Babıâli’ye on üç yaşında girmiş; Doğan Kardeş adlı çocuk dergisinde, Şaka adlı mizah dergisinde. 15 yaşında Cumhuriyet’te. Bambaşka bir Babıâli serüveni onunki. O deney kimsede yok. ‘60’ta, çekip gidiyor. Yani yıl altmış.

Bütün karikatürcülerin ve sanatçıların gerçek anlamda ağabeyi. Yol açar, iş bulur, dert dinler.

Edebiyata en yakın çizgici.

Levantenlerin içinden getirdiği bir oturma kalkma görgüsü var ki o gidince belli ki o da gidecek.

Levantenlerin arasında büyüdü ama, aynı zamanda “Vatandaş Türkçe konuş!” ya da “Yerli malı kullan!” çocuğu.

Tramvay delisi. Degüstasyon’a makarna yemek için giderdi.

Kapıcı Surpik’in tehcir damgasını gördükten sonra sosyalist oldu.

Kayıtlı olduğu fakülteyi bitirmeye çalışmayıp da başka fakültelere konuk öğrenci olarak düzenli devam eden tek öğrenci.

Bir ara varoluşçuluğa gönül düşürmüş.

Akgözlü konuksever savaşçı.

Şık’ın tam da tek’i. Yazlıkta bir günde sekiz tişört değiştirir. Modacı Rambo!

Şemsiyesi yüz tane. Yarısını dostlarına kullandırıyor. Ama her birinin tek tek yarısını. Yağmur yağarken şemsiyesinin altında başka bir insan daha yoksa rahat yürüyemez.

28 Ağustos 1988

Nazif Kocayusufpaşaoğlu

Maliye Bakanlığı’nda yükselme grupları ve klikleri vardır. Üstatlara ya da arkadaşlara dayanmadan yükselme seyrek rastlanan bir olaydır. Ya kurullar, diyeceksiniz... Kurullar, evet. Ama kurullar içinde de grup gerçeği çıkar ortaya.

Nazif Kocayusufpaşaoğlu (KYPO), bence bir başına, yalnız kendi gücüne dayanarak en üst noktalara yükselen ender bürokratlardan biri.

Yeterince güçlü maliye ve iktisat oluşumu dışında, kültür birikimi ve cesaretiyle de kendini kabul ettirdi. Gerçekten Nazif KYPO örneği bir entelektüele, bürokratlar arasında da, saflarında boy gösterdiği AP, DP, DYP gibi partilerin önde gelen üyeleri arasında da pek rastlanmaz. Hele ANAP’ta, hiç... Bundan olacak, hep düşünmüşümdür, Nazif KYPO yukarıda andığım siyasi kuruluşların havasında nasıl soluk alabilmiş, canı nasıl sıkılmamıştır diye.

Bir varsayım ileri sürülür. 27 Mayıs'tan sonra Milli Birlik Komitesi aleyhine sözler söylediği ya da "düşükler"i övdüğü için bir süre Balmumcu'da gözaltına alındığında Nazif KYPO Adalet Partisi'ne yönelmiş. Bu söylentinin doğru olmadığı anlaşılıyor. Çünkü Nazif KYPO daha öğrencilik yıllarında Demokrat Parti'de etkin çalışmalar yapmış.

Son yıllarda siyaset alanında kendine özgü bir yer yaratarak yukarıdaki soruya bir açıklama getirdi. Kendini ayırdı. Gerçek anlamda liberal bir konum yarattı kendine. Nicedir modalanan liberal sözcüğü aferizmle, salt ticari davranışla bir tutuluyor ülkemizde. Kavramdaki özgürlükçü ve demokratik anlam parçası yok sayılıyor. Nazif KYPO aradaki ayrımı en iyi değerlendiren sağ cenah politikacılarının başında geliyor.

Maliye Bakanlığı'nda sadece bir bürokrat değildi. Devlet adamı çizgilerini de taşıyordu alnında.

Astını ödüllendirebilir, ama astını ve üstünü rahatça cezalandırabilirdi de.

Üstüne ceza veren tek bürokrat.

Öfkesi, daha doğrusu öfkeleri (çok yönlü ya) olan adam.

Platon devlet adamının niteliklerini sayarken şu dört öğeyi öne çıkarır: Filozofça bir tavır, hız, öfke ve güç... Bunlar yan yana olmalıdır. Sözünü ettiği öfke öğesini açıklayacak bir çıkma da yapmadan edemez Platon: "Devletin bekçiliği" söz konusudur.

Bürokrat Nazif KYPO 1936'da İstanbul'da doğmuş. Ünlü Haşim Paşa'nın küçük torunu. Yalnız Haşim Paşa mı? Çocukluğu Beylerbeyi'nde geçen Nazif KYPO ötelerde sadrazamlara, şeyhülislamlara dayanan bir aileden geliyor. Doğuştan, anadan doğma cesur yani. Saint Michel Fransız Koleji'ni ve İÜ İktisat Fakültesi'ni bitirdi. Maliye Müfettişi, Maliye Tetkik Kurulu Üyesi, Bakanlık Müşaviri, Müsteşar Yardımcısı, Hazine Genel Müdürü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri.

Bürokrasinin en yüksek noktalarına yükseldi; yine de, bana sorarsanız, yarım kaldı kariyeri.

İlk bakanlık müşavirliği görevinden (o günlerde bu görev adamakıllı aktif bir posttu) sonra altı bakanla çalıştı; Sadık Tekin Müftüoğlu, Ziya Müezzinoğlu, Prof. Bedri Gürsoy, Deniz Baykal, İsmet Sezgin ve Kaya Erdem. İlk beşiyle uyumlu bir çalışma düzeni tutturan Nazif KYPO'nun Kaya Erdem'le sürtüşmesi, onun kişiliğinin, görev ve sorumluluk anlayışının bir yerine ışık da düşürüyor sanısındayım. Nazif KYPO gibi kunt tavırlı bir bürokratın öbürleriyle uyumlu ilişkisi o görev ve sorumluluk anlayışının tehlikeye düşmediğini gösterir. Yasalardan aldığı yetkiyi ve gücü herkese karşı ve sonuna kadar elinde tutan bir adam karşısındayızdır.

Kaya Erdem? Kaya Erdem bir bakan gibi değil, Turgut Özal'ın komiseri gibi devinmekteydi. Özal, Hazine'ye göz koymuştu. Onu Maliye Bakanlığı'ndan mutlak koparacaktı. Bunun ön ve gizli hazırlığına karşı çıkan Nazif KYPO kızağa çekildi. (ve sonra Hazine uçtu gitti).

İstifa etti. Akbank Yönetim Kurulu Murahhas Üyesi oldu. Bir süre sonra oradan ayrılışının da, Özal'ın banka üzerindeki baskılarının kişisel hedefi olmasının bir sonucu olduğu söylenir.

DYP'ye girdi. Bir ara genel başkan yardımcısı oldu. Cindoruk'un genel başkan olmasından sonra oradan da ayrıldı.

Sürekli başa güreşir.

Son seçimlerde yoklamalar'ı aşamadı.

Yine yalnız. Ama belirsizlik içinde değil. Tavrıyla bir başına da olsa var olabiliyor.

Çekinilen adam. Bu da yalnızlığının bir gerekçesidir, diyorum. Bir başka gerekçe de kendine aşırı güvenmesi ve bunu çevresine sezdirmesi. Oysa çekinilecek tek yanı bilgileri. Bir şeye kızsa, gider bir köşede, öğrenmeye karar verdiği beşinci altıncı yabancı dildeki kitabın sayfalarını çevirmeye başlar.

Yalnız.

Parası pulu var. Öyle sanıyorum.

Şemsiyesinin kabzasında kakma kaplan.

4 Eylül 1988

Rauf Tamer

Dikkat etsinler ha, “Gönderdiğimiz kan asil kandır!” Bu cümle onun. Büyük bir deprem sonrası, Doğu Anadolu’daki bazı illere Batı’dan yapılan kan bağışları dolayısıyla böyle yazmıştı.

Rauf Tamer’in yazılarını, düşüncesini, siyasal ve ideoloik konumunu özetleyen bir cümle bu. Kişi, özellikle de bir yazar, bu kadar barbar olabilir mi? Ya da birilerini memnun etmek için kendini bu kadar aşağılayabilir, eziyete atabilir mi?

Yeni Bedii Faik. MHP’li ülkücü, Bedii Faik.

Şöyle bir ayrım var aralarında: Bedii Faik’in kişiselliği örgütlerle, partilerle kendi arasında kolay aşılmaz bir baraj da yaratıyordu. İttifakları vardı onun; bir kurum gibi de davranabiliyordu; Rauf Tamer ise ortada görünme tutkusunu buyruksuz çalışma yöntemi olarak kabul ettirdi. Sanırım buyruğa da hacet kalmadı. Daha buyruk çıkmadan gereğini her zaman yerine getirmiştir o.

Milliyetçi Cephe yazarı.

“Devlet adam öldürebilir mi? Mümkün mü?” sözünü hep “Niçin öldürmediğini anlayamıyorum?” anlamında kullandı. “Ülkücüleri rahatsız edecek bir çelişkiye asla düşmem. Düşmedim” demek, onun ağzında, ‘Onlar ne yaparlarsa candan katılıyorum” da demek.

Kontrgerilla sözünü eden teröristtir. Komprador diyen “medeniyet düşmanı”. Rauf Tamer 1970’li yıllarda sürekli olarak Ecevit’i karalamak için çalıştı. Onun kişiliğinde bütün bir ilerici kesimi. Marshall Mc Luhan’ın iletişim konusundaki iki sözcüğü vardı: “Mesaj ve Masaj.” Çarpıtarak söylersek, Rauf Tamer solcular için mesaj verdi. Sağcılara da masaj yaptı.

Solcular? Solcuları insan bile saymıyor. Zaten solla çatışmak için düşünce silahı da yok. Bu yüzden kendini antikomünizm için havaifişek üretmekle görevli gören Rauf Tamer’in varoluş nedenini başka yerde aramak gerekir. CHP! Rauf Tamer’i yaratan CHP’ye karşı aldığı tavırdır. O Kafa adlı

kitabındaki “o kafa” CHP (bugün SHP) kafasıdır. Özellikle de CHP içindeki sola yatkın, ilerici, dünyayı değiştirme özlemiyle devinen, demokrat aydın tipini hedef almıştır. Milliyetçi Cephe yazarı dedim demin. R.T.’in kendisi için en elverişli konum bu olmuştur. Etkileri de en çok o dönemde görüldü. Özellikle de İkinci Cephe günlerinde ve Ecevit kabinesi zamanında. Bütün sağı temsil ederken belirsiz kalabiliyor, kendi iç çelişkilerini örtme olanağı bulabiliyordu. Sağdaki partilerin çelişkilerine karşı duyarsız kalabilmenin de bir yoluydu bu. Aslında özdeşleşmiş göründüğü ülkücülerden zaman zaman utandığını söyleyebiliriz. Mukaddesatçıları da kendine iyice uzak buluyor.

12 Eylül’den sonra ikilem, üçlem, dörtlem içinde kaldı. Bu da onu Tercüman’da ilk yazdığı günlerdeki Rauf Tamer’e, onun esprilerine götürdü. Polise övgüler düzen, gümrükçülerin ne iyi adamlar olduklarını dünyaya ilan eden, alaturka şarkılar havarisi, futbol tutkunu bir Rauf Tamer. Oysa bu tür gazete yazılarını, Melih Aşık, içerikli çalışması, gerçeğin soluk aldığı köşesiyle geçersiz kılmıştı. Ne tuhaf, “sağın en çok okunan yazarı” bugün kendi gazetesinde de en işlevsiz köşe yazarı. Bugün de Cehpe günlerindeki gibi bütün sağı temsil etme özleminde. Ama o belirsizlik, iç çatışmalar karşısında o bulutsu hava artık elvermiyor. İç çatışmada ayrıntıya inemiyor; açık yorum yapamıyor. Partiler üstü kalmasının başkalarının gözünde bir değeri yok. Kendisi için elverişli siyaset havası ortadan kalkınca varolma nedenini de yitirdi sanki. Ayrıca, Rauf Tamer’in kültür ve bilgi değerleriyle yeterince beslenemediği de bir gerçek. Bazı kavramları yerine oturtamamış. Bir yeteneği olduğu inkâr edilemez. Ama onu geliştirici hiçbir çaba göstermemiş. Bugün 50 yaşı dönmüş durumda. Şimdiye kadar işi zekâsıyla idare etmiş olmasını bir başarı olarak görmek gerekir.

Sermaye 12 Eylül’de silahlandı, onun da muradı oldu.

Hep aynı şeyleri yazmış Rauf Tamer. İç politika konuları ve kişiler. Binlerce yazıda hep aynı ayrıntılar, aynı espriler, aynı sorular... Öyle ki köşesine “Sözün Kısası” yerine “Aynı Sözün Tıpkısı” dese daha gerçeki olurdu.

Aktif lokavtçı. Sarı gazeteci.

Bir derdi de öz Türkçe. Hiçbir birikimi olmadığı halde salt gazetenin yönetimini desteklemek için sık sık bu alana dil uzatır. Köşe yazarlığı kırkambar bir meslektir, ama hiç bilmediği konularda bu kadar yüksek sesle konuşmak da kişinin bir yerde ya da bir gün işini bitirir.

Dağlarca'nın sözünü anımsadım yine: "Köşe yazarlığı bir birikimin, bir hayat deneyiminin karşılığı olmalı."

Rauf Tamer'in böyle bir karşılığı hiçbir zaman olmadı. Ama o da basınımızda son yıllarda ortaya çıkan yeni bir yazar tipinin simgesi. Bu yanıyla ilginç.

Sermaye ne isterdiyse onu yazdı. Polis ne derdiyse...

Şemsiyesinin sapıyla Türkiye'deki cop sayısı bir adet artar.

11 Eylül 1988

Aydın Yalçın

Forum'la Yeni Forum arasındaki ayrım iki Aydın Yalçın arasındaki ayrımın tam izdüşümüdür. Aynı adam amansız özseverliğin itisiyle zaman içinde ikiye ayrıldı. 14 Mayıs-27 Mayıs arasındaki 10 yıl içinde Demokrat Parti'ye Adnan Menderes'e karşı Forum dergisinde, kurucularından biri olduğu Hürriyet Partisi saflarında mücadele etti. 27 Mayıs'tan hemen sonra Yeni Türkiye Partisi'nde, daha sonra da Adalet Partisi'nde yer aldı. Böylece Demokrat Parti'nin, Adnan Menderes'in bu kez de mirasçısı olarak boy göstermeye kalkıştı. Bu onu açıklar.

Neden mi boy gösterdi? Bir şeyleri içi götürmedi. 1960'tan sonra soldaki gürleşme, yeni mesajlar, yeni insanlar, yeni parıltı, 1950'li yılların ünlü kişilerini, bu arada demokratik mücadelenin altın çocuklarından biri olan Aydın Yalçın'ı da görünmez kılmıştı. Ekonomi (çok az da sosyoloji) kökenli olduğu halde, baştan beri yüzde yüz siyasetçi bir kimliği var onun. Dünya durumu siyasetine programlanmış: Türkiye'ye ve kendine dünya durumu içinde yer arayacak... Avrupa'ya Amerika gözüyle, Çin'e Amerika ve Avrupa gözüyle, Sovyetler Birliği'ne şaşmaz Amerika gözüyle bakar. Türkiye'ye ise kararmış Amerika gözüyle... İç siyasete o kadar önem vermez. Ama kişisel şans aramaktan da hiçbir zaman vazgeçmez bu arenada.

1957 seçimlerine Eskişehir'den Hürriyet Partisi adayı olarak katılmıştı. Seçim günü oradaydı. Akşama doğru lokantada iki eski öğrencisine rastladı. Daha sonra bir kahveye gidip ilk seçim sonuçlarını radyodan öğrenmeye çalıştılar. Saat 20.30'da uyuyacağını söyleyerek eski öğrencilerinden ayrıldı, oteline gitti. Berikiler gece geç saatlere kadar radyonun başından ayrılmadılar. Aydın Yalçın zaten kazanamayacağını bildiği için mi gidip uyumuştu? Yoksa bu işlere verdiği önem zaten o kadardı da, onun için mi? Sanırım, her iki durum da söz konusu.

Bu olay ondaki özseverliğin duygusal kökleri olmadığını gösteriyor. Yurttaşlık algısının bile rasyonel bir yanı vardır. Bu algı "Amerika'nın Sesi" gibi bir "Amerika'nın Yalçın'ı" yaratmıştır. Rasyonellik bu kadar.

Bugün Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde ve Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde verdiği derslerin adlarına bakalım: “Sosyal ve Ekonomik Tarih”, “İktisadi Düşünceler Tarihi”. Bu dallarda bilgi üreten ya da toparlayan bir kişinin toplum sorununa, ülke sorununa Aydın Yalçın gibi bakmaması gerekir.

Ama Aydın Yalçın çeyrek yüzyılı aşkın bir süre var ki bilimsel kuşkuyla hareket eden, bir ders boyu çözemediği bir problemi öbür derse girer girmez “aslında bu eğrinin adı fiyat olacaktı, orada yanılmışım” diyerek kendi yanlışını açıklayan o eski doçent değil. Öncü’deki yazıları son nesnel yazılarıydı belki de. Gerçi bugünkü konumunu da o yazılar hazırlar ya, neyse...

1950’li yılların başlarında Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde adları sonradan Türkiye’nin ülke olarak serüveniyle birlikte anımsanacak birçok doçent, hoca olarak çalışmaya başlamıştı: Turhan Feyzioğlu, Bahri Savcı, Sadun Aren, Seha Meray, Aydın Yalçın... Turhan Feyzioğlu ile Aydın Yalçın’ın durumları koşut biçimde gelişti. Turhan Feyzioğlu da solun yükselişi karşısında ve bütün bütüne kişisel nedenlerle sağa dadanmıştı. Sadun Aren rahat devinme olanağı buldu. Seha Meray ve Bahri Savcı, bu iki demokrat aydın; her zaman bir şeylere karşı mücadele, direnme içinde buldu kendini.

Aydın Yalçın nicedir yinelemeler içinde. Hemen her yazısında Brezinski adı geçer. Olur olmaz zamanda birden Think-Tank’tan söz eder. Türk-İslam sentezi mi? Bir Amerikan rötuşuyla benimser o sentezi: “Türk-İslam-Batı sentezi.” Aydınlar Ocağı’nı olumlu bulur. Hatta Turgut Özal’ın Ocak’la bağ kurmasını alkışlar. Özgürlük çoğulcu olmalıdır, ama kısıntılarla elbet... İslamiyeti de çoğulcu, hoşgörülü, rasyonalist kökenlere bağlar bir yandan. Bir yandan da şeriatçıları kınar. Irkçıları da kınar, ama dış Türklerle ilgilenmeliyiz diyerek avuntu dağıtmak ister. Ziya Gökalp’in çağdaş bir ideolojinin genel çerçevesini hazırladığı kanısındadır. Millet, her şey millette var...

“Akıllı silah” propagandisti. 1980 Temmuz’unda hazırladığı anayasa önerisinde kuvvetli devlet özlemindedir. Nedir kuvvetli devlet? Bir yerde şöyle der: “Askeri yargıda, askeri disiplin artırılmalıdır.” 1924 Anayasası “Meclis Hükümeti” getirmiş ya, Aydın Yalçın 1961 Anayasası’nı koşut bir

bağlamda eleştirir: “Hâkimler Hükümeti.” Anlaşılıyor ki 1982 Anayasası’nın Yalçın’ın önerdiği taslağa çok borcu olmuş.

Tek derdi sol. “Sovyet tehlikesi” kalksa da, “iç tehlike” vardır.

Kapitalist dünya onun için “hür dünya”dır. SEİA anlaşmalarına karşı çıkıldığında çığlığı basar.” Amerikan yardımını ne sanıyorsunuz siz, üslerin kirasıdır o yardım, üslerin kirası!”

Celal Bayar’ı ve Fuat Köprülü’yü büyük devlet adamları olarak görecek kadar eski düşüncelerinden çark etmiştir.

Acımasız bir serinlik var yüzünde. Gözlüğünün altındaki çini çocuk nasıl da duyarlıksız yetişmiş! Bir uzaklık izlenimi uyandırıyor.

Gerçekten, en masum anlatımla Aydın Yalçın için şöyle diyebiliriz: Yetiştirilmiş gibi yetiştirdi kendini.

Şemsiyesi şifreli.

18 Eylül 1988

Raif Ertem

Şair ve cemiyetçi, festivalci ve kültür adamı, yazar ve örgütçü, siyasa adamı ve hukukçu hümanist ve avcı.

Uçarı meyhaneci ve klasik aile reisi.

Daha bir sürü niteliği, tuttuğu iş, girdiği uğraş var Raif Ertem'in. Sözgelimi 68'lilerin en yakın dostlarından biri oldu ve o yıllarda onlarla birlikte tutuklandı. Sözgelimi ülkemizde en eski çevrecilerden biri olarak göründü. Her şey çok, her şey çoğul onun hayatında. Sözgelimi okuldan düzenli, ama zararsız atılma şampiyonu da odur. Hem ortaokulda, hem lisede, hem de fakülte yıllarında birer kez atılmıştı. Bütün bunların, düzenli öğrenim görmesini engelleyememiş olması da ilginç. Gerçek anlamda hukukçu (avukat) oldu. Bunu bir çelişki ya da açıklanması zor olay olarak görmemeli diyorum. Çeşitli uğraşlar, çoğunca aynı zaman birimi içinde toplanmamış, bir hayat çizgisi üzerinde birbirini açıklayabilir biçimde art arda sıralanmış...

Tek yanıyla belirse, toplumda daha çok dalgalanma uyandırırdı. Kişi vardır, bir tek iş ya da işlevle anımsatır kendini. Raif Ertem öyle değil. Yüz, sanki bütün bir dönemin, bütün bir kuşağın yüzüdür. Ama onun üçe, beşe, sekize ayrılmasını bölünme olarak görmemeliyiz. Dağılma olarak, hiç... Her uğraşına tek uğraşıymış gibi bakmış, kendini ona adamıştır. Bir özveri olayı var burada. Sanırım, Raif Ertem'i tam açıklayan bir sözcük özveri. Özverisini sever de. Onu yaşama sevincinin bir uzantısı olarak görür. Zaten her şeyi yaşama sevincinden çıkarmıştır.

Başarılarını ise görmezden gelir. Kimi zaman da sahiden görmez.

Solda çok dolaştı. Ama yer değiştirmedi.

Sempatizan değil, dost. Gençlik hareketlerinin ise, kendisi.

Yüz yerde işlevi olmuş. T. Milli Talebe Federasyonu'nun, T. Milli Gençlik Teşkilatı'nın ve başka gençlik örgütlerinin coşkulu temsilcisi. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nu hayata geçiren de o. Raif Ertem demişler ona,

bir bakarsınız, 1978 DİSK'e bağlı Tekstil Sendikaları kongrelerini yapmadıkları için kapanmak üzereyken, kayyum olarak yerden bitmiş ve kötü sonucu önlemiş. Bakarsınız, günümüzdeki İstanbul Festivali'nin temeli olan T. Milli Talebe Federasyonu festivallerini düzenlemiş. Bir çeşmeden mi söz ediliyor, o çeşmeyi görmek için beş on gün ortadan kaybolmuş... Bakarsınız, SHP'nin Bakırköy İlçe Başkanı olmuş. Korsan kasetlerin peşine düşmüş ve onları yurt çapında toplatmış. 27 Mayıs'ta öğrenci merkez komitesinin üç üyesinden biri. Sonra bakarsınız Basın İlan Kurumu Genel Kurul Üyesi olarak Türk basınının gerçek haklarına gölge düşmemesi için mücadele veriyor.

Rekorsuz. Ama her şeyde, her zaman belli düzeyin üstünde.

Girdiği lokantada önüne Sakıp Sabancı'nınkinden daha iyi yemek gelir.

Başarılı ve kişisel anlamda mutlu bir kişi olarak görüyorum Raif Ertem'i. Başarısının kaynağında sanatçı yapısı ve öğrencilik dönemindeki etkinlikler var, sanırsam. Düş ve gerçek onda çok elverişli bir biçimde yan yana gelmiş.

Öğrencilik yıllarında cemiyetçilik yapıp da daha sonra toplumumuzda etken bir rol almayan sıradan bir kişi olarak yaşayaduran kimseye rastlamadım. Öğrenci dernekleri, kişiyi bir siyasa ön deneyim olarak, sıcak insan ilişkilerine götürüyor. Bu derneklerin, özellikle 1950-1970 yılları arasında böyle bir işlevi vardı. Raif Ertem de, işte, o cemiyetçi öğrenci türünün en belirgin prototiplerinden biri olmuştur. Bugün elli yaşını dönmüş bulunduğu halde neden hâlâ öğrencilik, ilk gençlik ya da gençlik günlerinden söz ediyorum. Raif Ertem'i o günler yaratmış da ondan; bugün de o günler var yüzünde. Yaşını hiç göstermemesini de buraya bağlayabilir miyiz?

Bir panorama, bir çiçek dürbünü, içinden hoşgörü fışkıran bir tutku karşısındayız. Yavaşça belirmiş gökkuşağı.

Bugünü tam yaşar. Yarın ise artık öbür gündür. Geleceğin tasarımı olarak yaşar şimdiki zamanı.

İyi niyet, güzel niyet.

Avukat yırtıklığı sıfır olan bu adamın nasıl dava kazandığını hep merak ederim. Neler yapıyor bunun için sözgelimi? Avcılığa nasıl zaman buluyor? Sanata, kitaplara?..

Avukat olarak ilk duruşmaya çıktığı günün ertesinde Akşam gazetesinde şöyle bir haber başlığı vardı: “Eski sanık avukat oldu.”

Konuşan bir şemsiyesi var.

25 Eylül 1988

İbrahim Tatlıses

“Of”, “Ah”, “Allah Allah!”... Arabeskin üç devi bu üç ünlemle özdeşleştirilebilir. Aralarında ayrımlar da ünlem ayrımları.

“Of!”: Orhan Gencebay.

“Ah!”: Ferdi Tayfur.

“Allah Allah!”: İbrahim Tatlıses.

Hint yapımı Avare filminin ülkemizde gösterilmesinden (1955) hemen sonra ortaya çıkan, önce bir süre Arap ezgisini temel alıyor görünen, daha sonra köksüz ve bağımsız bir sanat görünümü içinde bugüne gelen arabeske bir rastlantı olarak bakamayız. Bir yaşama biçiminin karşılığı olarak çeşitli planlarda derin yansılar taşıyor. Öyle ki İbrahim Tatlıses’le Turgut Özal’ı aynı bileşik kapta görüyoruz. Arabesk, lümpenin taşıyıcılığıyla, sonunda evlere girdi, sosyeteye bile sızdı. Gecekondu ve minibüs müziği olmaktan öte bir anlam taşımaya başladı. Başlangıçtaki Suat Sayın naifliği, Şükran Ay yalınlığı yok oldu. Her şey söz katarlarına dönüştü. Günlük hayatın her an yeniden yarattığı bir duygu iletişimiyle büyük kentleri tuttu. İbrahim Tatlıses bu hayat biçiminin arenasında.

Daha çok zordaki erkeğe, mahpus görmüş kişiye seslenen Orhan Gencebay, hep kendi görüntüsünü gizli tutma eğiliminde olmuştur. Ondaki belirsizlikte canavarsı bir yaratığın soluk alışını da duyumsarız. Kentleşmeyle ek yükler de alan bu acımasızlığın parçalı görünümlerine tanık oluruz. Ferdi Tayfur gözyaşıyla terledi ve o canavarı şeytansı bir konuma getirmenin yollarını aradı. Bununla sanki yan kültürü temizlemiş de oluyordu. Ferdi Tayfur’la arabeske hafif müzikten ayrıntı yansıları da geldi. İbrahim Tatlıses ise spor bağlamında olmayan bir koşu içinde belirdi. Aslında arabeskin bir örneği, uyması gereken biçimleri, göndermeleri yoktur. Tatlıses’te hiç yok. Kendi kendinin taklidi. Yine de Yılmaz Güney söylencesini içinde taşıyıp durduğu bir gerçek.

Gencebay sanki öç alarak mazoşisttir; Ferdi Tayfur sadece kendisinden öç alınarak da mazoşist... İkisi de acıdan söz eder, ama acıyı somut duyguya,

hatta duyuma indirgemişlerdir. Tatlıses'te ise büyük bir yaşam itisi var; acı da, hüzün de bir yerde yekinmenin yerini, hatta bir bakıma kaba bir mizahın da yerini tutuyor gibi. Lümpenin "zampara" sözcüğünde "lider" anlamı ve tadı bulan, Ümit Besen'deki Batı, Metin Milli'deki alaturka yansısına aldırmayacak kadar kendine güvenen bir adam karşısındayız. Başarıyla başı müthiş dönmüş. Öyle ki yarın altkültürdeki yerini değiştirivermesi, başka planlarda boy göstermesi de beklenebilir.

Büyük "ilk rastlantı"dan sonra hiçbir şey rastlantı olamaz artık onun için. Buradan alırsak, Aydınlar Dilekçesi'ni imzalamasını da rastlantı ya da politika olarak görmemek gerekir. Atina ve Paris zaferlerini doğal, sıradan işler gibi karşılayacak kadar megaloman. Skandal, olay, yankı, Tatlıses'te önceden tasarlanmaz. Her şey olup bittikten sonra doğal şeylermiş gibi algılar onları. Adam kaldırma, kadın dövme, Kürtçe şarkı söyleme de öyle...

Türkücülük, skandalı o kadar kaldıramayacağı gibi, sürprize de açık değil. Ayrıca türkü büyük kent karmaşasında var olamıyor. Türkücü türküyle tören adamı olmak zorunda. İzzet Altınmeşe ile Tatlıses'in bugünkü konumu arasındaki ayrım türkü-arabesk ayrımıdır da. Onun arabeske kaymasında bu gerçeğin de rolü var. Hiç değilse kendini arabeskin ortalık yerinde buluverince bir de bu yönden rahatladı. Arabeskte türkü kıvamı da yarattı. Ama türkü dinleyen yörelere, kırsal kesime arabeskini götürebildi mi? Belli değil.

Çamurda kara zambak. Bilisiz, cüretli, dobra ve içten. Ününde hiçbir söylence payı olmayan "kıro çocuk." Ünlü bir sanatçıya Sezarlar, ermişler, Roma senatörleri benzeri heykelini yaptırıp evinin bahçesine yerleştiren bir sosyete sünnetçisi vardı. Tatlıses de öyle yapıyor. Ana heykelci de kendisi. Filmlerinin öykülerini de kendisi yazıyor. İlk filmlerinde (Günah gibi) Urfa ağzıyla kendi sesinden konuşurken, daha sonra dublaja başvurması, İstanbul aksanıyla devinmeye başlaması da ilginç. Müzik bir dövüş onun için. Türkiye'deki kabadayı gerçeğinin kendinden de geçmesi özleminde. Devlet işlevi görüyor kabadayılıkta.

Küçük Emrah'ı saymazsak, arabeskçilerin en bilinçsizi, ama en sezgilisi.

Parası vadesiz hesapta durur. Hisse senetli lümpen. Kadını kümes hayvanı olarak görüyor.

Şemsiyesini müştemilat olarak kullanıyor. Urfa’ya şan olsun diye.

2 Ekim 1988

İlhan Selçuk

Onun üzerine yazılacak bir yazı için en uygun başlık “sürekli etkenlik” olabilir ya da “göz açıcı” ya da “büyü bozucu.”

Bütün bir yeni gazeteci kuşağında (Oktay Akbal, İlhami Sosyal, Mehmed Kemal, Sadun Tanju, Emil Galip Sandalcı, Refik Erduran, Altan Öymen) görülen uyarıcı işlev ilk çizgilerini İlhan Selçuk’ta ve Çetin Altan’da bulmuştu. Bu kuşak 1950’li yılların başlarında yazmaya başlamış, ama asıl varlığını 1960’tan sonra ortaya koymuştur. Gazete sayfalarında bir dönüşüm başlamıştır onlarla. Daha önceleri, köşe yazarı, genellikle salt siyasal yüzeyde devinen (Bedii Faik, Metin Toker), kimi zaman belediye eleştirileriyle yetinen (Burhan Felek) bir kimlikteydi. Ya da gözbağlayıcılığı meslek edinmiş konumda (Peyami Safa).

Bir zamanlar büyük bir eylem adamı olan İspanyol yazar J. Semprun bir konuşmasında yazıyla hayatın değiştirilemeyeceğine inandığını söyler. Ama işte, ülkemiz bir yazar kuşağı, elbet koşulların da yardımıyla hayatın ve dünyanın değiştirilebileceği düşüncesini bir süre için iyice parıltılı kılmıştı.

Çetin Altan’da daha çok hayatın, İlhan Selçuk’ta daha çok dünyanın değiştirilmesi söz konusu. 12 Eylül’den sonra bazı şeyler değişti, iki yazar bazı konularda ayrı tutumlar içinde. Ama adları ileride de yan yana anılacak.

Büyü bozucu işlev daha çok edebiyata özgü bir işlev gibi görünüyor. Edebiyatımızın Nâzım’dan ve 1940’tan sonraki devinimi de bu yönde olmuş. Edebiyat, sosyalist bir doğrultuda olmadığı zamanlarda da nihilist bir doğrultuyu mutlaka taşımış. Yine de son 30-40 yıl içinde bütün bir edebiyata karşın, bu konuda büyük etkenlik, andığım gazeteci kuşağına nasip oldu.

İlhan Selçuk, Çetin Altan gibi bir kuşkudan değil, bir etikten, daha doğrusu etik olmasını istediği bir şeyden çıkmıştır. İdeoloji planında durduğu yer zaman içinde değişti. Ama, diyorum, çıkış noktası değil, vardığı nokta, kazandığı işlev önemli. Diyebiliriz ki bu işlev çıkış noktasını aşmış, bir yerde onu kendine mal etmiştir. 1961’de şunları yazıyordu:

“Atatürkçülük tıpkı öbür ideolojiler gibi, sınıf ve yönü kesin çizgilerle çizilmiş bir ideolojidir: Sosyalizm gibi, liberalizm gibi, etatizm gibi.” 1968’de de şöyle yazacaktır: “Kemalizme ihanet edilmiştir, ama Türkiye’yi kurtarmaya artık 1924 Kemalizmi yetmeyecektir: Onun doğrultusunda, onun devrimcilik ilkesini uygulayarak yeni devrimler yapmak gerekir.” Atatürkçülüğü sürekli bir atılım olarak görmekte, ona hiçbir zaman donmayacak maddeci bir öz tanımaktadır.

Ona göre Kurtuluş Savaşı antiemperyalist bir savaştır. Ne var ki Atatürk’ün ölümünden sonra ülkemizde bu savaşın doğrultusunda hareket edilmemiş. “İktisatta milli bir politika” izlenmemiştir. Türkiye, Amerika savunma stratejisinin bir ileri karakolu, yabancı kapitalizmin açık pazarı haline getirilmiş, halka bir tüketim toplumu felsefesi aşılanmıştır. Bütün yazılarında bu görüşün ayrıntılarını getirir. Bu görüşe aykırı her şeyi kıyasıya eleştirir, didikler. İsmet Paşa’yı da, “Atatürk’ün emrindeki İsmet Paşa, Atatürk’ün ölümünden sonraki İsmet Paşa” olarak iki dönem içinde ele alması bundandır. 1920-1935 arasında Türkiye’de zorunlu ve büyük adımlar atılmıştır. Asıl tartışılacak dönem 1935’ten günümüze uzayan yıllar olmalıdır. Türkiye bir Amerikan pazarı mı olacaktır? Yoksa kendi ulusal pazarına sahip mi çıkacaktır? Ordunun varlık nedeni de bu noktada kendini gösterir. “Milli pazarı yabancıya sömürtmemek.”

İlhan Selçuk bu görüşlerini her an, her fırsatta, her biçimde savundu. Bu uğurda, 12 Mart döneminde Cemal Madanoğlu ve Doğan Avcıoğlu ile birlikte tutuklandı.

Her şeyi anlatabilen, yalın görgülü, sağlam bir Türkçesi var. Çoğunca mizah öğelerinden yararlanır. Önermekten çok, soru sorar, eleştirir. Mizah da yüzde yüz eleştirinin silahı olarak ortaya çıkar. Bu yüzden büyük ölçüde yergi çizgileri taşır. Bilindiği gibi yergi, çok eski çağlarda, toplumun kişilerden, özellikle de siyasetçilerden ve din adamlarından öç alışı olarak belirmiştir. Belki de bu yüzden yergi, toplum sözcüsü İlhan Selçuk’un işlevine uymakta, hatta yakışmaktadır. Güldüren değil, cezalandıran bir mizahtır onunki. Kahreden bir alay gücü karşısındayız. Toplumun öcünü komayan, unutmayan, bağışlamayan. Bir sanatçı yanı da var. Ancak sürekli mücadele, duyguyu bastırma, gizleme, denebilirse erteleme zorunluluğu, o yönünü tam serbest bırakmasına her zaman izin vermedi.

Açımlayıcı yazılarında ise adamakıllı ağırbaşlı bir tutum içindedir; verileri, olayları konuşturur. Türkiye'yi hiçbir zaman bir başına soyut olarak görmez, toplumsal dünya haritasında bakar ona. Bir eşzaman mantığı yaratmıştır, her gerçeği bir de o mantığa vurmadan edemez. Günlük olayı sürekli olarak tarihle yüzleştirir. Hüznünü belirtmez, fotoğraflara saklar. Bir yedek subay hüznü var fotoğraflarında. Bu yüzden mi, benzediği için mi, Menemen'de vurulan Kubilay'la bir akrabalık bağı var mıdır diye düşünmüşümdür her zaman.

Bunca mücadelenin, kavganın sonucu ne? 141. ve 142. maddeler Türk Ceza Kanunu'nda eskisine göre bugün çok daha eğreti duruyorsa, bunda onun da payı var. 12 Mart ve 12 Eylül değerlerinin kısa günde yüzgeri edilmesinde de... Bir yazar için, diyorum, bundan büyük ödül olabilir mi?

Gerçeğin sesi.

Yarı otomatik şemsiyesi de, zaten, ger-çekkk! diye açılır.

9 Ekim 1988

Nahit Hanım

Samet Ağaoğlu anılarında Nahit Hanım için “Rönesans gibi kadın” sözlerini kullanır. “Bin dokuz yüz yirmi üç gibi kadın” da diyebiliriz. Ya da “Cumhuriyet gibi kadın.” Bu onun mistik kişilerden hoşlanmasına hiçbir zaman engel olmamıştır. Sözgelimi ilk kavalyelerinden biri Necip Fazıl.

Kaç kuşak geçmiş Cumhuriyet’in ilanından bu yana? Nahit Hanım bunların hepsinde sanatçılarla, aydınlarla içli dışlı olmuş. 1930’larda da, 1940’larda da, 1950’lerde de, 1960’larda da, 1970’lerde de, 1980’lerde de... Yine de 1940 ve 1950 kuşaklarının temsilcileri ile daha bir yakınlık kurduğu görülüyor.

Sofranın başında “Rönesans gibi” açılır. Ertesi gün o geceden bir şey kalacak: Şuranızda bütün insanlara uzanan sıcak bir iletişim gereksinimi... Ortak tarihinizi yaşadınız. Kendinizdeki bir ışığı fark ettiniz. En azından öyle bir ışık varsayımı içindesiniz. Bir şey üretiyor. Yoksa gençlik duygusu mu üretiyor Nahit Hanım?

Anılar? Anlatmaz anılarını. O konuda bütün girişimleri boşa çıkarır, hiçbir tuzağa düşmez; çok şeyi incelikle geçiştirmeyi bilir. Kimi zaman da öfkelenir. Ama kısa sürer bu. “Geliyorum” yerine “geliyom” dediği anda bunalım atlatılmıştır. Geçmişe dayanmaz; kimseyle paylaşmaz da onu. An’ın içindedir. An’ın değil de, an’lar yumağı olarak capcanlı bir şimdiki zamanın ortasında. İri yapraklı giysisi de bir miyopluk aşılar çevresine. Bu yüzden belki de onun yanında çok eski ve çok ilerideki günler görünmez olur. Kendisi de, zamanı, her evrede, her kişide şimdiki zaman olarak yaşamıştır.

Bir törendir Nahit Hanım’a gitmek. Sorunu olan çiftler gelip o sofradaki havaya girerler. Ayrılacakların da, birleşmek üzere olanların da son yerleri orasıdır. Daha doğrusu sondan bir önceki... Nahit Hanım farkında değilmiş gibi davranır. Ne mi konuşulur? Her şey. Bir ressam bir mimara takılır. Faruk Nafiz’in küçük gelini dizeler söyler, Kıbrıslı bir bayanın tamburu bir koltuğun üstünde unutulmuş gibi durur, bir genç şair içkiyi kaçırmıştır... Nahit Hanım eski dostlarına söz söyletmez. Ev herkese açıktır. Salt kişisel

kökenli bazı ölçüsüzlükleri de görmezden gelir. Ama ölçüsüzlükteki altın ölçüyü de kaçıran birini rahatça kovabilir. Yine de çoğunca bir günlüğünedir bu, bir haftalığına.

Rönesans gibi açılan kadını ertesi gün minyatür gibi anımsarsınız. Artık hiç bozulmayacak, yılların ortalaması pastel renkler içinde. Ilık bir iletişim gereksinimi sürekli ayık durur şuranızda.

Cumhuriyet dönemi küçük burjuva duyarlığının anası.

Trenle yolculuk coşkusu. Atatürk'ün yanı başındaki nişanlı kız. Orhan Veli yanında mahzun durur. Cahit Sıtkı alt katta oturuyor. Ataç sonsuz çocuksu ve sonuna kadar duygulu. Nihal Atsız sessiz. Muvaffak Şeref neşeyle haykırıyor. Dıranas'la ortak hüzün. Cahit Külebi'nin Antalya'dan Ankara'ya atanması gerek...

İlk eşi Halil Vedat Fıratlı, Yahya Kemal'in öğrencisiydi. Orhan Veli de o eşinin öğrencisi. Gülten Akın ise kendisinin öğrencisi. Ve kendisi sonradan Arif Damar'la evlendi.

Bir sanat albümü Nahit Hanım'ın evi. 1930 dedin mi, Hasan Âli Yücel, Sabahattin Ali, Peyami Safa çıkar; 1940 dersin, Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Sabahattin Eyuboğlu... 1950 dedin mi, Edip Cansever, Metin Eloğlu, Alp Kuran; 1960, Gürdal Duyar.

Yahya Kemal'le de yemek yemiş, günümüzün en genç şairlerinden küçük İskender'le de. Özellikle şairlere yakın. Dostlukla berkitilmemiş aşkı aşk saymaz. Dostluk için de aforizmasını belirlemiş: Herkesin yeri ayrı. Yaşama felsefesine dönüştürmüş bunu.

Nahit Hanım'la yakın çevresinde kıskançlık duygusundaki canavarsı yan ağırlığını kaybetmiş. Kıskançlık yeni tasarılar zorunluluğu haline gelmiş. Duygusunun insancıllaşması, bir de onda söz sahibi olmuş. Ankara Kız Lisesi'nde, sürgün edildiği Edirne Lisesi'ndeki edebiyat öğretmenini arıyorum. Öğretmen değil komşu. Dev bir bardağa su, yüksük kadar bir ayaklı kadehe rakı koyuyor.

Benzersiz biri Nahit Hanım. Eşi, karşılığı yok. Hiç değilse kendi konumundaki kişiler arasında. Bir an Salim Rıza Kırkpınar'ı düşündüm. Salim Rıza Hoca'yla belli yönlerde koşutlukları yok değil. Yine de Nahit Hanım'ın hikâyesi başka. Koşulunu hayat stratejisi ve kozu haline getirmiş bir insan Nahit Hanım. Özlemi şimdiki zamandır onun, şu an. Hem dramatik, hem başarılı bir hayat.

Nedense Orhan Veli'nin, ölümünden sonra müsveddesi diş fırçasına sarılı bir kâğıtta bulunan tamamlanmamış "Aşk Resmigeçidi" adlı şiiri, bende her zaman Nahit Hanım'ın yüzünü çağrıştırmıştır:

"Ona bağlandığım kadar

Hiçbirine bağlanmadım.

Sade kadın değil, insan

Ne kibarlık budalası,

Ne malda mülkte gözü var.

Hür olsak der,

Eşit olsak der.

İnsanları sevmesini de bilir

Yaşamayı sevdiği kadar."

16 Ekim 1988

Muzaffer İlhan Erdost

27 Mayıs 1960 sabahı mahpustan salıverilen gençlerden biri de oydu.

12 Mart döneminde Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesine aykırı eylemde bulunduğu gerekçesiyle yargılandı ve mahkûm edildi. Daha sonra af yasasıyla serbest bırakıldı.

12 Eylül döneminde ise Sol Yayınları yöneticisi olarak yine içeri alınacak, bu kez dünyada benzersiz bir dram da yaşayacak. Kardeşi Onur Yayınları sahibi İlhan Erdost da kendisiyle birlikte gözaltına alınmıştı. İlhan dövülerek öldürüldü. Muzaffer'i bu olay üzerine serbest bıraktılar.

Muzaffer olmasa, İlhan belki de gözaltına alınmayacak ve dövülerek öldürülmeyecekti. İlhan öldürülmese, Muzaffer kesinkes kısa günde serbest bırakılmayacaktı. Acının kökeni burada. Muzaffer Erdost, Muzaffer İlhan Erdost oldu. Yazılarını o adla yazmaya başladı.

Zaten onun hayatında rastlantı ve yazgı çok kez yan yana düşmüş ve birbirini açıklamıştır. İlkokulu bitirdiği yıl Erzurum'daki ortaokula gönderilmişti. Sınıfta kalınca okuma işi de ortada kalmış. Ama babası bir gün bir rüya görecek ve onu okutmaya karar verecek...

1970'te, bir dergide edebiyatla, yazıyla ilişkisini anlattığı şu cümleler Muzaffer İlhan Erdost'un bütün hayatı, düşüncesi, sevgileri, eylemi için de geçerli geliyor bana: "Yazdığım zamanlar bir canlı olarak kendimi sunarım. Uyku, tıraş olmaya nasıl benzemezse; kahvaltı, otobüse binmeye nasıl benzemezse; sevişmek, kravat bağlamaya nasıl benzemezse, onun gibi, yaşantımdan parçalardır yazdıklarım. Yazdıklarım beni bütünler mi? Pek sanmıyorum. Ama benim parçalarımdır. Değişirim. Ben değiştikçe düşüncemde önemli değişiklikler olur."

Veteriner Fakültesi'ni bitirdikten sonra mesleğe başlamadı. Baştan beri içinde bulunduğu Rüzgârlı Sokak'a geçti. Pazar Postası'nda çalıştı. 1960'tan sonra Milli Birlik Komitesi'nden bir grubun da girişimiyle yayımlanmaya başlayan Ülke dergisini yönetti. Askerlik dönüşü bir süre

Ulus gazetesinde basımevi müdürü olarak çalıştıktan sonra Sol Yayınları'nı kurdu.

Erdost'un çok uzaktan ve çok yakından bakıldığında değişmeyen bir yüzü var. Ara uzaklıkları bilmem. Sanırım kendisini ıralayan yanı, asıl özetleyen yanı, sanatçılığıdır. Şairliği her zaman ağır basar. Baştan beri onun hemen yanında gelişen düşünsel gücü zamanla öne geçmiş göründü. Bu iki nitelik eşzaman içinde Erdost'u polemiğe iter. Soruna birdenbire girer Erdost. Sezgisinde de usçu bir birikim vardır; duygusal yanıyla da nesnelliği etlendirir sanki. Gerçek anlamda yaratıcıdır. Aramaya vakit kalmadan bulur. Hem yabancı ve insancıl, hem duygusal ve nesnel.

Ödünsüz. Bu konuda öyle aşırı plandadır ki ödünsüzlük bir yerde bencillik gibi de görünebilir. Oysa özseverliğinden yalnızca parıltı olarak yararlanma eğilimindedir. Uzay düşüncesine ulaşmış, ama köylülüğün diri ve doğal tatlarından vazgeçmemiştir.

Türk entelektüelinin doğal prototipi. Bağımsız, kendinden çıkış yapan...

Ankara onun gibi birkaç kişiyle İstanbul'u ürkütür.

Marksizmin editörü, aynı zamanda şiirde İkinci Yeni deviniminin de savunucusu ve bir bakıma kurucularından biri. Pazar Postası'nda iki orta sayfayla çok şeyi yerinden oynattı.

İnanılmaz öğe, büyük olay, onun yanında ne buluyor diye düşünmüşümdür. Üniversite öğrencisiyken Ataç'ın kendine yakın bulduğu ve önem verdiği çok sayıda gençlerden biriydi. Ataç'tan o uzaklaştı.

Alçakgönüllülüğü, belirsizlikten geçerek gizil yücegönül sanı kazanır.

Savaşçı ile ermiş aynı kişide. Bağışlar, bağışlamaz, bağışlar...

Sol Yayınları'nı kurduğu anda sol düşünceye o kadar hazırlıklı değildi. Hatta önce başka türlü düşünüyordu bu yayınevini. Ama kararını verdi ve ülkemizin en ilginç editörlerinden biri oldu. O arada bilgilerini berkitti. Bir de araştırmacı yanı çıktı ortaya. Bütün o uğraşlar, kavgalar arasında sanatın özgül alanını yitirmeme erdemini gösterdi.

Aşk adamı aynı zamanda.

Sürprizler bir de onda sınanır.

Nedir Muzaffer İlhan Erdost? Şair mi, öykücü mü, yayımcı mı, düşünce adamı mı, ideolog mu, siyasetçi mi, aile reisi mi, savaşçı mı, ressam mı? Hangisi? En azından şöyle denecek bir gün: Hepsinde iyiydi! Evet, bir “canlı” olarak sunuyor kendini. Muzaffer İlhan Erdost diye biri var, orada duruyor. Kurtarıyor. O var ya, daha yürekliyiz. Daha karagözlü, daha gerçekçi, daha ütopyacıyız. Gerçekçi ütopya.

Yayımlamadığı ilk kitabının adı Kırkıncı Paralel’di.

Şemsiyesinde enlemler, boylamlar.

23 Ekim 1988

Kaya Erdem

Özal'ın yakını mı? Uzaktan yakını. ANAP'ın ise daha az yakını. Bu partiyi gerçek anlamda temsil edenler kendilerinden biri gibi görmüyorlar onu. Bir bürokrat saygınlığı tanınarak dışta tutulmak isteniyor sanki. Kendisi de bundan memnun.

Tenis oynayan gelincik-zerdeva. Korta, çizgi roman nostaljisiyle çıkar. Topa karşı acımasız, ama raketine sonsuz düşkün. Her vuruşta ağlar raketi için.

Çıkışsız adam.

Kokteyl cümleleriyle konuşur.

ANAP'ta yer alışının gerçek nedeni ne olabilir acaba? Nesnel nedeni? "Dört eğilim" sloganı bir başına yanıt getirmiyor bu sorulara. Sanırım, Kaya Erdem'in ANAP'taki yeri ortalama üyeninkinden daha başka özellikler taşımakta. Onun partiye katılışında bir transfer değeri de var. Bunu anlamak için memuriyet ve siyaset hayatına bakmak gerekiyor.

Bürokratlık deneyi oldukça ilginç: Küçük noktalarda uzun süre sessiz durduktan sonra birden düzgün doğru çizgi üzerinde tırmanma hareketi. Bu hareket 12 Mart'ta başlıyor. Kaya Erdem Hazine Genel Müdür Yardımcısı'yken, 1971'de KİT Reorganizasyon Komitesi üyeliğine de getiriliyor. Bundan sonra ara rejim profesyonellerinden biri olarak göreceğiz onu: Hazine Genel Müdürü, Hazine Genel Sekreteri, Maliye Bakanı, Başbakan Yardımcısı... 12 Eylül ve 12 Mart dönemlerinin yarattığı bu bürokratta ANAP bir tampon adam, bir köşe yastığı, biraz da süs buldu. Yumuşak, hafif, sürekli gülümseyen kişiliğiyle partisine bir kibarlık katsayısı getirebilirdi. Özal'ın masum-trajik-köylü görünümünün yanında bıyıkları mırıldanan operet seyircisi konumuyla yer aldı.

Turgut Özal devlet mekanizmasını daha çok makro planda biliyor. Mikro mekanizmaları da iyi bilen bir adamın ona ne katkılar sunacağını tahmin etmek zor değil. Siyasette en yüksek nokta konusunda belirli bir hırsı da

yok. Sonra, hiçbir konunun uzmanı olmadığı halde, her alana yaklaşmasını, herkesle centilmence ilişki kurmasını beceriyor.

Özal'ın parti dışında güvenlik yumağı; parti içinde risk tamponu.

Basılı yapıtı da kendini özetler: KİT Mevzuatı'nı bir kitapta toplamış.

Kaç kuruşluk operaydı o? Kaya Erdem'i Brecht'in iki dizesiyle birlikte anlamaya çalışmak doğru olacak gibi geliyor bana. Gerçekten ANAP içinde bir Brecht tipini canlandırıyor. Şimdilerde daha çok böyle. Bürokrat döneminde bir Istrati hüznü de vardı. Evet, Brecht'in iki dizesi?

"Sonra dostça, hep beraber.

Yoksulun hakkı yenir."

Birinci dizedeki "dostça" sözcüğünü o temsil ediyor sanki. Bu rolüyle de ANAP barbarlığını yumuşatıyor. Paraşütçü. Felaketleri halk yığınlarının üzerine paraşütle indiriyor. Hiç değilse görsel yönden işi kurtaralım diyor.

Şeyde de öyle değil miydi? Hani yurttaşlara, bankere para yatırırken karşılığında hisse senedi, mevduat sertifikası almalarını önerirken... Böylece bir anda banka-banker ilişkisine yasal bir yol açmış değil miydi?

Ondan sonra da bankerler sertifika işine girmemişler miydi?

Ve Kaya Erdem'in Fareli Köyün Kavalcısı gibi, ardında binlerce çocuk, kıyıya doğru ilerlediği görüldü. Yine yumuşak, kibar, hafif... O arada film koptu ve çocuklar bir anda yok oldular. Bir de baktık. Kavalcı, patronuyla birlikte Antalya gibi bir yerde, bellerine kadar denize girmişler, basın toplantısı yapıyorlar. İstifa etmişler. Hep dostça.

Arabesk olmayan ender ANAP'lılardan biri.

Büyük bir uyum sağlama, daha doğrusu uyarlanma yeteneği var. Birbirine çok ters kişilerle rahatça çalışmıştır. Sözgelimi bir Mahir Ablum, sözgelimi bir Ziya Müezzinoğlu, sözgelimi bir Turgut Özal... Bu rahatlık ve sorunsuzluk onda patron seçme yeteneği de yarattı. İleride başka yerlerde de yer alabilir.

Bir kardeşi, Tarhan Erdem, solda. Öbürü, Turgut Erdem, en entelektüel. Bir araya gelirler mi? Gelirlerse, ne konuşurlar? Hiç tartışmadıkları kanısındayım. Çünkü Kaya Erdem ikisine de daha baştan “siz haklısınız” diyecektir. Bir de bu yanı var.

Başarıyı bir bira bardağı gibi kaldırıyor gençlik günlerine doğru.

Yerçekimsiz.

Şemsiyesi pamuk reklamı.

30 Ekim 1988

Arslan Başer Kafaoğlu

67 ilin adlarını bir bir sayabilir misiniz? Kolay değil öyle. Ben, kendi payıma kaç kez denedim, başaramadım. O yapar. Ona bugün, 27 Mayıs Devrimi'ndeki 38 Milli Birlik Komitesi üyesinin adlarını sorun, bir solukta sayar hepsini. Bir tanesini de atla yahu! Yok, acımasız (bu sözcüğün altını çiziyorum) bir tavırla hepsini sayacaktır. Bir Sait Hikmet varmış hani, eski edebiyat ansiklopedilerinde yazar, bir bakışta vapur tarifelerini fotoğraf gibi belleğine yerleştirirmiş... Yok, yok, salt ezberci değil Arslan Başer Kafaoğlu'nun belleği; çözümcü, hatta çözümsel bir yanı da var onun. Sanırım, ayırıcı özelliği de burada.

Gazete okuyan dolunayın gözlüğünü burnun iyice ucuna doğru itiniz: İşte o! Ama fazla görsel bir tanımlama oldu bu. Şöyle desek: Her şeyi bilir, ama usandırıcı ölçüde.

Bıktırıcı içtenlik.

Düşünen adam, bürokrat ve politikacı... Ama Kafaoğlu'nu tek, bir bakıma benzersiz kılan yanı birincisi. (Aslında üçünde üç ayrı adam da söz konusu sanki.) Kafaoğlu maliyeden iktisada geçmiş, büyük bir mikro analiz birikimiyle analize yönelmiş bir yazar. Üniversitede öğretim görevlisi vb olmayıp da bu konularda adamakıllı derinleşmiş tek adam. Bu planda, ayrıca, güncel sorunu didikleyebilen, hemen sıcak bir açıklama getirebilen tek solcu. Güncel soruna yaklaşırken iktisat bilgisini bir araç gibi kullanmaz; bir ortam gibi devinir onun içinde. İktisat ve maliye onun sadece kültürü, mesleği, silahı değil, kusuru, oyuncağı, eğlencesi, görünme yeri, dans gereksinimi, kumarıdır da. Profesörler gibi genel terimlerin arkasına çekilmez. Bir sanatçı gibi tutar işi. Hem ilkel, hem süzme bir tavır... Bence Kafaoğlu bu amatör ve çılgın girişimiyle üniversiteyi bile biraz yıldırmıştır. Bu yüzden çekinilir de ondan. Biraz yanda dursun istenir. Konuk yazardır. Konuk arkadaş.

Asıl Kafaoğlu hangisi?

Ne olursa olsun, düşünür Kafaoğlu ile bürokrat Kafaoğlu, özellikle de politikacı Kafaoğlu arasında tavır ayrımları var. Düşünürken sadece

düşünür. Ama kendine yer aramaya başladığı zaman bürokrat fırsatçılığı da elden bırakmaz olur. Düşünce birimi de bir çeşit benmerkezcilik yaratmıştır onda. Bu yanlarıyla kariyerist, hatta günoğlu olduğu ileri sürülmüştür. Politik yaşantıda fazla esnek. Kapıları fena zorlar. Katılımı da, ayrılışı da çabuktur. Kişisel nedenler ağır basar. Sözgelimi, TİP'te parti yöneticilerine başkaldırışının genel seçim listesinde altıncı sıraya oturtuluşunun bir tepkisi olduğunu da söyleyenler var. Daha sonra katıldığı Milli Demokratik Devrimcilerle de geçinemediği biliniyor. Şimdi SHP'de. Başka aday çıkmazsa, genel başkanlığına soyunacak. Bürokrat serüven çok gerilerde kalmış bulunuyor. Maliye Hesap Uzmanlığı'ndan sonra iki yıl kadar Bütçe Genel Müdürlüğü yaptı, daha sonra Planlama deneyine girdi. Politikacı olarak fazla başarı kazanmış sayılmaz.

Sanırım, asıl Kafaoğlu, düşünen adam olarak gördüğümüz kişi. Bir bakıma kendinden kurtuluşunu da kapsıyor bu yanı; nesnel Kafaoğlu'nu, arınmış, kendi gözünde de idaelleşmiş Kafaoğlu'nu.

1928 doğumlu. 11 kitap yayımlamış. Daha çok Cumhuriyet, Milliyet, Vatan ve kendisinin genel koordinatörü olduğu Demokrat gazetelerindeki; Türk Solu, Sosyal Adalet, Yön dergilerindeki açımlayıcı yazılarından bende kalan şu: Kafaoğlu herkes adına konuşurken daha zeki, daha güçlü; kendi adına konuşurken daha cüretli, daha zayıf.

Mülkiye'nin Özü adlı bir senaryo yazılsa, başrollerden birinin ona verilmesi gerekir.

Uzun bir mali müşavirlik serüveni yaşadı. Hastaş'ta bile çalıştı. Ankara'nın büyük otellerinde büroları var. Uçakta rastlarsınız, elinde bir tomar gazete. Çok yüksek sesle konuştuğu için bütün yolcular bazı olayların gerçek nedenlerini öğrenirler. Kulağı da belleği gibidir, bir ezgiyi iki kez dinlese özümler ve ıslıkla söylemeye başlar.

Lise duygusuyla tartışır, öyle taze. Sürekli hazırlık içinde. Her konuya çalışır.

Para kazandığı halde fakir. Türk fakiri. Akrobat olarak.

Şemsiyesini şoförüne taşıtır. Öyle ki kendisi de, şoför de sürekli yağmur altındadır.

6 Kasım 1988

Nadir Nadi

Olanaklar içinde büyümüş; ama, anlaşılan hiç kötüye kullanmamış onları. Olanaklar yalnızca görgü yaratmış Nadir Nadi'de.

Bir kitapta yayımlanmış iki fotoğrafına bakıyorum, birinde 11 yaşında, öbüründe 80'ine dayanmış. İkisinde de elinde kemanı... Uzaktan ve dışarıdan nasıl görünüyor? Mücadelelerle geçmiş uzun bir hayatı var. O hayatı, sözünü ettiğim iki fotoğraftan ayırarak göz önüne getiremiyorum. Nasıl bir adam? Gele gele şöyle bir cümle geliyor aklıma: Serinkanlılığın mutlulukmuş gibi de görünmesi...

Ne tuhaf, Cumhuriyet deyince akla hemen Nadir Nadi adı gelmez. On yıl, yirmi yıl, otuz yıl önce de böyleydi, oysa bir başyazar o. Gazetenin her zaman temelinde olmuş. Bu onun kendini vurgulamak istememesinden ileri geliyor. Büyük bir erdem, Cumhuriyet'i kurumlaştırdı. Böylece elimizdeki öğe sayısı üçe çıkıyor; görgü, serinkanlılık ve alçakgönüllülük.

Dostum Mozart adlı kitabının bir yerinde ilkokulda keman dersleri aldığı Muzıka-yı Hümayun Şefi Zeki Bey'den söz ederken şöyle der: "Oysa bende müziğe heves şöyle dursun, müzik yeteneği bile yoktu." Ülkemizde 80 yaşına gelmiş kaç kişi böyle konuşabilir? Elbet, bu sözün altında birkaç gönderme birden var. Bir kere sanat karşısındaki çıkarsız tavır ortaya konuyor. Kemanıyla alay edenlere kesin yanıt veriliyor. Tutkunun yarattığı özseverlik perde aralığından gösteriliyor. Bir yandan da kıs kıs gülünüyor.

Kemanı bilmem, ama dostumuz Nadir Nadi, sizde Türkiye yeteneği var! Bunu bilmeyen de yok.

Öğeler çoğalıyor: Görgü, serinkanlılık, alçakgönül, özseverlik, Türkiye yeteneği.

Atatürkçülüğün köşebendi. Hatta, kendisi. Bir noktaya kadar Nadir Nadi'yi Cumhuriyet gazetesinden, Cumhuriyet'i ondan ayırarak tek tek düşünebiliriz. Yine de düşünebiliriz. Ama Atatürkçülüğü onsuz düşünmek olanaksız gibi. Ülkemizde Atatürkçü tavrın en gerçek temsilcisi odur. Atatürkçülükle, çıkış noktasında da, geldiği ve gelmesi gereken noktalarda

da tüm çakışan adam. Atatürk'süz Atatürkçülük değil onunki, Atatürk'ten Atatürkçülük. Kişiliğiyle Atatürkçülüğe ayrı bir saygınlık katmıştır.

Yazısına benzer; açık, yalın, kunt. Sözcükler cüretsiz, ama sağlam. Yaş aldıkça daha demokrat, daha eşitlikçi, daha sosyal adaletçi, daha özgürlükçü. Beynindeki vitaminler hiç erimemiş. Bir de Falih Rıfkı'nın son günlerini anımsayalım... Ama Nadir Nadi zaten kendisinden bir ve iki sonraki kuşakla bir arada yaşadı. Baştan beri onu her zaman genç bir adam olarak düşündüm. "Oğul" olmasından ötürü, belki de.

1908'de doğmuş. Cumhuriyet kurulduğunda 17, Atatürk öldüğünde 30, 14 Mayıs 1950'de 42, 27 Mayıs'ta 52, 12 Mart'ta 61, 12 Eylül'de 72 yaşında.

Biraz İnönü'süz.

1950'de Demokrat Parti listesinde bağımsız olarak Büyük Millet Meclisi'ne girdi. 1954'te yeniden milletvekili seçildi. 1964-70 arasında Cumhurbaşkanlığı kontenjan senatörü. Parlamenter olarak fazla belirmedi.

İki düş kırıklığı var: Demokrat Parti'nin 14 Mayıs zaferinden hemen sonra adım adım gerici bir plana kayması ve 12 Mart'ın onun beklediğinden iyice bambaşka çıkması. Bir de 12 Mart'tan sonra gazetenin iç çatışması sonucu Cumhuriyet'ten ayrılması olayı var. O ve arkadaşları ayrılınca Cumhuriyet'in tirajı şaşılacak hızla düştü. Yeniden işin başına geldi.

Cumhuriyet Türk entelijansiyasının yüzde yüzüne yakın bölüğünün izlediği bir yayın organı. Gücünü okurunun güveninden alıyor. Cumhuriyet yazı kadrosundaki çalışma gücü ayrıca Nadir Nadi'nin varlığıyla beslenmekte. "Tinsel gücüyle" yönetiyor gazeteyi Nadir Nadi.

Türk demokrasi tarihinin en büyük savaşçılarından biri. Oysa, sanki uzakta gibi, kavga etmez gibi. Geceleri, uzakta, dağ doruklarında doğa olayları gibi mi savaşıyor yoksa.

Açığı yok. Düşünsel planda da baştan beri tutarlı. O yönden karikatürünü çıkarayım dedim, başaramadım. Sanırım, Nadir Nadi'nin kişiliği için

karşıtları da pek bir şey söylemiyorlar. Cumhuriyet'in, vakıf yoluyla, sonsuzlaştırılması söz konusuydu bir günler. Başarılamadı galiba.

Nadir Nadi işte, daha ne olsun!

Şemsiyesi bütün hesaplarını vermiş eski bir uygarlık gibi açılır.

13 Kasım 1988

Ferruh Bozbeyli

Susan adam. Hep sustu. Gizlendi. Batılı bir düşünürün sağcılar için bir sözü vardır: Onlar dili ihanet olarak görürler. Ne zaman Ferruh Bozbeyli'nin adı geçse, o sözü anımsarım. Sonra da hemen Mehmet Turgut gelir aklıma. Birbirini açıklayan adlardır bunlar. Sözgelimi, "Bozbeyli'nin yüzünde arife suskunluğu var" dedikten sonra hemen eklemek gerekir: "Mehmet Turgut'unkinde de bayram ertesi gevezeliği." Mehmet Turgut, Bozbeyli'nin olumsuzu, çalışkanı, teşhircisi, karası, sıcakkanlısı ve çılgınıdır. Birinde boş sayfanın sunduğu olanaklar da var. Öbüründe karalanmış sayfanın değişmez yazgısı.

Gerçekten, temiz bir yanı var Bozbeyli'nin. Aydınlar Ocağı üyelerinin büyük bölüğünde kişisel planda o temizliği mutlaka bulacağıma inanıyorum. Bozbeyli bunların prototipi galiba. Bu tür kişinin sıcak politikaya girmemesi gerekir. O da sonunda o politikadan çıktı işte. 1979'da bu hayata veda etti. Yine de boş sayfayı temiz sayfa olarak gösterme eğilimini bırakmadı. İş Bankası'nın başına kim getirdi onu? General Evren mi? Sanırım, bu olayın yorumu, sonra da Mehmet Turgut'un İş Bankası'na getirilişinin gerçekçi yorumu. Bozbeyli'yi bütünüyle açıklayacaktır.

Önce hemen söyleyelim: Korkunç beleşçi! Demokratik Sağ (1976) adlı kitabını açıyorsunuz, hiçbir yönelim, özgür tavır, açıklayıcı açıklama yok. Demokratik Parti Genel Başkanı olarak Demirel'den farklı ne düşünüyordu? Dahası, bu partinin programıyla eleştirerek koptuğu Adalet Parti programı arasında ne gibi farklar vardı? Aslında Adalet Partisi'nin Deniz Baykal'ı oldu Ferruh Bozbeyli, CHP'deki Baykal elbet... Gemi aslanı. Gelelim şimdi temel soruya: İş Bankası'nın başına niçin getirildi? Salt Demirel'e karşı bir operasyon gereği olarak. Tabii, düşünsel köken varsayımı da bir yerde unutulmayarak... Cepçi bir adam değil Bozbeyli. Yalnız annesi yan cebini biraz büyükçe dikmiş. Beleşçilik kendi eyleminin sonucu değil, beleşçiliğe alıştırdılar onu. (Mehmet Turgut ise, aşırı çalışarak elde ediyor beleşçiliği.)

Yeminliler olayı var. Demokratik Parti'nin büyük velveleyle kuruluşu, yeminlilerle öyle olmayanlar arasında katı çatışmanın bir sonucu. Bozbeyli

yeminli olmadı hiçbir zaman. Sürtüşmesi sadece kişisel planda. Ne var ki kendi hakkında yapılan yoruma fazlaca inandı. AP'de Demokrat Parti ruhu yaratma konusundaki yapay ve günoğlu tavrın önderi olduğu gün neler düşünüyordu acaba? Her şeye karşın, olumlu bir tip olarak gördüğümüz Bozbeyli gerçekten neler düşünüyordu bu konuda? Biraz biraz utanıyor muydu? Aslında güzel bir insan Bozbeyli. Sağ, ondan saptı... İnsan yan cebine de hâkim olamayabilir, canım... Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak çok güzel bir sınav verdiğini de unutmayalım. Meclis içtüzüğünü onun kadar tarafsız uygulayan Büyük Millet Meclisi Başkanı bugüne dek gelmedi.

Türkiye tarihi, “mesel”lerle yaralanır. Fazla meselci bir adam Bozbeyli.

Yine “otomatik açıklayıcı”ya Mehmet Turgut'a geçelim. Gerçeği tam bilmiyorum, ama öyle görünüyor; Bozbeyli'yi İş Bankası'na Evren getirdi. Mehmet Turgut'u kim getirdi peki? Turgut Özal mı, Semra Özal mı? Mehmet Turgutlar oldukça Ferruh Bozbeylilerde bir yücelik de varsayılabileceği, hatta bulunabileceği sanısındayım. Bozbeyli'de her şeye karşın, bir sporcu çıkarsızlığı, bir medrese avareliği var.

1927'de doğmuş, Kahramanmaraş'ta. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş. Bir süre avukatlık yaptıktan sonra, 1961 seçimlerinde Adalet Partisi'nden İstanbul milletvekili seçilmiş. Meclis başkanlığını, parti genel başkanlığını yukarıda söyledim. Demokratik Parti birinci Milliyetçi Cephe'nin kuruluş olayı sırasında parçalandı. Bozbeyli hiçbir zaman Demirel'e dönmedi. Burada anlamlı bir amatör tavır var, Bozbeyli'yi Bilgiçler'den, Sükanlar'dan ayıran. Deftere yazılmalıdır...

Yine “otomatik açıklayıcı” örneği: Ferruh Bozbeyli akıllı kaçımsarlık, Mehmet Turgut bön cesaret.

Biri dünya içinde düşünce belirtmekten filozofça ve alaturka beste ustaları gibi kaçınıyor; öbürü sıcak, ama fodul biçimde en önde resim çektiriyor...

Yazgıya bakın, sonunda Atatürk'ün vasiyetine kondu. Kendisi bunu “düştüm” olarak düzeltebilir. Ama bu bir düzelti değil, bir gerçek; Türkiye 12 Eylül sayesinde böyle oldu. Bazı şeyler gerçekten ölmüş...

Mehmet Turgut'la bir masada yemek yiyemem. Ama Bozbeyli ile her şeyi tartışabilirim.

Meclis içtüzüğünü kılı kırk yararak uygulayan adam nasıl oldu da şiir antolojisi yasakladı.

Şemsiyesi, açılmamakta bir hikmet buluyor.

20 Kasım 1988

Ali Topuz

Ali Topuz için bir gün şöyle yazılacak: Açlık grevi yapılırken; O, tokluk grevi önerilerine katıldı.

Yukarıdaki söz doğru mu? Tam değil. Çünkü doğrudan sosyal bir içeriği var. Ali Topuz'un yüzünü tam ortaya çıkarmıyor. Onun için söylenecek ilk söz bu olmamalı. Son derece kişisel ve içeriksiz politika, salt politika önemli Ali Topuz için. Özlediği düşünce değil, varacağı nokta ağır basar. Yine de, hayat çizgisine baktığımızda, her çıkışında sonunda "tokluk grevi" kıyılarına vurduğunu görüyoruz.

Tutkulu, zeki, gözükara.

Kullanılırken kullanır.

Bülent Ecevit'in 12 Mart'tan sonra CHP'deki büyük çıkışının en etkili destekçilerinden biriydi. Daha sonra onu partinin İstanbul İl Başkanı olarak görüyoruz. Görevi, partiyi, öteden beri "işgal" etmiş bulunan İsmet Paşa yandaşlarından temizlemekti. Bunu büyük bir beceriyle gerçekleştirdi. O arada Ecevit'i memnun etti. Ne var ki bu kez doğrudan kendine ve içinde bulunduğu takıma bağlı kişilerle doldurmuştu İstanbul il ve ilçe kuruluşlarını. Büyük bir bölüğü niteliksiz, hatta düzeysiz politikacılardı bunların. Ecevit gerçeği fark etti. Ali Topuz gereğinden fazla güçlenmişti. Sonra ne oldu? Bülent Ecevit, Ali Topuz'dan uzaklaşmaya başladı. Ali Topuz'un ve arkadaşlarının tepkisi çok katı oldu. Hatta, kaba. Aytekin Kotil'in genel başkan için söylediği sözleri anımsıyorum. İstanbul Belediye Başkanı, İstanbul'a gelen başbakanı karşılamaya bile gitmiyordu.

Partisini değil, parti içindeki takımını seviyor. Bencilliğini takım bencilliğiyle özdeşleştirmiş. Başlangıçta iyi ekip adamı, bir süre sonra takım bencili. Hasımlarını yalnız kendi partisi içinden seçen politikacı.

Kişisel amaç çılgını. Para pul yönünden dürüst olduğu söylenir. İçeriksiz politika hırsı onda başka her şeyi silecek kadar öne çıkmıştır zaten. Ecevit'le bozuştuktan sonra partide bir AP'li tavrıyla yaşadı. Bugün

SHP’de, sadece CHP’li. Hem de sanki Erdal İnönü’cü değil, İsmet İnönü’cü CHP’li.

Rize’de doğmuş, ama iyice İstanbullu. Yine de Karadeniz sultası arar. Bakanlığında başarılı olduğunu söyleyenler var. Ama toplu konut sorunu için önerilmiş çözümlere bir inşaatçı grubun gözüyle bakmış olduğu da biliniyor. Örgütten koparın, ortaya daha iyi bir adam çıkar. Ama o artık Ali Topuz değil, bir başkası olacaktır. Ali Topuz için ideal yer il başkanlığıdır. Tabii İstanbul il başkanlığı. Koşacak, temizleyecek, çelme atacak... Biraz aşağıda durup yukarıdakilere kök söktürecek. Kız Kulesi’ni il yapın, gidip orada oturur.

Partide hiçbir zaman birinci adam olamaz. İkinci adam olarak bir süre yararlı, sonra tehlikeli.

Sindbad’ı üçüncü kaptan yapın. İşte size Ali Topuz.

SHP’de 12 Eylül dönemine sempati duyan kaç kişi vardır acaba? Ali Topuz’un partisinin içinde Roma valisi gibi dolaşması bu soruyu akla getiriyor.

Şu tokluk grevi lafı da nereden geldi aklıma! Adamlar çökmüşler sofranın başına boyuna atıştırıyorlar. Saatlerce, günlerce durmadan yiyecekler. Açlık grevinden çok daha trajik. Bir günde gider adam. İşte Ali Topuz böyle bir eylemi destekliyor.

Jimnastiği fazla ileri götürdü ve sonunda ölümcül bir dansa dönüştürdü: “Feyzioğlu dansı.” SHP’de yabancı öğedir bence. Elbet SHP yaşama olanağı bulabilirse.

Mimarı olduğu yapının harcında kötü malzeme bulunduğunu söylüyor. Bunun da Resmi Gazete’de ilan edilmesini istiyor. Üstelik yüksek mimar.

Yeni şemsiyesi kaputbezinden.

Eskisi gibi.

27 Kasım 1988

Bahri Savcı

Kendisi de gözlüklü, yazısı da çetrefil!.. 74 yaşında rakı içiyor. Böyle bir girişten sonra hemen ikili'den ve üç'lerden söz etmeliyim. Bir "ikili", iki de "üç" var Mülkiye öğrenciliğimiz yıllarında.

Bahri Savcı ve Seha Meray "ikili"si. Ve üç'ler.

Birinci üç: Sadun Aren, Turhan Feyzioğlu, Aydın Yalçın. İkinci üç: Bahri Savcı, Seha Meray, Muammer Aksoy.

Birinciler hocam oldular. İkinciler olmadılar. Ama, ne tuhaf, ikincilerin öğrencilik yıllarımda da, daha sonraki hayatımda da etkileri daha derin oldu. Neden? Bizim kuşağın özlemlerini daha çok yansıtıyorlardı da ondan mı? Bahri Savcı'nın da, Seha Meray'ın da, Muammer Aksoy'un da öğrenciyle doğrudan bir iletişim kurmaları söz konusuydu belki de... Hep duyardık, Muammer Aksoy isteyene istediği notu veriyormuş, Bahri Savcı öyle demiş, Seha Meray demiş ki... Bu üç'ün içinde de, şimdi düşünüyorum, bizim düşlerimizdeki merkez Bahri Savcı'ydı. Bir kere, Kamu Hukuku'na ve Anayasa'ya daha çok gereksinimimiz vardı. Ayrıca Bahri Savcı yeni bir tavır getirmişti üniversiteye. Sözgelimi öğrencilerin çıkardığı Mülkiye dergisine "Sinemanın İmkânları ve Biz" başlıklı dizi yazılar yazıyor. Yeditepe'de plastik sanatlar alanında eleştiriler yayımlıyor, birilerini kolundan tutup sinemaya götürüyordu. Seha Meray da öyle. Yalnız Seha Meray'ın her şeyi hayat değeri, yaşantı olarak algıladığı; Bahri Savcı'nın ise yaşanmışı mutlaka yazıya, düşünceye dökme eğilimi içinde olduğu görülüyordu. Hocamız olmayan ve daha alt sınıflara giren bu iki doçent hepimizde bir yönelim duygusu, bir kendine bakma itisi, bir yenilenme ya da kendi yeniliğinin farkına varma yeteneği (ya da zekâsı) yaratmıştı. Büyük bir bereket... Hayatın tatlarını ilk kez önümüze koyan Sokrates'çi bu ikiliyi düşünüyorum da...

Aralarındaki ayrımı bulmak istiyorum. Seha Meray'da haz ide'yle iç içe. Öylesine hoşgörülüydü ki, belki de hoşgörüden öldü. Bahri Savcı ise hoşgörü içinde dayata dayata geldi bugüne. 14'lüymüş.

Birinci üç, yani hocalarım siyasal planda da star oldular. Uzun sürede yıldızlar daha mı çok kaybediyor ne?

Nereden nereye? Uzun sürede Turhan Feyzioğlu hırs faizinden, Aydın Yalçın şıklık dürtüsünden kaybetti. Sadun Aren'in ise bugün de kolları bağlı. Ama ikinci üç'ün birikimi kaya gibi ortada.

1950'li yılların ilk yarısında ise her iki üç yalnız Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne, yalnız üniversiteye değil, bütün bir Türkiye düşünce ve siyaset hayatına da canlılık getirmişlerdi. Özlemin şimdiki zamandan rövanş alması gibi bir tavır içindeydiler. Gerçeğin içinde ütopya değerleri kazanıyorlar ve kazandırıyorlardı. Yalnız, belirtmek gerekir, Sadun Aren o yıllarda bir "51 tevkifatı" tedirginliği ya da çekingenliği içindeydi. Bu yüzden, belki de, kendini tam ortaya koyamıyordu. Öğrencilerine içerikten çok espri olarak yansıdı. Ama ne espri!

Bahri Savcı daha o yıllarda Türkiye'deki '68 ruhunun mutlaka tanınması gereken kökeni, '60 sonrası Mülkiyeli tipinin sağlam ağabeyi olduğu gibi, sosyal bilimlerle diri hayat değerleri ilişkisi açısından Ankara'nın İstanbul'a cüretsiz ama demirden yanıtıdır da. Mümtaz Soysal bayrağı ondan alacak.

Gerçek bir bilim adamı olarak yaşadı. Gösterişsizliğin bu alanda en büyük çarpıcılık olduğunu gösterdi. 1961 Anayasası'nı hazırlayan 10 kişilik komisyondaki görevini hiç unutmadı. Hoca kaldı.

Firesiz bir hayat. İnsan hakları konusunda iri yaprak.

Uzun Yürüyüş'çü.

Yapıtlarında her zaman ders kitabının dışına çıktı. Sanırım, bir bilim adamı için önemlidir bu. Aydın Yalçın'ın durumuyla karıştırmayalım; Aydın Yalçın sonradan hediye bir bisiklet olarak kullandı bilimi.

Şemsiyesi eski. Asistanlık şemsiyesi. Hep korudu asistanlığını. Büyüklüğü buradan geliyor. Gençliğini biraz biraz koruması da.

Dev adam. Kekeme güneş!

3 Aralık 1988

Sezai Karakoç

Bulgucu adam. Belki de ülkemizde tek bulgucu. Çok daha yetenekli bir Mehmet Akif'in tinsel görüntüsüyle adamakıllı dürüst bir Necip Fazıl'ınkini iç içe geçirin, yaklaşık bir Sezai Karakoç fotoğrafı elde edebilirsiniz.

Türkiye'de, özellikle sağın, özellikle de mukaddesatçı kesimin içinde yalnız. Bir başına. Hiçbir ortaklığa girmez. Dışarıda ve yukarıdadır. Düşüncesini de, öfkesini de hemen ortaya koyar. Ama yalnız olması yalnız kalma anlamında değil, diyorum. Yapısı öyle.

Karakoç ve Şevket Eygi Ankara'dan geldiler. Bundan mı acaba? Aydınlar Ocağı tipiyle aralarında en küçük benzerlik yok ikisinin de. Özellikle Karakoç, bence, yaşama konumu olarak da tek ve benzersiz bir kişi. Tek ama, 1960'tan bu yana mukaddesatçı kesimde boy gösteren sanatçı ve yazarları en çok o etkilemiş. İsmet Özel bile yeni yöneliminde ilk onu aramıştı. Özdenören kardeşler Anadolu'ya Kafka yaratıkları salarken ondan ışık almışlardı. Cahit Zarifoğlu'nun büyük inanç içindeki küçük inançsızlıklarını Karakoç'tan sapma olarak düşünebiliriz.

Aydınlar Ocağı tipi için inanç, kılık kıyafet gibi, rahatlığa ulaşmış tavır gibi, hemşerilik gibi bir şey. Marmara Kıraathanesi'ndeki şakaları, dedikoduları da içerir. Bu tipin en belirgin örneği rahmetli Fethi Gemuhluoğlu idi. Aynı tip Mehmet Çavuşoğlu'nda sevinçli bir yüzeysellik, Mehmet Genç'te doğrudan düşünceye açılmak isteyen bir derinlik kazanır.

Karakoç ise bir yerde inancının çılgını. Onunla delici bir ideolojiye ulaşmak ister. Bunun için her şeyi bilmesi gerektiği kanısındadır. İnancı hem silahı, hem çocuğudur. Düşüncesini iyice soyut bölgelere götürür. Mantığını yitirir, bir başka mantık bulur. Sözgelimi, İstanbul başkent kalsaydı Türkiye'nin durumu daha iyi olurdu diyebilir. Ayasofya'nın cami olarak açılmasıyla bir kurtuluş olasılığının belireceğini bile sezdirebilir.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde birinci sınıf öğrencisiyken kendisine asistanlık önerilmiş, ama kabul etmemiştir. Kendisi için gazetede üst üste başyazı yazan Prof. Osman Turan'ın yüzüne bakmamıştır.

Diriliş Yayınevi de sahibine benziyor. Yalnız Karakoç’un kitapları basılır bu yayınevinde.

Dışarıya karşı bağnaz değil. Her şeyi tartışabilirsiniz.

Kimseyi küçük düşürmez. Ama bazı kişileri büyük düşürdüğü olmuştur.

En ilkelle en modern arasında durur.

1950’li yıllarda bir hilesini yakalamıştım: Necip Fazıl kendisinden borç ister, o da her seferinde cebindeki parayı son kuruşuna kadar verirdi. Sonunda kendisi aç kalırdı. Buna bir çare düşündü. Marmara Kıraathanesi’ne giderken, özellikle de aybaşlarında yanında daha az para taşıyordu. Az dedim ya, o kadar da az değil. Maaşının yarısı kadar. Sanırım, Karakoç’un hayatındaki tek oyun budur. Başka bir yerde de yazmıştım, üniversite yıllarında burslarını kırdırıp üstada verirdi.

Maliye Müfettiş Yardımcısı ve Gelirler Kontrolörü olarak Türkiye’yi dolandı. Bakarsın Arapkir’de, bakarsın Karaköse’de.

Zaman zaman kaybeder. Ama rövanşı mutlaka alır.

Sultanahmet Camii’nin külliyesinde dergi çıkardı.

Öyle bir Müslüman ki Marx da bilir, Nietzsche de bilir, Rimbaud da bilir. Salvador Dali de sever. Nâzım da okur.

Sıkışmış, sıkıştırılmış deha. Alçakgönülle katı yüksek uçuyor.

Şemsiyesi yok.

11 Aralık 1988

İlhami Soysal

Otuz, otuz beş yıldır görürüm yazılarını. Sanırım, bir kez de karşılaştık. İki üç yıl kadar önce. Bir kokteylde miydi? İki satır konuşmuştuk. Ama sokakta, sinemada, tiyatroda çok rastlamışımdır ona. Uzaktan bakmışımdır. Tanıyor muyum İlhami Soysal'ı?

İki türlü tanımışım. Önce kendi kusurumla ve uzaktan. Sonra onun gerçek konumuyla ve yakından.

Kusurumla dedim, evet uzun süre hep bir edebiyatçı, bir şair gözüyle bakmışım İlhami Soysal'a. Bizim kuşağın çıkış günlerinde o da edebiyat dergilerinde sık sık boy gösteriyordu. Bizlere de biraz karşı mıydı ne? Sonra antolojiler yayımladı. Burada, benim açımdan, bir karışma olmuş. Onun için daha çok edebi bir değerlendirmem biraz uzun sürmüş. Güzel adamı çok sonra seçebilmişim. Ya da, işte, düşünme olanağı bulamamışım üstünde. 12 Mart'a kadar öyle. Ayrımına geç varmışım.

Adam tümden bodoslama. Dağ bodoslaması! Yazısından ona değil, ondan yazısına gitmek istersek, şu cümleyi de atlamamak zorundayız: Kaya gibi adam! Cemal Tural Paşa yıllar önce niçin dövdürtmüştü adamlarına onu? Bir fizik yalçınlığa da haddini bildirmek için. Bir coğrafya düğümünü, bir talveği, bir simgeyi dövdürtmüştü Tural.

İlhami Soysal Türkiye basınında üstlenmenin, yiğitliğin, sürekli yanıt veren gerçeğin, güvencesiz cesaretin prototipi oldu.

Sahipsizliğe aldırmayan çıkış.

Bir öke değil, büyük bir yetenek değil; ama bir kuşağın bütün siyasal-toplumsal-düşünsel-sanatsal-duygusal-insansal serüveninin ortak ya da ortalama çizgisini onun hayatında bulabilir; o hayatla o çizgiyi açıklayabilirsiniz. Bir cesaretiniz olmuşsa, belirli çizgileri ondan da geçer. Diyebiliriz ki bizlerin, hepimizin yüzü var onun fotoğrafında.

Arenada çıplak ve silahsız savaşçı.

1950 kuşağının koçbaşı.

Yine edebiyat, İlhami Soysal'ın uzun ve aynı kişide kolay yinelenemez serüveni bir şiirle başlamış. Yazdığı değil, okuduğu bir şiir bu. Bursa Lisesi'nde öğrenciyken okulda düzenlenen bir sanat matinesinde Nâzım'dan okuduğu dizelerle karalanıyor, fişleniyor. Bu onun belirleyici hayat yoludur artık: Son Havadis, Akis, Kim, Sosyal Adalet, Milliyet, Akşam, Yön, Devrim, Yeni Ortam, Vatan, Demokrat yeniden Milliyet... Akla gelen hemen bütün ilerici gazete ve dergilerde görünecek.

27 Mayıs'ın Kurucu Meclis Temsilciler Meclisi Üyesi; 12 Mart'ta (1971) ve 12 Eylül'de (1980) gözaltında, tutuklu. Şimdilerdeyse eski savaşçı, gitmiş, ansiklopedi maddesi yazıyor. Yiğitliği bir bilgeliğe dönüşmüş.

Steinbeck'in Bitmeyen Kavga'sında bir adam, devrimci tipi anlatırken onun çeşitli özelliklerini sayar, sonra da ekler: "Bunlar bir de sürekli sigara içerler..." Aşağı yukarı böyle bir söz. O iki satırlık görüşmemizden birkaç gün önce İlhami Soysal'ın sigarayı bırakma kampanyasına karşı bir yazısı çıkmıştı Milliyet'te. O günlerde ben de yeni bırakmıştım sigarayı. Bıraktığım için sevinçliydim de. Ama Soysal'ın yazısı etkiledi beni. Kalp rahatsızlığı geçirmiş. Bayağı utandım. Bu sigara olayını simgesel olarak ele alıyor ve şöyle diyorum; direnciyle özverisiyle, serdengeçti tavrıyla utandırır adamı. Bir kitabının adı: Sıfıra Sıfır Elde Var Sıfır.

Sıfırı ortaya koyan ve ondan korkmayan adam.

Gülü de biliyor.

Üçüncü ad. İlhan Selçuk deyince, Çetin Altan deyince hemen ardından onun adı da gelirdi akla. Ve adlar sürer giderdi: İşte, Sadun Tanju, Refik Erduran, Oktay Akbal, Emil Galip Sandalcı, Turhan Selçuk, Ferruh Doğan, Ali Ulvi. Bir çağı değiştiren adlar bunlar. Eroik bir kuşak.

Dün Muzaffer İlhan Erdost'la telefonda konuştuk. O cesaretin o bilgeliğe nasıl dönüştüğünü söyledik. Bursa Lisesi olayını da Erdost anlattı. Lisede Nâzım'ın şiirini okudu diye, komünist diye, İlhami Soysal'ın Son Havadis'ten atılması istenmiş. Gazetenin sahibi Cemil Sait Barlas hiç tınmamış.

Helal diye bir sözcük var dilimizde.

Ama İlhami Soysal şemsiyesini hiçbir zaman güneşlik olarak kullanamadı.

18 Aralık 1988

Nazlı Ilıcak

Dame de Sion Lisesi’nin 1962-1963 mezunları yıllığında Nazlı Çavuşoğlu’na ayrılan sayfada onun sınıfın en “muzip” öğrencisi olduğu yazılmış. “Canlı, hareketli”, sürekli yenilik arayan biriymiş. Ama “en basit şeyleri bile anlamamakta ısrar eder gibi bir hali de” varmış. Belki de o şeyleri vurgulatmak için yaparmış bunu. “Bilgili, çalışkan” bir öğrenciymiş aslında.

27 Mayıs 1960’ta on altı yaşında, babası Muammer Çavuşoğlu’nun Demokrat Parti ileri gelenleri arasında Yassıada’ya götürülmesi, daha sonra da mahkûm edilerek Kayseri Cezaevi’ne kapatılması, “muzip” kızın hayatında temel bir düğüm oluşturdu. Muziplik yakın çevrede, evde kaldı; dışarıya karşı hoyrat, öfkeli bir tavır öne geçti. Kemal Ilıcak’la evlendikten sonra eline basın-yayın olanağı geçince o hoyratlığı, o öfkeyi öç alıcı bir planda siyasa, hayat biçimi, dert haline getirdi.

İdeolojisi bir yerde iyice kişisel. Her şeyi, düşünmeyi bile, bir ruh hali olarak görür. Tarihe sadece psikolojik açıdan bakar. İyi bir ruh hali olarak görür. İyi bir öğrenim gördü. Dame de Sion’dan sonra, Lozan’da Siyasal Bilimler okudu. Ama, işte o “en basit şeyleri bile anlamamakta ısrar eder gibi bir hali” vardı ya, bilgilerini kullanmamaya, geliştirmemeye götürdü onu. Yas gözlüğü köreltti her şeyi.

Antikomünizmin Ajda Pekkan’ı.

SİSAV’da Lucrezia Borgia.

Fotoğrafını da bulamadım ki... Aklımda kalanıyla bakıyorum: Bir yerde Milo Venüsü’nü anımsatan bu yüzde en önemli yer burun. Burun kanatlarıyla uçar. Ve onlarla saldırır.

Faşist mi? Öyle olmak zorunda gibi görüyor kendini. Faşizmi “silahlanmış sermaye” olarak tanımlarsak, Nazlı Ilıcak’ın ayrık bir yanını da belirtmeliyiz. “Silah”tan biraz korkuyor. Hatta sevmiyor onu. Lisede askerlik hocalarına hakaretler yağdırtırmış... Ama yıllar geçip öç alma duygusu, savunma duygusuyla birleşince, bu kez müttefik olarak görmeye

başladı kılıç kalkanı ve atom bombasını. Aslında yalnız bir kişi. Türkiye'deki müttefikleriyle hiçbir konuda ortak yaşantısı yok. Çünkü onlar büyük ölçüde Tercüman, kendisi ise bir bakıma Bulvar. Düşünmeye alışmamış bir AP'nin MHP'yi ve MSP'yi küçümsemesi, bu noktada Nazlı Ilıcak.

Düşünmeye alışmamış, ama kendi gerçeğinin ayrımına varma konusunda çok zeki. Dil tartışmasını bir kenara bırakırsak, yazılarında birikiminin dışına taşmamak için çaba gösterdiğine tanık oluruz. Ezberci değil. Açık yürekli de. Yurt kavramını sadece erik ağaçları, bağlar, dereler ve inşaat şirketleri olarak düşündüğünü saklamıyor.

Eşitliği adaletin bir uzantısı gibi gördü. Halk yığınları bir istatistik onun için. Hep yargıladı. Kitaplarının adları da böyle: Salim Başol'u Yargılıyoruz; 27 Mayıs Yargılanıyor; 12 Mart Cuntaları. Haksızlığa ancak o zaman karşı çıkıyor. Şimdilerde de Özal döneminde basın özgürlüğü ve baskılar üzerine bir kitap hazırlıyormuş. "Sınırlı demokrasi" diyor, hatta "düşüncenin sınırları"ndan söz edebiliyor. Bir yazar nasıl böyle konuşur diyeceksiniz. Konuşmuş. Yine de bir yanı var Nazlı Ilıcak'ın, kunt bir yanı, sarsılmaz bir yanı. Tuhaf bir şey, faşistlerle birlikte oldu. Türkiye'nin düşünce atardamarını kesmek isteyenlere arka çıktı, yine de yadsıyamayacağımız bir yanı var: Hiç küçülmedi. İşlevi kirli, kendisi temiz kaldı. Yastan mı, ağıttan mı? Şöyle diyebilir miyiz: Yas zifafa o kadar da yem olmadı...

Özal'la sorunu? Sorun Demirel sorunudur aslında. Ama çözümün çıkar çözümü olduğu sanısındayım. Özal ev hapsine karar verdi onun. Bu, Ilıcak'ın hazırladığı basın özgürlüğü kitabında düşünsel bir cömertliğe kapı açabilir mi? Hiç sanmam.

Kediden korkan kız.

Niçin korkuyor? Polis kedisi olmaz diye mi?

Şemsiyesi tek dokunaçlı medüz biçiminde.

25 Aralık 1988

Zeki Müren'in Ünü

Dergi kapağında Zeki Müren. Yanağını hafifçe mantosunun kalkık ve yumuşak tüylü yakasına gömmüş. Ama asıl bakışı ve ağzı düşündürttü beni. O bakışın ve ağzın iyice çıldırmışını geçende TV'de görmüştüm. Sabitleştirilerek çocuk mutluluğu ve suçsuzluğu arındırılırken zararsız bir canavara dönüşmüş bakışı. Ürkütücü tutku gerilimiyle çizilmiş ağız. Berduş filmi geldi aklıma. Sinemada aptaldı.

Türkiye'de daha ünlü biri var mıdır? Bence yok. Generaller, cumhurbaşkanları, parti liderleri onun yanında ne ki! Ama bunca büyük ün, Zeki Müren'e şu kadarcık bir efsane değeri kazandırmamış. Neden acaba?

Zeki Müren halk içinde hem hayranlık, hem de şakayla anılır. Getirdiği yeniliklere alışılmamıştır. Bu yüzden anısında komik öğe de hemen devreye girer. Büyüktür. Sanat güneşidir. Kim Kimdir'de kendini tanıttığı gibi, şairdir, ses sanatçısıdır, bestecidir, desinatördür, sinema ve tiyatro sanatçısıdır. Ayrıca süslemecidir. Dahası, 1970'lerde bir yayın organında köşe yazarlığı yapmıştır... Bütün bunlara karşın, oldukça filozofik bir gülümsemeyle anılır. Ülkemizde hem çok büyük görülüp hem pek ciddiye alınmayan tek kişi o belki de.

Neden efsane değeri kazanamadı? Yıllar önce bu konuda aşağı yukarı şöyle demişim:

Önce ünün ne olduğunu düşünelim. Ün yapabilmek için temelde bir değer, bir yetenek olacak; ayrıca toplumda onun bir karşılığı bulunacak.

Mitos (efsane) sözcüğünün anlamını ise şöyle özetleyebiliriz: Olayların ya da kişilerin, kitlenin ortak düş gücünde değiştirilip, abartılması, yeni görüntüler kazanması. Bir yerde ütopya anlamı da taşır efsane sözcüğü. Kitlenin derin özlemleri vardır; kitle bir olayı, bir kişiyi o özlemler çerçevesinde hayatın atomlarına indirir. Onu kendine özgü bir dışavurum biçimi haline getirircesine çarpıtır, düzeltir. Ülkemizde efsaneleşme koşulları şunlardır: Mazlumluk (ezilmişlik), haklılık, o haklılığın kitlenin hak anlayışıyla birleşmesi, bir de cesaret.

Zeki Müren’de bunların hiçbiri yok. Bu yüzden, en büyük ün de olsa, sadece bir ün. “Muhabbet kuşu” çok rahat yaşadı; başarıdan başarıya koştu. Ayrıca taş plaktan sonra kendini gereğinden fazla çoğalttı ve böldü. Hiçbir konuda cesaret göstermesine gerek kalmadı. Eşcinselliği bile tam savunamadı. Hiçbir eşcinsel, biseksüelliği o kadar vurgulamaz; hiçbir biseksüel de eşcinsellikle o kadar böbürlenmez. Sanırım, bu yüzden, Zeki Müren’in eşcinseller arasında da yeterince bir söylence ağırlığı yok.

Gerçek dokunulmazlığa ulaştığı halde kendini saklıyor. Sözgelimi “gay” sözcüğünü genel “eşcinsel” anlamında kullanıyor. Oysa “gay” “pasif” demek. Saklıyor. Güya şaka yapıyor.

Zeki Müren son kırk yılın sadece en ilginç değil, aynı zamanda en büyük şarkıcısı. Evet yineleyelim. Demokrat Parti dönemindeki eskiye özlemin, halk avcılığının simgesi oldu. Radyonun yeni işlevi. Köçek kavramını yeniden ve çok değişik biçimde yarattı. Banka ikramiyeleri, devlet eliyle zenginleşmiş bireylerin eğlence biçimleri; çok ilkel, ama bin bir renkli reklam tasarımları...

Zeki Müren kendisindeki iki büyük özelliğe hayınlık etti. Birincisi sesine karşı. Beste yapmayacak, hiç değilse kendi bestelerini okumayacaktı. Bu onun tınısını da tehlikeye attı. Besteleri yüzünden, gerçek alaturkanın göçmeye başlaması da Zeki Müren’le olmuştur. Çünkü klasik Türk müziğine arabeski de, valsi de, hafif müziği de ilk o sokmuştur. Hem de belirsizce ve birbirine karıştırarak. Alaturkadan bir “hafif alaturka” çıkardı. İkinci hayınlığı eşcinselliğidir; biseksüel, hatta triseksüel görünerek... Fazla oynadı. Refik Koraltan vardı ya, politikadaki Koraltan kabalığının sanattaki inceliğini yaratmak ne kazandırdı ki Zeki Müren’e?

Bir de şu var: Zeki Müren’de sözlerin fazla tane tanelenmesi ezgiyi elden çıkarabiliyor. Sel gibi gidiyor ezgi, kum gibi kalıyor avucumuzda güfte. Oysa başlangıçta tersi söz konusuydu. Hiç değilse bu konuda bir denge vardı başlangıçta.

Garsonlara, aşçılara tırnak muayenesi yapardı. Sahneye çıkmadan önce masalar toplanır, içkili gazino içkisiz duruma getirilirdi. Müşteriye buyururdu Zeki Müren.

Rakibi olmadı. Ama taklitçilerini fena cezalandırdı.

Gülünç, yine de etkili kıyafetler ve 200 beste.

En çok hafif müzikten korktu.

Şemsiyesi morumuş.

1 Ocak 1989

Fethi Naci

Parasız yatılının zaferi, aynı zamanda gövde gösterisi. Halk çocuğu geliyor ve sözü alıyor. Babası karpuzcu Fethi Ağa sadece imzasını atabiliyordu: Feti. Feti'nin oğlu Türkçenin ve yazının en büyük satraplarından biri olacak. Devlerinden biri.

Düşünceleri yüzünden iki kez işten atıldı.

İ.Ü. İktisat Fakültesi'ni bitirdikten sonra bir kamu kuruluşunda çalışmaya başlamıştı. Boğaz tokluğuna kontrolör. 1951'de İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği kurucu ve yöneticileriyle birlikte tutuklanınca işten çıkarıldı.

1960-1965 yılları arasında özel sektörde büyük bir madeni eşya fabrikasında yöneticiydi. Yine düşüncelerinden dolayı işten atılacak. Oradan aldığı kıdem tazminatıyla (17 bin TL) Gerçek Yayınevi'ni kurdu. O günlerde de büyük para değildi bu. İktisat Fakültesi'ne girmek için de babasının sattığı çamaşır teknesinin bedeli olan 20 lirayı cebine koyarak gelmişti Giresun'dan İstanbul'a...

Burada hemen şu soru beliriyor: Nelerin altını çizerek daha iyi anlatabiliriz Fethi Naci'yi? Önce hemen belirtmeliyim, Naci'yi Türk edebiyatından bir an çıkarsak, o edebiyatın dengesi bozuluverir. Seveni var, sevmeyeni, hatta düşmanları... Ama bu bir gerçek. Yanlışları da var belki. Ama bu bir gerçek; Fethi Naci'siz bir Türk edebiyatı, hele bir 1950 kuşağı, hele hele roman ve şiir düşünemeyiz. Karşıtlarından da örnek vererek bu yöntemin sağlamlığını ortaya koyalım: Attilâ İlhan'sız bir şiir, düşünülebilir mi? Asım Bezirci'siz bir İkinci Yeni?

Parasız yatılılıktan söz etmiştim yukarıda. Parasız yatılılık Türk eğitim sisteminin doruk noktasıydı bir zamanlar. Türk aydınının simgesi eskiden Mülkiyeli ise, 1940'lı yıllarda da lisede parasız yatılı okuyanlar oldu. 1960'lı yıllardan sonra da öğretmenler... Fethi Naci parasız yatılı öğrencinin prototipidir. Kişiliğini birkaç öğe açıklar: Babası, lise yılları, sol planda yer alışı, özeleştirisi ve Fransızca öğrenme yöntemi.

İçli delikanlı.

Duyarlığı onda kolay silinmez bir duygusallık da yarattı. Sainte Beuve'de yaratıcılık, analizi yer yer tehlikeye düşürür. Fethi Naci'de ise analiz yaratıcı tavırla hem güçlenir, hem de biraz örselenir. Kusuru, şairliğini hiçbir zaman yitirmek istememesidir. Lisede sevdiği kızla birlikte iftihara geçmiş tek öğrenci. Yakasında nergis.

Fransızcayı kendi deyimiyle "petkayı sıkarak" öğrendi. Sol düşünce kaynaklarına uzanabilmek için. Bu alandaki Türkçe kitaplar bitince para biriktirerek Editions sociales'in ucuz yayınlarını aldı. Fransızcayı bir bakıma Marx'tan öğrendi. Tıpkı Sait Maden'in aynı dili Baudelaire'den öğrenmesi gibi. Erdoğan Alkan'ın Verlaine'den öğrenmesi gibi.

Fethi Naci'nin sanat hayatındaki ağırlığını söylerken onun sanatçılar üzerindeki düşünsel etkisinden de söz etmek gerekir. Sanatçılar sözü eksik burada, aydınlar desek daha iyi. Yeryüzü ve Beraber dergilerindeki Oktay Deniz adıyla yazdığı yazıları, sonra özeleştirisini düşünüyorum bunu söylerken. Özeleştiride sanata tam döndü ve ileriyi, bugünü gördü.

Arada kişisel hayatında büyük bir olay var. 24 Aralık 1976'da, kızını ve yeni ayrıldığı eşini bir trafik kazasında yitirince, aynı anda "iki kez" öldü. Bu yüzden gelecekteki üçüncü ölümü o kadar önemsemiyor. Büyük bir takvimsizliğe girdi o tarihten sonra. Bunun yazılarına yansımamış olması düşünülemez. Yine de çok yansımadı. Belki biraz daha ısırıcı oldu. Daha çok seçmeye başladı. Ama, sanırım kişisel hayatında, o iki ölümü fazlasıyla yaşadı.

Yargılarına bağlı kalmadı. Kendisi değiştikçe değil, karşısındaki sanatçının değiştiğini duyumsadıkça yargıları da değişti. Çelişki mi, zorunluluk mu?

Dobra.

Türler arasındaki ilişkiyi en iyi bilen eleştirmen.

Küser, öfkelenir. Ama yazısında öç almaz. Daha doğrusu hiç öç almaz.

Yazdığı her şeyin temelinde araştırma var. Yakın çevresine tam egemen. Bu ona gerinme hakkı veriyor. Gerinirken eli bir iki kişinin yüzüne, çenesine çarpıyor. Bu yüzden çok kişi ürker ondan.

Evet, parasız yatılı. Hem parasız, hem yatılı.

Şemsiyesi ise uykusuz; hem yatılı, hem uykusuz.

8 Ocak 1989

İlhan Berk

Hiyerogliflerde üçgen yüzlü kaplumbağalar olsaydı, “İşte” derdim, “işte İlhan Berk!” İşte Keops, işte sokak, işte atlas! Gerçekten yüzündeki ve bedenindeki üçgenler giderek Mısır piramitlerine benzetti onu.

Attilâ İlhan 30 yıl önce “göğüstenbacaklı” demişti İlhan Berk için. Tevfik Akdağ da daha iki gün önce, “omuzdanbacaklı”.

Şiir serüveni altmış yılı buluyor. Birçok dönem yaşadı. Bütün devinimleri sınadı. Her seferinde eski kendisini inkâr eder gibi göründü. Hayır... anılarını silmek, bildiklerini unutmak istedi. Sentezi değil, gelişigüzel sıralamayı ve bundan büyük tatlar çıkarmayı özledi. Hayatını düşünüyorum, hayatı da öyle değil mi? Repliklerle yaşıyor. Düğmelere basıyor.

Yazının fena tutsağı.

Yeryüzünde her şey yazılmak için varmış gibi geliyor ona. Sözgelimi bardağa bardak olarak değil, yazılacak bir şey olarak bakıyor. Gökyüzüne de öyle. Şöyle diyor sonra da: “Gökyüzüne böyle bakan adamın hayatının cehennem olması doğaldır.” Yazıya geçen çiçek solacak, yazıdaki çiçekse hiç koklanmayacak.

Gençliğinde etkilendiğini söylediği Türk şairlerinin adlarını sayalım: Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Nâzım Hikmet. Bu üç adı iç içe geçirirseniz ne çıkar? Önce çok yüksek bir beğeni çıkar. Gerçekten İlhan Berk bugün ülkemizde sanat beğenisi en yüksek bir iki kişiden biri. Başka ne çıkar? Çelişki mi? İlhan Berk o çelişkiyi kabul etti. Onunla bütün bir Batı şiirini kucaklamak istedi.

Türk şairinde kişisel reklam duygusu Tanzimat’tan beri çok yoğundur. Ama İlhan Berk bir “canlı yayın” yöntemi getirdi. Yıllar önce Ankara’da sokaklara düşer, belli bir sıra gözetmeden, sondaj usulüyle kapı zillerini çalarmış. Diyelim kapıyı güzel bir kız açtı. Sorarmış “Ünlü şair İlhan Berk burada mı oturuyor?” Kızdaki izlenim: Demek İlhan Berk diye bir şair var, üstelik ünlüymüş! Bugün yetmiş yaşında en iyi şiirlerini yazan İlhan Berk elbet ününü salt bu yönteme borçlu değil. Ama olay İlhan Berk’i iyi

anlatıyor. Doğru olmasa da, anlatıyor. Ankara'da, Piknik'te, genç şairlere bira ısmarlayarak şiirini okuttuğu doğru ama. Garson, iki arjantin daha!

Yetmiş dedim, evet yetmişi döndü. Ama bugün de genç Rimbaud tavrıyla konuşmaktan kendini alamıyor: Bıktım yaşamaktan, bıktım şu cehennemden! Gençliğini yaşayamamıştı, yaşlılığı ise öğrenmeye yanaşmıyor.

Aslında bütün bunları yine ortada görünme tutkusuna bağlayabiliriz. Bir kız sevmiş, paşa kızı çıkmış. Kendisinde tarih kavramı olmadığı için doğum tarihini bile anımsamıyormuş.

Bizim kuşağın çıkış yıllarında hepimizi etkilemişti. Bunu bir yerde yazmıştım. Yanıt korkunç oldu: "Etkilemekten nefret ederim!" Dahası var, kendisini sevenlerden tiksinir, kaçarmış. Bunu da yazdı.

Yazmak için yazmak... Bunu öylesine uç noktalara götürdü ki ortada görünme tutkusunun biçimleri de değişti. "Canlı yayın"ın yerini bu kez "duyarsızlık" almaya başladı. Hiçbir şey istemez, hiç tepkisi yoktur, süt nedir, şeker nedir?.. Farklılaşmayı duyarsızlıkta aradı. Elbet, bütün bunlar sadece görüntüde. Yine de İlhan Berk'in kimliğini hiç etkilememiş olamaz. Yazıyı kendisinin fizik ve doğrudan uzantısı haline getirmek isterken, tersi bir durum da ortaya çıktı: Kendisi yazının uzantısı oldu. Bu çılgınlığı yaşadı İlhan Berk.

Geçmişi olmayan adam.

Gerçekten geçmişi yok. Bugün bulanık, yer yer anlamsız, yer yer de tehlikeli biçimde saydam bir şimdiki zaman içinde. Sanatıyla hayatı bu anlamda tam çakışma halinde. Bu bir başarı mı? İstediğine ulaşmış olmayı başarı sayarsak, evet. Yine de yarın başka şey isteyebilir. Hatta en eskisi gibi, merkantilist bir söz sanatına yönelebilir.

Bugün aşırı ölçüde çocuk-ihtiyar, ama hiç ölmeyecek bir görünümde.

Yarın mesir macunu lekeli bir şemsiyeyle ortalarda dönmeye başlayabilir.

DÖRTLÜK

1.000.000 aşk ve 980.000 dize:
Ünlü şair İlhan Berk burda yatıyor!
Yolcu, n’olur, sevaptır, ihmal eyleme,
Yukardaki sayıya bir sıfır da sen ekle.

15 Ocak 1989

Murat Belge

Yaşar Kemal’den önce Faulkner’ı, Köroğlu’ndan önce Kral Arthur’un Ölümü’nü okumuş. Böyle bir gerçek var Murat Belge’nin yetişme sürecinde. Üstelik, Faulkner’dan sonra Yaşar Kemal’e bakma, Kral Arthur’un Ölümü’nden sonra Köroğlu’nu değerlendirme durumunu yaşadı. Bir çeşit dıştan bakma durumu. Bir düğüm bu. Ama Murat Belge için bir elverişlilik, bir güç de yarattı sonuçta. Dahası, bazı konularda öznel olma hakkı kazandı.

En yabancı sayıları kişi kültür alanında yerli temel aradı.

Ayrıca hep konsensüs aradı. En hızlı dönemlerinde bile.

Sakalıyla ve kısık bakışıyla Tarzan’la çatışan çizgi roman kişisine, Stevenson’a benziyor; Eba Müslim’in Mervan’a karşı savaşında dost Tristan olarak boy gösteren gizemli Behzad’a da...

Solcu Ahmet Cemil. Yüksek savı yıktı. Alçakgönül düşüncede yeni bir dolaşım kazanmışsa, bunda onun payı da var. Yeni Eyuboğlu-Günyol. Bilime bağlı. Ama insansal’ın bilimsel’den her zaman taşacağına da inanıyor sanki. (Bu son cümleyi, ne demek olduğunu tam bilmeden yazdım. Murat Belge’nin izdüşümünü ararken...)

Burhan Belge’nin oğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun yeğeni. Bir de ön annesi var: Zsa Zsa Gabor. Entelektüel, seçkin bir ailenin çocuğu Murat Belge, 1944 doğumlu. İngiliz Lisesi’ni, İÜ Edbiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdi. Asistan, doçent oldu.

Sanırım, 27 Mayıs 1960, Murat Belge’yi açıklayan bir tarih. Babası Demokrat Parti ileri gelenlerinden olduğu halde, 27 Mayıs’ı büyük sevinçle karşılıyor. Bir yerde babasına karşı bir tutum içinde. Ama Yassıada olayı, hukuka aykırı olduğunu öğrendiği olaylar yüreğinde bir dram köşesi de yaratıyor. 1960-61’de bir yıl Amerika’da. Neden? Olaylardan uzaklaşma isteğiyle mi, uzaklaştırmak mı istediler onu olaylardan? O sıra henüz lise öğrencisi. Amerika dönüşü, hep ortalama bir öğrenci olduğu ortaöğrenimini birincilikle bitiriyor, ondan sonra hep birinci. Düşünsel yönden benimsediği

27 Mayıs ona önce kişisel, sonra düşünsel yönden bir alt çelişki sunmuştu. Ne yaptı? Nazlı Ilıcak gibi öç alma duygusuna değil, demokratik bir düşünce eğilimine girdi. Sanıyorum, Türk toplumunda konsensüs arama özlemi de 1960'da köklendi onda. O sırada kaç yaşında daha.

Boheme girdi. Kumkapı'da meyhaneye girerken özel lise armasını cebine kaydırma sakınganlığını gösteren delikanlı, üniversite yıllarının başlarında aynı yerde, mendireğin içinde, kısa bir süre meyhane de işletti. Kör Agop gidince burada hem aşçılık, hem garsonluk yaptı. “Hakiki hayat sahneleri” de aradı. Bu da var Murat Belge'nin hayatında.

12 Mart'ta tutuklandı ve Sağmalcılar'da ve Selimiye'de 26 ay yattı.

12 Eylül ne götürdü ondan? YÖK'ün kuruluşuyla öğretim üyeliğini bıraktı.

Kişilerin hayatlarına baka baka sonunda şöyle bir duygu uyandı bende: 27 Mayıs'ta, 12 Mart'ta, 12 Eylül'de, bu tarih duraklarında kişiler nasıllar? Buna mutlaka bakmak gerekir.

Murat Belge'ye ışık tutan başka şeyler? Evet, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül; sonra Cumhuriyet'teki yazıları (bunların bir bölüğünü Tarihten Güncelliğe adlı kitabında topladı), Halkın Dostları dergisi, Birikim dergisi ve yayınları. Yeni Gündem dergisi, İletişim Yayınları... Murat Belge bunların en çok hangisi? Hepsi, elbet. Yine de ikisini ayırıyorum: Tarihten Güncelliğe'deki yazılar ve Yeni Gündem'de Müslüman kesimle diyalog arayışı. Yani din dışı öğelerden (profan) kutsala (sacré) bakış ve Türk entelijansiyasında konsensüs özlemi.

Önce birinciyi alalım. Murat Belge'ye göre bir şey yaygınsa, o şey gerçektir artık; netliği ne olursa olsun onu anlamaya, tanımaya çalışmalıyız. Alt kültür ya da yan kültür, sözgelimi bir arabesk olayı büyük bir yaygınlık kazanmışsa, bir yerde artık hemen mahkûm etmeden, onun üzerinde düşünmemiz gerekir. Çünkü artık kültür olmuştur o. Bu noktada yine Einstein-'in sözüne geleceğim: “Bilim, gündelik bilginin sonuçta bir billurlaşmasıdır.” Belge'de bu açıdan, R. Barthes'ın Mitolojiler adlı yapıtındaki tavır var. Ancak Barthes'ın açılmamak isteğiyle çırpındığı

şeyleri o yalnızca anlamaya çalışmakla yetindi. Günlük hayat mit'leri üzerinde düşünmekten tat aldı. Toplumun gerçek ideolojisini orada aradı.

Müslümanlarla diyalog kurması iki cephede de eleştirildi. Bu tavrın sol düşünceye sığamayacağı, Murat Belge'nin İslamiyetle sosyalizmi fırsatçı bir tavırla birleştirme yoluna girdiği, ya da siyasi ittifak kurma peşinde olduğu söylendi.

Şemsiyesinin marka kısmı biraz kazınmış, hani daha ucuz bir yerden alındı sansınlar diye. Ve şemsiyesini çadır tiyatrosu olarak da kullanmak ister.

22 Ocak 1989

Levent Kırca

Bir sürü ad. TV'de hemen her gün boy gösteriyor. TV, bir yerde kendi kendisinin konusu haline geldiği için yaratıcılıklarını ertelemişler ya da yaratıcılıktan bir şey beklemiyorlar sanki.

Tiyatro değerlerine değil, TV reklam programlarının oyunsal koşullarına uyarlandılar. TV'de reklamlar giderek sanatın yerini tutmaya başlarken, bu tür skeçler de reklam karelerinin esprisine göre biçimlendi. Duruk, an içinde, kandırıcı kareler... Diyelim ki yeni bir zanaat bu. Ama tiyatrodan hiç yararlanmıyor. TV'de sayıları giderek çoğalan bu tür arkadaşlarda büyük komedyenlerden bir ışık yok. Bir Münir Özkul'dan, bir Genco Erkal'dan, bir Erol Günaydın'dan bir şey kapmamışlar. İp birdenbire kopmuş. Yalnız Levent Kırca'dan yine de bir tortu kalıyor insanda. Onu yadsıyamıyorsunuz, hiç değilse tam yadsıyamıyorsunuz.

Eski ustalardan Gazanfer Özcan'dan aldığı etkiyi bozmuş, onu biraz da tanınmaz kılmak için Nejat Uygur uydurukçuluğundan geçirmiş. Yine de bir tiyatro adamı o. Üstelik Gazanfer Özcan'a eklediği şeyler de var. Sözgelimi Neyzen'lik tevatürü. Sözgelimi bir Anadolu Diyojen'liği... Hem naif, hem hilebaz, hem çıkarsız... Sonuçta yer yer içe dokunan bir şey de var Kırca'da.

Levent Kırca'nın başka kaynakları da var. Sururi kardeşlerin İstanbul Tiyatrosu'na miras yoluyla geçmiş oyun tavrı. Burada Müjdat'ın payının Kırca tarafından da öbür sanatçılar tarafından da bir ölçüde inkâr edildiğini görüyoruz. Söze ve bedene dayanan bu tavırdan kimsecikler söz etmiyor. Ayrıca Levent Kırca'nın yüzünde sinema sonrası ve hemen TV sırası bir espri var. Sinema sonrası şoför argosu, tarihsiz mimikler. Sahi ne anlatıyor sessiz, ıssız, sözden alabildiğine kaçan bu mimikler? Neyin yansısı? Salt mim ve içeriksiz varsayım. Drama istemez. Salt eğlencede var olmak isteyen, yadsımayan, kabul eden, hatta boyun eğen bir mizah... Umutsuz şaka, gerekçesini saklayan hüzün. Hem taşralı hem de müthiş İstanbullu. Sessiz absürd. Sanırım Metin Akpınar'ı da bu yönüyle etkiledi. Bir sözcüğün altını çizerken yok olabilir Levent Kırca. Ama koşulu Metin Akpınar sözcüğün yanından sıyrılır ve sıradan olayı hemen üstlenebilir.

Benzerlerine bakmak daha iyi anlatacak Kırca'yı bize. Figüran Osman, Feridun Karakaya'ya (Cilalı İbo) borcunu hiç ödemedi. Tuncer Özinel ise figüranlıktan hiç kurtulmamak için her şeye razı oldu. Ayşegül ve Ali Atik'ler normal tiyatroyu üstlenerek bir denge kavramına bağlandılar. Salt fizik, Ahmet Uğurlu'yu, bir ölçüde de Yasemin Yalçın'ı tehlikeye attı.

Enis Fosforoğlu ise deneyimi olan tiyatroyu riske etmemek için bu zanaata sakıngan, biraz da soluk kalmayı yeğ tuttu. Daha doğrusu ona razı oldu.

Yüzü gag tarlası.

Yüz tane maskesi var. Surat yoğun bir sanatı geliştirmek ister. Ama bu arada bedenini kullanmayı unutmuş. Sinemada belki, ama tiyatroda beş dakika oynayamaz. Sahnede on adım atamaz. Unutmuş. Aynı ekolden Zeki Alasya'nın ikinci adımı bile atamayacağına bahse girerim. Metin Akpınar? Oyunculuktan geliyor o. Sürünerek de olsa gerçekleştirir sahne maratonunu. TV'nin bu alandaki "çocukluk hastalığı" daha şimdiden bir sürü tahta çocuk, bez bebek, canlı kukla yaratmışa benzer. Bu bir kusur mu böylesi yeni komedyenler ve ikililer için? Değil belki. Yeni bir yapılanmanın ürünleri olarak da bakmalıyız onlara. Yine de bu tür sanatçılarda büyük bir beslenme eksikliği olduğunu söyleyelim. Ve gazino kolaycılığı... Sözgelimi Zeki Alasya yüzde yüz kendisiyle sınırlı. Hiçbir zaman kendinden başka biri olamıyor. Cin bakışlı çocuk, o kadar. Oysa belli ki kendi alanının az rastlanır entelektüeli.

Tiyatrodan, geleneksel tiyatrodan kopmak... Jarry tiyatrosu da kopmuştu sahneden. Ama tiyatroya daha büyük ve başka bir gökyüzünde soluk aldırmak için yapmıştı bunu. Hayatın unuttuğu, gözlediği, ya da açıklayamadığı şeylere yönelmek için...

Kırca'da bu yok. Neyi mi gizliyor? Ne olduğunu kendisinin de pek bilmediği bazı şeyleri. Yine de anlamsızlığının altında bir gerçek var gibi. Gaglarında tarihsel bir kesit de mi var? Bu niteliğiyle benzerlerinden ayrılıp, bin bir maskesiyle yine de açımlayıcı bir konum kazanıyor.

Ayıralım onu öbürlerinden, isterseniz.

Ekranın büyük aptalı.

Şemsiyesinin bezi yok da, iskeleti var. Var gibi.

29 Ocak 1989

Bülent Şemiler

Sabri Esat Siyavuşgil'in bir dizesini anımsıyorum: "Pasaport bir yolculuk romanıdır." Siyavuşgil yaşasaydı da, 1980'li yıllarda Türk ekonomisinde ve bankacılık sisteminde baş gösterecek prensler olayını görseydi şöyle bir dize de yazar mıydı: "Çifte pasaport bir yurtseverlik ikilemidir." Yurtseverlik diye işi ileri götürmeyelim de, "yurttaşlık ikilemi"yle yetinelim. Ayrıca, elbet, kişiden kişiye değişir bu. Çift pasaport çift yurttaşlık kavramı konusunda, pasaportun birini öbüründen çıkarmanız, yurttaşlığı işin geri kalanıyla değerlendirmeniz de gerekebilir. Hiç değilse şöyle diyemez miyiz: "Çifte pasaport bir yurttaşlık bilmecesidir."

Prensler ya da çifte pasaportlular diye anılan genç ekonomistlerin, bankacıların hepsinde bir ABD deneyi ya da serüveni var. Ayrıca hepsi Ahmet Özal'ın arkadaşı.

Bülent Şemiler? Şemiler, başına gelenlerden ötürü ve sorunsallığı yüzünden, bunların bugün için prototipi. Prensler olayının, kimi zaman abarmış da olsa, tipik yanlarını onun serüveni, konumu, kişiliği, tepkileri, çıkışları, üslubu ile açıklayabiliriz. Bir sürü prensi var Özal'ın; Rüşdü Saracoğlu, Cengiz İsrafil, Engin Civan, Coşkun Ulusoy, Bülent Gültekin, A. Söylemezoğlu, T. Özkan... Elbet en başta da şahprens: Ahmet Özal. Bence bunların adları tek tek kısa günde unutulacak; ama bir arada her zaman anılacaklar. Tarihsel bir kesitin tanınmış öğeleri, reklam tasarımları, yol imlasında geçici ve ara önlemler, fresk için kovayla duvara atılmış boyalar...

Turgut Özal hayali ihracatın kurucusu. Ama bu arkadaşlarla hayali ithalatı kendisi gerçekleştirdi. Anayurtlarına birer konkiskador dehşeti, şımarıklığı, barbarlığı ve kolaycılığı soktu onlar.

Rüşdü Saracoğlu biraz başka gibi. Onda, son çözümlemede bir devlet adamı kumaşı da var sanki. Konuşması, tavrı, oturup kalkması öyle. Bürokrasiyi yıkarken, onun usullerini sezerek ve kendi görgüsünden geçirerek yapıyor bunu. Ama nedense hep istemediği şeyleri üstleniyor. Sözgelimi Merkez Bankası Başkanı olarak 20 ayda gelmiş geçmiş en büyük emisyonu yaptı; sonra da tutup bunun kötü şey olduğunu söyledi. Doğruyu

sezdirmeden eğriyi yapmıyor. Ama eğriyi de gerçekleştirmeden edemiyor. Yüzü mü tutmuyor yeni Atilla Karaosmanoğlu'nun? "Beyaz Türk" diye de anılan Saracoğlu'nun siyasal hayatının Turgut Özal'ınkiyle bitmeyeceği söylenebilir. "Renkli Türk"lerden bu yanıyla ayrılıyor. Onlar gidecekler, hemen unutulacaklar. Unutacaklar da.

Şemiler üzerinden düşünmeye çalışıyorum prensleri. Elbet bazı bilgileri, deneyleri var Şemiler'in. Ama bunlardan ancak danışmanlık (sözcüğün dar anlamıyla) çerçevesinde yararlanılabilir. Çünkü Türkiye'yi, ülkemizdeki yasal çatıyı, geleneksel bürokratik mekanizmayı bilmiyor. Asıl önemlisi, daha önce hemen hemen hiç üst düzey yönetim deneyi yok. Bunlar nasıl olsa onun çalışma tutkusunu da, bilgilerini de karartacaktı. Turgut Özal ne yaptı? Yönetici yaptı onu. Parayı kendi kişisel denetimine almak için her ilginç noktaya bir Şemiler getirdi. Şemiler'in şu sözleri çok anlamlı: "Ben ANAP'lı değil, Özal'cıyım..." Pasaport kavramının anlamı bu cümleyle çok daha yoğun bir içerik kazanıyor. Prensler para denetimi konusunda ipi Özal'ın eline verecekler ve hiçbir hesap verme duygusu taşımayacaklar. Özal'a hep "evet", başka herkese "hayır" diyebilme olanağı, koşulu... "ANAP'lı değilim, Özal'cıyım" sözünü bu açıdan istediğiniz kadar genişletebilirsiniz. Hükümetle Meclis'i yok eden Özal, prenslerle de hükümeti devreden çıkardı.

Şemiler: Akdenizli Laz.

1954'te Kıbrıs'ta doğmuş. Çok yetenekli... Yetenekli de, bugüne dek o yeteneğin ipucunu görmedik. Bir bilanço çılgınlığı var. 100 milyarlık zararı bilanço üzerinde o saat 100 milyarlık kâra dönüştürebilir. Büyük Millet Meclisi'ne, milletvekillerine, bütçe komisyonuna hakaretler yağdırabilir. Karayipler'de, Kanarya Adaları'nda kurt dökebilir.

Aslında KİT'lerin Azrail'i olarak işe başlamıştı, sonra özelleştirme olayını İsrafil'e bıraktı. Anadolu Bankası'nın başına geçip onu boğazladı. Sonra da onu mal ettiği Emlakbank'ın genel müdürü oldu. Başbakan yardımcısıyla düello etti. Kazandı. Daha doğrusu başta kazandı.

Ne oldum bankacısı.

Emlakbank marşının sözlerini de onun yazdığı anlaşılıyor. Bakın ne demiş:

“Dünyayı iyi tanırım,

Dünyayı bilirim.”

Şu satırların yazıldığı sırada Amerika’da. İzinle gitmiş. Sonunda Turgut Özal’a da karşı çıkacağına, ona da küfürler yağdıracağına bahse girerim.

Şemsiyesi armağan. Sapında bir, hayır iki maymuncuk.

5 Şubat 1989

Rauf Mutluay

Antalya Lisesi, Kastamonu, Edirne liseleri, İstanbul Fatih Kız Lisesi ve Atatürk Lisesi... Bu liselerde 1950-1970 yılları arasında okumuş çok kişiye rastladım. Konuşurken sözü ne yapıp yapıp lisedeki edebiyat öğretmenlerine getirdiler. Unutamamışlar onu, düşünce, sanat, kişilik açısından çok şeylerini ona borçlularmış... Rauf Mutluay kadar öğrencilerine sinmiş, yansımış kaç hoca vardır diye düşündüm her seferinde. Bugün böyle büyük hocalar var mı diye düşündüm. Bir de şöyle düşündüm: Eskiden bir lise öğretmeni, hele lise edebiyat öğretmeni ne önemli kişiydi! Onların yanında profesörler, bakanlar, genel müdürler kaç para? Hayatın eşliğinde yaklaşabileceğiniz ilk ve çoğu zaman tek büyük adamdı edebiyat öğretmeni. Bir de bunun büyükleri var. İşte Rauf Mutluay son büyük hocalardan biri. Büyük hocalar bundan sonra da gelecek elbet. Benim demem; bir geleneğin son büyük hocası. Ayrıca, liseler yıkıldı bugün, bizim liseler. Gelen duyarlık artık başka bir duyarlık olacaktır.

Rauf Mutluay bir yazar aynı zamanda. Son kırk yılın en ağırlıklı eleştirmenlerinden, edebiyat tarihçilerinden biri. Ama ona benzersiz olduğu yerden, hocalığından bakmak bana daha elverişli geliyor. Hocalığı daha iyi açıklıyor Rauf Mutluay'ı.

Türk Buffalo Bill'i.

Rumelili âlâ adam. Bıyıklarını fora etmiş.

Bıyıkları yalnız gönlünün değil, kalbinin de uzantısı; tarih, eğitbilim, tütün ve sedefotu kokar. Ve hemen üstünde ikindi gölgeli Tuna bakışı.

Anasız, babasız, amcasız, halasız, teyzesiz, dayısız büyüdü. Bu yüzden olacak, 6 milyar kardeşi var. Herkese kardeş olarak sarılır. Öğrenciye yansıması da o anlamda olmuş. Bilgiyi vermemiş, paylaşmıştır. Kendisi de çok şeyini iki hocasına borçlu: Eflatun Cem Güney ve Hakkı Süha Gezgin. Gezgin'e bir soru sormuş sınıfta, o da ona hemen bir kitap vermiş. Sanırım bu olayın genç Rauf Mutluay'da yöneltici etkisi olmuştur. Hocalarını sevmek, işini sevmeye götürdü onu. Liseyi bitirdiğinde Mülkiye sınavını da

kazanmıştı. Tıp Fakültesi’ne de girebilirdi. Ama Yüksek Öğretmen Okulu’nu seçti.

Benzersizdir bu okul. Ayrıca kendi alanında Mülkiye’nin eşdeğeridir. Parasız yatılı Rauf, orada hocalıktaki tören duygusunu edindi. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’ndeki öğrencilerle bu okula kayıtlılar arasında bir ayrım olmuştur her zaman. Vaktiyle Tıp’la Askeri Tıp arasında da böyle bir ayrım vardı. Aynı dersleri görürler, ama vardır böyle bir ayrım. Yaratıcı bir tekke görünümü de söz konusudur. Yüksek Öğretmen Okulu’nda. Muallimliğin iyi yanları; medreseden, onu pek örselemeden tam kurtuluş...

Anadolu’daki öğretmenlik yıllarında (10 yıl) hiç yazmamış olması da bana ilginç görünür. Yalnızca öğretmendir, ona adamıştır kendini. Bütün erkek öğrencileri hayran, bütün kız öğrenciler hayran ve âşık. İlk öykülerinden birinin adı “Gök Ekin”. Rauf’u açıklıyor mu? Hiç değilse o günlerdeki Rauf Mutluay’ı? Ziya Gökalp ve Sabahattin Eyuboğlu bir arada mı bu adda? Talip Apaydın’la Sabahattin Eyuboğlu? Yok, yok, Tanpınar’la Eyuboğlu... Dikkat ederseniz, Eyuboğlu adı değişmiyor...

Mutlu aile babası. Öyle ki çok kez vurgulamak gereğini duymuştur: “Hayatımın en büyük şansı bu evliliktir” diye. Bu niteliğiyle kuşağı içinde ayrı bir yeri var. Bohemin ortalık yerinde durmuş, ama ölçüyü yalnız kendi adına değil, oradaki herkes adına da korumuştur. Ne ki, an geldi, dünyanın en düzgün, en ölçülü, en mutlu, en usturuplu adamı kendini açıklanmaz bir boşlukta buldu. Bu bunalıma girdiği belli oluyordu.

1980’den hemen önce iki olay var Mutluay’ın hayatında. Cumhuriyet gazetesinden ayrılmanın kendisinde sanılanın ötesinde bir yalnızlık duygusu yarattığı sanısındayım. Ama asıl bunalım nedeni, evine atılan bomba oldu.

Bomba daha patlamadan evdekilerin elleriyle sokağa fırlatılmış ve orada infilak etmişti.

Kendisine değil, evine atıldığı için...

Evine, eşine, çocuklarına, gençliğine...

O günü ve izleyen günleri şöyle anlatıyor şimdi: “Her şey bir anda tepetakla oldu...”

Görev duygusundan olacak, eleştirmen Mutluay, edebiyat tarihçisi Mutluay’la çatışır da. Edebiyat tarihçisi daha genel sözcüklerle konuşur. Sözgelimi Hüseyin Rahmi Gürpınar’a 100 Soruda Türk Edebiyatı’nda (1969) uygun bir ortalamayla yaklaşmıştır. Ama aynı yıllarda bir dergide Gürpınar’ı korkunç didiklemiş, boş bir torba halinde köşeye atmıştır. Çelişki mi? Ne olursa olsun Mutluay’ı açıklayan bir şey var burada. Yakınındakilere daha bir duyarlı olduğu da bir gerçek.

Cumhuriyet şiirini dört adda topluyor: Faruk Nafiz bir bakıma kendisidir.

Yüzme biliyor mu acaba? Bilmiyorsa, iyi niyetindendir, diyorum.

Şemsiyesini çardak olarak kullanır.

12 Şubat 1989

Hasan Celal Güzel

Karikatüriste öğüt: Yumru kök pancarlar vardır; zeki ve derli toplu bir pancara gözlük tak. Tabii, şekerpancarı... Ve elbet, güneş gözlüğü. Bunu yap, Hasan Celal Güzel hemen çıkar ortaya.

Şerbetçigüzeli.

Ara rejim mülkiyelisi. 1945 Gaziantep doğumlu. Yıldızı 70'li yılların son çeyreğinde, özellikle de 12 Eylül'den sonra parladı: DPT uzmanı, bakanlık üst düzey görevlisi, Başbakanlık müsteşarı, milletvekili, Devlet Bakanı, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı.

Dört eğilimi nefsinde toplamış ender ANAP'lılardan biri. Daha bürokratken MHP-MSP-AP üçgeni içindeydi. Bir prensi de oydu o günlerin. Hele politikaya gireceği günlerde çok yüksekten konuşuyordu. Başa güreşmekteydi büyük bürokratlık konusunda. Herkesin bir yana savrulduğu bir evrende bu alan boştu. ANAP'ta bir Kemal Cantürk sıcaklığı yaratabilir miydi? Öğrenemedik, ama onun ANAP'taki eşdeğeri gibi başladı işe. Kemal Cantürk'ü zaman zaman, daha doğrusu yeri geldiğine inandıkça, Feyzioğlulaştırarak kişisel tutkusuna yollar aradı. Bugün de öyle. Yeni Turgut Özal olmakla yeni Demirel olma tasarımı arasında gidip geldi.

Ama bu tasarım fantezi olarak kalacak. Çünkü arkadaşımız kısa vadede çok dirençsiz bir adam. Uzun vade içinse dirençsiz bile değil. İmparatorluğa oynarken bir yerde küçük bir kontluğa razı oluyor. O da Cumaovası Belediye Başkanlığı düzeyinde.

Şaka bir yana, Hasan Celal Güzel bakanlık kabul etmekle ANAP içindeki gücünü sıfıra indirmiştir. Tıpkı Mehmet Yazar gibi, Kâmran İnan gibi.

Mehmet Yazar ve Kâmran İnan'ın özel durumlarının da altını çizmek gerek. Sonradan ve dışarıdan geldiler partiye. Ön sırada, ama memur gibi oturmaları bir açıklama bulabilir. Ne olursa olsun, üçü için şöyle diyebiliriz: Turgut Özal üçünü de en güzel biçimde harcamanın yolunu buldu: Kâmran İnan sadece bir danışman bugün, hem de Dışişleri'nden iyice koparılmış; Mehmet Yazar basınla sürtüşmenin ortalık yerine itilmiş... Hasan Celal

Güzel? Onun yalancı çıkması, tutarsız görünmesi için önüne dizi dizi uçurum sunuldu Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı’nda. Savunmak istemeyeceği bir sürü şeyi de savunmak zorunda kaldı. Bir gün olumlu, bir gün olumsuz konuşması bundan. Gençlik Şûrası günlerini düşünelim. Şûra öncesi, Şûra sırası ve Şûra sonrası sözlerini. Özgürlük terimleri bağnazlık terimleriyle iç içe... Başta bağımsız bir kişi gibi boy göstermek isteyen Güzel, kalıbının adamı olduğunu kanıtlayamadı. Başa erken mi soyundu? Ya da hiç soyunmaması mı gerekirdi? Bu soruların bugün için yanıtı yok. Ama Hasan Celal Güzel’in serüvenindeki ilginç düğüm de tam burada işte.

Varsayımlar çocuğu, gizilgücünü, propaganda değerini yitirdi Özal’ın karşısında. Başa güreşemez artık.

Bir günler hırsını zekâya hemen dönüştürebiliyordu. Bıyığını balta kesmiyordu; uyarılarında aysberg sürprizi de vardı. Taşar’larla çalıştığı sıcak günler. ANAP içinde, Özal’la Demirel’e nerdeyse aynı mesafede durabilme cesaretiyle pusatlanmıştı. Bir bildiri, bir seçenekti sanki. Yedek güç sanki. Bugün kendisi de anımsama yürekliliğini gösteremez sanıyorum o havayı.

Kaypak demeyelim, ama son derece kaygan.

Hiçbir çıkışını tamamlamadı. Netleştirmedi.

İnsancıl bir yanı var. Nedense bundan utanma gereği duyuyor zaman zaman. Politikanın güzel bir şey de olabileceğini, açık söze dayanabileceğini hiç düşünmüyor. Evet, balta kesmiyordu; bugünse bıyık silen biri.

Yine de yıldız tabii. Keseliyıldız.

Karikatüriste uyarı: Başka yumru köklere gözlük takmaya kalkma sakın. Şekerpancarından şaşma. Yoksa başka portreler çıkar bahtına. Sözgelimi büyük özel bankalardaki yönetim kurulu üyelerinden bazıları...

Karikatüriste öğüt II: Gözlük hiç değilse dumanlı olacak.

Çünkü Hasan Celal Güzel şemsiyesini de güneş gözlüğü olarak kullanıyor. Görmek için mi, görmemek için mi?

19 Şubat 1989

Server Tanilli

Server Tanilli’nin yüzünü daha yakından görmek için hayatının daha alt tarih duraklarına inmek gerekiyor. Çocukluğu Van’da ve Kars’ta geçmiş. Babası Cılavuz’da görevliymiş. Cılavuz Köy Enstitüsü’nün kuruluşunda da büyük emeği olmuş. Server o sıra daha ilkokul öğrencisi. Köy Enstitüleri gerçeğini bir destan olarak algılamış. Ortaokulda da öyle. Yoksulluğun içinden çıkıp gelen köylü çocuklarının kendilerini hemen nasıl değiştirdiklerini, bunu yaparken de doğayı nasıl değiştirmeye başladıklarını görmüş. Bu onu daha on-on iki yaşlarında toplum, direnme, yazgı kavramlarıyla karşılaştırmış. Aynı olay, Kars Ortaokulu’nda ve Haydarpaşa Lisesi’nde Milli Eğitim klasiklerini iştahla okurken duyduğu coşkuya karışmış. Doğa içinde arı gibi çalışarak yetişme rahatlığı ile aydınlıklar felsefesinin sınırsız özgürlüğü iç içe geçmiş Server Tanilli’nin çocukluk ve ilk gençlik yıllarında. Köy Enstitüleri’nin küçük tanığının halkçılığı ile kitaplık faresinin evrensellik şansı hep bir arada oldu.

Tercüme dergisi hayranları kuşağından.

Kim bilir şimdi o derginin Şiir Özel Sayısı’nı Strasbourg’da da elinin altında tutuyordur belki. Nurullah Ataç’ın da o yıllarda büyük etkisini yaşadığı anlaşılıyor. Bir yerde yazmış: “Bir tür dünya görüşü vermiştir bize, bu da sonraki gelişmemizde yararlar, kolaylıklar sağlamıştır.”

Köy Enstitüleri olayına, Milli Eğitim klasiklerine, Ataç’a ve Garip devinimine, üniversite yıllarında hocalar eklenecek: Hıfzı Veldet, Tarık Zafer, Lütfi Duran. 1950-1960 arasındaki siyasal kavgada hep CHP’yi tuttu ve İsmet Paşa’cı oldu. 27 Mayıs Devrimi’nden sonra ise işçi sınıfına bağlandı; onun dünya görüşünü üstlendi.

Hayatına kastedildi. Sakat kaldı. Şimdi, işte yurtdışında, Strasbourg’da, yurt özlemini caneriği tazeliğiyle saklıyor. Orada, üniversitede öğretim görevlisi. Bir yerde de şöyle yazmış: “90’ıma geleceğime inanıyorum. Güzel günleri görmek için.”

Bir kere gördüm Tanilli’yi. 1976’da. İki saat. Darphane’ye gelmişti. İstanbul Hukuk Fakültesi’nde öğretim görevlisiydi o sıra. Henüz teksir

halindeki Uygarlık Tarihi adlı ders notlarını bana armağan etmişti. O gün, aynı yıllarda aynı lisede, aynı sınıflarda okuduğumuz, aynı yıl mezun olduğumuz ortaya çıktı. Ama ayrı şubelerde olduğumuz için birbirimizi anımsayamadık. Server'in o gün, daha doğrusu kitabına baktığım zaman bende uyandırdığı izlenimi düşünüyorum şimdi. Bir coşku, bir duvar yıkma, bir yaşama sevinci, bir de biraz fazlaca görünme duygusu içindeydi sanki. Server Tanilli'nin daha sonra başka yapıtları yayımlandı. Bazı konularda öncü, bazı konularda derinleştirici oldu. Ama bende, o, Uygarlık Tarihi'yle birleşir, bütünleşir. Tarih, hukuk, politika, felsefe, edebiyat, sanat; kısaca söylersek, toplum ve insan bilimlerinin, insanlık serüveninin bütününe bakmak isteyen bir adam.

Abdi İpekçi'yi, Cavit Orhan Tütengil'i, Bedrettin Cömert'i öldürten, Server Tanilli'ye kurşun sıktıran gücün aynı amaçla hareket ettiği belli. Ama kurbanlarını seçerken nüanslar aradığını da söyleyebiliriz. Cinayetlerin halkta uyandıracağı etki gücü ve kıvamı yönünden. Abdi İpekçi kamuoyu önünde etkili ve çok ünlü. Tütengil sakin ve saygın, Bedrettin Cömert duyarlı ve gelecek vaat eden kişilerdi. Server Tanilli? Şöyle diyebilir miyiz: Ödünsüz ve coşkulu. Sadece hayata karşı tutumlarıyla ele alırsak, bu dört kişi arasında kendini en çok hedef gösteren odur.

Tanilli, Temmuz 1789'u Ekim 1917 ile yan yana düşünmekten hep haz duyar. Rousseau-Marx çizgisi. Çağdaş uygarlığın bu çizgi üzerinde olduğunu, sabah akşam vurgular. Kendine özgü üreticiliği ve yaratıcılığı bu vurgularda doğar. 1789'a daha basarak konuşur.

Tanilli'ye göre Fransız Devrimi aydınlıklar felsefesinin çocuğuysa, Türkiye'de siyasal liberalizm de Fransız Devrimi'nin çocuğudur. Şu cümle onun: "Türk radikalizminin üstünü bir parça kazıyın, altından Jakobenizm çıkar."

Şemsiyesi taç yaprak.

Gülgillerden ve gevrek dokulu.

24 saatte yenilenir.

26 Şubat 1989

Nurettin Sözen

Politikaya 1954’te başlamış. 1950’li yılların en önde gelen öğrenci liderlerinden biri. 27 Mayıs’ın altın çocuklarından. CHP’nin ilerici kanadında yer alan arkadaşlarıyla birlikte gerçekten etken bir konum kazanmış o yıllarda. Daha sonra?

Nurettin Sözen deyince burada duruyor kişi. Daha sonra ne olmuş? Aradan çok uzun yıllar geçiyor. Çok şey, çok kişi unutuluyor. Sonra birden bakıyorsunuz, Nurettin Sözen SHP’den yerel seçimlerde İstanbul Büyükşehir Belediyesi başkan adayı olarak karşınıza çıkmış.

Hayat öyküsüne bakıyorum hemen. 1937’de Sivas’ın Gürün ilçesinde doğmuş. 1946’da İstanbul’a gelmiş. Tıp Fakültesi’ni bitirmiş; 1973’te doçent, 1978’de profesör. 1964’ten sonra kendini daha çok mesleğine verdiği anlaşılıyor.

Eski öğrenci liderinin (TMTF Genel Başkanı, Türk Devrim Ocakları Genel Başkanı) 12 Eylül harekâtından, CHP’nin kapatılmasından, bölünmesinden, SHP’nin kurulmasından sonra yeniden siyasal arenaya döndüğü görüldü. Aslında amatör ruhla ve reklam duygusu taşımayan bir tavırla çalışması bir süre gölgede tuttu onu. Kamuoyu Sözen’i yeni bir adam gibi gördü. Yeni, Korel Göymen gibi yeni. Oysa Nurettin Sözen nicedir çeşitli kişileri bir araya getiren ve bir anlamda sosyal demokrat temelde bir konsensüs arayan ünlü Taksim Toplantıları’nı düzenlemekteydi. Sosya demokrasiye entelektüel düzeyde bir sığınak arama, bunu da her türlü görüşün yanında gerçekleştirme girişimi. Aslında SHP içinde de iddialı bir çıkış Taksim Toplantıları yönetmenliği.

Görünüşe göre Baykal’cı değil.

Ecevit’in iyi yanları ile Erdal İnönü’nün 1980’den sonraki güzel çıkışı birleşiyor Nurettin Sözen’de. Bu yanlarıyla SHP’nin Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediye başkan adaylarında bulunmayan bir siyasal içerik, bir karizma öncesi, hatta, neden söylemeyelim, düpedüz bir karizma sunuyor. Diyeceksin ki karizma sunulur mu? Sunulur da, bence şans daha yukarıda Sözen için...

Bir imge getirdi. Prospero olarak çıktı ortaya ve Dalan'ı, ne olursa olsun, o saat Caliban'laştırdı. Başkası bunu bu kadar yapamazdı. Dalan bir dev. Başarıları var, ticari dopingleri var, devlet olanakları var. Üstelik işini yaşama hırsına da dönüştürmüş.

İmarcı Timurlenk'in karşısına doktor-yargıç'ı çıkardılar.

Ama SHP onunla topluma aktaracağı mesajları çok geç hazırladı. Basın da Nurettin Sözen'i bugüne dek genellikle ikinci planda tuttu. Ama bir kez ortaya çıktı. SHP'de koşullara göre kişiler öne çıkıyor, sonra geri gidiyor. Kimileri bir daha dönmeyecek biçimde ortadan kayboluyor. Nurettin Sözen bunlardan değil. Sanırım partisinde sosyal demokrat ruhu en çok taşıyanlardan biri de o. Bu yüzden kesiksiz bir siyasal hayatı olacak görünür. Sözen'le birlikte, gençlik yıllarında aynı serüveni yaşadığı arkadaşları da (Sözgelimi bir K. Alemdaroğlu, bir Tarhan Erdem, bir Selçuk Erez) bir başka türlü anımsanmaya başladılar. Ne olursa olsun, Sözen SHP içinde bir güçtür artık.

Bence Dalan'ı kişi olarak o kadar karşısına almasaydı, hatta o işi bütünüyle arkadaşlarına bıraksaydı, hatta hatta Dalan'ı bazı noktalarda takdir ettiğini de (hiç değilse siyasa gereği) söyleseydi daha güçlü olacaktı. Buna hakkı olan bir adam Nurettin Sözen.

Sözen olayı Türkiye'nin sorunlara sahip çıkacak insan unsuru yönünden hiç de yoksul olmadığını gösterdi.

Belediye başkan adayı olarak verdiği mesajlar içini temizliyor kişinin.

Şemsiyesi halka açık.

5 Mart 1989

Ziya Müezzinoğlu

Memduh Aytür, Zeyyat Baykara, Ziya Müezzinoğlu. Gelenekleşmiştir sanki, 1960'lı yıllardan beri Maliye kökenli bürokratlar arasında bu üç büyük bürokrat! Üçü de Maliye Teftiş Kurulu'ndan gelen bu adları bir arada anmak âdet olmuştur. Daha beş altı büyük bürokrat var. Ama en çok bu üçlü üzerine konuşulmuş. Zaman zaman sorarım, ne gibi ayrımlar var aralarında? Aynı belirleyici koşullarda aynı yazgıyı mı paylaşmışlar?

Müezzinoğlu'nun 27 Mayıs 1960'tan sonraki kariyer çizgisine bakıyorum: Hazine Genel Müdürü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri, Kurucu Meclis Üyesi, DPT Müşteşarı, Bonn ve Ortak Pazar Büyükelçisi, Senatör, Ticaret Bakanı, Maliye Bakanı...

Baykara'nın çizgisi de daha az zengin değil. Aytür'e gelince, o daha da parıltılı.

Müezzinoğlu, 27 Mayıs günü Hasan Polatkan'ın Hazine Genel Müdürü'ydü. Ama Polatkan tutuklanırken, onun kariyer yolu açıldı. Sanırım bu olay Müezzinoğlu'nda doğrudan siyaset yapmama duygusu yarattı. Bir de çeşitli koşullara uyarlanma duygusu ve yeteneği.

Sevimli bir adam olmadı Müezzinoğlu. Hele astları bir sertlik heykeli olarak gördüler onu; ürkütücü buldular. Bürokratik aygıt içinde bir parmak aşağıya hemen hiç gülümsemedi. Yükseldikçe, o "asık surat matrahı"nın büyüdüğü görüldü.

Ama, sözgelimi herhangi bir gazete muhabirini her zaman bir tebessüm bandosuyla karşılamıştır, o da ayrı. Anlaşılıyor ki sertlik ve sevimsizlik, yerine göre bir silah, bir araç, bir yaşama biçimi, bir çalışma üslubu da olmuş Müezzinoğlu'nda. Belki de söyletmeden iş yaptırma kaygısı da yatıyor o tavrın altında. Öte yandan, yetişiminden gelen ve bir ölçüde doğal sayılabilecek bir itiden de söz edebiliriz. Her Maliye müfettişi kendini bürokratlığın ötesinde görür, devlet adamı gibi algılar. Ve kendini bununla katılaştırır.

Platon, devlet adamının niteliklerini sayarken şu dört öğeyi öne çıkarır: Filozofça bir tavır, hız, öfke ve güç. “Öfke” öğesinde devletin bekçiliği anlamı da saklı. Bu öğe Memduh Aytür’de toplumun bekçiliğine de dönüşmüştür; sertlik, öfke onda coşku ve ödünsüzlük de demektir. Baykara’da ise donuk, gizli bir statüko özlemi olarak belirmiştir; topluma karşı bir devlet bekçiliği...

Müezzinoğlu? O biraz da kendi kendinin bekçisi değil mi? Hem grup yıldızı, hem de çok yalnız bir adam o. Yukarıda söylediğimiz gibi hiçbir zaman tam siyasi olmadı. Parti üyesiyken de, bakanken de bürokrat kimliğini hep korudu. Memduh Aytür ise hep bürokrat kaldı. Bürokrasiye siyaset bulaştırmadı; ama 1960 Anayasası’yla gelen yeni toplum ideolojisine her zaman öncelik tanıdı. Aytür iktisada ve toplumbilime dadandı; Baykara salt maliyeye idarecilik ekledi; Müezzinoğlu maliyeciliğini korudu.

Müezzinoğlu’nun büyük bürokratlar kuşağı kitaplarla değil, tek tek makalelerle beslenmiş bir kuşak. Ülkedeki büyük siyasal değişmeler, 10 yılda bir gelen darbeler bu yönetici kuşağı iktisat ve maliye alanında pratik bilgilerle yetinmek zorunda bıraktı. Ama aynı kuşak mesleki kültür donanımlarını etkileyecek yan kaynakları seçme ve ayıklama konusunda büyük zekâ gösterdi. Sıkışık ve dönüşümlü bir hayat içinde herkes kendine en elverişli gelen bilgileri aradı. Müezzinoğlu bu konuda başı çekenlerden.

Bürokrasi içinde gizli bir sanatçı tavrı var onda. Kendine özgü bir “self made man” modeli buldu. Baykara gibi başkalarının adamı görünmek istemiyordu. Aytür’ün düşünürlüğünü, Kayra’nın filozofluğunu takdir ediyordu ama kendisi bambaşka bir adamdı. Hem uzakta duracak, hem de en çok görünecek... Bunu istiyordu.

Usta bir dansör, kurnaz bir oyuncu olarak boy gösterdi sahnede. Purosunu bile bencilliğine ekledi. Bencil ama benbenci değil.

Birkaç yıl önce Maliye Yazıları dergisinde onun için şöyle demişim: “Güvercine bile hırs katan yüce gönüllülük.”

Şemsiyesinin sapı bambu, bileziği siyah ipek.

12 Mart 1989

Banker Bako

Ağlayan çek, gülen tahvil: Banker Bako masalının başlığı böyle olabilir.

Aslında masalın çağdaş bir yanı da var. Bako (Baki Aygün) Keloğlan ile Arsen Lupen karışımı bir tip. Padişahın kızını alamadı. Ama masal da henüz bitmiş değil. Üstelik başlık parası bir yerlerde saklı duruyor. Çaldığı mücevheri öptüğü kızın ağzına kaydırmıştı. Tabii onu öperken.

Fotoğrafları çok değişken. Tezgâhtar yüzü; izne çıkmış erin ilk gecesindeki yüz; küfür yiyen yüz; küfrederken yumuşayan, boşalan yüz.

On binlerce bankerzede arasında binlerce Bakozede de var. Nice ailenin canına okumuş, nice suçsuz kişiyi umarsız bırakmış. Yine de o kadar öfkeyle bakamıyorum fotoğrafına. Kötü adam izlenimi uyandırmıyor bende. Hele tiksinti hiç.

Bir roman kahramanı sanki. Bako'nun öyle bir hayat serüveni var ki ve bu serüven basında öyle masalsı ve renkli biçimde sunuldu ki, dünyayı dolandırması sanki suçu, rezilliği değil de, başarısı oluyor. Hüner suçu siliyor lepiska saçlı Keloğlan'da. Hiç değilse, diyorum, toplumumuzda olayı böyle karşılayanlar çok olacaktır. "Köşeyi dönme" felsefesi bizlere bile yönelmiş ki, bu konuda başkaları adına bir hoşgörü duygusu da uyanıveriyor şuramızda. Daha kötü, kötüyü daha az kötü yapıyor.

Doğduğu gün babası şöyle demiş Baki'nin kundağını okşayarak: "Bu çocuk ileride herkese bela getirecek." Cümledeki taplama ve şımartma duygusu yıllar sonra onu açıklayan öğelerden biri olacak. Yetişim yıllarına da ışık düşürüyor çünkü. "Vay anasını!"

15 yaşında Adalet Partisi Beşiktaş Gençlik Kolu üyesi. Çocuk politikacı.

17 yaşında fabrikatör. Babadan kalma çocuk arabaları fabrikasının sahibi.

18 yaşında banker. Paralar İtalyan western filmlerindeki gibi havalarda uçuyor. Konfetiler arasında iflas.

20 yaşında assolist. Kadınlarla çevrili. Hiç dokunmazmış. Banka müdürlerine ciro ediyor onları.

25 yaşında cezaevi serüveni başlıyor.

Çocuk-genç. Kullanırken hep kullanıldı. ANAP-DYP çatışmasında rol alması, daha doğrusu kendisine rol verilmek istenmesi de, onu bir sistemin göstergelerinden biri haline getirmedi mi? Doğru Yol Partisi'nin iç dengesinde, ileride, gereğinde kullanılır mı? Başbakanın kardeşinin Hak Yatırım Şirketi'ni dolandırması da Bako'nun bir ticaret mekiği olduğunu göstermiyor mu?

Yaman işler Bako'nun işleri. Ama içlerinde bir olay var ki yüzyıl anılacak: Sahte tahvil ve teminat mektubu olayı.

Devlet tahvili alıyor, bunların sahtelerini basıyor; sahteleri teminat göstererek bankalardan kredi sağlıyor. O kredilerle teminat mektubu alıyor; bu kez onların sahtelerini basarak kullanmaya başlıyor. Sonuçta işlem sayısına göre büyüyen ve göğe ağan bir parasal değer parabolü oluşuyor. Öyle bir noktaya geliniyor ki devlet tahvillerinin ve teminat mektuplarının gerçekleri Bako'da, sahteleri bankalarda ya da ilgili yerlerde. Müthiş bir saadet zinciri! Para basmıyor. Para kaç kuruş ki! Kendi parasını basıyor.

Elbet, Bako bu serüvende yalnız değil. Dostları, ortakları, patronlarıyla birlikte çalışıyor. 12 Eylül'le gelen ticaret düzeninin teknik cilveleri söz konusu. Bu yüzden, belki, Banker Bako ileride cennete bu işlerin genç Rastignac'ı olarak girecek. Tabii, Turgut Özal da oraya siyasetin tecrübeli Vautrin'i olarak girerse.

Banker Bako Tahtakale'nin jönprömiyesi oldu. Kara para olayının hem ortalama, hem de marjinal kişisi.

"Hamiline" diye bir laf var ya, bu lafta, güven ve kuşku kavramları bir arada. Aslında bir üçkâğıt tadını her zaman taşıdı. Ama gerçekten 12 Eylül'den sonra bazı sözcükler yeni anlam yükleri kazandı: Mevduat sertifikası, pay senedi, zorunlu tasarruf, yeminli büro...

“Hamiline” ne demek? Adam eline para diye kâğıdı tutuşturuyor. Sonra bakıyorsun, ne para var, ne kâğıt. Bakıyorlar, sen de yoksun.

Elinde bir şemsiyenin sahtesi. Hamiline gölge eder.

19 Mart 1989

Ayhan Songar

“Afrika’da yaşayan bir kavmin dili 900 kelimeden ibarettir. Buna karşılık İngilizcede 120.000 civarında kelime mevcuttur. Dünyanın en büyük yazarı kabul edilen Shakespeare eserlerinde en çok kelime kullanan yazardır. Shakespeare birbirinden ayrı 30.000 kelime kullanmakla bu rekoru kırmıştır. Onu Victor Hugo, onu da Goethe takip eder.”

“Birbirinden ayrı” kelimeler ne demek? Shakespeare kimin rekorunu kırmış? Kendininkini mi?

Bu sorulara başkaları yanıt arasın. Ben “tekrariyat”tan söz edeceğim. Tekrariyat, totoloji demek değil; onu da içeren ama aşan bir kavram. Tek kişinin yapıtında özellikle görülmüş ve hikmetinden sual edilmemiştir: Ayhan Songar’ın yeni Türkçesi: “Sokuşturmabilim.”

Prof. Dr. Ayhan Songar bugün İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Başkanı. Daha önce Adli Tıp Gözlem İhtisas Kurulu Başkanlığı yapmış. TRT Yönetim Kurulu üyesi olmuş. Türkiye Milli Kültür Vakfı’nca, 1979’da Sibernetik adlı yapıtıyla fikir ödülüne layık görülmüş. 1981’de de Çeşitleme adlı kitabıyla ödül almış. Doğum yeri ve tarihini de söyleyelim: Gönen, 1927.

Çok şey yazıldı, söylendi Ayhan Songar için. İparlar için çelişik raporlar vermiş; beş hastanenin gözlemlerine karşı bir adamı “sağlam” çıkarmış; farfara bir yanı varmış; Laleli’deki caminin karşısında bulunan muayenehanesindeki küçük odaya girip iki rekât namaz kılar, sonra da bekleme salonundaki hastaya “müşteri” olarak bakmaya başlarmış; insan dışkısına da fazla önem verirmiş.

Tıp onun alanı. Bu alanda benim söyleyeceğim ne olabilir ki? Ayhan Songar’a bir insan, bir entelektüel olarak bakmaya çalışıyorum. Onun, aramızdaki yüzünü, vapura binerkenki duruşunu görmeye çalışıyorum.

Bunun için, ödül almış iki kitabını edinip okudum. Ayhan Songar’ın toplumdaki izdüşümüne yapıtlarından da ışık düşsün istedim.

Şimdi gelelim sokuşturmabilime. Yazının başındaki Shakespeare'den, Hugo'dan, Goethe'den söz eden ibareler Ayhan Songar'ın Çeşitleme adlı yapıtının dördüncü bölümündeki "Dil ve Düşünce" adlı yazıda geçiyor. Ama aynı cümleler dizisine o bölümdeki dört ayrı yazıda da aynen rastlıyorsunuz. Kitabın birinci ve ikinci bölümlerinde de aynen geçiyor o cümleler. Dahası, 2 yıl sonra basılmış Sibernetik adlı kitabında da. Hem de hiç sırası bozulmadan. Anlaşılıyor ki Ayhan Songar Shakespeare'e, Hugo'ya, Goethe'ye inat, çok az sözcük ve kavramla düşünmek istiyor. Yarımşar sayfalık ibareleri yazıdan yazıya, kitaptan kitaba gönderiyor. Bir çeşit prefabrik yazma ve düşünme biçimi diyebilir miyiz? Kitaplarında bu tür daha birçok örnek gördüm. Bir yazısında "onur" sözcüğünü mü eleştirdi, her yazısında onur sözcüğü olacak artık. Ayrıca sık sık maddi hatalara düşüyor. Sözgelimi Yunus'un olmayan bir dizeyi tırnak içinde Yunus'un diye gösteriyor. Molière'in Kibarlık Budalası'nı başkasından alıp Ahmet Vefik Paşa'ya armağan ediyor. Kendini dil sorununa adadığını söylüyor, ama sözcükleri yerinde kullanamıyor.

Tekrarlar saplantıdan mı, dağınıklıktan mı ileri geliyor? İkisinden de. Düşünce adamı olarak ipin ucunu kaçırmış Ayhan Songar. Üniversitede hocalar arasında önemsenmemesi de bundan. Ama büyük hoca olarak tanındığı, üstün görüldüğü bir çevre de var. Bu çevredeki tutamağı siyasal tavrı ve tarih görüşüdür, sanırım. Çünkü İslam-Türk sentezi lafı her şeye yetiyor bu çevrede. Bu da Ayhan Songar'a yüksekten konuşma cesareti veriyor. Uygarlığa akıl hastalarının tanıklığıyla bakıyor. Sibernetik'i "Yaratanın kurduğu şaşmaz düzen"i anlamaya çalışan bir bilim olarak görüyor. Mesleğini polemik olarak kullanmaktan çekinmiyor: bunu da iyice ileri götürüyor. Sözgelimi pozitif bilimlerin önyargılara dayandığını ileri sürüyor.

Hocaları Fahri Celal gibi, Mazhar Osman gibi aynı zamanda bir kültür adamı olmak istiyordu. Ama hiç beslenmedi. Aydınlar Ocağı'na Peyami Safa'nın yalnızca polemiğini, Mehmet Kaplan'ın sadece saplantısını taşıyabildi.

Osmanlı. Ama İstanbul sıfır.

Psikiyatr olarak insana kaba ayrımlarla baktığı anlaşılıyor. İşte piknik tip, atletik tip...

Öğreti yönünden de dağınık, paramparça. Freud’a açıkça karşı çıkamadı. Bağlandığı gerici öğreti adına silik bir biçimde bazı saptırımlar denedi Freud açıklamalarında. Adler’i, Jung’u ad vermeden kullanmak istedi. İşine geldiği ölçüde elbet... Adler’de Freud’u bütünüyle atlamak istedi gizlice. Ama Adler’i de atladı, kişiliğin bütüncül analizine cesaret edemeyerek. Jung’u da Adler’de atladı kolektif bilinçaltını es geçerek.

Psikanalizin Mehmet Turgut’u.

Bir şemsiyesi var ki her an deli gömleği olmaya hazır.

26 Mart 1989

Uğur Mumcu

Kusur arıyorum Uğur Mumcu’ya, kusurlar. Nasıl olsa bulurum. Şu anda bulmamış olmam bir şey ifade etmez.

“Tarihin sorgu yargıcı”. Bu söz nereden aklımda kalmış? Zola büyük romancı olarak öyleyse, Mumcu da gazeteci olarak öyle. Tabii, gazeteyi günün tarihi olarak tanımlarsak. Günün sorgu yargıcı.

Bugün Aziz Nesin gibi, İlhan Selçuk gibi, Çetin Altan gibi bir Uğur Mumcu var. Alanında en parıltılı adlardan biri. Kuşağının en ünlü gazetecisi. Ülkemiz basın tarihinde ve demokrasi tarihinde daha şimdiden yerini almış biri.

İlk Devrim’de mi okumuştum Uğur Mumcu’yu? Ama asıl Yeni Ortam’da bugünkü yüzüyle gördüm onu. Üniversiteye dönmeyeceğini, hayatını yazılarıyla götürmek istediğini açıklamıştı bir yazısında, anımsıyorum. Aklıma takılmıştı o yazı. Genç idare hukuku asistanının iyimserliğinden, cesaretinden konuşmuştuk arkadaşlarla. Ama, işte, tatla okuyorduk onu. Baskın Oran’ın bugünkü yazı biçimiyle onun o ilk yazıları arasında bir akrabalık var gibi. Gerçekten, Uğur Mumcu daha ilk yazılarında, ince mizahı ve yazma tutkusuyla kendini kabul ettirdi.

Bir başına bir adam.

Başarıya nasıl ulaştı acaba? Bence başarıya mahkûmdu. Kuşağının, aydının, demokrasinin sesi oldu çünkü. Türkçenin kara cümlesini yakalamıştı. Gazete yazarlarının çoğunda yoktur bu. Büyük Kamu Hukuku birikimini, güncel olayı, siyasetin, kavganın içinde kullanmayı bildi. Ama asıl şu yanlarıyla bugüne geldi Uğur Mumcu: Her zaman açık yürekli oldu, cesur davrandı, risklerden korkmadı. Ve elbet en önemli nitelik: Eli gerçekten kalem tutuyordu. Bayrağı İlhan Selçuk’tan aldı. Sadece bir yazar, yalnızca bir gazeteci olarak kalmadı; bir düşünür, özgürlük savaşçısı bir siyasal ve hukuk adamı olarak da belirdi. En çok da böyle belirdi.

‘68’lilerin açık alnı:

Günlük yazı kişiyi ister istemez yinelemelere götürür. Uğur Mumcu yinelemeye en güzel işlevi kazandırdı: düşünsel mine’leme.

Okunaklı, orta boylu, dev adam.

Polemiği düşüncenin içinden nasıl da geçiyor!

Polemik dedim. Ancak Uğur Mumcu soruna dalarken nesnelliğini hiç yitirmiyor. Sorun karşısında düşünür yanını hep koruduğu için polemik sadece tat olarak kalıyor.

Kişisel tartışmada, daha doğrusu kişilerle çatışmada ise polemikçi yanı acımasızca öne çıkıyor. Bayağı ağır konuşuyor. Ancak burada da demagojiye sapmadığına tanık oluyoruz. Bir de yazarın, gazetecinin, özellikle de mizahçının bu vazgeçilmez silahına sarılmıyor. Buna gereksinimi yok da ondan mı? Öyle. Kişisel tartışmada da her sözü bir şeyin karşılığı olsun istiyor. Ne olursa olsun bu, Uğur Mumcu’nun temiz yanıdır. Onun kişiliğine, tuttuğu işe bütünüyle ışık düşürüyor. En ufak şantaj, gözdağı, böbürlenme yok Uğur Mumcu’da. İşiyle ilişkisini bir sanatçı çılgınlığına da dönüştürmüş.

Dile hâkim, Türkçesinde çocukla filozof, düşünürle sanatçı kaynaşır. Mizahı, alay değil, sevinç ağırlıklı. Gönderme ustası. İsterseniz bunu da bir kusur sayalım.

Bir kez gördüm Uğur Mumcu’yu. Cumhuriyet gazetesinin önünde. Uzaktan gördüm, yanında başkaları da vardı. Şu izlenim uyandı bende: Kararlı, dalgın bir yüz. Daha doğrusu, dalgın ama kararlı.

Bir kusuru daha var: Şemsiyesi pek de öyle şemsiye değil. Bir kere defolu.

Ayrıca Uğur Mumcu çuval olarak da kullanıyor onu.

2 Nisan 1989

Fatma Yazıcı

Gazetede adına rastladıkça, üst üste açılan basın davalarını öğrendikçe bir Fatma Yazıcı imgesi oluşuyordu bende. 1.90 boyunda, rekorlar sahibi bir Doğu Bloku atleti ya da bir yüzme şampiyonu gibi düşünüyordum onu. Sonunda tanıdım. Tanıyınca da şaşırdım. Kıyafetnamesinde şunlar yazılı Fatma Yazıcı'nın: boy 1.50, kilo 41.

Evet, 41 kilo. Ama tam öyle olmaması gerek, 1 kilo fazlası var. Neden mi? Şundan: İki kurşun var bedeninde. Hakan Yurdakuler, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde MHP'liler tarafından kurşun yağmuruna tutularak öldürülürken, o da iki kurşun yemişti. Kurşunlar girdiği yerde duruyor, çıkarılamadı.

Özet çocuk.

Albatros gibi kanat açan kızkuşu.

Ya da dar gagalı kırlangıç, ya da çalıbülbülü, ötleğen, kırk geçit soyhası. Ötücü kuşlardandır, ama az konuşur.

1955 İstanbul doğumlu. Kemaliye'nin durmuş oturmuş Yazıcıoğlu ailesinden geliyor. Ana baba çok tutucu. İlkokula kaydını gizlice kendi yaptırmış. Babası, sokağa çıkarken koyu renk pardösü giymesini şart kılınca, bir yıl evden dışarı adım atmamış.

1979'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Kadınların kaymakam olma tartışmasını o başlattı. Bunun için Danıştay'da dava açtı. Kadınlar ata binemezlermiş, onun için kaymakam olamazlarmış. Peygamber'in Burak Atı'na ve Hazreti Ali'in Düldül'üne bile binebileceğini kanıtladı. Yine de reddedildi davası.

1980'de Danıştay'da raportör. Asaleti onaylanmadı. Bunun MİT raporu sonucu olduğu söylenir. Çalıştığı dairenin o rapora direndiği de söyleniyor. Çünkü Fatma Yazıcı çok çalışkan, işinin eri, yazdığı her gerekçe oybirliğiyle kabul görmüş bir eleman. Sonunda dairenin direnmesi para etmiyor. Danıştay'dan çıkarılıyor.

Yazı işleri yöneticileri arasında en çok karizması olan kişi. Karizma kolay kazanılmıyor. İki tür yazı işleri yönetmeni var. Biri salt paravan kişi. Öbürü gönüllü kişi. Fatma Yazıcı'nın yazı işleri yönetmenliğini o pardösüden, o ilkokul kaydından, o raportörlükten, o iki kurşundan ayrı düşünemezsiniz.

Pek konuşamadım kendisiyle. Yüzünü saçlarıyla örter.

Ağabeyini ve nişanlısını düşünüyorum. Ağabeyi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim görevlisi.

Nişanlısı? Nişanlısıyla Fatma birbirlerini çok iyi açıklarlar. Nişanlısı Hasan Fikret Ulusoydan. 1980 öncesinde yayımlanan Halkın Sesi dergisinin yazı işleri yönetmeni. Yıllardır mahpushanede. Kaç yıla mahkûm olmuş, ben diyeyim iki yüz... Fatma Yazıcı, gazeteci olarak, görüş günlerinde tanışıyor onunla. Bakışların aralık kapısına zindan duvarı mı dayanır? İşte, sayılı sözcüklerle ve bakışlarla bir dünya kuruluyor aralarında. Nişanlanıyorlar. Fikret Ulusoydan içeriden ne zaman çıkacak? Diyelim çıktı, bunca yeni ceza yemiş Fatma Yazıcı'yı dışarıda bulabilecek mi çıkarsa? Bu kez o içeri düşmüşse... Bir öykü ki masal değeri, söylence değeri kazanmış.

Victor Hugo'nun bir kadın arkadaşı var. 50 yıl bağlı kalmış ona. O süre içinde 17 bin mektup yollamış. Bu örneği Fatma'nın romantizmini vurgulamak için verdim. En gerçekçi ve toplumcu planda yer alan Yazıcı aynı zamanda dünyanın en romantik kızı. Bir gün bir bulmaca yolluyor Fikret Ulusoydan'a: Yan yana on üç çiçek. Ulusoydan da her harfi bir çiçek olan on üç harflik bu ibareyi çözmüş: Seni seviyorum! (ünlem işareti bizden).

Vuslatında ütopya.

Üç özelliği daha var Fatma Yazıcı'nın:

Bir, mahpusa giren bütün arkadaşlarının çocuklarına o bakmıştır;

İki, evden eve taşınmalarda birincil öğe olarak hemen boy gösterir;

Üç, hastanelerde vazgeçilmez refakatçi.

Kısacası, büyük olayı kendinde küçükser, küçük olayla dev paraboller çizer.

Şemsiyesinin içinde bir avuç bahçe. Ve bir tutam gün ışığı.

9 Nisan 1989

Anavatan

Tarihler, sözcükler ve insanlar... Bunlar kimi zaman büyülü ya da elverişli bir an içinde buluşuyorlar. O an, sözcükleri açıklayıcı, hatta belirleyici kesişme noktaları haline getiriyor. Başlangıçta kelam vardı ya, kelam konuşmaya başlıyor. Şeyi düşündüm geçenlerde, Turgut Özal'ı, 26 Mart yerel seçim sonuçlarını ve ANAP'ı. Daha önce aklıma gelmemişti. Ne demek Anavatan, diye düşündüm. Gerçekten ne demek? Vatan varken anavatan, yurt varken anayurt ne oluyor? Bunu düşündüm.

— Herhalde Turgut Özal buldu bu adı.

— Sanırım o. Şemseddin Sami'nin Kamus-ı Fransevi'sini açtım hemen. Bendeki ikinci baskı, 1898 tarihli. Birinci baskı Atatürk bir yaşındayken yapılmış... Daha sonra İngilizlerin Webster's'ini açtım. Aaa, tuhaf şey, "anavatan" sözcüğü Turgut Özal'ı, Ahmet Özal'ı, 12 Eylül'ü, 24 Ocak Kararları'nı, İMF'yi nasıl da özetliyor!

— Nasıl yani?

— Önce Şemseddin Sami'nin tanımını ele alalım. Ona göre anavatan, sömürgelerde (müstemlekât) oturan kişilerin asıl yurtlarıdır (vatan-ı asliyeleri). Yani Anavatan kavramında çift vatan kavramı var. Ya da çifte vatan.

— Çifte pasaport gibi.

— Bildin. Şöyle düşünelim: Vatanım var, bir de anavatanım. Vatandan daha büyük sözcük var mı? Niye olsun bir de anavatanım?

Belki de Turgut Özal bu adı bulurken ya da buldururken başka şey düşündü... Vatanın güzel olduğunu, sözgelimi... anamız gibi olduğunu...

— Bence de öyle düşünmüştür. Ama bilgisizlik, bilgiden daha çok açığa vurur gerçekleri. Bence mutlaka senin dediğin anlamda düşündü. Ama sözcükler, ama kelam, elimizden kaçıp gider ve ötede bir yerde profilimizi de çizer. Şimdi düşün bir, Türkiye'de Anavatan Partisi kurulabilir mi?

Anavatan şu: Ben bir coğrafya parçasında oturuyorum, ötede bir yerde anavatanım var. Sözgelimi Kıbrıs'ta bir anavatan partisi kurulabilir. Gerçek anlamını da orada her zaman taşır. Ama Türkiye'de kurulan Anavatan Partisi'nin "anavatanı" nerededir acaba? Uzakdoğu'da mı, Uzakbatı'da mı, Suudi Arabistan'da mı, Orta Asya'da mı, Amerika'da mı, Grönland'da mı?

— Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde "anayurt" sözcüğü şöyle açıklanıyor: İlk yurt, eski yurt, başlangıçtaki yurt. Buradan alırsak, Anavatan Partisi Orta Asya özlemini mi taşıyor? Yani kökenimize, geleneklerimize, tarihimizin altyapısına inmek?..

— Ne olursa olsun, bir çifte standart var anavatan kavramında. Ancak emperyalist ülkeler tarafından kurulabilir. Bir azgelişmiş ülke için, bir gelişme yolundaki ülke, bir Üçüncü Dünya ülkesi için kendi toprağı üzerinde anavatan kavramı en azından yabancılaşmayı benimsemek anlamına gelir. Ayrıca, Orta Asya niye tarihimizin mutlak altyapısı. Tarihi boyunca Anadolu'nun nüfusu 10 milyonun altına hiç düşmemiş.

— Özal'ın büyük saygı duyması gereken İsmail Hami Danişmend de Fransızca-Türkçe Büyük Dil Kılavuzu'nda anavatan sözcüğünü Şemseddin Sami gibi tanımlıyor: "Bir müstemlekenin tabi olduğu memleket." Türkiye müstemleke mi, memleket mi, hangisi? Kısacası iş yalnız Özal'ın bilgisizliğinden doğmuyor. Sözcükler de belirsiz.

— Daha doğrusu belirsizleşti. Sözgelimi birkaç ay önce papatyalar arasında bir anket düzenlenmişti. Turgut Bey, en çekici erkek seçildi. Şimdi akıl var yakın var...

— Ama Özal'ın en çekici erkek seçilmesi de sözcüklerdeki yazgıcı özü göstermiyor mu? Yazgı başlangıçta belirsizdir zaten. Aslında bir Kazanovalık var Turgut Bey'de. Daha doğrusu Kazanova onun bazı işlevlerini iki yüz yıl önce üstlenmiş.

Kazanova çekici erkek. Ama aynı zamanda XVIII. yüzyılın işbitirici ekonomi uzmanlarından biri. Piyangoyu, fon uygulamasını, pay senetleri çevrimini ilk o bulmuştur. Çok pasaportlu Prens.

— Bir de Dunkerk olayı var...

— Deniz otobüsleri olayı. Kazanova'yı Dunkerk'e yolladılar. Görevi şunu incelemekti: Kralın ısmarladığı bir geminin yapımı neden bir armatörünkinden 6 kat daha pahalıya mal oluyor? Bunun gizini çözecekti. Çözdü.

— İngilizce anavatan "home" anlamına da geliyor. Konut demek.

— Daha birçok sözcük var. İyisi mi yetinelim biz burada. Çok sözcük sözü bozar. Şöyle bir noktaya geldik: Vatanda anavatan adıyla parti kurulmaması gerekir. Buna dilbilimci de arşiv güzeli de katlanamaz.

(Can Yücel, Nasrettin Hoca ve Eşref, kol kola sahneye girerler. Ortadaki gülümsemekte, öbür ikisi küfretmektedir.)

16 Nisan 1989

Baba Hakkı

Şükrü'nün köşe vuruşu. Top döne döne, hiçbir oyuncuya değmeden kaleye giriyor. Fenerbahçe kalecisi Cihat umarsız. Gol! Dönem, Beşiktaş'ın ve "emsalsiz" Hakkı'nın dönemi. Ama o golden sonra Baba Hakkı'nın sahanın bir yerinde Şükrü'yü kıstırdığı görülür: "Atacaksan doğru dürüst gol at!" Kornerden doğrudan atılan golde bir rastlantı rüzgârı da sezmiş olacak... Ya da niçin kızmışsa işte.

İkinci bir olay Hakkı Yeten'i daha iyi açıklar. Suat Mamat'ın tanıklığı: Suat Galatasaray'dan Beşiktaş'a transfer olmuş. Ama son bir şampiyona maçı var iki takım arasında. Suat'lı Galatasaray çok etkili bir oyunla Beşiktaş'ı yenip şampiyon oluyor. Maç sonunda Beşiktaş soyunma odasına giren Suat'a şöyle diyor Hakkı Yeten: "Çok iyi oynamasaydın buraya giremezdin."

Vodinalı Hakkı. Son tulumbacı.

Tehlikeli melek. Altın yürekli ve çıkarsız haydut. "Yenilmez Armada"nın azıcık boydan kısa kaptanı. Lise yıllarında birçok kez seyretme olanağı bulmuştum Baba Hakkı'yı. Fenerli olduğum için çok ürkerdim ondan. Gittiğim Hakkı'lı maçların hemen hepsini kaybettik. Taş gibi bir adam kalmış belleğimde. Kendisi de anlatır anılarında, futbolun yanı sıra barfiks, güreş, boks da yapmış. Ama asıl heybeti hızından, inanılmazı gerçekleştirebilmesinden geliyordu.

Granit amatör. Elini beline koydu mu karşısındakilerin işi bitik.

1910 doğumlu. Halıcıoğlu Askeri Lisesi'nin kart öğrencisi. 9. sınıfta profesyonel de oldu. Diyelim ki profesyonel. Transfer ücreti de şu: Sivil lise giderleri (tramvay bileti, vb) kulüpçe karşılanacaktı.

Baba... Doğan Koloğlu'nun "baba" kavramı için getirdiği yorum çok ilginç. Ona göre Hakkı Yeten'in "baba"lığı "şambabalığı ve parababalığının uzlaşmaz karşıtıdır." Gerçekten Hakkı'nın "baba" sanında bir yiğitlik, bir özveri de saklı ki hemen hiçbir futbolcuya nasip olmamış. Beşiktaş takımının tarihsel görüntüsünü de açıklar. Daha neler var bu adda: Hocalık,

şövalyelik, tok söz, kurumlaşmış ağabeylik... Daha, daha: Sıkı denetim, içinde ürkü bulunmayan saygı, son ânı hiçbir zaman gündemden düşürmeyen gizilgüç, uyluğuyla top alan bıçkınlık, şıklığı dışlamayan sert oyun.

Ve kahraman şımarıklığı... Tribünlerdeki aykırı gösterilere, hatta belki kimi zaman hakeme karşı donunu indirip orasını da gösterebilmiştir. Sarışın bayan gazeteciyi Şükrü Enişte'ye havale ettiğini sezdirmiştir. Ama "Baba" imgesindeki büyük karizma her zaman çirkin görünmesini önledi onun.

Baba Hakkı hem başkan, hem kaptan, hem oyuncuydu. Aynı zamanda da seyirci. Hakemin ürküttüğü tek futbolcu da o oldu sanırım.

Beşiktaş'ın Mao Zedong'u.

Beşiktaş'a ne kaldı ondan? Tek kişiden kalabilen en çok şey... Bugün, Fenerbahçe'yi zaman içinde var olmuş birçok oyuncuyu yan yana koyarak tanımlayabiliriz. Galatasaray'ı da. Beşiktaş'ı ise yalnız onu düşünerek de açıklayabiliriz. Bu bir olay. Mutlaka bir adı olmalı.

Bulaşıcı güç.

İkinci devrede 6 gol atarak ve attırarak bir maçı 6-3 alabilen kaptan.

Beşiktaş, sermayesi insan olan bir kulüp. O yarattı bunu.

Bir Recep, bir Mehmet Ali, bir Lefter, bir Can, bir Metin... Bunları tek tek sanatçılar olarak anımsıyor kişi.

Baba Hakkı ise bir kurum gibi, bir ordu gibi, bir okul gibi... Tuhaf şey, çok büyük buluyorum, ama tek başına düşünemiyorum onu. Maksim'den, Kristal'den, Novotni'den, başka eğlence yerlerinden çıkmazmış. O yanını ise hiç düşünemiyorum.

Şükrü'sünü bulmuş bir Hakkı benim için çok büyük şey.

Beşiktaş bugün gerçek bir spor kulübü. Galatasaray daha da sağlam bir spor kulübü. Fenerbahçe ise bir türlü kulüpleşemedi. Beşiktaş'ınkini burada biraz da Baba Hakkı geleneğine bağlayamaz mıyız? Beşiktaş'la özdeşleşen

ad. Yöneticilik, genel kaptanlık, başkanlık ve onursal başkanlık da yaptı kulüpte. Kulübüne böylesine damga vurmuş başka sporcu var mı ülkemizde?

Kurtuluş Savaşı tadı var Baba Hakkı adında. O da var.

Şemsiyesi koskoca bir palto. Çok da uzun geliyor ona.

23 Nisan 1989

Cem Duna

Düşünce, siyasal, ideoloji ayrımlarını görmemeye çalışarak TRT'nin başına getirilmiş kişilere bakmak istiyorum. Bu konuda son derece hazırlıksızım. Ama benim bu yazılarımın özelliği de bu: Hazırlıksız olarak bakmak kişilere. Bendeki son izlenim, toplumda da kalabileceğini sandığım son izler...

10 TRT Genel Müdürü gelmiş. Bir bir sayamam. Bazılarından hiç iz kalmamış. Sadece ad olarak var bazıları. Kimler var: İsmail Cem, Nevzat Yalçıntaş, Karataş, Tunca Toskay. Ve elbet, şimdi de Cem Duna. Bunlar sorunsal genel müdürler. Yüzlerine bakıyorum; belleğimdeki İsmail Cem'den bir güven duygusu, evrensellikle karışık bir gelecek duygusu kalmış. Yalçıntaş'ta ne kadar tersini düşünsek, görmezden gelemeyeceğimiz bir efendilik, bir modern dervişlik... Karataş'tan hep ürktük, Toskay'dan da korktuk... Bir de Öztrak ailesinin bir üyesi var, sadece soyadıyla anımsayabiliyorum. Bir de TRT'den gelme, Anadolu Ajansı'nı yönetmiş bir arkadaş var; aynı zamanda gazeteci. Ünlü bir kişi, ama şu anda adını çıkaramadım. Yazının sonunu 2000'e Doğru'da getiririm herhalde. Öğrenip onun adını da yazarım. Bir de Musa Öğün var, teknik general...

Cem Duna?

1947'de Ankara'da doğmuş. Mülkiyeli, Dışişleri Bakanlığı'nda çeşitli diplomatik görevlerde bulunmuş: Büyükelçilik başkâtiplikleri, müsteşarlıkları. 12 Eylül'den sonra Başbakan Bülent Ulusu'nun Dışişleri özel danışmanı. 1985'te TRT Genel Müdürü. On üç ay sonra Özal'ın isteğiyle bu görevinden istifa etti.

Bütün bunlar önemli. Efendim, yükseköğrenim yıllarında siyasal ve ideolojik hareketlere hep uzaktan bakmış. Daha çok dar kadrolu bir arkadaş grubuyla sosyal etkinliklere, cici burjuva tatlarına dadanmış.

'68'li. Ama sürekli dans eden, geziler düzenleyen, daha doğrusu düzenlenen gezilere katılan bir '68'li.

1980’li mi? Evet, bir de 80’liler var ülkemizde. 12 Eylül’den sonra yıldızı parlayanlar. Ara rejim profesyonelleri. Cem Duna onlardan mı? Kesinlikle, hayır! ‘68’li olmadığı gibi, ‘80’li de değil Cem Duna. İkisine de direnmemiş, ikisine de katılmamış, uzaktan bakmış. Bu konuda okul arkadaşı Baskın Oran’ın geçen yıl yayımladığı bir yazı çağrışımlar uyandırdı bende. Şöyle demiş Baskın Oran onun için: “Oo, tabii tanırım, tabii tanırım, sınıfta ilk on arasına girmemekle birlikte iyi çocuktur. Janti çocuktur. En azından medeni adamdır.” Bu son söz çok önemli.

Medeni adam.

Bu sözcüğü başka bir kavramla berkitmek doğru olacak gibi: Medeni adam ve tam memur kişi. Bileşkesi: Medeni memur.

Bir bakıma ideal memur. Yanlışı TRT Genel Müdürlüğü’nü memurluk kavramı içinde görmesi. Bir bürokratın değil, bir devlet adamının tavrı olması gerek TRT Genel Müdürü’nde. Ülkenin geçmişini ve geleceğini her an sezen bir duygu bütünlüğü.

Ha, o ünlü gazetecinin adını öğrendim şimdi: Doğan Kasaroğlu. Nasıl oldu da aklıma gelmedi. Kasaroğlu bir polemik gibi gelmişti TRT’ye.

Cem Duna Türkiye gündeminden siliniyor mu?

Silik kalma şıklığından hiç vazgeçmeyecek. Ama sürprizler var yazgısında. Sürprizlerle birden hareketlenen bir hayatı var sanki.

Yabancı uyruklu biriyle evlenebilmek için Dışişleri’ndeki görevinden istifa etti. Evlendi ve TÜSİAD’da çalışmaya başladı. Daha sonra Turan Güneş’in bakanlığı sırasında bu tür evlenme yasağı kaldırılınca yeniden Dışişleri’ne döndü.

Başka bir sürpriz Turgut Özal’la aralarında yakınlık kurulması ve Davos olayı. Davos’ta onun büyük katkısı olmuş. “Cem Duna’nın Davos zaferinde bacanak parmağı” (Baskın Oran)? Duna’nın eşi Jennifer Hanım’ın teyzesinin kızı Papandreu’nun oğlunun en yakın arkadaşıyla evliymiş...

TRT Genel Müdürü oluşu da sürpriz değil miydi?

Ama, bütün söylenenlere karşın, asıl sürprizi o Turgut Özal'a yaptı. TRT'ye beklenmedik bir çıkış noktası getirdi. Birinci Cem'i (İsmail'i) anımsattı yer yer. İyi bir ekip (Nuri Çolakoğlu, Ali Kırca, Serpil Akıllıoğlu...) kurdu.

Cici burjuva dedim. Hiç snop olmadı. Daha doğrusu snopluğun kötü yanlarına hiç düşmedi.

TRT'den gidince daha güzel bir insan gibi görünmeye başladı. Ayrıca, onu sevimsiz görmek için gereğinden fazla çaba gösterildiği anlaşıldı.

Yeni bir sürprize kadar uzak bir deniz kıyısında sanki...

Şemsiyesi plaj şemsiyesi.

30 Nisan 1989

Meddah-Mehdi

Özal 1924 Anayasası'nı özlüyormuş. Akasya mıydı? Hani bir şiir vardı, akasya, zakkum... Akasya mı istiyor Özal?

— Üç dizelik bir şiir canım. Şöyle:

“Üç anayasa ortasında büyüdüm:

Biri akasya,

Biri gül,

Biri zakkum.”

— Akasya nasıl da Ankara'yı anlatıyor! Tabii eski Ankara'yı. Mimozagillerin en ucuzu. Boş araziyi bir anda şenlendirir. Odunu da iyi. Ayrıca tanen var kabuğunda, Atatürk hurafeyi onunla sepilemek istedi. 1924 Anayasası, akasyadır işte.

— Peki gül, peki zakkum?

— Boş ver sen şimdi bunları. Çin Anayasası'nda nasıl bir madde var biliyor musun? Bir madde ki 1989 Türkiyesi'nde dudağın uçuklar. Ayrıca dünyanın dudağı da. Aynen şöyle: “Siviller savaş zamanında bile askeri mahkemede yargılanamaz.”

— Dünyanın dudağı deme öyle. Peki, Fransız Anayasası'nda ne var? Bir madde var ki, acayip güzel. 1789'u, 1848'i ve her şeyi açıklıyor: “Kendi yurtlarında siyasal sorunu olan her kişiye Fransa bir yeni yurt olarak kollarını açar...” Bayan Mitterrand geldi ülkemize birkaç gün önce. Bu madde onun tavrını da biraz açıklamıyor mu?

— Hint Anayasası çok uzun. Oku oku bitmiyor...

— Demokrasisini tam kuramamış, ama onu kurmaya mahkûm toplumlarda anayasaların ayrıntılı olması, bir yerde “talimatname” tadı da

taşıması doğal bir şey. Türkiye de mozaik bir ülke. Uzun anayasa gerek bize. Hiç değilse ilk dönemlerde... Biz de demokrasiye mahkûm bir ülkede yaşıyoruz. Baksana, ne yazıyor Anayasamızda: “Yasaklanmış dille yayın yapılamaz.” Trafik polisi adam öldürür mü? Öldürüyorsa anayasa uzar...

— Bu deccal geldi demektir. İran Anayasası’nı okudun mu? Yani Şah zamanındakini. Orada da şöyle bir madde var: “İş bu anayasa Mehdi gökten inene kadar yürürlüktedir.” Humeyni, Deccal mı, Mehdi mi?

— Deccal-Mehdi, belki.

— Meddah-Mehdi politikacılar da var... Bakandırlar, başbakandırlar.

— Binlerce kedi-köpek kafatası bulunmuş naylon torbalar içinde...

— Bulgar Anayasası’nın dibacesinde de Sovyetler’le ebedi dostluktan söz ediliyor.

— Sovyetler amma da garantiye almış bu dostluğu.

— Her ülkeyi anayasasının sivri ve özgül maddeleri özetler. İşte Çin, işte Fransa, işte Türkiye. Bazı Latin Amerika ülkelerinin anayasalarında da şöyle bir maddeyle karşılaşıyoruz: “Kişi düşüncelerini istediği gibi açıklayabilir. Ancak takma ad kullanamaz.” Demek o ülkelerde takma ad bir sorun olmuş.

— Türkiye, Suriye, vb ülkelerin anayasalarında düşünce özgürlüğü yok. Genellikle azgelişmiş ülkelerde. Bunun için anayasa formülü şöyle: “Düşünce özgürlüğü vardır. Ama kanun dairesinde...” Düşünce özgürlüğünü siyasal iktidarlara bırakıyor anayasa. Düşünce özgürlüğü yok demek.

— İngiltere’de anayasa sıfır. Kısa bile değil.

— O da ayrı bir demokrasi göstergesi. Kral Faruk’u anımsarsın. Ne demişti Kral Faruk: “Dünyada beş kral kalacak. Biri İngiltere Kraliçesi. Öbür dördü zaten iskambilde var...”

— Demokrasinin bireyin by-pass ameliyatı olanağıyla da bir ilişkisi olabilir mi sence?

— Neden olmasın? Bugün için toplumsal bir göstergedir by-pass ameliyatı olanağı. Bak, Sabancı ikinci by-pass'ını gerçekleştirdi. By-pass'çığını da diyebiliriz toplum düşüncesi planında. Özal'ın (ANAP) önünde sonsuz by-pass olanağı var. Ama bir Sosyal Demokrat (sözgelimi Erdal İnönü) ikinci by-pass için kuyruğa girmelidir. Sosyalist Parti Başkanı Ferit İlsever ise ilk by-pass'ını kura sonucu elde edebilir. Şansı 50 milyonda 1.

— Demirel?

— Turgut Özal'la aynı durumda. "Çağ atlamak"la "Büyük Türkiye" sloganları arasında bir ayrım görüyor musun? By-pass ikisinde de eşit. Eşitlik yalnız kendi aralarında. Ama, hemoroit ameliyatlarında biraz ayrım olacağı kanısındayım... Özal ağır basar.

(Can Yücel elinde yenmeye hazır bir tüp bebeği dondurma gibi tutarak sahnenin ortasına gelir ve haykırır: "Goethe'yi göt diye okuyan herifler!")

("Meddah!" diye bir toplu ses duyulur.)

(Sürçü lisan ustası Paragöz başlar: "Yasa ne demek be! Mangallarda yakarım! Yunanlıların akları boklarına karışıyor! Anayasa'yı bir kez ihlal edebiliriz. Belediyeler nah alırlar...")

(Ve Taner Şener'in gülerken ekşiyen yüzü.)

7 Mayıs 1989

Jandarma Mavisi Eşkıya Kırmızısı

Kenan Evren'in kültür-sanat konusundaki seçme sözlerinden biri de Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü kazanmış bir kitapla ilgili. Evren Türk Dil Kurumu'nu kapatma kararının gerekçelerini sıralarken böyle bir kitabın ödüllendirilişini de vurguluyor.

Rastlantıya bakın, o kitabın şairi 2000'e Doğru'nun yazarlarından Cemal Süreya. Bu konuda Cemal Süreya ile ayaküstü iki satır konuştum.

— Sayın Cumhurbaşkanı böyle böyle demiş. Biliyor muydunuz?

— Valla bilmiyordum. Atlamışım. Şimdi sizden öğreniyorum.

— Sizin kitapta, değil mi, jandarmayla eşkıyayı karşılıklı niteleyen dizeler? Hangi yıl ödül almıştı?

— Evet, benim Göçebe adlı kitabım söz konusu. 1966'da Türk Dil Kurumu Edebiyat Ödülü'nü almıştı. Kitaba adını veren "Göçebe" adlı şiirden söz ediyor General Evren. Sanırım şiiri görmüş falan değil. Söylemişler ona. O şiirimde jandarma-eşkıya ilişkisinden çıkardığım imgeyi tarihsel-toplumsal bir kesitte görünür kılmak istemiştim. Uzun bir şiirdir "Göçebe". Bir yılda yazabilmiştim. Maliye Müfettişi olarak göreve gittiğim Kars'ta ve Ağrı'da gövdesini kurmuş, daha sonra 1962'de Paris'te tamamlamıştım. Buyurun, size vereyim o şiirin Sayın Evren'in tutulduğu, jandarma-eşkıya suçlamasını yaptığı bölümünü. Yayımlayın.

— Evren'in Çankaya'da sanatçılara verdiği davete gitmediniz. Bunun Sayın Cumhurbaşkanı'nın bu sözleriyle bir ilgisi var mı?

— Yok. Bu sözleri yeni duyuyorum.

— Peki ne diyorsunuz?

— Ne diyebilirim ki! Sayın Cumhurbaşkanı'na söylemişler, o da öyle demiş... Şiir ortada. Şiirim ödül kazandıktan yıllar sonra, ayrı bir işlev ve

onur da kazandı. Sevinçliyim. Aslında Evren'in bana ilk iyiliği değil bu. İki büyük iyiliği daha oldu...

Eşkıyaya getireyim sözü. Toplumumuzda eşkıyanın zaman zaman çok özel bir konumu olmuş. Çakıcı Efe'yi, İnce Memed 'i, "Umum Dağlar Müfettişi Eşkıya Uzun İskender"i düşünelim. Dünyada Zapata'yı düşünelim... Jandarma ne ki Zapata 'nın, Çakıcı'nın yanında. Asker, başıbozuğu anlar mı? Sayın Evren 'inki bu.

Sayın Evren'in o sözleri aslında bir yerde de doğru. Ama gerçekliği değerlendirecek ölçüde doğru değil. Bu da şeyi gösteriyor; yöneticilerimizin çok şeyden nasıl kopuk olduğunu... Demişler ona, o da bir gerekçe olarak düşünmüş benim dizelerimi...

Sayın Evren Çakıcı'yı sevecek; Zapata'yı perdede, ekranda tatla seyredecek; sonra benim size verdiğim şu dizeleri Türk Dil Kurumu'nu kapatmak için bir sürü gerekçeden biri sayacak... SİSAV doğrultusunda Atatürk'ün vasiyetini hiçlemeye karar vermişsiniz. Orada size gelmişler, benim kitabı söylemişler. Yahu ne uğraşıyorsunuz şairlerle!.. N'olur uğraşmayın! Şairler tekinsizdirler. Kişiyi sonsuzluğa fena havale edebilirler.

Yıllar geçti. General Evren'in yüzü biraz daha ortaya çıktı. Başlangıçta kişi olarak çok kötü bir adam olarak düşünüyordum onu. Şimdi, belli ki, kişisel planda sevebilirim Evren'i. Sımsıcak bir adam. Ama toplumsal planda çok feci. Tüyler ürpertici bir işlevi üstlendi.

Aslında bal gibi seviyor eşkıyayı. Çakıcı'yı seviyor.

Beş generalin yaptığı ne?

Sever aslında. Okuma zamanı olsa, benim o şiirimi de sever. Meydan Larousse'u açtım demin. Bu yapıt hem ansiklopedi, hem de geniş bir sözlüktür. Şöyle diyor eşkıyalık için: "Tarihte yöneticilerin baskısından bıkan, halkın bir çeşit koruyuculuğunu yaptığı iddiasında olan birçok eşkıya türemiştir. Bunlar hakkında hikâyeler, romanlar, şiirler yazılmış, türküler bestelenmiş, hatta hayatları senaryolara konu olmuştur. Bu tür eşkıyalar zenginlerden aldıkları serveti fakir halka dağıtarak onların desteğini

kazanmışlardır.” Koçero da öyleydi, Çakırcalı da... Sanırım General Evren Çakırcalı’yı sever de, Koçero’dan tiksinir. Oysa ne fark var aralarında.

Hatta Sabancı Koçero’dan çok mu daha iyi? İyiyse de, ne kadar iyi? Bunlar sorulardır. O şiirimde tarihsel kesit içinde bunu arıyorum.

Haydut var. Bir de altın yürekli haydutlar. İkincisi, kesinkes, krallardan iyidir. Bunu diyorum.

— Buffalo Bill?

Onu da sever. Ben de severim. Dündar’ı severim, eşkıyanın işi hep kaçmak olmuş. Jandarmanın işi vurmak. Gebertmek. Sayın Evren “gebertme duygusu” konusunda ne düşünüyor? Onun da izdüşümü yazılsın bir gün...

14 Mayıs 1989

Şinasi Özdenoğlu

Bedenini sımsıkı saran ceketi bundan çok memnundur.

Kolu vali kolu; elini açmış konuşurken, hafifçe yukarı ve arkaya doğru çolaklaşmış biçimde durur.

Ansiklopedilerde, yazar sözlüklerinde hayat öyküsü şöyle özetleniyor: 1922'de Gümüşhane'de doğdu. Yükseköğrenimini Siyasal Bilgiler (1944) ve Ankara Hukuk (1953) fakültelerinde tamamladı. Kaymakam. Daha sonra Ankara'da avukatlığa başladı. 1969-1973 arasında milletvekili. En yüksek düzeyde bankacılık deneyi de var.

Yeşiller deviniminin Türkiye'deki öncüsü de sayılır.

Şinasi Özdenoğlu'nu tanırım. Dostum, ağabeyimdir. Onun toplumumuzdaki gölgesini ayırıcı özellikleriyle seçmek benim için o kadar kolay değil. Fazla nesnel olamam ona karşı. Yine de kendimi zorlayacağım.

İkisi de sanat hayatıyla ilgili iki diri izlenim kalmış bende; Özdenoğlu'nu, hiç değilse onun bir yanını açıklıyor:

"Ekspres gibi geçiyor güzel günler." Bir antolojide okumuştum Özdenoğlu'nun bu dizeyle başlayan şiirini. Lise sondayım. Üst üste okumuş, hemen ezberlemiştim. Türk Yenilik Şiiri Antolojisi'nin en genç şairi oydu. Tutku, umut, hafifçe bir çılgınlık, bir direnç vardı o dizelerde. Şinasi Özdenoğlu kimdir, nasıl adamdır diye merak etmişimdir.

İkinci izlenimim yedi sekiz yıl sonra. Özdenoğlu'nun Hisar dergisinde yayımlanan bir yazısıyla uyandı. Özdenoğlu o eski şiirin şairi olmaktan çıkmıştı sanki. Ahmet Muhip Dıranas'ı savunurken yeni şiirsel çıkışlara veryansın ediyordu. Neden diye düşündüm. Kendisi uzunca bir süreden beri şiir yayımlamıyordu. Bu arada ne olmuştu? Özdenoğlu Yenilik Şiiri kalesine Gelenekçi Hisar'dan nasıl ateş edebilirdi?

Sanırım bu duygusallığın abarması vardı bu olayda. Bir savunma duygusallığı. Hakkı yenmiş, şiiri biraz unutulmuştu. Bunun savaşını yine

hakkı yenmiş bir başka şairi savunarak yapıyordu.

Gerçekten, Şinasi Özdenoğlu kendini değil başkalarını savundu hep. Daha doğrusu kendini belirsiz bir biçimde merkezde tutarak başkalarını. Bunu yaparken de her seferinde bir parça yerinden kaydığını tam anlamıyla ayrımsayamadı. Tabii savunduğu yana doğru bir kayma.

Şöyle de diyebiliriz: Şinasi Özdenoğlu sürekli grup duygusu içinde bulunan çok yalnız bir adam. Sürekli grup duygusu ve büyük yalnızlık. Bu iki duygu onda kendine özgü bir narsisçilik de yarattı. Buna bir şövalyelik itisini de ekleyelim.

Kayma dedim demin. Yine de kendi yerini, özellikle kişisel planda, korumayı bilmiştir. Sözgelimi Hisar'da yazdı, ama hiçbir zaman Hisar'cı olmadı. CHP'den İnönü'yle birlikte ayrıldı. Güven Partisi olayında Feyzioğlu ve arkadaşları karşısında çok büyük bir mesafe sağladı. Bu iki gerçeği Özdenoğlu için yan yana görmeye çalışırsak onun yüzü daha bir belirmiyor mu? Evet, Hisar'cı da değil, Güven Partililere de karşı. Öyleyse?

Tepki! Yalnız sanat hayatında değil, siyasa hayatında da, Şinasi Özdenoğlu kendini sürekli haksızlığa uğramış, bir yerde hakkı yenmiş, kimi zaman da birilerince bile isteye değerlendirilmemiş görüyor. Bu duygu onu içinde bulunması gereken gruplarda devinmeye değil, başkalarını ona karşı savunmaya götürüyor. Sonunda, bu planda kendisinde bir yapılanma oluştu. Kireçlenme de diyebiliriz. Ödünsüzlüğünü siyasada ilericilere, sanatta yenilikçilere karşı daha fazla kullanmaya başladı. Yurtseverlik kavramının sınırını bile fazla dar çizmeye başladı: daha çok kendisi gibi düşünenleri kapsayacak kadar. Keşke, diyorum, Şinasi Özdenoğlu sanatta da, siyasada da başlangıçtaki konumunu sürdürseydi.

Bugün iki alanda da biraz belirsiz bir noktada Şinasi Özdenoğlu. Kendini hiç vurgulamıyor. Özellikle 1970'lerden sonra, İsmail Rüştü Aksal-Hıfzı Oğuz Bekata karışımı bir çizginin siyasal hayatımızda pek bir yeri olamaz. Bunu tam bir benzetiş olarak değil, anımsatış olarak söylüyorum.

12 Eylül'den sonra kurulmuş bir partinin kurucu üyesi olarak vetolanması da belirsiz konumun birkaç yönlü sonucu değil mi?

Hep kendi olarak kaldı, ama biraz da dolaştı.

12 Eylül'den sonra demokrasi mücadelesi yörüngesinde parıltılı bir çıkış yapamaz mıydı?

Özdenoğlu'nu düşünürken aklıma Kemal Palaoğlu da geldi. İnönü-Ecevit çatışmasında Palaoğlu da CHP'den ayrılmıştı. Yalnızlığı seçti. Hatta bir ara kendini sildi. Tam İnönü'cü bir tavır içinde oldu. Özdenoğlu için şöyle diyebiliriz: O, nasıl olsa yalnız kalacaktı.

Yalnızlık hem yazgısı, hem de fiyakası onun.

Şemsiyesiyle de selam alır.

21 Mayıs 1989

Hayvanlarda Kızlık Zarı

Kimi zaman tek bir söz kişiyi bilge kılar; kimi zaman da ahmak tanınmasına yol açar. Ben demiyorum. Konfüçyüs demiş bunu.

En azından şöyle diyebiliriz: Söz kişinin yansısıdır.

— “Kardeş katli vaciptir” demiş... “Caizdir” de değil, “vaciptir”. Osmanlıca sözlükte “vacip” için şöyle yazıyor: Yapılması şer’an lüzumlu olan, farz derecesine yakın bulunan... Bayramlar gibi, adaklar gibi.

Felsefe terimi olarak da “zorunlu” anlamına geliyor “vacip”.

— İşçi ve öğrenci eylemleri için söylemişti bunu ANAP Genel Başkan Yardımcısı Galip Demirel.

— İstersen sözleri bu kadar ciddiye almayalım. Çünkü o zaman çok saygın kişiler de gürültüye gidebilir. Sözgelimi Ecevit, “Doğu’ya güler yüzle gideceğiz” demişti. Tam bir sömürgeci lafı değil mi bu? Yıllar önce söylemişti tabii. Ama yakıştıramamıştım doğrusu. Antalya’ya niçin güler yüzle gitmiyor? Yazık değil mi Antalya’ya?

— Bir sözü daha var onun. “Soldaki yerimizi halkın eğilimleri belirleyecektir” demişti. Beş on gün sonra bu söze bir açıklama getirme gereğini duydu. Şöyle dedi: “Evet, soldaki yerimizi halkın eğilimleri belirleyecektir. Ama diyeceksiniz, ya halk komünist olursa? Olmaz ki...”

— Aslında son yıllarda bir özdeyişler seli altındayız. Bir mahşer görüntüsü sanki. Söz mahşeri. Özdeyişler...

— Özdeyişler, yozdeyişler, kazdeyişler.

(Can Yücel, Eşref, Neyzen ve Türkân Şoray kol kola görünürler...

CAN YÜCEL — Başlarım şimdi özgeçmişinden.

EŞREF — Başlarım fezlekesinden.

NEYZEN — Başlarım örekesinden.

TÜRKÂN ŞORAY — Ben de, ben de...)

— Tenekeci Paşa'yı anımsa. Ne demişti Tenekeci Paşa: "Zamlara karşı çıkanlar bu ülkeyi terk etsinler."

— Nicedir adı duyulmuyor Tenekeci Paşa'nın. Ama o da o sözüyle tarihe geçecek. Adı duyulmuyor. Yoksa şimdiden mi gitti tarihe?

— Onuncu Yıl Marşı'nda şöyle bir dize vardı, anımsarsın; "Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız." Özdeyişler yalnız bugünün malı değil. İnsan nasıl tarihten sonra olabilir?

— Belki de bitmiştir. Yani tarih. Baksana Turgut Özal, hem 141.-142. maddelerin kalkmasından yana olduğunu söylüyor, hem de işçilere yürürseniz ayaklarınızı kırarım diyor. Bitmiştir belki de...

— Ondaki özdeyiş kimsede yok. Bazı sözleri var ki çıngıraklı yalan.

— Ama işçilerin öyle iki incelikli çıkışı oldu ki bütün bu özdeyişleri giderdi, zararsız kıldı. İncelik ve en keskin, en acı eleştiri bir arada oldu. Diyarbakır'da 1.500 işçi eşlerinden boşanmak için mahkemeye başvurdu. Eşlerini besleyemedikleri için utanıyorlarmış, bu yüzden ayrılmak istiyorlarmış. Birçok işçi de çocuklarını satışa çıkardı aynı nedenle.

— Demek tarih bitmemiş. 12 Eylül'den hemen sonra "Şimdi gülmek sırası bizde" diyen büyük işveren Halit Narin, bu tavrı nasıl değerlendiriyor acaba?

— Artık o kadar büyük değil galiba. Tülcü müydü o?

— Tülü bırak şimdi. Hayvanlarda kızlık zarı var mıdır?

— Memelilerde olması gerek, sanırım.

— Bu konuda telefonla küçük bir yoklama yapayım dedim. Birçok dosta, veterinere, tıp profesörüne sordum. İnan, gerçek ortaya çıkmadı. Bir veteriner, "Yoktur" dedi. Biri ise, "Nasıl olmaz," dedi, "bazı hayvanlarda

vardır.” Patriyot Hayati de bir veteriner arkadaşına sormuş: Hayvanlardan yalnız kısrakta varmış kızlık zarı. Bir profesör de şöyle dedi: “Hayvanlarda yoktur, ama maymunda belki.”

— Anlaşılan Darwin’ci bir profesöre rastlamışsın... Aslında bilgilerimiz nasıl da yarım!.. Tıpçılar yalnız insana bakmışlar, hayvanlar hiç akıllarına gelmemiş. Veterinerler için de toplumsal önemi olmadığı için, hayvanlardaki kızlık zarı dikkatten kaçmış. Daha doğrusu kızlık zarının olup olmadığı.

— Burada üç durum söz konusu. Üçü de önemli. Kızlık zarı sadece insanda mevcutsa, doğa ya da Tanrı özel bir önem vermiş ona. Bekâreti anlamlı görenler hemen ayağa fırlayacaklar. Bütün hayvanlarda ya da insanla aynı belli kategoriye giren hayvanlarda da varsa, bu kez bekâretin önemsizliği gerçeği ortaya çıkacak. Ama o profesörün dediği gibi yalnız maymunda ve insanda varsa, Darwin haklı çıkacak. Bunun için Söz Senaryosu’nu sürdürmemiz gerek. Ankara’daki Kör Zeki’den haber bekliyorum.

— Demirel de ne diyordu Milliyetçi Cephe döneminde: “Bana ülkücüler adam öldürüyor dedirtemezsiniz.”

28 Mayıs 1989

Necdet Uğur

SODEP’in kuruluşunda ve Erdal İnönü’nün sosyal demokratların başına geçiş kararında onun da büyük rolü olduğu söylenir. Çok kişi de bilmez bunu. Catullus okuyan Milli Eğitim Bakanı. Hem de kitap çıkar çıkmaz.

Bir olay: 1975’te Büyük Millet Meclisi yaz tatiline girince Fransa’ya gitti: Grenoble’da Fransız dili ve edebiyatı kurslarına katıldı. Oysa daha 1957’de kamu yöneticisi olarak gönderildiği ABD’de İngilizcesini ilerletmişti.

1923’te Mecitözü’nde (Çorum) doğmuş. Siyasal Bilgiler Fakültesi’ni bitirdi. Kaymakam, emniyet müdürü, merkez valisi. Bir süre de İstanbul Belediye Başkanı. CHP İstanbul İl Başkanı. 1969-1980 arasında CHP İstanbul Milletvekili. Aynı partide grup başkanvekili. İçişleri, Milli Eğitim Bakanı. Özel sektör deneyi de var. ABD dönüşü, ülkedeki ağır siyasal duruma katlanamayarak resmi görevinden istifa etti; 1960 Devrimi’ne kadar Emek İnşaat’ta çalıştı. Daha sonraları Ünilever’de (Vita-Sana) yöneticilik de yapacak.

Okuyan bürokrat.

Düşünen milletvekili.

Görmek isteyen bakan.

Çok ilginç bir kariyer dolaşımı ve deney çizgisi karşısındayım. Bir devlet adamı tavrı var Necdet Uğur’da. Bu tavırda mutlaka o birikim, o iç içe geçmiş deneyler kanavası büyük ağırlık taşıyor. Kişiyi yaptığı iş belirlemez mi? Bu söz doğruysa, en çok Necdet Uğur için doğru. Hem belediye başkanı olmuş, hem polis; hem milletvekili, hem kaymakam; hem bakan, hem il başkanı; hem aydın, hem politikacı. Sartre’ın aydın tanımını açıklarken de Necdet Uğur’u örnek verebiliriz. Sartre’a göre atom bilgini sadece atom bilginidir. Atom bilgini, atomlarla ilgili işini yaparken ülkesinin ve dünyanın yazgısı, sorunları üzerine düşünüyorsa, bunu hep yapıyorsa, ancak o zaman aydındır.

Polis? Polis sözcüğü uymuyor Necdet Uğur’a. “Kamu yönetiminin her kademesinden geçerken polislik de yapmış bir bilge” cümlesi daha bir tanıtıcı olur onun için. Bazı emniyet müdürleri, genel müdürleri geleneksel polisin temel yüz çizgilerini taşırlar. Bazıları da nihayet kaymakam gibidirler. Yine de merak ediyorum, emniyet müdürüyken neler düşünüyordu, neler yapıyordu? Bu ona değil de daha çok bana ilişkin bir şey. Biz yazarlar için polis sözünde ürkünç bir şey var.

Necdet Uğur, siyasal hayatımızda her zaman büyük ağırlık taşıdı. Ama bunu yer yer, ancak çok zorunlu durumlarda kullandı. Etkenliği her zaman duyumsandı, ama görünür etkiden her zaman kaçındı. Siyasanın beklediği keskin tavırlardan bir şey beklemedi. Bu da onun kimi zaman yanlış yorumlanmasına yol açmıştır, diyorum. Yönetici tavır her zaman ağır bastı Necdet Uğur’da. Ahmet Cemil, ondan, Yakup Cemil’den çok şey öğrendi, ama hiçbir zaman Yakup Cemil’e fazla yüz vermedi.

Ecevit-İnönü çatışmasındaki tavrı Necdet Uğur’u tam açıklar. Ecevit’çilerden yanaydı, ama o çatışmada sonuna kadar İnönü’nün yanında oldu. Vefa duygusu mu, mülkiye-bürokrat davranışı mı, efendilik mi?.. İnönü ona inandı. Ecevit de gerçeği biliyordu. Grup başkanvekiliydi. Çatışma Ecevit’in zaferiyle sonuçlandıktan sonra Ecevit de, kavgaya katılmış bütün arkadaşları da, Necdet Uğur’u yadsıyamadılar. Hatta benimsediler, bir bakıma benimsemek zorunda kaldılar. Dipten oynayan dalga. Birkaç gün önce Cumhuriyet’te Ali Sirmen’le söyleşisi yayımlandı. Türkiye üzerine, Türkiye’nin sorunları üzerine. O söyleşi de Necdet Uğur’u özetler. Hepimizin olması gereken sesi, herkesin sesi olmak istedi. Buna hakkı olan bir adam Necdet Uğur. Bu tür kişilere her toplumun gereksinimi var.

Bürokrat Erdal İnönü’nün bürokrasideki karşılığı.

SHP’ye girdi. Bence bir şey beklediğinden değil, konumunu belirlemek için. Ecevit’e karşıdır. Ama ona ağır söz söyleyenleri de kınamıştır. Kınamıştır, hiç de Ecevit yanlısı olmadığı halde. Bence bu belirsizlik değil; dürüstlüğün, anıları sil baştan edememenin bir cilvesi.

Sol’u bilir. CHP İl Başkanı’yken elinde kitaplarla gelirmiş il’e; arkadaşlarını, yanında çalışanları eğitirmiş.

Susmayı en iyi öğrenmiş. Ayrıca, en iyi konuşuyor.

Maliyedeki eşdeğeri Memduh Aytür.

Sivil bürokratlardan cumhurbaşkanı adayı söz konusu olsa, ön sıraya onu koyabilirsiniz.

Şemsiyesinin faturasını yeleğinin cebinde taşır.

4 Haziran 1989

Demirel, Şili ve Jokey Kulüp

Öğrenciler sormuşlar Demirel'e: Mason musunuz? Demiş: Bugün bu bir ülke sorunu değil ki... Kestirip atmış. Ya da bu kez, bir ölçüde. Mason olduğunu saklamamış.

— Masonlar üzerine yayımlanan kitaplarda hep eski masonların adları yer alıyor. Eski, çok ünlü, adlarıyla bir örgütü yüceltebilen kişiler hep... Neden acaba? İlhami Soysal'ın kitabında bile iş gelmiş bu açıdan bir yerde tıkanmış. Yeni adlara ulaşamamış mı? Yaşadığımız günlerdeki etkili adlar?

— Geçende yabancı bir dergide en ünlü masonlardan biriyle yapılmış bir konuşma yayımlanmıştı. Roger Leray, masonluğun bugün dünyadaki durumunu anlatıyordu. Bu arada özellikle bize ilginç ve yeni gelebilecek saptamaları da vardı. Sözgelimi masonluğun büyük ölçüde siyasal bir kurum olduğunu söylüyordu. Leray'a göre aşırı sağcıların savundukları kuramlar masonlarınkine uymuyor. Bu yüzden aşırı sağcı üyeleri örgütten çıkarmışlar. Ama sosyalist devinime de inanmıyor Leray. Doğu Bloku'nda yalnız Macaristan'da masonluktan söz edilebilirmiş bugün. Bu da Avusturya-Macaristan sınırının geçirgenliğiyle gerçekleşmiş.

— Azgelişmiş ülkelerde, gelişme yolunda ülkelerde masonluğun ayrı bir konumda olduğu düşünülemez mi? Bu ülkelerin dışa bağımlı olduğunu düşün. Diyeceğim, bir Fransız masonla bir Sri Lankalı, bir Türk, bir Faslı mason arasında fark var. Fransız mason için laiklik yarışması temel sorunlardan biri. Sözgelimi, Leray, Papa Jean Paul II'ye gerici diyebiliyor. Ülkemizdeki mason içinse dayanışmadan aslan payı çıkarma ağır basmış hep. Bir arkadaşın şöyle bir sözü vardı: Hesap Uzmanları Kurulu masonluğu bile bozdu. Masonlar son yarım yüzyılda ülkemizde masonluğun da ötesini yoklamak istediler.

— Tarikatlar da, iyice düşman oldukları masonluğun kanıtlarını bir karşı taktik olarak kullanmadılar mı?

— Öyle.

— Leray, özellikle Güney Amerika'daki mason çizgisinden söz ediyor. Tutkulu da bu konuda. Şili'yi yaratan bir masonmuş: O'Higgins. Adı Arjantin'le birlikte anılan San Martin, sonra Bolivar, sonra Suarez.

— Masonluğun da ilerici olduğu bir dönem var elbet.

— Sonra Şili'ye getiriyor sözü Leray. Pinochet masonmuş. Ama fazla sevinme. Allende de mason...

— Demek Allende aşmış masonluğu sonradan.

— Pinochet için, darbeden önce sık sık şöyle dermiş Allende: "Aynı planda iki kişiyiz, güveniyorum ona." Tabii bunlar mason Leray'ın sözleri. Doğru mu? Adam ölmüş, tanıklık edemez.

— Biz yine Demirel'e gelelim. Onda bir iktidar-Özal barometresi var. İktidara yaklaştıkça Özal'dan daha çirkin oluyor; daha kapalı, daha gerici, yeniliklere daha karşı bir kimlikle çıkıyor karşımıza. Ondan uzaklaştıkça da, bir uygarlaşma sürecine girer gibi oluyor sanki. Aslında olaylardan hiç ders çıkarmamış kendine.

— Pek bir şansı yok zaten ileri doğru. Bir rolü vardı, oynadı onu. Türkiye bambaşka bir düzlemde şimdi. Kargaşa içinde de olsa, karangu da olsa, başka bir düzlem bu. İleriye açık. Gerisi yok. Tarihte bir kişi kaç kez yer alabilir? Yeni tarihsel konum onun eski profilini yöneltici olarak kabul edebilir mi? Asgari ücret konusunda da, insan görüşünde de, din sömürüsü konusunda da, kültür-sanat konusunda da, özgürlük konusunda da 10 yıl önceki düşüncelerini sıralamaya başladı, önünde iktidar yolunun açıldığı sanısı içinde olmaya başladıktan sonra. Bitmiştir bence Demirel. Ders almadığı ve yeni süreci göremediği için bitti. Öyle anlaşılıyor. Aynı adam, hem 1971'de, hem 1980'de, hem de 1990'da boy göstermek istiyor.

— Mantık kuralıdır, bir kişi aynı anda iki ayrı yerde olamaz...

— Yine de belli olmaz. Ülkemizde olanaksızlık her zaman olasılık da yaratabilir. Bak, Adriyatik Denizi'nde iki gemi çarpışıyor, ikisi de Türk bandıralı. O senin dediğin mantık kuralına inanmak gerekir elbet. Ama eskidendi o. XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Türkiye'de çok şey

değişti. Sözgelimi Jokey Kulüp’te bir günler aynı kişi aynı anda iki değil, üç yerde bile bulunabiliyordu.

— Olamaz!..

(NURULLAH ATAÇ girer, Sokrates gibi yürümektedir; ortaya gelir ve elini kaldırır: “Neden olmasın?”)

— Adam saha komiseri. Aynı anda hem İstanbul, hem Ankara, hem İzmir hipodromunda hazır bulunabiliyordu. Nasıl anlaşıldı diyeceksin? Git erbabına sor.

— Evet, evet... Bir enstitüde de yönetim kurulu ayda 52 oturum yapıyordu. Ayda kaç işgünü var? 20. Böl 52’yi 20’ye: 2.6. Günde 2.6 oturum. Her oturuma ayrı ücret verilir.

NURULLAH...

11 Haziran 1989

İhsan Ünlüer, Aydın Boysan

Koridorlarda can havliyle koşar. Bahçede durur.

Kuklacı.

İzmir doğumlu (1922). Yükseköğrenimini İÜ Tıp Fakültesi'nde tamamlamış. Kadın doğum uzmanı. Ayrıca Devlet Operası'nca İstanbul'da açılan eğitim stüdyolarında ve İtalyan Kültür Derneği Şan Okulu'nda eğitim görerek Şehir Operası temsillerine katılmış. Madam Butterfly'da, Palyaço'da başsolist.

Hekim, müzisyen, düşünür, oyuncu, karikatürist ve yazar. On parmağında on... Hayır, beş parmağında, gerçek beş. Geçerli ve güncel deyimle: Pentatloncu.

Yugoslav filminde İtalyan oyuncu.

Günümüz için fazla yetenekli ve yeteneği fazla bölünmüş. Bu mu onun serüveni? Dramı? Bir kez beraber oldum İhsan Ünlüer'le. Bir rastantı sonucu, Dağlarca, o, ben, bir yerde içki içmiştik. Dağlarca ile girdiğimiz tartışmada hakemlik etmişti. Bir çeşit merak, ayrıca hayranlık uyandırmıştı bende. Daha sonra bir kez Vilayet'in önünde karşılaştık. Elimi sıktı. Ama sanki o tartışmayı Dağlarca'yla değil de onunla yapmıştık. Birkaç kez de Moda Parkı'nın orada karşılaştık. Yanında uzun boylu kadınlar ve çocuklar vardı. Onlarla konuşurken uzaklara bakıyordu. Kimseyi tanımaz gibiydi. İki yıldır rastlaşmıyoruz.

Orkestra şefine baget fırlattı.

İhsan Ünlüer'i düşünürken hemen Aydın Boysan da geliyor akla. İkisi de mizah yaptılar diye mi? Biraz öyle. Ama asıl ortak noktaları şu: İkisi de edebiyat dergilerinden gelmedi, ayrıca ikisi de tam gazeteci olmadı. Bu tür yazarların mizaha sarılmaları doğal geliyor bana. Ama, ikisi de ne olursa olsun, sadece mizaha sarılmakla kalmadılar, belli bir ölçüde var oldular da onda.

İhsan Ünlüer'in başı dönmüş. Aydın Boysan'ın kafası dumanlı.

Aydın Boysan'ı hiç görmedim. Yazılarını da günü gününe pek izleyemedim. Kitaplarını aldım, okudum. Sonra, bir süre TV'de izledim. Mimar. Bir ara müteahhitlik de yapmış. İflas etmiş dediler. Eğlence dünyasına da bulaşmış bir günler. Grubu varmış, gittikleri yerlerde orkestrasıyla sahneye geçer müzik sunarmış.

Aydın Boysan nasıl görünüyor? Entel gerçek ve lümpen özlem arasında sahici İstanbul efendisi. Bu niteliği ile yumurtadan yün kırkar.

Boysan'ın yazıları fıkralarla, gezi notlarıyla, yabancı dergilerden alıntılarla besleniyor. Büyük bir fıkra koleksiyonu ya da hazinesi var. Bu yönüyle biraz Orhan Boran'ın eşdeğeri gibi görünüyor. Daha geniş alarak, magazin ansiklopedisi diye tanımlayabiliriz onu. Ama Ünlüer'e göre hayata daha yakın, hayatın tam ortalık yerinde, hayatla olağanüstü yetinen (ne demekse bu) bir yanı var. Bekri Mustafa'nın küçümsenmemesini ister. Mizah onun doğal uzantısı, kabuğu.

Köroğlu'na her an selam iletmeden edemeyen Ünlüer'de ise ütopya her zaman ağır basar, başka görünümleri karartabilir. Bu onun mizahına savaşçı bir kıvam da kazandırmış. Boysan'ın fıkra koleksiyonuna karşılık, Ünlüer bir dize ve özdeyiş deposu kurmuş.

Ünlüer, hayatını, düşüncede ve pentatlon deneyinin marjinal konumunda riske etti; bir an geldi, ayağını boşluğa attı. Boysan ise gözden çıkarılmış bir hayatın tadını yakalamış, bırakmıyor. Geçende içki deneyinin 50. yıldönümünü Beykoz'da bir lokantada dostlarıyla birlikte kutlarken söylediği sözler bu açıdan çok ilginç: "Sağlığım bozulmasın diye yıllardır beni içkiden men edenin aklına şaşayım. Ben elli yıldır içiyorum ve turp gibiyim. Ama onlar bugün cücüklü domatesten, radyasyonlu çaydan ve hormonlu kirazdan birer birer öteki tarafa göçüyorlar." Boysan da savaşçı, ama daha çok kendi kişisel hayat düzeninin savaşçısı.

Ünlüer'de mitoloji rüzgârı, Boysan'da restorasyon tadı.

Ünlüer'de mizah bir kavga aracı. Boysan da bütün tuzaklara karşın, sulu mizaha, bir Suavi Süalp mizahına düşmedi.

Kusurları da ortak: Geleneksel mizahtan yararlanmadılar. Bunun için biraz köksüz kaldılar. Mizah damarımızdan yararlanmadılar.

Ama Ünlüer sadece mizahçı değil, oradan kurtarıyor.

İki şemsiye: Biri sap, biri koltuk.

18 Haziran 1989

Ek Gösterge ve Panama Kanalı

— Milletvekili aylıklarını artıran yasaya bir madde sıkıştırılmış. Bazı üst düzey bürokratlarına bir olanak getirilmiş. Müsteşarlar, valiler, emniyet genel müdürleri, diyanet işleri başkanları, makam tazminatlarını ömür boyunca alacaklarmış. O görevlerde bir gün kalmış olsalar bile. Yasayı görmedim. “Ömür boyunca” dendiğine göre emeklilikte de verilecek bu tazminatlar.

— Aslında bir para değil bu. 200 bin lira mı neymiş. Ama bir gerçek iyice belirginleşiyor. Yarım yüzyıllık emekli mevzuatının mantığı delindi. Hem de kulak tozundan. Şu ANAP’ta birkaç hukukçu da var üstelik. Hani bir futbol avukatı vardı, neydi adı? Makamdan ayrılan kişinin makam tazminatı olur mu ayrıca? Tazminat ve makam kavramına karşı bu.

— Bu tür maddelere istersen lümpen madde diyelim. Memur toptan büyük bir adaletsizlik karşısında. Ama memurun iç statüsündeki adaletsizlik de çok büyük. 200 bin lira dedin demin, memur olarak düşünürsen, büyük para. 5. dereceden emekli bir memurun aylığı da o kadar.

— Önce şunu bir çözelim. Emniyet Genel Müdürü’ne makam tazminatı ömür boyu vereceğine, onun ek göstergesine şu kadar zam yaparsın olur biter. Kimse de bir şey demez. Adaletsizliğin de yasal olanı, usturuplu olanı var. Git o futbol avukatına (neydi adı?) sor, o da bilir mutlaka.

— Biliyor musun, Devlet Personel Yasası’nın mali hükümlerinin çizelgesini kimseler yapamaz. Zıkkım şey. Gerçeküstücü bir grafiker gerekiyor o çizelgeyi görünür kılmak için.

— Alttan 5. dereceye kadar gelen son on derece (bütün kademeleriyle) tek bir derece, tek bir asgari ücret görünümünde. Emekli aylıklarında daha belirgin bu durum. 13. derece aylığıyla 5. derece aylığı arasında hemen hiçbir fark yok. Sanırım, memurların yüzde 80’i (2 milyon memur), bu tek asgari ücreti alıyor. 4., 3., 2. derecede ve 1. derecenin başıbozuk bölümünde ufak bir yükselme var. Ama ek göstergeli 1. derecede birdenbire bir parabol ağıyor göğe, bir taçyaprak, önü sonsuz açık olabilen ayrı bir ücret sistemi!

— Tabii, bu sadece bugünün işi değil. Ama bugün tam bir kansere dönüşmüş bulunuyor. Devlet memura para vermiyor (bugünkü iktidar ayrıca vermek istemiyor), yan, doğal olmayan, adil olmayan oyunlarla sadece en üst düzeydeki elemanlara kaynak yaratmaya çalışıyor.

— Ek gösterge, devlet memuru düzeninin sonu olmuştur. Bir günlüğüne yüksek ek göstergeli bir makama oturtulsanız, sınıf arkadaşınızdan ömür boyu ileri fırlıyorsunuz.

— Fırlıyorsun da ne oluyor? Bugün bir bakanlık müsteşarı kendi aylığıyla gidip çoluğuna çocuğuna 20 günlük bir Bodrum hayatı yaşatabilir mi?

— O da ayrı. Ama ben işin mantığından gitmek istiyorum. Özal, maaş sistemine Osmanlı mantığı getirmek istedi. Şöyle dememiş miydi: "Memur kendine ikinci iş bulsun!" Bilerek ya da bilmeyerek iltizam usulüne açık bir çağrı yok mu burada? Ben para vermiyorum, paranı kendin bul. Cumhuriyet maaş sisteminin yıkılışıdır bu.

— Ek gösterge ayrıcalığı ilk Ecevit hükümeti zamanında yaratılmıştır. Belki anımsamaz şimdi bunu Ecevit. Ya da o zaman bile haberi yoktu.

— Ek gösterge bir canavardır. Unvan değil, apolet...

— Sadece ek gösterge mi? Bakanlıklarda üst düzey bürokratları, birkaç yıl genel müdür yardımcılığı, genel müdürlük yaptıktan sonra, birkaç yıllığına yurtdışına gönderilir. Ve bu memuriyet hayatları boyunca birkaç kez gerçekleşir. Her seferinde en azından bir ev alabilme olanağı doğar.

— Küçük memura gelince (bugünkü sisteme göre 1. derecedekiler dahil, ek göstergesiz bütün memurlar küçük memurdur) bir papatya fiyatına çalışır. Yine güzel, hiç değilse çiçek fiyatı!

— Aslında ek göstergeliler de küçük memur. Yalnız Özal büyük memur.

— Memur dedin ya, eskiden memur deyince aklıma bir yüz, bir profil, bir adam geliyordu. Şimdi bir şey gelmiyor... Bak, bürokrat deyince bir şeyler kımıldıyor gözümün önünde. Bürokrat yaşıyor, memur öldü.

— Katsayı niye yılda iki kez düzenlenmeye başladı? İkincisini baştan vermemek için. Niye ayın 15'inde veriliyor aylıklar? Niçin yalan şehvet duygusuyla birleşti? Niçin yapay denetleme kurulları kuruldu? Fonlar, özelleştirmeler, sözleşmeli personel?..

— 1970'ten sonra her iktidar, memuru Sarayburnu'ndan denize attı. Fark toplamakta. Ecevit, memuru gidip Çanakkale Boğazı'nda toplamayı düşünüyordu. Demirel Cebelitarık'ta. Özal ise Panama Kanalı'nda ve ABD marifetiyle...

25 Haziran 1989

Tahsin Saraç

Ne var bakışında? Yabansı bir şey, vaşak, hatta kaplan. Ama zaman zaman da bunları delip geçen bir uranyum parıltısı.

Asurbanipal. Sümerli görünmek de istedi.

Şair, dilci, çevirmen. Sorunsal biçimde biten bir hocalık... Sanırım o sorunsallık Tahsin Saraç'ın daha sonraki hayatını etkiledi. 12 Mart'tan sonra kendinin daha çok farkına vardı. Şiiri, hatta dil tutumu da bulundukları doğrultuda daha kararlı bir kıvam kazandı.

En büyük öfkeyle en sevecen gülümseme yan yanadır onda. En haşin ve en uysal. Uranyum ve karbon.

En verimli çağında yüksekokuldaki öğretim görevinden ayrılması Tahsin Saraç'ta, yönetici olma, her plandaki mücadelesini yönetici olarak verme tutkusu yarattı. Siyasal tavrını keskinleştirdi. Türk Dil Kurumu kurultaylarında, özellikle kurultay sonunda yapılan yönetim kurulu seçimlerinde nasıl sert ve acımasız bir tutum içinde olduğunu anımsıyorum. Seçime değil de, savaşa giriyordu sanki. Bu tutumuyla, haklı olduğu çok şeyi benimsetememiştir kurultay üyelerine.

Sanat alanında da bir sorunsal yaşadı Tahsin Saraç. Ankara'da çok ünlü olup da İstanbul'da üstlerinde fazla durulmayan kişiler vardır. Tahsin Saraç bunlardandı. Hiç değilse son on beş yıl önceye kadar. Bir kasıt buluyordu bunda Tahsin Saraç. Belki de bu yüzden, bütün bir edebiyatı, özellikle de bütün bir şiiri karşısına almış gibiydi. Öfke dalgası bir de o yana yönelmişti.

Çok genç yaştan beri kalp hastası. Sayısız enfarktüs geçirdi, çoğunda yoğun bakıma alındı. Buna karşın, Tahsin Saraç deyince aklıma çok sağlam yapılı bir adam gelir. Kimi zaman rahatsızlanır, gider evine kapanır, yedi sekiz saat kanepede hareketsiz yatar ve o arada sigara içmez, sonra aslan gibi çıkar gelirdi.

Sigarasını öç alır gibi içtiğini anımsıyor dostları.

Öç, evet! Öç alacaktı. Her şey öç almak içindi, o “meyhane kuşları” göreceklerdi günlerini! Anlaşılıyor ki öç kavramı ya da duygusu Tahsin Saraç’ta stresin karşılığı bir sözcük ya da belirtiydi. Çünkü öç olanağı doğduğu anda (doğardı gerçekten de), vazgeçerdi Tahsin Saraç artık öç almaktan.

Dostluk duygusu öylesine büyüktü ki, onda düşmanlık duygusu da hiç değilse görünüşte büyük olacaktı elbet. Başka türlü açıklanamaz.

Dostluğu şu: Koca başkentte dostuyla günde bir değil, iki kez, kimi zaman da üç kez buluşurdu.

Dostluk duygusu klikçiliğe de götürdü onu. Kişisel mücadelenin kanıtlarına da. Savunma ve sığınma duygusu, saldırı ortak planına dönüştü. Getto, kale oldu. Tabii, Alamut Kalesi. Şu güzelliğe bakın, Ankara Kalesi’nde Hayyam var, Nizamülmülk var, Hasan Sabbah var. Tahsin Saraç hangisi?

1930’da Muş’ta doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü’nü bitirdi (1952). Devlet hesabına Fransa’ya gönderilerek Sorbonne Üniversitesi’nde çağdaş Fransız Edebiyatı ve Fonetik alanlarında öğrenim gördü. Hakkâri, Samsun ve Trabzon liselerinde öğretmenlik yaptıktan sonra, Gazi Eğitim Enstitüsü’nde Fransız Dili ve Edebiyatı dersleri vermeye başladı. 1970’te Balıkesir’e atandı, ama gitmedi, sağlık nedeniyle emekliye ayrıldı (1971).

Şiiri için şöyle yazmışım yıllarca önce: “Öz Türkçenin şairidir Tahsin Saraç. Yeni sözcüklerden süzer şiirini.” Aslında sanatta gerçekleştirdiğinin çok üstünde bir sanat-kültür-düşünce birikimine sahipti.

Son yıllarda hayatını daha çok, doçentlik sınavına giren öğretim üyelerine Fransızca dersi vererek kazanıyordu.

Lacivertler, koyu griler, koyu renkler... Tahsin Saraç hep böyle giyinir. Ama ben onu başka bir kıyafetle anımsıyorum. Kış. Tahsin Saraç’ın üstünde kürk yakalı bir palto, başında kalpak, gece yarısı. Kızılay’dan Kavaklıdere’ye doğru yürüyor. Elinde sigara.

Ve çok yalnız.

Asurbanipal. Ava gider, kitap biriktirir, cesurdur.

Şemsiyesi sahtiyan.

2 Temmuz 1989

Büyük Türkiye / Büyük Britanya

— Anavatan sözünde uluslararası siyasal bir tat var da, Büyük Türkiye sözünde yok mu? Ayrıca bu iki deyim aynı anlam düzleminde gibi geliyor bana. Anavatan tam hercai. “Başka bir yerde benim anavatanım var, ben işte onun için çalışıyorum” demekte sanki. Büyük Türkiye ise hem o anlamı kapsıyor, hem de ikinci bir anlama açık: “Ben senin anavatanınım, gel bana...”

— Öyle. Bu iki söz aynı zamanda iki parti liderinin, Özal’ın ve Demirel’in özlemlerini, siyasal mesajlarını, düşünce düzeylerini, söz hazinelerini, yerine göre demagoji olanaklarını da gösteriyor. Daha önce konuşmuştuk. Özal, Anavatan sözcüğünü belki başka şey düşünerek bulmuştu, ama sözcükler ve kavramlar dünyasında gafil avlandı. “Anavatanın neresi?” diye sordular ona. Neresi anavatanın? Grönland mı?

— Ülke ya da ulus adlarının önüne “büyük” sözcüğünün gelmesi de tarih boyunca belli bir siyasal anlam taşımıştır. Sözgelimi Büyük Sırbistan demek, Balkanlar’ın büyük bölümünü içine almış, ya da almak için ant içmiş Sırbistan demektir. İtalya’nın İÖ VII-VI. yüzyıllardaki adı “Büyük Yunanistan” anlamına gelen Yunanca iki sözcükten oluşuyordu. Çünkü İtalya o yüzyıllarda bir Yunan sömürgesiydi. Birçok İtalyan kentini Helenler ve İyonyalılar kurmuştur. Tabii bu çok eski. Yunanistan’da bir “Büyük Yunanistan Partisi”, sözgelimi PASOK, bugün İtalya’yı düşünde bile göremez.

— Demirel’le ne ilgisi var bunun?

— Dur, şeyi söyleyeyim de, sonra... Niçin Büyük Britanya?

— Büyük Britanya adı o adaları aşıyor (hoş, adalar konusunda da aynı anlam geçerli ya...). Birleşik Krallık anlamında da kullanılıyor zaman zaman.

— Yani?

— Yanisi, Demirel de, Büyük Türkiye imgesini kurarken, ister bir yanlışlık sonucu, ister demagoji gereksinimi, ister bilinçli bir seçme olarak, Türkiye'deki ırkçı kesime bir mesaj, hiç yoksa bir selam iletiyordu. Siyasal literatürde imparatorluk vaat eden bir deyim bu. Temelinde o var. Yoksa Demirel, sözgelimi “Gelişmiş Türkiye” de diyebilirdi. Neden dememiş? Aslında öyle de kullansa sonuç değişmiyor. Bir kez “Büyük Türkiye” demiş ya. Bu, şu: Demirel'in portresi çıkıyor ortaya bu sözle. Yanlış da kullansa...

— Yanlışlar göstergelerdir.

— Evet, yanlışlar da göstergelerdir. Aslında her şey gösterge.

— Adımımı atıyorum, göstergebilime malzeme oluyor.

— Bir de Enver Hoca'yı düşün. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir “Büyük Arnavutluk” sözüdür gitmeye başlıyor. Enver Hoca tiksiniyor, bir bakıma da korkuyor “Büyük Arnavutluk” deyiminden; tuzaklar buluyor onun arkasında.

(Kafaoğlu kardeşler birdenbire görünüverirler. Büyük Kafaoğlu fizik gücünü göstermek için eski bir Oldsmobil'i koltuğunun altında tutmaktadır; küçük, yani iki yaş küçük Kafaoğlu'nun koltuğunda ise yıllar önce çevirdiği o dev kitap...

KÜÇÜK KAFAO⁄LU: “Olur mu be! Ne biliyorlar ki bunlar! Hele o kısa olanı...”

BÜYÜK KAFAO⁄LU: “Biraz beni dinle canım. Şunu söyle yeter: Bir mühendis, ekonomi ve sosyal bilimleri iyi biliyorsa, gerçekten biliyordur. Ama bunları bildiğini söyleyen otuz kırk mühendis birden ortaya çıkarsa, o zaman hiçbiri hiçbir şey bilmiyordur. O tek kişi de...”

KÜÇÜK KAFAO⁄LU: “Peis teoremi diyorsun yani.”)

— Demokratik Sol kavramı var bir de. Der demez, Türkiye'de Ecevit geliyor akla.

— Bence, Demokratik Sol Parti adında da özellikle sola karşı bir anlam vurgulanıyor. “Biz soluz, ama demokratikiz” mesajı öne çıkarılıyor. Demokratik Sol, sosyalizm kavramını incitiyor. Ortanın Solu’ndan bir adım ileride, ama ondan daha iyi niyetli değil. “Daha içtenlikli” demiyorum, çünkü Ortanın Solu’nda da içtenlik yoktu. Belli bir gerçeği 1961 Anayasası hükümlerini kabul temel zorunu yatar Ortanın Solu’nda.

— İsmet Paşa, Statüko Paşa’ydı aynı zamanda. Ama statükonun en son basamağında, ilerinin başladığı noktadan bir önceki noktada dururdu. Sadrazamdı. Mevcut düzen değişti mi, onun en ileri noktasında yer alırdı: denebilirse, mevcut düzenin her zaman en ilerici adamı... 1961 Anayasası ile mevcut düzen değişince, hemen Ortanın Solu’nu getirdi.

— Erdal İnönü?

— O, babasından bir adım ileride. Mevcut düzenin ötesindeki aşamanın hemen ilk noktasında. Ne olursa olsun, ondan başlayan bir şey var...

9 Temmuz 1989

Nihal Yeğinobalı

“Biz, genç kızların okuyup da, genç erkeklerin okumadığı kitaplar basıyoruz. Şu anki yayın politikamız bu.” Altın Kitaplar yayınevinin yönetmeni Dr. Turhan Bozkurt 1960’larda böyle konuşuyordu. Daha sonra, best-seller olayı uluslararası bir dalga halinde Türkiye’ye de vurmaya başladıktan sonra durum değişti. Çizgi romanın fotoromanı silip süpürmesi gibi, best-seller de eski magazin roman görüntüsünü yok etti.

Nihal Yeğinobalı’nın çevirmenler arasında ilginç bir konumu var. Deneyi de kimseninkine benzemiyor. Bir eli klasik yapıtlarda, bir eli magazin romanlarda. Özellikle kadın çevirmenler arasında benzersiz bir konumdur bu. Hem ayrık, hem prototip...

1945’te Arnavutköy Kız Koleji’ni bitirdi, ama çeviri işine o tarihten önce başlamıştı. Tutkunun, yeteneğin yanında, zorunlar da büyük ölçüde rol oynadı bu konuda. Manisa’da tarım işleriyle uğraşan babası çok sert bir adam. Nihal, annesini kurtarmak için kardeşleriyle anlaşıyor ve boşanma

tarihinin sayfalarına ilginç bir örnek ekleniyor: Anne ve çocuklar, bir bütün halinde, babayı hayatlarından çıkarıp atıyorlar. Bu olay Nihal Yeğinobalı'yı açıklar mı, bilemiyorum. Ama şu anlatacağım onun entelektüel hayatına mutlaka ışık tutuyordur: Ailesinin bakımını üstlendi. Bunun için kestirmeden de hareket etmesi gerekiyordu. Klasikleri elden çıkarmadan, magazin roman çevirilerine de yönelmesine, hiç değilse başlangıç noktası için böyle bir açıklama getiremez miyiz?

Suluboya yörük kızı.

Amerikalıyla da evlendi. Gitti, orada çocuk doğurdu. NewYork Üniversitesi'ne devam etti. Sonra da bir şeye kızıp Amerikalı subaydan boşandı. Türkiye'ye döndü. Tabii, bu arada yıllar geçiyor... Dil olanağı dışında, fazla bir şey getirmedi Amerika'dan. '60'lı yıllarda, Cağaloğlu yokuşunu belini fazla sıkmış bir kemerle bir solukta alan bu genç kadın için şöyle diyorlardı: Ne mi getirmiş? Bir kere o kemeri getirmiş. Sonra fena olmayan bir nafaka, bir sürü sözlük ve tematik yayın...

Klasiklerde kalmayı ve klasiklerde her zaman amatör kalmayı bildi. Magazin yayınlarda ise, her zaman "aile kurtarıcısı", çetrefil biçimde profesyonel ve fazla zarif.

Hafta dergisini, kendi deyimiyle "kapaktan kapağa" kotarmıştır. Yani ilk satırdan son satıra. Yıldız falı dahil. Yabancı bir aylık dergiden haftalık yerli dergiye yapılan bu fal uyarlaması onu yeni bir zoruna, ekleme, yaratma zorununa götürdü. Papa Eftim'in damadı başta olmak üzere, okurları büyük kaygılar yaşadılar o günlerde. Çünkü Yeğinobalı, ad vermese de, kimin yarın ne olacağını hemen öngörüyordu. Nihal Yeğinobalı '50'li yıllarda çıktı ve parladı, '60'lı yıllarda gürlüğünü yaşadı, daha sonra da kendini kabul ettirmenin rahatına girdi. Önde gelen yayınevleriyle çalıştı; Türkiye, Altın Kitaplar, Can, Cem...

Hayat öyküsünün zorunlarından doğan Genç Kızlar adlı bir de romanı var Nihal Yeğinobalı'nın. Çeviri-telif mi desek, telif-çeviri mi? En iyisi de, galiba; çeviri biçimli telif. Ailesinin bakımını üstlendikten sonra kendisi bir kitap yazmaya karar verdi. Bir roman. Kolej'deki kızların gerçek ve düş dünyalarını gerçekçi bir tutumla yansıtan. Ama henüz ünlü değildi. Ayrıca, o yıllarda, çeviri kitapların bir ayrıcalığı vardı okur gözünde. Yabancı bir ad

seçti kendine; Wincent Ewing. Genç Kızlar'ı Wincent Ewing'ten çevirmiş gibi yayımladı. Kitap büyük ilgi gördü. 1950.

Dizgici güzeli.

Üst üste baskılar yapıyor Genç Kızlar. O zamanın best-seller'ı. Nihal Yeğinobalı yayınevine gittiği günler, dizgiciler hemen basımevi bölümünden dışarı fırlıyorlar: Genç Kızlar'ın "mütercimi" gelmiş! Dizgiciler dizdikleri metni okumazlar; cümleler bütünü değil, harfler bütünü olarak bakarlar metinlere. Ama işte, Genç Kızlar'ı okumuşlar. Bugün 16. baskıda Genç Kızlar.

'50'li '60'lı yıllar. '70'li yıllar. Dünyadaki best-seller olayı henüz ülkemize tam yansımış değil. Sosyal ve ideolojik yayınlar patlaması olmuş, ama magazin yayınlar da o halleriyle sürüp gitmekte. Ne çevirmenler var o günlerde: Nüveyre Gültekin, Azize Berger, Baba romanından büyük kazık yiyen Özay Süsoy, Agatha Christie çevirip de kendileri de korku romanı gibi dolaşan gizemli Suveren kardeşler (Gönül ve Gülten)... Güzellik kraliçesi kızına hayat düzeyi sağlamak için çalışmaktan gözlerini yitiren Zeyyat Özalpsan, bilgeler bilgesi Ahmet Angın... Ve özel adları bile Türkçeye çevirme meraklısı Vedat Üretürk. Adamın adı "Mr. Pierre"se, hemen "Bay Kaya" diye dilimize aktarırdı Vedat.

İşte bunların yanında, bazen da uzağında, bir Nihal Yeğinobalı.

Küçük armada. Kendi kitabının çevirmeni.

Şemsiyesini kimono olarak kullanır.

16 Temmuz 1989

Eli Titremiş

— Ülkemizde incelemeye, araştırmaya o kadar da gerek yok. Çünkü araştırmadan da her şey eline geli geliveriyor.

— Oysa hayatta üç güzel şey varsa, üçüncüsü araştırmadır. Bir şey mi oldu da, böyle konuşuyorsun?

— 1982 Anayasası'nın Başlangıç bölümüne baktım dün. O kadar Türkçe yanlışı, tutarsız sözcük var ki!

— Oysa anayasaların Başlangıç bölümleri çoğunca harika metinlerdir.

— Yok, bu kez başka. Mecelle'deki Osmanlıcanın doruğu geldi aklıma. 1961 Anayasası'nın yalın cümlelerini düşündüm. Söylev'i düşündüm.

— Bir iki örnek verir misin?

— Şöyle bir cümle sözgelimi: "Türk milletinin meşru temsilcileri olan Danışma Meclisi..." Danışma Meclisi milletin temsilcisi mi, temsilcileri mi? Niçin çoğul? Bu cümleyi böyle kuran bir çocuk ilkokulda üçüncü sınıfa geçemez.

— Yok canım, o kadar da değil. Dördüncü sınıfa...

— Yine Başlangıç bölümünden bir cümle yapısı sana: "Hiçbir düşünce ve mülahazanın... Atatürk milliyetçiliği... karşısında korunma göremeyeceği..." Korunma göremeyeceği diye bir söz var mı Türkçede?

— Başlangıç bölümünden başka bir cümle: "Laiklik ilkesinin gereği kutsal din duygularının..." İlkesinin gereği din duyguları... "gereği" sözcüğünden sonra bir virgül düşmüş bile olsa, cümledeki dil belirsizliği yok edilemiyor.

— Anayasalardaki Başlangıç bölümlerine daha çok bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş, devrim yapmış ya da bir bunalımdan kurtulmuş ve yeni düzen kurma aşamasındaki ülkelerde rastlanıyor. Daha yeni canım...

— Şu da var mı ama: “Bölücü ve yıkıcı kanlı bir iç savaşın gerçekleşme noktasına yaklaştığı sırada...” İç savaşın gerçekleşmesi... Türkçenin sindiremeyeceği bir söz. İç savaşı önleyen kişilerin böyle bir sözü hiç söylememeleri gerekir. Burada, “gerçekleşme” sözünde bir beklenti alt-anlamı da yok mu? Nitekim aynı Başlangıç bölümünün ikinci bendinde o sözcük olumlu bir içerikle kullanılmış: “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, milletin çağrısıyla gerçekleştirdiği 12 Eylül Harekâtıyla...”

— Bütün bunlar...

— Bak, 1982 Anayasası’nın Başlangıç bölümü yaklaşık 300 sözcüklük tek bir cümle; bendler, paragraflar, yan cümlelerle iç içe gelişerek uzayıp gidiyor. Sana bu şahane cümlenin maketini vereyim:

“Bir iç savaşın gerçekleşme noktasına yaklaştığı sırada:

Bu anayasa;

Atatürk inkılap ve ilkeleri doğrultusunda:

Dünya milletler ailesinin bir üyesi olarak; çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma yönünde;

...üğü...., olduğu..., çıkaramayacağı:

...ayrımının... anlamına gelmeyip ...dan ibaret ve bunun işbirliği olduğu... üstünlüğün ancak kanunlarda olduğu;

Hiçbir mülahazanın... Türk varlığının bölünmezliği esasının..., devlet işlerine karıştırılamayacağı;

Her Türk vatandaşının..., hak ve hukuk yetkisine sahip olduğu;

Topluca Türk vatandaşlarının... inancı içinde huzurlu bir hayat talebine hakları olduğu...

Fİkir, inanç ve kararıyla anlaşılmak... üzere Türk milleti tarafından... Türk evlatlarının millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.”

Cümleyi mümkün en kısa grafik durumuna getirelim: “İç savaşın yaklaştığı sırada..., bu anayasa doğrultusunda olduğu.., hakları bulunduğu.., inanç ve kararıyla anlaşılmak.., üzere Türk evlatlarının millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.”

Cümle düşük. İç içe birçok düşüklük var ayrıca.

İlginç bir cümle daha: “her Türk vatandaşının..., temel hak ve hürriyetlerden..., yararlanmak..., onurlu bir hayat sürdürme hak ve yetkisine sahip olduğu...” Hayat sürdürme ne demek? Ayrıca hayat sürdürme yetkisi ne demek?

— Bireye yetki veriyor, fena mı?

— Bu kadarla kalsa iyi, Başlangıç bölümünde şöyle bir ara cümle de var: “Topluca Türk vatandaşlarının, milli gurur ve iftiharda..., milli varlığa karşı hak ve ödevlerde...” Topluca Türk vatandaşları ne demek?

— Sözlükte iki anlamı var topluca’nın: bir, toplu olarak; iki, vücutça biraz dolgun... Elbet birinci anlam söz konusu burada, ama o sözcük orada öyle kullanılır mı? Sonra nasıl söz, milli varlığa karşı hak ve ödev?.. Hadi ödevi kabul edelim, ama milli varlığa karşı hakkı nasıl yorumlayacağız? Milli varlık patronumuz mu ki hakkımızı söke söke almaya çalışalım?

(Orhan Aldıkaçtı, sakızını ağzında döndürerek: “Biz bu anayasayı... Beni mi? Bana sorarsanız ‘topluca’ lafını kullanmadım ben. Dememişim... Demişsem de, başkaları demiştir...”

Şener Akyol, kaldırım sefası içinde yürüyerek: “Anayasa deyince aklıma Danışma Meclisi’ndeki güzel günler ve Perşembe Pazarı gelir. Sahi, Perşembe Pazarı var ki acayip! Orada, işte, esnaf, tüccar ve her şey toplucadır. Ama niçin bana soruyorsunuz, Sultanhamam’a sorun.”

— 20. Maddede de şöyle bir cümle var: “Kimsenin üstü, özel hayatları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz.” Kişinin üstüne başına ve özel hayatına nasıl el konabilir? Sonra, “Kimsenin özel hayatları” nasıl bir deyim? Bir sürü mü özel hayatı var kişinin?

— Daha ileri gitmeyelim istersen. Biz 82 Anayasası'nın sadece 300 kadar sözcükten ve tek cümleden oluşan Başlangıç bölümündeki Türkçe aksaklıkları üzerine konuşuyoruz. Gerisini uzmanlara bırakalım.

— Peki ama '82 nerde, 89 nerde? Daha önce okumamış mıydın 82 Anayasası'nı?

— Okumuştum da, dikkat etmemişim. Dert o kadar çok ki! Hani Avustralya'ya göç etmiş bir işçinin şiirindeki gibi: "Borçlarım derdimi aştı." Enflasyon köreltti bizi.

— Ama bir buçuk sayfalık metinde bunca yanlış olur mu?

Her şeyin bir anlamı var. Bir pisliğin üstünü örtmeye çalışırken eli titrer insanın.

Evet. Önünde sonunda hepimiz insanız. Eli titremiş...

23 Temmuz 1989

Sokullu ve Çandarlı

— Hiç değişmeden her gün çok değişiyor.

— Özal mı?

— Özal. Kimi zaman Karun'un Diyojenlik taslaması gibi bir tavır içinde. "Bakınız" diye başlıyor bütün cümleleri. Hiçbir cümlesinin sonu yok. Ne tuhaf, yine de güzel konuşuyor sayıldı. En kaba Türkçeye ve gizliliğe yöneldi. Nasıl bir söz düzeni?

— Operada hayalet...

— Hayır saz salonunda gulyabani.

— Öyle bir cümle kur ki son zamanlarda moda olan marjinal sözcüğü bir de Özal'ın çevresinde kendi tanımını yaratsın.

— Yusuf Bozkurt hanedanın marjinal üyesidir.

— Peki, Sayın Evren'le Turgut Özal'ı bir arada gösteren semiyotik bir görüntü çizebilir misin? Bir görüntü ki 12 Eylül gerçeğini de bir ölçüde yansıtsın.

— Mescit. Minaresi Evren, kubbesi Özal.

— Özal'ın kaba konuşmaya yöneldiğini söyledik. Ama başta masum konuşma içindeydi.

— Bence şimdi daha doğal bir dışavurumculuk içinde. Gerçek Turgut Özal budur diyorum. MSP'li Sokrates. Nasrettin Hoca'ya sığınıyor sanki... Söyledikleri kaba, ama küfür değil. Mazoşist sövgü diye bir şey var mıdır, bilmiyorum; varsa, Özal, sövgüyle farkında olmadan kendini didikliyor.

— Ama nasıl olur, Küçük Turgut diyor... Yengemin şeyi diyor...

— Desin, bunlar güçsüzlüğün sonuçlarıdır. Biliyorsun, sövgü bir saldırmama eylemidir.

— Yumuşakçalara benziyor tavırları ve sözleri.

— Evet en başta hiç saldırmıyordu; sonra saldırırken savunmaya geçti; daha sonra da savunurken saldırmaya.

— Turgut Özal'ın erotizme hiç mi katkısı olmadı yani?

— Olmaz mı? Semra'yı seçti. Semra'nın sözcük anlamının "esmer" olduğunu biliyor muydun?

— Ama papatyalar, öküzgözü papatyalar?

— Her şeyin bir yolu var canım, ne boyalar var, ne kökboyalar!..

— Kuşbilim?

— Kuşbilimden 10 alır. Çünkü iktisat bilgisinin ne olduğu anlaşıldı. Daha doğrusu iktisat niyetinin.

— Erdal İnönü "yolsuzluklar" demiş, "rüşvet" demiş...

— Herhalde Özal'ın kendisi için değil de, çevresindekiler için demiş. Rüşvet hep kol gezmiştir ülkemizde. Özal onu günümüzde bir hayli kolaylaştırdı, o kadar. Neler var tarihimizde. Çandarlı Kara Halil Bizans'tan para almıştı. Yoksa, İstanbul belki de daha o sırada alınacaktı. Ee, ne yaparsın, adam koskoca Çandarlı Kara Halil! Sokullu Mehmet Paşa'nın kimseyi hediyesiz huzuruna kabul etmediği de çok yazılmıştır.

— Daha çok memuriyetlerin satışı biçiminde bu rüşvet sistemi. Büyük otorite memurdan atama rüşveti alır, memur da bunu ödeyebilmek için herkesten. Hz. Hasan bile rüşvet almış. Muaviye'den.

— Turgut Özal memura rüşvet yolunu sezdiren ilk başkandır. "Memur kendine ikinci bir iş bulsun" demek başka türlü açıklanamaz. Daha önce de vurgulamıştık bunu.

— Bugün rüşvetin toplumumuzda daha da dramatik bir yeri var: normal işler için alınıyor rüşvet. Ceza Kanunu'ndaki rüşvet tanımını aşan bir şey söz konusu.

— İş absürd bir yola girmiş. İlginç bir rüşvet olayı anlatayım sana. 1697'de, Kudüs'teki "Kutsal Mezar" konusunda Rumlar ve Ermeniler arasında anlaşmazlık çıkmış, sonunda da mahkemeye gidilmiş. Kadı çok tatlı bir adam. İki taraftan da beşer bin Taler para almış ve anlaşmazlığın sürüp gitmesine karar vermiş.

— Maliyeciler sonradan mali müşavir, generaller yönetim kurulu üyesi, gümrükçüler gümrük komisyoncusu, TRT'ciler reklam şirketi görevlisi oluyorlar.

— Maliye'de vergi dairesi müdürlerinin evleri, muhasebe müdürlerinin dairedeki odaları daha güzeldir... Tabii, herkes için söylemiyorum, genel bir eğilim var böyle...

— Maliye dedin de... Maliye'deki yükselmenin koşulları nelerdir sence?

— Maliye'de üst düzey görevlileri için "dürüst" sözcüğünü kullanacağım. Ama o dürüstlük bakanlıktan ayrıldıktan hemen sonra korkunç bir oportünizme dönüşüyor. Maliye Bakanlığı'nda yükselmenin, yeteneğe eş ayrı bir göstergesi de var: telefon etmek. Kim çok telefon ediyorsa, o yükselir. Planlama'ya da sıçramıştır bu.

— Ha, Ekrem Pakdemirli Maliye Bakanlığı'ndaki kurulların (Maliye Teftiş Kurulu, Hesap Uzmanları Kurulu...) giriş ve yeterlik sınavlarına yeni kurallar getirmek istiyormuş. Amaç, Maliye Teftiş Kurulu'nun 120, Hesap Uzmanları Kurulu'nun 50 yıllık geleneğine ANAP öğesi bulaştırmak. Torpil yolu açmak.

Bugün yeni bir politikacı tipi çıktı ortaya, Henri Michaux' nun şu dizesindeki gibi: "Kendini sadece yellenerek dışavuran bir adam."

30 Temmuz 1989

Kanun Kuvvetinde Aşağılama

— Büyük Millet Meclisi'nde şu kadar milletvekili var... Yüzdeler, oranlamalar... Yüzde 21, yüzde 15...

— Özal bu oranın yüzde 12'ye düşmesini bekliyor. O zaman ayılacak.. Hatta, yüzde 11'e yani 12 Eylül öncesine. Ancak o zaman erken seçime razı olabilir.

— Bu yüzdeleri ve oranlamaları ayrıca ikiye bölmelisin.

— Neden?

— Kanun kuvvetinde kararnamelerden ötürü. Bu tür kararnamelerle Özal, Meclis'in görüntüsünü, doğrudan halk temsilcisi imgesini, bir yerde gücünü ve saygınlığını yok etmiş, hiç değilse gölgelemiştir. Bugün, sözgelimi, Cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda Meclis'in ağırlığından söz ediyor. Ama olan kadarıyla da, o ağırlığı almış, ortadan kaldırmış.

— Şöyle özetleyebilir miyiz: Eskiden parlamento dışı muhalefetten söz edilirdi. Özal büyük bir yenilik getirdi, parlamento dışı iktidar şey'ini getirdi.

— Neyini?

— Şeyini işte canım, canavarını... Özal, kanun kuvvetinde kararname hastalığıyla (evet, bir hastalık bu) ANAP'ın Meclis grubunu sıfıra indirdi. Şimdi de o gruba dayanarak cumhurbaşkanı olmak ya da birini oraya getirmek istiyor. Bu kadar milletvekili olan, üstelik hepsi her konuda gözünün içine bakan bir mecliste kanun kuvvetinde kararname anlayışı ancak bireysel çılgınlıkla, bencillikle, yanında yöresinde yer alan kişileri aşağılama tavrıyla açıklanabilir. Kusurları çok Turgut Özal'ın; ama bunların en ağırlarından biri, en yakın çevresinin dışındaki yakınlarını sonsuz aşağılamış olmasıdır. Bunun için, arkasına atı atıverdiği taşlar artık yolunu fena kesmeye başladı onun.

— Münkir'ini hemen oracıkta kazıklayan Nekir gibi...

— Halkı da şeytan saydı geçende...

— Nasıl yani?

— Basını şeytanın avukatı olarak gösterdi. N'olsa, basın bugün halkın çıkarlarını da savunuyor.

— Özal bir açıdan da ülkemizde kültürsüzlüğün söz sahibi olduğu gerçeğini ortaya koyuyor.

— Alt kültürler var...

— Hayır doğrudan klasik anlamda kültürsüzlük. Ve bir kültürsüzlük propagandası... Bu da bir kültürdür elbet... Balzac'taki "kişilik uçurumu" kavramını düşün. "Toplum uçurumu" arıyor Özal. Kişiselliğinin açmazlarını oradan sıyırtıp geçerek. O yönüyle sıcak bir roman kişisi.

— Çağı atlayan adam, çağı atladım diyor.

— Bir Nasrettin Hoca tadı da yok değil...

— Nasrettin Hoca hiçbir zaman reisülküttap olmak istemedi.

— Fonlarla bütçeyi fena deldi.

— Çadırkentlerle Anadolu'nun "kavimler kapısı" niteliğini yeniden güncelleştirdi.

— Bunun iyi mi kötü mü olduğu bugünden söylenemez. Sen yine fonlardan söz et. Fonlar dehşet! Fak-fuk-fon bile var.

Okus-pokus gibi bir şey. Halkın ekmeğine el koyarsın.

— Boşver bunları şimdi. Evita'dan söz et. Evita deyince aklına ilk gelen adı söyle.

—Haldun Dormen.

— Mirabeau?

— Köprüsü mü, kendisi mi?

— Kendisi.

— Ölümünden yüzyıl sonra kemikleri gömüldüğü yerden çıkarılıp atıldı.

— Turgut Özal ileride dekoratör olarak anılacak. Ve anılar tek sözcüğüne inanılmadan okunacak.

(CEMAL SÜREYA perdeyi hafifçe yoklayarak içeri girer, fazla ilerlemez ve şu iki dizeyi seyircilere atarak kaybolur:

“Kürtler yalan söylemek zorunda,

Arnavutlar, doğru.”

AJDA PEKKAN, ilerler ve ağzını açar:

“Makyaj bir iletişim aracıdır. Herkesi birbirine benzetir.”

SEMRA ÖZAL, vizon içinde:

“Atatürk de Latife Hanım’ı Bakanlar Kurulu kararıyla boşamıştı. Erken seçim yok.”)

— Çok sıcak bir ad söyle.

Özker Özgür.

6 Ağustos 1989

Kazı Kazan!

— Kazı, kazan! Kazı, kazan!

— Baraka! Baraka!

— O, neden o?

— “Kazı, kazan!”da ses kakışımı var. Yani kakafoni, ya da tenafür. Ses tiksintisi de diyebiliriz. “Baraka” sözcüğü daha iyi anlatıyor “Kazı, kazan!”ı. Tanrı’nın lütfu demek, şans demek, beklenmedik mutlu şey demek “baraka”. Petrol bunalımından sonra bütün Batı dillerine girdi bu sözcük. 12 Eylül’den sonra ülkemizde piyango olayını en güzel anlatacak söz. Söz gerçeğin yansısı olmalı. Zaten yansısıdır.

— Olaylar da, iyi bakılırsa, tarihin yansısıdır.

— Milli Piyango kurumu 1939’da kurulmuş. Geliri Türk Silahlı Kuvvetleri’ne gider. Aklımda kaldığına göre, Silahlı Kuvvetler içinde de, Hava Kuvvetleri’ne. Daha önce de tayyare piyangosu vardı. Milli Piyango, milli kumar demektir; ama Milli Piyango kurumunun kuruluşunda, kumarı devlet tekeline alarak, benzeri özel sömürü girişimlerini önleme düşüncesi de söz konusuydu. Gelirinin belli yere ayrılması da bu konudaki felsefeyi yansıtıyor. Kumar duygusundan yararlanmak, onu belli ölçüde toplumsallaştırmak, hem de o duyguyu frenlemek...

— “Kazı, kazan!” ne, peki?

— ANAP demek, daha doğrusu Turgut Özal demek. Daha genelleştirilirse, 12 Eylül demek. Tüketim toplumuna öykünme demek, lümpen devlet anlayışı demek.

— Milli Piyango 1939’da kurulmuş.

— Kurulmuş ama, 1985’te yani 12 Eylül uzantısı ANAP iktidarı hemen başladığı sıralarda Milli Piyango’ya ilişkin yasada değişiklik yapıldı. Milli Piyango Genel Müdürlüğü’nün karar organı ve yapabileceği işler ülkemizin

sokulduğu yeni duruma uygun kıvama getirildi. 1939 esprisi yok edildi. “Kazı, kazan!” olayına izin verildi. Ekstra çelişkiler işi yozlaştırdı.

— Piyangonun tarihi çok eskilere gidiyor. Kumar bütün toplumların bir gerçeği. Önleyemezsin. Eski Roma’da da Neron, şölenlerden ya da gösterilerden sonra, bahiste kazananlara esirler, mülkler veriyordu. Elagabalus ise cimriydi, köpek ölüsü verirdi arena galiplerine. Cahiliye dönemindeki Arapları düşün. İran yoluyla gelen kumar biçimlerine nasıl kapılmışlardı! Kura ile çekilen on kadar ok, kuma gömülü altın... Kuran’da, Bakara Suresi’nde yasaklandı bütün bunlar...

— Ne tuhaf, Bakara, baraka’yı yasaklıyor...

— Daha tuhafı, bakara, Batı dillerine kumar olarak geçmiş. Bir sure için ne hazin serüven!

— “Kazı, kazan!” diyoruz ya, bir kıyamet görüntüsü yarattı Milli Piyango’nun bu yeni girişimi. Kalabalıklar, pislik, hengâme...

— Toplumumuzdaki bunalım bir de orada yansıttı kendini. Olasılığa saldırdı halk, daha çok da gençler, çocuklar... Öyle ki bazı belediyeler yasaklama gereğini duydular bu lümpen piyango biçimini.

— Binin yarısı beş yüz.

— Öyle ama sıfırın yarısı da sıfır.

— Sonsuzun yarısı da yine sonsuz ama...

— Küba’daki piyango olayını biliyor musun? Diktatör Batista zamanında, Küba’da bizimkine benzer bir Milli Piyango vardı. Ayda bir çekiliyordu. Bir süre on beş günde çekilişler başladı. Daha sonra da ayda üç kez, on günde bir çekiliş...

— Bizde de öyle oldu galiba...

— Bir süre sonra haftalık çekilişler başladı. Yetmedi, haftada iki çekilişle karşı karşıya kaldı Küba yurttaşları.

— İşte sana ekstra çekiliş!

— Hayır, her gün çekiliş yapılmaya da başlandı.

— Yapma!

Dahası var, günlük çekilişler yetmedi. Günde iki çekiliş başladı: öğleden önce bir, öğleden sonra bir çekiliş.

— Sonra?

— Sonrası iyilik güzellik. Batista güme gitti. Piyango sanatı büyük sayıları küçük olasılıklarla sunma becerisini içerir. Batista rastlantıyı hayatın kendisi haline getirmişti. Yıkıldı. Castro çıkageldi.

— Rastlantının deşifre olması diye bir şey de var. Sonucu bilirsin de nedenini bilmezsin... Sonra bir gün... Batista Milli Piyango'yu günde iki keze getirdiği için mi yıkıldı?

— Tam denmez. Ama onu da düşünebiliriz.

— "Kazı, kazan!"la Milli Piyango güne, günde ikiye değil, saate, dakkaya getirildi. O zaman Turgut Özal'ın, ANAP'ın, 12 Eylül'ün çoktan batmış olması gerekmez mi?

— Sana bir sır vereyim: Özal için daha da kötüsü oldu: Özal batma niteliğini de yitirdi.

— Eskiden yalnızca kazanıyordu. Şimdi sadece kazıyor.

(TURGUT ÖZAL bir başbakan ve bir aile reisi olarak sahnenin ortasına doğru yürür; ne kadar kazısa da kıl dipleri canlıdır çenesinde; "Şimdi, bakınız. 1.000 liralık aldım, parası olan alır, olmayan almaz; silahı olan vurur, olmayan vurulur; Red Kit var, severim, atı da iyi bir at. Ben midilliyi yeğ tutarım...")

13 Ağustos 1989

Haldun Dormen

Evita deyince akla ilk kimin adı gelir? Tabii, ülkemizde... Evita'nın yazarı mı, müziklendireni mi, yönetmeni mi, oyuncuları mı? Hayır, hiçbiri.

Evita deyince, bir müzikal deyince, bulvar komedisi deyince, hatta çoğu zaman tiyatro deyince akla hemen Haldun Dormen gelir. Büyük bir oyuncu mu? Değil bence. Büyük bir yönetmen mi? Büyük sözcüğü sanatlar söz konusu olunca tehlikeli bir sözcük. Ama tam tiyatro adamı! Haldun Dormen'den daha çok tiyatro adamı bir kişi söyleyemiyorsanız, işte tanıdınız ve sundunuz Haldun Dormen'i. Onu anladınız, sevdiniz ve artık didikleyebilirsiniz.

Türk tiyatrosunda, bütün büyük ustalara karşın, mim sanatı, sadece el ve yüz hareketlerinden oluşuyordu. Haldun Dormen tiyatroya omurga hareketini getirdi; omurga, bacaklar ve her şey... Jean Louis Barrault'nun deyimiyle, "antiölüm" bir duruş.

Tiyatro adamı dedim. En tiyatro adamı!

Alaturkanın, ortaoyununun ölü yanlarını sildi; snopluğun iyi yanlarını da getirdi. Ses Opereti geleneği onun çıkışıyla tükendi.

1928'de Mersin'de doğmuş, Galatasaray'da okuduktan sonra Robert Kolej'i (1949) ve ABD'de Yale Üniversitesi Tiyatro Bölümü'nü bitirmiş. Orada, çeşitli tiyatrolarda çalıştıktan sonra Türkiye'ye dönünce (1954), Muhsin Ertuğrul yönetimindeki Küçük Sahne'de oyuncu olarak işe başlamış.

Beğeni getirdi. Gerçek tiyatro beğenisi.

Tiyatroyu saydırdı. Sevdirirken saydırdı.

Büyük oyuncu değil dedim demin. Her zaman iyi oyuncu. Onun üstlendiği rolde oyun mutlaka temel yerini bulur. Yine de asıl Haldun Dormen'i yönetmen, yapımcı olarak görmek gerekiyor.

Yeniydi, Muhsin Ertuğrul bile bir yerde kaldıramadı onu. Yine de Haldun Dormen bayrağı onun elinden aldı. Beyoğlu'nun bir parçası olarak geldi, yerini tuttu.

Sürç-ü Lisan Ettikse adıyla yayımladığı anılarını okurken anlamaya çalışıyorum Haldun Dormen'i. Bence çok açık bir adam. Özeleştirisiyle tutkusunu nasıl da yan yana götürüyor! "Amerika'da sadece uşak rolleri oynamış bu oğlan"ın çok şişirildiğini söyleyen ünlü aktrisler de olmuş. Tiyatrodan ayrılan bazı oyuncular onu varlıklı olmakla suçlamışlar. Aslında çok güzel yazılmış bir anılar kitabı Sürç-ü Lisan Ettikse. O yıllardaki kendi anılarımı da yakalamak için bazı bölümlerini iki üç kez karıştırdım. Bir kız kardeşi varmış. Adı: Şimal. Kızına Şimal adını koyan babanın duyarlığını düşündüm. Şimal ölmüş, Haldun'da, Uzakbatı, Ortadoğu duyarlığı giderek yan yana yürür de olmuş.

Küçük Sahne, Cep Tiyatrosu, Dormen Tiyatrosu deneylerini bir arada algılarken bir sürü izlenim konfeti gibi saçılıyor üstünüze. İşte Haldun Dormen, çocukluğunda Şişli'de Atatürk'ün evinin hemen karşısında otururlarken yaramazlıklar yapıyor; matmazellerden dayak yiyor. Çok genç yaşta İngilizce, Fransızca, Almanca öğreniyor. Ayağı burkuluyor, ayağı gizlice sakat... Ama ameliyat için bayıltıldığı gün bile dans yıldızı olarak görüyor kendini düş aralığında. Zengin diye aşağılanmaktan üzgün. Çevresinde en yakın kişilerden biri olan İsmet Ay'ı zaman zaman öldürmek istediğini söylemekten sakınmıyor.

Koruyucu fırtına, Betül; uzak imbat, Semiramis...

Ve ilk müzikal: İrma.

Tek kusuru çok genç yaşta hoca olması.

Küçük Sahne'de tam dolanım olanağını bulamayınca lise öğrencilerini devindirmeye girişti. Erol Günaydın'ı keşfetti, Ayfer Feray'ı. Altan Erbulak'ı razı etti. Gülriz'i yakaladı. Ve çeşitli alanlarda daha birçok yeni yıldızı: Duygu Sağıroğlu, Tuncay Çavdar, İzzet Günay, Metin Serezli, Nisa Serezli... Daha birçok ad. Bunların hepsinde Haldun Dormen kokusu vardır.

Oyunda rolü yoksa, sahneyi en arka sırada, ayakta izler.

Evet, beden sanatı olarak gördü tiyatroyu.

Rolünden hemen her zaman memnun. Rolü kendi seçmişse.

Cahit ile Cahide bir sorun olmuş. Yani Cahit Irgat ile Cahide Sonku. Ulvi Uraz bir de.

Büyük yapım adamı, en büyük.

Bir uygarlık gibidir onda dedikodu.

Başarılarıyla yalan söylememe hakkı da kazandı.

Şahane Züğürtler'deki Prens Mikhail en çok severek oynadığı rol. Prens Mikhail'i şöyle tanımlıyor anılar kitabında: "Herkese seslenebilen bir yönü vardı. Çarlık Rusyası'nın asilzadesi olmasına rağmen, çağdaş Rusya'ya parayı vermekten çekinmeyecek kadar büyük bir insandı Prens. Hem duygulu, hem komik sahneleri vardı." Benzemiyor mu?

Şahane Züğürtler'i Amerika'da da oynamış Haldun Dormen. Aslında oradaki tip ona iyice uyuyor diye düşündüm.

Bilmiyorum, her oyununu seyretmedim; ama bence, Türk tiyatrosunun kurucularından biri de Haldun Dormen'dir.

Bütün bu verilerin aydınlığında şöyle özetleyemez miyiz onun sanat hayatını: Şemsiyepalas'ta Şahane Züğürtler.

20 Ağustos 1989

Ölü Yasalar

— Fotoğrafa sığmış.

— Evet, ama iki okyanusu birden anımsatıyor. Hem Büyük Okyanus'u, hem de Atlas'ı. Yani o okyanusların ötesini.

— Kapalı konuşma. Kapalılık kötü. Turgut Özal'ın askeri kıtayı teftiş etmesinden söz ediyorsun aslında. Sonra da kalkıp iki okyanusu devreye sokuyorsun. Ne ilgisi var?

— İki okyanusun ötesindeki diktatörler gibi de onun için. Operet olmuş diktatörler vardır. Çoğu da beyazlara bürünmüştür. Akla hemen muz, dans, para, turist akını ve aşk gelir.

— Gazetedeki o fotoğrafı düşünüyorum hep. Daha önce de birkaç kez yayımlanmıştı o tür fotoğraflar. Özal'ın o tavrı, adım atışı, sanki müzik eşliğinde. Orada bir girişim de söz konusu. Ne demek istiyor Özal? Daha mı genç görünüyor o eşofman, sandalet edası içinde? Sandaletle, çizmeye meydan mı okuyor yoksa?

— Bütün istediği şu galiba: Asker gelip atsın bunu, o da sivil ve demokrat biri gibi anılsın. Mazlum sayılsın. Hem sonra, gerçekten de daha genç, o fotoğrafta. Hem de MSP'li dönemine iniyor sanki. Öte dünyaya da selam yolluyor. İlkokuldaki hayatını yaşıyor. Müthiş jimnastikçi.

— İyi ki Beden Terbiyesi Yasası değişmiş. 27 Mayıs 1960'tan sonra değişti o yasa.

— Ne olmuş?

— O yasaya göre, “18 yaşını bitirmiş her Türk yurttaşı jimnastik yapmaya mecbur”du. Muhtar çıkacak, düdük öttürecek ve herkes sokağa fırlayıp sabah jimnastiğini yapacak. Ankara'daki bazı sokakları saymazsak, bu yasa belki de hiç uygulama alanı bulamadı Türkiye'de. Kimse jimnastik yapmadı öyle. Ölü bir yasa.

— Ölü doğmuş o kadar çok yasa var ki! Sözgelimi 1934 tarihli bir yasaya göre besin maddelerini basılı kâğıtlara sarmak yasaktır. Bu yasağa karşı çıkan yurttaşlar 19 lira ağır para cezasına çarptırılırlar. Bugünkü naylon torbayı bırak, o yıllarda kâğıt da yok ülkemizde. Daha doğrusu bütün kâğıtlar basılı kâğıt. Peyniri ve helvayı açıyorsun ki Baytekin ya da Tarzan olduğu gibi üstüne geçmiş.

— Kâğıt bulunmayan bir ülkede o tür bir yasa gerçekten ölü bir yasadır. Aç adama da sabah jimnastiği yaptıramazsın.

— İşçi varsa bir ülkede, işçiye 1 Mayıs'ı yasaklayamazsın; bir gün yasaklarsın, iki gün yasaklarsın.

— Yüz yıl yasaklarsın. Ünlü hukukçu Jhering ne diyordu hukuku tanımlarken: "Hâkim sınıfların, kendi çıkarları yörüngesinde, topluma kabul ettirmeyi becerdikleri kurallar bütünü."

— Ölü anayasalar yok mu?

— Ölü başbakanlar. Bence Turgut Özal uzun süreden beri ölüydü, ama Bulgar göçmenlere sınırı kapattığı gün resmen

öldü.

— Hayır ölme niteliğini de yitirdi. Geçen gün konuşmuştuk bunu. Aydın Menderes bile sezdirdi. Hem de çok daha önce.

Öldü.

— Adnan Menderes tragedyaydı, buysa operet.

— Hem Brecht var içinde, hem de Ionesco.

— Umman'ı da var yanıcığında.

— Umman sözünden korkarım, muamma sözcüğünü de anımsatır. Peki, kimmiş Umman? Anlıyor gibiyim de bir yandan. Semra Hanım olmasın?

— Çok şükür, bildin. Turgut Bey iki okyanus ötesi (tabii ki o okyanusların güneyleri) diktatörleri gibi adım atacak da Semra Hanım hiç değilse Umman Denizi'ne benzemeyecek mi?

— Piri Reis'in gemisi orada batmıştı ama.

— Olsun. Basra harap olduktan sonra her şey aynıdır.

— O da mı öldü yoksa?

— Yok, yaşayacak o. Ölü bir tüzük gibi.

— Ölü tüzükler de mi var?

— Olmaz mı? Neden olmasın? Şeyi anımsa, Cumhuriyet'ten önce çıkarılmış Rumeli Demiryolları Nizamnamesi'ni. Bu nizamname bugün yürürlükte midir, bilmiyorum. Ama şu maddesini hiç unutamam: Birinci mevki vagonlarda sigara içilmez; ikinci mevki vagonlarda vagondaşlardan izin alınırsa, sigara içilebilir; üçüncü mevki vagonlarda sigara içmek serbesttir.

— Böyle tüzük olur mu?

— Olmuş bir kere. Ne anayasalar, ne yasalar, ne tüzükler, ne genelgeler, ne yönergeler var!..

— İmren Aykut diye bir bayan bakan var. Tarihe hiç de imrenilmeyecek biçimde geçecek. Pakdemirli’nin pek pak olmadığı da anlaşıldı. Son düzenlemelerde, ayrıca, işçiyle memurun da sefalet ücretlerinde ayrım gözetildi. “Temel maaş” diye bir şey uyduruldu, “kıdem” aylığı diye bir şey...

— Anayasa dedin demin.

— General Evren’dir.

— Yasa?

— Lümpen demokrat Özal’dır.

— Tüzük?

— Yine Özal.

— Ama tüzüklerin Danıştay’dan geçmesi gerekir.

— İyi ya işte, Evren Anayasa Mahkemesi’nden; Özal, Danıştay’dan; Pakdemirli, Maliye müfettişinden; Kâmuran İnan, Doğulu’dan; Mehmet Turgut, Cemal Süreya’dan yakasını zor sıyırır.

(Jivkov oynayarak girer ve kendi Haldun Dormen’ini arayarak mesaj verir: “Yahu, ne iyisiniz be!”)

27 Ağustos 1989

Takunyası Ters

Elektrik faturası gelmişti. Faturanın arkasında paranın yatırılacağı bankaların adları yazılı. Kadıköy Pazarı’na indim. Pamukbank şubesine girdim. Para ödeyeceğim. Oradaki şef, Türkiye Elektrik Kurumu’nun elektrik paralarını almadıklarını söyledi. Kâğıdın arkasındaki açıklamayı gösterdim. “Olsun,” dedi “almıyoruz.” Bankaya bak, para veriyorsun almıyor! Genel müdürlüğe şikâyet edeceğimi, gazeteye yazdıracağımı söyledim...

— Elektrik faturasının arkasındaki kutu içinde yapılmış açıklama “resmi” nitelikte bir yazıdır. Yani devlet yazısı. Devlet o bankayla anlaşma yapmış demek. Ama bankadaki şef anlaşmayı umursamıyor. Hem devleti, hem de kendi genel müdürlüğünü umursamıyor. İş buraya kadar gelmiş...

— Necdet Uğur’un bir sözü geldi şimdi aklıma. Bir gazetede, kendisiyle yapılmış bir konuşmada söylemişti: “Ülkemizde yasalar uygulanmamaya başladı.” Tam tamına değil, ama bunun gibi bir söz. Çok büyük bir gerçeği ortaya koyuyordu o sözüyle Necdet Uğur. Sahiden, bugün ülkemizde yasalar hemen hemen hiç uygulanmıyor.

— Turgut Özal demektir bu. Yasa tanımıyor. Anayasa tanımıyor. Bilmiyor da. O Işın Çelebi’yi düşün, hele o Taner Bey’i, Akbulut’u... Hukuktan, yönetim duygusundan, anayasal özden ne kadar uzak kişiler...

— Hani geçende Henri Michaux’nun o enfes dizesini anmıştın. Nasıldı?

— Dışavurumculukla ilgili tabii. Şöyle: “Kendini ancak yellenerek dışavuran bir adam.” Kendini ancak yellenerek dışavurabilmek...

— Bu tür adamlara en çok ANAP’ta rastlanıyor. Neden?

— Turgut Bey takunyayı ters giymeye başladı da ondan. Ters giy bakalım, takunyayı ya da sandaleti, yürüyebilir misin?

— Türkiye İş Bankası’nın, maaş kırdırma olayına karşı bir tavrı var. Yeni bir tavır. Biliyorsun, Mehmet Turgut o bankanın yönetim kurulu başkanı. Kırdırma olayı üzerine bankanın tavrını öğrenince şaşırdım. Turgut Özal kendini mi yıkmak istiyor, yoksa Mehmet Turgut mu onu yıkmayı üstlenmiş.

— Nasıl yani?

— İş Bankası’ndan maaşını kırdıran kimbilir kaç kişi var? Ama herhalde, bunların sayısı bugün ülkemize gelen Bulgar “soydaşlar”ımızdan daha fazla. T. İş Bankası emeklilere maaş kırdırma olayını bir anda durduruyor. Binlerce aile Ekim ve Ocak arasında bütünüyle aç kalacak. Ev kiralarını

ödeyemeyecek. Bu da bir erken seçimde ANAP’ın oy oranını yüzde 8’in altına düşürecek. Bu kötülüğü kim yapıyor ANAP’a, Turgut Özal’a?

— Herhalde Mehmet Turgut olamaz. İşin farkında değil o. Çünkü o, “bön bir cesaretle” geçti o bankanın başına. Bu işten anladığı yok. Atlatmışlar onu. Yoksa niçin yıkmak istesin Turgut Özal’ı? Niçin kesin açlığa mahkûm etsin onca aileyi, ocağı? Üstelik Özal’ın onu cumhurbaşkanı adayı olarak düşündüğünü de okumuştum bir gazetede.

— Turgut Özal mı düşünmüş bunu yoksa?

— Belli olmaz. Turgut Bey kendi kendine de kazık atabilir. Daha doğrusu, kazık atarken kazık kendine de gelebilir. Bu belli artık. Kontrolü yitirmiş bir kere.

— Evet, takunyayı bile saptırdı.

— Aydınlar Ocağı’na da hakaret etti. Takunya böyle ters takılır mı?

— Kuruş bilmiyor, ekonomi uzmanı tanıtmak istedi kendini.

— Deccal mı?

— Evet, Türkiye de ancak bu kadar bir Humeyni kaldırabilir...

— Aslında bitti. Ne dedik, ilkokul öğrenciliği yıllarına inmiş. Ayağını yere vurarak milli şiirler okuyan öğrenciler vardı ya. Onlar gibi.

— Öğretmenlerden hangisinin başöğretmen olduğunu bilmiyor ve o bilmediği adamdan ödü kopuyor.

— Televizyonda görünmesi de artık aleyhine işlemeye başladı kamuoyunda. Görüne görüne tükendi. Bir şey söylemediği, yalan söylediği anlaşıldı.

— Malatyaspor başkanlığına da aday olamaz artık.

— İki uçağı var diyorlar.

— Oğlu da pilotmuş.

— Bir de Coşkun Kırca var.

— Büyük adam o. Müthiş anayasacı. Bugün haklı ama...

— Haklı ya, terbiyesizliği vatan hainliği sayıyor.

Orada da haklı bence...

3 Eylül 1989

Merih Gibi

(ZİYA GÖKALP, MUAZZEZ ABACI'nın koluna girmiştir, yürürken biraz da mıncıklamaktadır galiba onu. Ama ABACI pek belli etmez. Sahnenin ortasına tam yarım metre kala konuşmaya başlar.)

ZİYA GÖKALP — Yahu Türk milliyetçiliğini ben kurdum sayılır. Ama şu Zazalar var ya, pes doğrusu! Yabancı dili nasıl da kolay öğreniyorlar. Bunu bir yazımda belirtmiş, nedenini söylemiştim. Bunların kültürleri sıfır. Bu yüzden başka kültürlere daha kolay uyarlanabiliyorlar. O nedenle de, işte, yabancı dillere dağılabiliyorlar.

MUAZZEZ ABACI — (Bir an kolunu kurtararak havaya kaldırır) Sevgili Ziya, ne kadar heybetli bir başınız var! (Gökalp'in beyninde kurşun var ya).

Ve seyirciler arasında karmakarışık bir konuşma düzeni kurulur.

— Ziya Gökalp'in vapur küpeştesinde çektirdiği bir fotoğrafı vardı, gerçekten de çok güzeldi. Yahya Kemal'in Paris'te Şefik Hüsnü ile bir fotoğrafı vardır. Şefik Hüsnü hep o Şefik Hüsnü. Ama Yahya Kemal çok yakışıklı o fotoğrafta. Biraz Orta Avrupalı bir tip sanki. O fotoğrafı Safa Kılıçoğlu'nun çıkardığı Meydan dergisinden kesmiştim.

— Açlık, türbanı öldürdü, yerel seçimlerde.

— Turgut Özal hayatını kırdırıyor.

— Nerede?

— Her yerde... Televizyonda, arabeskte, sınırları hemen açıp hemen kapamalarda, Kara Kuvvetleri'nde, Cudi Dağı'nda.

— Gelir Vergisi de öldü.

— Şimdi diriltmeye çalışıyorlar. Hani eczacılara, hekimlere belge biriktirme, kopyalı reçete hazırlama ödevleri verilmişti, şimdi de yeni bir kararname çıkmış avukatlar için. Vekâletnamelerde mutlaka vergi numarası

gösterilmiş olacak. Adliye'deki yazı işleri birimleri, icra daireleri üç ayda bir hangi avukatların ne gibi davalar için boy gösterdiklerini Maliye'ye bildirecekler.

— Eczacılar, hekimler, avukatlar kızsalar da, doğru bir şey bu. Çünkü kimse vergi vermiyor, işçiler ve memurlar dışında. Maliye müsteşarı ne söyledi geçende televizyonda? Kuyumcularda vergi sıfır. Müteahhitlerde de öyle.

— Bina vergisi beş kuruş.

— Bülent Ersoy dergi çıkaracakmış. Adı: erkeklerde kızlık zarı.

— Yazarlar Sendikası bir sokakta söyleşiler düzenlemiş.

— Sendika yazar hakları için uygun bir kuruluş biçimi değil. Kime karşı grev yapacak yazarlar? Ama adı güzel.

— O da az şey mi?

— Haklısın.

— Ziya Gökalp söylev verdi ya demin, düşündüm, niçin o kadar az ilerlemişiz. Bunu düşündüm. Gökalp'in Makaleler'i cilt cilt yayımlandı. Onları okudum. Evliya Çelebi benim için bir şey de, Gökalp değil. Gerçek bir düşünür bulamadım o makalelerde.

— Rıza Tevfik ne kadar filozofsa, o da o kadar sosyolog.

— O kadar değil, Ziya Gökalp ne de olsa biraz daha sosyolog. Hatta düşünür. Anadolu düşüncesini bir yerde mesel'den kurtarmaya çalışmış biri. Bu da önemli bir şey bence. Sence de değil mi?

— "Genel düşünür" diyelim istersen böylelerine. Muazzez Abacı'nın koluna niye öyle giriyor peki?

— Bizde tiyatro sanatı pek olmadığı için hayatın kendisi tiyatro. Halk oyunlarımızı düşün; halk oyunlarımız dünyanın her yerinde birinci. Neden? Bizde tiyatro yok, onun için tiyatro gereksinimi halk oyunlarımıza sinmiş.

Her halk oyununda entrika ve hikâye vardır. Bu da onları ilginç, benzersiz kılıyor. Başka ülkelerin halk oyunları bale gibi, süzme, ince bir hareket duruşuna giderken, bizde başka.

— Çok çeşitli, kavimler kapısı gibi bizim halk oyunlarımız.

— Tam üstüne bastın, demokrasiye sadece hakkı olan bir ülke değil Anadolu, demokrasiye adamakıllı mahkûm bir ülke.

— Şey gibi...

— Hindistan gibi.

— Merih gibi.

— 1961 Anayasası için “gül” deyimini kullanan bir şiir vardı.

— Gül, tabii; ama fena bir dikeni de vardı o anayasanın.

— Neydi?

— MGK.

— Gülün kendi dikeni değil bu.

— Laiklik gibi bir şey bu. Diyanet İşleri Başkanı ve imamları devlet tarafından atanıyorsa, nasıl bir laiklik bu?

Özgün bir ülkeyiz. Her türlü iyilik de doğabilir bu ülkede.

10 Eylül 1989

Metin Toker

Metin Toker için 1966'da, Papirüs'te bir yazı yayımlamıştım. Aradan 23 yıl geçmiş. O yazıyı okudum geçende. Bir değişme olmuş mu Toker'de? Olmuşsa, nerede olmuş? İnsan değişir mi?

Aşağıdaki satırlar o yazıdan: "İşçi Partisi'ni ciddiye almaması, gerçekçi ve namuslu bir evreye giren Nadir Nadi'yi Sahibinin Sesi plakların bir komparsita tutkunu diye nitelendirmesi, Çetin Altan ve İlhan Selçuk'un eylemlerini kıskanması, Yön dergisinin getirdiklerini kulak ardı etmeye çalışması, Metin Toker'in sola karşı tutumunu iyice belirtmektedir: Zira sunidirler. Zira sahtedirler."

Bugün nerede Metin Toker?

Bu arada şunu belirtmek doğru olur: İnönü'ler karşısında ezilmedi. Damat ya da enişte değil, doğrudan Metin Toker karşısındayız. Baştan beri öyle. Bir yiğitlik ve kişilik belirtisidir bu, unutulmamalı.

Aslında büyük gazeteci. Haftalık basının Attilâ İlhan'ı.

Attilâ İlhan deyince aklıma hemen Yalçın Küçük de geldi. Aklıma o gelince, bir başkası da geldi hemen: Coşkun Kırca. Coşkun Kırca da Devlet Partisi'nin Yalçın Küçük'üdür. Papirüs'teki yazıya bir "zeyl" olan bu notlarda işlevlerinin paralelliğinden ötürü Toker'le Kırca'ya bir arada bakmak kaçınılmaz geliyor bana. Böylece Metin Toker'in değişimi de ortaya çıkacak. Öyle geliyor.

Geçende şair Özdemir İnce ile konuşuyorduk. Ona göre gazeteciyi hiçbir biçimde yazar olarak görmemek gerekir. Gazeteci başka, yazar başka kişi. Ben bu konuda tam bir karar veremedim. Yine de Özdemir'in o lafı Toker'i ve Kırca'yı daha iyi tanımada yararlı olabilir galiba.

Metin Toker mizaha giriyor ve sadece mizah onda yazarlık girişimi yaratıyor; ama yazarlık gizligücünü de orada yitiriyor. Bütün Akis'çilerde görülen bir şeydir bu. En yakın örnek, Cüneyt Arcayürek. İyi gazeteci, gazeteci olarak kalmayı bilmeli, yazarlığa soyunmamalıdır.

Metin Toker yaş aldıkça demagojiden sıyrıldı. Ama bu kez de fazla sayılabilecek bir görev duygusuna kapıldı.

Kendi kişisel hayat deneyini Türkiye tarihi olarak görüyor. Bunu Devlet Partisi'yle anlaşılmaz bir hızla birleştiriyor. Doğruculuktan eskisi gibi uzak bir adam, ama gerçekçi, hatta natüralist. Yine de izlenimci. Nedense, son yıllarda tarihçi gibi de görmeye başladı kendini. Kişisel hayatını fazla büyümsüyor. Gazete yazısını edebi de sanmaya başladı.

Özdemir İnce'ye göre gazetecilik yazarlık değil; peki, Coşkun Kırca ne? O, gazeteci de değil, bürokrat. Yazdığı da rapor. Ama Devlet Partisi'nin sözcüsü olarak ne kadar hırçın! Terbiyesizliği bile vatan hainliği olarak gören bir Robespierre. Herkese ad takan, iyi yemek pişirmekle öğünen, buna karşılık gastritini ağlatı haline getiren bu mevcut düzen Robespierre'i. Kafaoğlu ile sallantılı anayasalar hazırlamış bir hukuki norm düşkünüdür. Ne yazık ki, her zaman haklı oldu. Raporlarında hırs, güzellik ve yer yer şiirsel saçmalık yan yana. Ama yasal çatıyı, ülkemizdeki devlet mekanizmasını iyi bildiği anlaşılıyor. Yalnız her yazısında en aşağı on tane "eğer" sözcüğüyle başlayan cümle var: Şartlı demokrat.

Toker'in her yazısı da "eşyanın tabiatı" deyimiyle süslenir: Natüralist dedik ya!

Devlet Partisi ne peki? Tam bilemiyorum. Ordu mu? Kontrgerilla mı? Süleyman mı? TÜSİAD mı? Amerika mı? Belirsiz bir kavram bu Devlet Partisi. Ama ortada dönüp duruyor işte.

Ne olursa olsun, Toker ve Kırca bu kavram adına konuşuyorlar sanki. Tehditlerde bile bulunuyorlar. Feyzioğlu bir gün şöyle demişti; "Bilseniz onları, dudaklarınız uçuklar!"

"Seversen mektup yolla" diye bir türkü sözü vardır. Metin Toker bunu kendinde iyice kişiselleştirdi: "Sevmezsen tehdit salla."

Marx'ı sakalıyla küçümsedi. Mizah anlayışı bu Metin Toker'in.

Yine de zorlukların ortasında daha iyi düşünüyor.

Kırca zaten zorluklar adamı.

İki şemsiye yan yana ve iki “sütun” gibi duruyor:

İki sütun yan yana, anlayabilir misin?

Toker’in şemsiyesi o kadar yeşil ki!

Coşkun Kırca’nınki ise müşterek muhafaza altında.

17 Eylül 1989

Yazılı Basın

— Gazetelerde bir şey dikkati çekiyor. Birinin bulduğu habere öbürleri hiç el atmıyor. Kendi haberini öne getirmeye çalışıyor. Yalnız birinci, yalnız ilk haberler için değil, öbür haberler için de geçerli bu gözlem. Bu yüzden bütün gazeteleri almak zorunda okur. Günlük yazılı basının "promosyon" kavgasında böyle bir gerçek de var. Bir yara oldu bu bizim günlük basınımızda. Sanki olay hiç olmamış gibi. O adam öldürülmemiş gibi... O bina yıkılmamış...

— Oysa haber evrenseldir. Haber de evrensel değilse, başka nedir evrensel olan? Tabii basın için...

— Buradan alırsak, günlük basının, haftalık basının çalışma biçimine özendiğini söyleyebiliriz.

— "Asparagas"ın tersi, ama en az onun kadar sakıncalı bir durum ortaya çıkıyor.

— Evet, bir olayı, Cumhuriyet ortaya koydu diye, Milliyet ya da Hürriyet ona hiç el atmıyor. O olay aylarca gündemde kalsa bile.

— Oysa gazeteyi tanımlarken "günün tarihi" diyenler var... İleride o "tarih"i okumak için ülkemizde çıkmış bütün gazeteleri edinmek gerekecek.

— Gazetelerimizde şöyle bir özellik de giderek daha çok yapılanma haline geliyor: Haber başlıkları hiç de nesnel değil. Haber başlığı, haberi alıp bir yere götürüyor. Mutlaka götürüyor. Bu da gazeteyi, günlük basının, haftalık basının olması gereken özelliğinden koparıp aylık dergi özelliğine de götürüyor. Hatta kimi zaman mektup kimliği kazandırıyor ona.

— Şu da var: ortalığı kırıp geçiren bir edebiyat haberi, sözgelimi Tercüman'ın sanat sayfasında yer almaz. Çünkü o adın o gazetede geçmesi sakıncalı sayılır.

— Tersi de öyle. Tam öyle değilse de.

— Yine haber başlığına dönelim. Haber başlığı habere dahildir. Ama bizim gazetelerimizde haber başlığı, kancası habere takılı mavi ve ipek bir helikopter gibidir. Kentin üstünde dolaştırıp durur onu. Düşünce reklamıdır haber başlığı.

— Oysa Le Monde’un yeni yayın yönetmeni işbaşına geldiği gün aşağı yukarı şöyle bir şöy söylemişti: “Evet, gazete günün tarihidir, ama, bir yorumdur da haber. O yorum haberin doğrudan kendisinde vardır.” Neydi o yayın yönetmeninin adı? O sözleriyle haberin dokunulmazlığını da ortaya koymak istiyordu. Oysa bizim yazılı basınımızda haber sadece başlığıyla değil, bütünüyle yazılış biçimiyle de kişisel yorum haline getirilmekte.

— Cumhuriyet’i saymazsak, gazetelerimiz birer küçük banka bugün. Banka ama nasıl banka? İlkel dönemlerdeki trampa geleneğini Merkez Bankası modernizmiyle birleştiren kuruluşlar.

— Cumhuriyet de son yıllarda bir dergi niteliği kazandı.

— Doğru.

— Doğru derken ne demek istiyorsun?

— Televizyon kendi iletişim işlevini doğru dürüst yerine getirirse, Cumhuriyet’in bugünkü konumu doğru. Ama televizyon o işlevden uzak olduğuna göre, “haber”i hiç veremediğine göre Cumhuriyet günümüzde biraz açıkta. Yeni kuşaklar üzerine ve Cumhuriyet okurluğu üzerine biraz düşünmek gerekir. Tabii, yine de en iyi gazete o. Ama en iyi gazete niçin biraz daha fazla satamasın? Kendini sorduran bir sorudur bu.

— Aydının tekisin. Herhalde, birden fazla gazete okuyorsun. Hangi gazeteler senin gazetelerin?

— Ne olursa olsun, tek gazete alsam, Cumhuriyet alırdım. Aslında iki gazete alıyorum: Cumhuriyet, Milliyet. Haftada bir iki kez vapurla karşıya geçerken, gidişimde Sabah, dönüşümde Tercüman alırım. Ayrıca gittiğim yayınevlerinde bütün gazetelere bakarım.

— Yani birinci gazeten Cumhuriyet...

— Öyle. Yine de son aylarda bir değişiklik oldu. Cumhuriyet'i daha sindirerek okuyorum elbet. Ama ikisini birden alıyorum ya, son aylarda Milliyet'in sayfalarını daha önce açmaya başladım. Cumhuriyet, Milliyet. Üçüncü gazetem, kesinlikle Sabah.

— Ama Sabah'ta eli kalem tutmayan yazarlar var. Manşetlerinde bile cümle düşüklükleri var.

— Olsun. Eksik de olsa, barbar da olsa, başka ve yeni bir haber duygusu var Sabah'ta.

— Hürriyet'i yendi mi?

— Yenecek. Türkiye karışıklığının hem iyi, hem kötü yanları var Sabah'ta.

—Günaydın?

—Çok satsa da etkinliği yok.

— Güneş?

— Yok ağabey...

— Zaman?

—Bence fena gazete değil.

24 Eylül 1989

Gelir Vergisi Öldü

— Vergiden başlayıp aşka gidelim. Petkim de zaten satılıyormuş.

— Hesap Uzmanları Kurulu ülkemizdeki en değerli kuruluşlardan biridir. İşi Gelir Vergisi denetimi. Ama bugün bence işlevi yok pek.

— Neden?

— Gelir Vergisi öldü çünkü. Daha doğrusu öldürüldü. 12 Eylül ve ANAP öldürdü bu vergiyi. Milli gelirdeki paylaşmayı kendine göre bir yere "çekerken" o vergiyi de gebertti. Ortadan kaldırdı.

—Peki nedir o "asgari hayat standartı" ölçüleri? Serbest meslek mensupları için reçeteler, vekâletnamelerde hesap numaraları?

— Gelir Vergisi tam gürültüye gitti de, onun telaşı... Gelir Vergisi hiç değilse bir esnaf vergisi olsun telaşı. Ücretliler dışında bugün her kesim kendi istediği vergiyi veriyor. Ayrıca neden versin ki! Sen Petkim'i satıyorsan, mükellefteki vergi duygusunu da silmişsindir. Zaten vermez, ama şimdi niye versin ki? Çok şeyin götürü olduğu bir mali hukuk sisteminde o koca Hesap Uzmanları Kurulu elbet sarsılacak. Sistem yıkıldı.

— Ama sistem sadece Özal'la değil, daha önce yıkılmaya başlamıştı. Tabii, Özal kahredici darbeyi vurdu. Ya da vurulmasına seyirci kaldı (Çünkü hiç anlamaz bu işlerden).

— Koç hiç denetlendi mi hesap uzmanları tarafından?

— Hayır.

— Sabancı?

— Şaka mı ediyorsun?

— Bunda hesap uzmanının hiçbir kusuru yok. Hesap uzmanına bir yerde pranga vurulmuş. İstediği vergi mükellefini inceleyemez. Fiş kesilir

kendisine: “Şu, bu mükellefleri inceleyeceksin”. Hiçbir zaman Koç için, Sabancı için ya da öyle bir başkası için fiş düzenlenmez.

— Peki yaz turneleri var hesap uzmanlarının? Bir de yılda birkaç ay Anadolu’ya dağılıyorlar...

— Orada da yolu kesilmiş hesap uzmanının. Ayda şu kadar inceleme yapacaksın deniyor. Diyelim ayda dört rapor isteniyor. Bu ne demek sence?

— Belki tembelliğin önlenmesi demek. Ama aslında başka bir şey de mi demek? Sen söyle.

— Hesap uzmanını belli doğrultuda çalıştırmama amacı yatıyor burada. Ayda, diyelim, dört rapor yazma zorundaysam, en küçük mükellefleri denetlerim elbet. Çok doğal bir şey bu. Bakkal defteri incelerim. Çok doğal. Yönetimin felsefesi çıkıyor burada ortaya: “Ey vergi deneticisi, sadece bakkallara bak!” İşte orada da prangalar eskitiyor Hesap Uzmanları Kurulu. Hasreti de var elbet. Gerçek işlevini kazanma hasreti.

— Maliye müfettişleri var...

— Onu başka gün konuşalım. Maliye müfettişi kaç kişi ki! 120 yılda 500 Maliye müfettişi gelmiş. Üstelik bugün o kadar başka görevlerle yüklü ki Maliye müfettişi, vergi denetimine çok az sayıda elemanıyla katılabiliyor. Ve çok az zaman ayırabiliyor.

— Bir de gelirler kontrolörleri var.

— Onlar da çok iyi. Ne var ki, onlardaki pranga daha da battal. Yolları tam kesilmiş.

Vergi kontrol memurları var bir de.

— Orada iş bozuluyor. Konuşturma beni... Maliye Bakanlığı kuruluş sisteminde vergi dairesi müdürü küçük memurdur. Bunu değiştirmek gerekir. Defterdar da, öyle büyük bir görevli değildir. Hadi Maliye müfettişini bir yana bırakalım, neden bir hesap uzmanı, bir gelirler kontrolörü vergi dairesi müdürü olmak istemesin? Vergi dairesi müdürü

sistem gereği küçük bırakılmıştır. Yoksa, Beyoğlu ya da Kadıköy Vergi Dairesi Müdürlüğü'ne bir hesap uzmanı niçin talip olmasın? Düne kadar İzmir Defterdarlığı bile küçük görev sayılmaktaydı.

— Gelir Vergisi öldü diyoruz. Katma Değer Vergisi (KDV) girdi devreye.

— O tür vergi yoksulun sırtına yüklenen vergidir. Asıl adı muamele vergisi.

— Muamele mi?

— Muamele, evet. KDV ile bir muamele bütünü gerçekleştirilmiştir.

— Düzen değişti ama Türkiye'de...

— Düzülen hiç değişmez... Vergi için söylüyorum tabii. KDV o muameledir işte. Gelir Vergisi öldürülmeseydi KDV'nin yine de bir başka anlamı olabilirdi. Ama öldürüldüğüne göre, KDV kadavra demektir. Sayın Evren kına yaksın.

— Peki Özal?

— Lümpen-cumhurbaşkanı adayı.

— Vergi dairesi müdürlerinden söz ettik. Hikmetli bir laf söyle yahu!

— Tekrar olacak ama, bunda da bir yarar var: Vergi dairesi müdürlerinin evleri, muhasebe müdürlerinin çalıştıkları dairedeki odaları çok güzeldir...

— Ne demek?

— Ne demekse...

— Bi de aşk demiştik.

Aşka vakit kalmadı. Arkası yarın.

1 Ekim 1989

İsmail Rüştü Aksal

Şey... Türkiye'nin bir dönemini özetleyen (tam anlatan değil, özetleyen) bir şey var İsmail Rüştü Aksal'da.

Bir kez gördüm Aksal'ı. 1957 seçimlerinde Eskişehir'e gelip bir konuşma yapmıştı. Hayranlıkla dinlemiştim o propaganda konuşmasını. Yumuşak, teker teker sözcüklerle "kırmamaya da çalışan" bir eleştiri ve gerçek bir söz efendiliği; küçük ve sığ bir göle batırılmış sözcükler.

Ölüm haberini alınca o günü düşündüm. Uzaktan görmüştüm onu o gün. Aynı kuruldan geliyoruz. Maliye Teftiş Kurulu'ndan. Ama tanışmadık.

Hırs yok. Yumuşak Maliye müfettişi.

İyi niyetin başarısızlığı, ya da bir başına yetersizliği...

Bülent Ecevit'in de vurguladığı gibi "Shakespeare tiradı" gibi düşünceyle duygunun kaynaştığı bir konuşma üslubu ya da kıvamı vardı onda. Bu tür konuşma sonradan Ecevit'e de yansımıştır. Hatta ses tonları bile çok yakın... Şimdi düşünüyorum da... Yalnız Aksal'da, "düşünceyle duygu" derken, düşünce öğesini biraz azaltmamız; Ecevit'te ise, duygu öğesini biraz azdırmamız gerekir. İki genel sekreter arasındaki bu karşılaştırmayı yaparken, elbet, CHP'nin ve bir dönem Türkiyesi'nin kişilerle anlam yapıtaşlarını arayarak olaylara bakıyorum. Ve öyle bir görüntü oluşuyor ki, günümüzdeki lümpen yöneticilere de ışık düşmeye başlıyor. Yoksa, yine elbet, Aksal hırsızlığıyla, hatta hırs yoksunluğuyla, büyük bir bürokrat, devlet adamı çizgilerini de taşıyan bir büyük bürokrat olarak kaldı.

Ortak tavır içinde iyiliklerle yitip giden bir güzellik elçisi.

Sol belirince vazgeçti. İyi adam.

Ömründeki tek oportünist davranışı Söke'den evlenişi olmuştur.

Sağduyu müfettişinin bu kadar temiz olduğunu söylemek tarihin bile boynuna borçtur.

Ecevit’te oportünizm yok, dram var. Bencil değil, ama olağanüstü bireysel. Düşünün bir, kendisi bir partinin genel başkanı, eşi de genel başkan yardımcısı. O eş ki, daha önce de genel başkanlık yapmıştı. Tagore bile kabul etmez bunu. Yücel dergisi de kabul etmez.

Ama biz sözü hemen yine Aksal’a getirmek zorundayız. Sağduyu müfettişi demiştim. Filozoflar sağduyuyu her zaman küçümsemişlerdir. Bütün insanlara eşit dağıtılmış bir nitelikmiş sağduyu. Ya da insanın temel yapısıymış. Ne yazık ki, günümüz Türkiyesi’nde sağduyu da özlem duyulan bir kavram. Çünkü Turgut Özal’la, Bozkurt Özal’la, bir kara duyu geldi ülkemize. Kara mizahın karşılığı olabilecek bir kara duyu... O zaman İsmail Rüştü Aksal gibi insanlar derin iç duyuları, utangaçlıkları, efendilikleri ile bir özlem yıldızı olarak gökyüzünde hemen yerlerini alıyorlar. Yoksa tarih içinde sağduyu ve efendilik bir başlarına o kadar önemli olamaz. Gerçekten niye hırs yoktu Aksal’da? Çok somut bir karşılık: çok efendiydi ve düşüncesi yoktu da, ondan. Düşünce ortaya çıkınca arenayı terk eden güzel aslan...

(Ecevit’i yazamam, yazarsam kötü şeyler söyleyeceğimden korkarım, çünkü ona hâlâ gizilgüç bir güvenim var. Niçin özeleştirisini yapmıyor?)

Gelir Vergisi İsmail Rüştü Aksal’ın Maliye Bakanlığı zamanında çıkmış. O verginin ölümü de kara mizah Red Kit’i Turgut Özal zamanında gerçekleşti.

Aksal 1911 doğumluydu, Sakarya (Pamukova)... Siyasal Bilgiler Fakültesi’ni bitirmiş. Maliye müfettişi, 1946’da Kocaeli Milletvekili. 1946-1950 arasında Şemsettin Günaltay kabinesinde Maliye Bakanı, 1950’de seçilemedi. 1957’de yeniden milletvekili. CHP Genel Sekreteri. 1961’de Kurucu Meclis üyesi. Daha sonra iki dönem Ankara Milletvekili.

27 Mayıs’tan sonra, İsmet İnönü’nün başbakan ya da başbakan yardımcısı olma önerilerini kabul etmemiş. 58 yaşında da politikadan çekildi.

Solun gelişini en iyi hisseden CHP’li.

Bazı CHP’li ünlüleri düşünüyorum. Aksal’ın karşısında nasıl nitelendirebilirim onları? Asıl “Shakespeare tiradı” Ecevit’te. Kasım Gülek

lobide caka satar. Memduh Şevki Esendal otorite-kurgu. Recep Peker; İsmet İnönü'nün artık vazgeçilebilir milli mücadele katılığı...

İsmail Rüştü Aksal?

Maliye Teftiş Kurulu'ndan çıkmış iki romantikten biri.

Geçiş adamı. Yetenekleriyle, birikimiyle öyle değil ama. Nizamülmülk'ünki gibi bir yerde oturması gerekirdi. Ne var ki, tarihsel gelişim hız kazanınca, yetenekler ve birikimler de arada kalabiliyor.

Razı oldu, "Yeter!" dedi.

Bu bir kusur değil elbet. Şöyle diyelim: erdemin korkaklığı. Şöyle de diyebiliriz: erdemin vazgeçişi. Sanırım, İsmail Rüştü Aksal için en elverişli cümleyi buldum. Ama birinci cümle de devrede kalmalı.

Şemsiyesi Bafa Gölü'nün yarısına olsun yağmur yağdırır.

8 Ekim 1989

Mevlid ve Özal

— Turgut Özal, Mevlid’i Şeytan Âyetleri’nden beter etti. Küfretti Mevlid’e.

— Nasıl yapar bunu? Geçen gün Mevlid okundu. TV’de de gösterildi: Kandil mevlidi.

— Mevlid’in yazarı Süleyman Çelebi Bursalıdır. Özal, Çağlayangil için “Ne de olsa Bursalı” deyince sadece bugünkü Bursa’yı değil, geçmişteki Bursa’yı da, gelecekteki Bursa’yı da lekelemeye çalıştı. Düşün bir, kaç Bursalı gelmiş bugüne dek. Bitinya Krallığı dönemindeki Bursalıların sayısını düşün en azından. Bununla eşcinselleri kötülemek istemiyorum. Ama niçin bir yörenin bütün insanları eşcinsel olsun? Eşcinselin de hakları olmalı, ama öbür insanların da. Çocukluğumda mevlit okudum ben. El sürdürmem Mevlid’ime.

— Sen onu bırak şimdi, Özal daha da ileri gitmiş o sözüyle. Koskoca Fatih Sultan Mehmed’i de karalamış. Ansiklopedilere bak, Bursa’da bir camiden söz edilirken Fatih’in hemen oradaki bir evde doğduğundan da söz edilir. Ee, şimdi yazık olmadı mı Fatih Sultan Mehmedimize? Adam İstanbul’u aldı be! Bellini’nin yaptığı resimde gül kokluyor. Gül de mi suçlu?

— Onun aradığı gül değil, papatya. Ahmet Muhtar Paşa’yı düşün, o da Bursalı. Ressam Şefik Bursalı da, Bursalı.

— Emir Sultan?..

— Onun, Osman Gazi’nin, Orhan Gazi’nin türbeleri de güme gitti.

— Belki de AT hazırlığı için bir taktik gereği geçmişimizi yıkıyor Özal. Olamaz mı?

— Tamam da, AT niye kabul etmesin o kadar “modern” piyes yazmış olan Ahmet Vefik Paşa’yı? O da Çağlayangil gibi valilik etti Bursa’da.

— Aydınlar Ocağı’ndan da bir ses çıkmadı bu konuda...

— Aydınlar Ocağı, sağın mason kuruluşudur. Sessizce yürütür işlerini.

— “Ne de olsa” demiş. “Ne de olsa” ne demek?

— Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlük’ünde şöyle bir tanımlama yapılmış: “Ne denli eksiği, kusuru olursa olsun; böyle olmakla birlikte...” Bence tam bir tanım değil bu. Düşünmek gerekir üstünde.

— Ercüment Uçarı da Bursa’da okumuş.

— Boş ver, o ayrı konu. Ağabeyimiz Mehmed Kemal de kaç kez Bursa’dan geçip başka illere gitti. Özal korkunç bir yanlışlık yaptı. Belki ağzından kaçtı o söz. Ağzımdan kaçarsa, hemen istifa ederim, sadece görevlerimden değil, hatta hayattan... Hem de bir bir açıklayarak nedenlerini.

— İntihar mı etsin yani?

— Bir bakıma evet. Tabii ki, etmez. Ama bu sözü söyleyen kişi cumhurbaşkanlığına adaylığını koymamalı, bütün görevlerini bırakmalı, köşesine başdöndürücü bir hızla çekilmeli.

— İki uçak? İki uçağı var...

— O da onun hakkı artık.

— Nereye?

— Yine bu dünyada bir yere. Güney Amerika’ya sözgelimi.

— Neden güney?

— Kuzey yarıküre kaldırmaz artık onu.

— Suudi, falan...

— Mevlid’i beter ettiğini söyledim ya... İşi kaybetmek var ya, bir yerde?

— Aslında neye küfrediyor biliyor musun? Bir seçim yapılsa, ancak Bursa nüfusu kadar oy alabilir de ondan.

— Hayır o kadar da alamaz. Çünkü Bursa’dan tek oy alamaz.

— Tek oy bile mi?

— Evet. Belki tek bir oy alabilirdi. Ama o oyun sahibi de şu anda Bodrum’da oturuyor...

— Ondan da alamaz. Çünkü Zeki Müren Bursalıdır ve çok onurlu bir insandır. “Prima” sanatçıdır. Bütün Bursalılar gibi olmak istemez. Bütün dünyalılar gibi de. İstifa eder. Özal, çok büyük bir talihsizlik içinde, Zeki Müren gibi bir sanatçının ayrıcalığını da yok etmeye kalkıştı. Kısacası, tek oy yok.

— Üstelik Bursa kaçıncı ilimiz? Beşinci mi ne?

— Özal’ın bir sürü kusuru var. Tabii erdemleri de var. Ama işi Bursa’da yitirdi. Türkiye’nin beşinci ilinden tek oy alamıyorsan, ayıptır. Bu iş bitmiştir.

— İntihar?

— Cesaret ister.

— Türkiye’nin beşinci ilini, Ulucami’yi, Yeşil Cami’yi bu kadar karşına alamazsın arkadaş!

— Bursalı işçiyi?

— Bursa’daki emekçiyi bu kadar alamazsın karşına. İnegöllülere de çamur sıçrattı. Mustafakemalpaşalılara da, Yenişehirlilere de.

— Hatta İstanbul’daki Fatih Köprüsü’ne de...

— Laf dediğin nerelere kadar uzuyor, bak.

— Osmanlıyı bu kadar karalamak olmaz. TC’yi de.

— Geleceği de...

— Kıssadan hisse: iş bitmiş.

— Hissen kıssa da yok mu?..

O, pay senetlerinde, efendim...

15 Ekim 1989

Turgut Özal’a

Birlikte İntihar Önerisi

Ülkemizi sizden,

Sizi de kendi özel sıkıntılarınızdan

Kurtarmak için

Arkadaşım Muzaffer Buyrukçu’yla

Bir önerimiz var:

İntihar etmelisiniz!

Ben ve Buyrukçu bu konuda

Dostça omuz veriyoruz size.

Gelin, halkın önünde,

Üçümüz birlikte intihar edelim.

Yer: Kadıköy eski iskelesinin önü,

Gününü ve saatini siz saptayın.

Ülkemiz sizden kurtulsun,

Biz de bir işe yaramış olalım.

22 Ekim 1989

Ali Uğur

Mülkiyelilerin, özellikle de Mülkiye Mali Şube çıkışlıların bir süre görev yaptıktan sonra özel sektöre akmaları öteden beri görülen bir gerçek. Özel sektör, kendi alanlarında uzmanlaşmış, devlet tarafından yetiştirilmiş bu tür elemanları bedavadan hemen kapar. Ama özellikle 1970'li yıllarda ortaya çıkan bir başka gerçek daha var: Mülkiye çıkışlı birçok kişi, ya devlet tarafından dışlanıyor ya da kendileri devlet normlarına güvenmedikleri için başka alanlara kayıyor. O alanlarda da başarı kazanıyorlar. Özellikle basında. Reklam kuruluşlarında.

Ali Uğur bunlardan. Bunların prototipi.

Yayımcı Ahmet Cemil.

Ali Uğur bugün Cem Yayınevi'nin sahibi ve yöneticisi. 1949 Anzevik (Bingöl) doğumlu. Tuhaf bir biçimde, kimlik belgesi açısından iyice açıkta. Çünkü kimlik belgesinde Anzevik yazılı ve Anzevik diye bir yer yok bugün. Çünkü adı değiştirilmiş: Kısacası, doğum yeri görülmüyor. Ne tuhaf değil mi?..

İstanbul Atatürk Erkek Lisesi'nde okudu. Edebiyat hocası Rauf Mutluay, Fransızca hocası Vedat Günyol. Daha sonra bir süre Yıldız Makine Yüksek Okulu'na devam etti. Orada da Behçet Necatigil Türkçe hocası... Mühendis olmak isteyen Ali Uğur böylece hep edebiyatçılara rastladı. Dahası var, Mavi Yolculuk'lara katıldı ve orada asıl hocasını buldu: Sabahattin Eyuboğlu. Eyuboğlu'nun önerisiyle mühendis okulundan ayrılarak Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdi.

Girince de politika geldi önüne: 1967-1968'de Fakülte Öğrenci Derneği Yönetim Kurulu üyesi; Dördüncü TİP Büyük Kongre delegesi; Emek dergisi yazı işleri müdürü. Ve bir sürü basın davası...

Siyasal'ı 1971'de bitirdi. İstanbul'a geldi. Yine Sabahattin Eyuboğlu'nun önerisiyle Cem Yayınevi'nde çalışmaya başladı. Yayınevi'nin kurucusu ve büyük boyutlara getiricisi Oğuz Akkan'la Mavi Yolculuk'larda tanışmıştı. Çalışkanlığından kıl, romantizminden tüy aldırmayan Oğuz Akkan'ın çok

erken ölümü gerçekten büyük bir kuruluş olmuş Cem Yayınevi’ni bir sorunun içine attı.

Cem, Oğuz Akkan’ın oğlu Cem Akkan... Kurtulmak istiyordu Cem Yayınevi’nden. Başka bir özgürlük yolundaydı Cem. O arada, birkaç fırsatçı ve sömürücü ikili, üçlü, devreye girecek... Ama küçük delikanlı bilge Cem, durumu hemen değerlendirdi; Ali’yle en güzel biçimde anlaştılar. Ali evini falan satarak Cem Yayınevi’nin sahibi oldu. (1986).

Cem Yayınevi bugün de dört beş büyük yayınevi arasında. Eskilerden edebiyat yayınevi olarak bir Remzi kalmış. İnkılap da var, ama İnkılap daha çok ders kitaplarına yönelmiş. Edebiyat ağırlıklı büyük yayın kuruluşlarını sayalım: Varlık, Bilgi, Altın Kitaplar, Can, bir de Cem. Bugün büyükler bunlar.

Ali Uğur Cem Yayınevi’ne geçici olarak girmişti. Amacı İskandinavya’ya ekonomi-istatistik üstöğrenimi için gitmekti. Doktora yapacaktı. Kaldı o iş, Cem Yayınevi’nde.

Ama istatistikte çok büyüdü: 1988’de 105 kitap basmış. Bunların hemen hepsi edebiyat yapıtı. Bilmem, günümüz koşullarında, bir rekor mudur bu?

İkincil yazarları da değerlendiriyor. Çok vefalı, bazı yazarların eskimesini içine sindiremiyor.

Bu kadar kitap basıyor. Çoğu da tuğla kitap. Ama zaman zaman telefonu da kesilir. Telif hakkını öder, telefon giderini ödeyemezse de...

Ağa. Bir ağa yanı da var.

Ve Ahmet Cemil.

Ahmet Cemil’lik onda hem erdem, hem kusur. Sömürülür de.

Foto Süreyya da Mülkiyeliydi. Şule Perinçek de Mülkiyeli.

Ama 12 Mart sonrası, memuriyet almayan ilerici Mülkiyeli’nin en somut prototipi Ali Uğur’dur diyorum. En iyi o özetliyor o durumu.

Bekir Yıldız’ın da damadı oldu.

Şemsiyesi “tanıdık biri gibi.”

29 Ekim 1989

Barbara Hutton

— Sonunda cumhurbaşkanı oldu.

— Oldu; şu anda, yani 9 Kasım'a kadar iki cumhurbaşkanımız var. Biri Evren, biri Özal.

— Ama 10 Kasım'da başka bir cumhurbaşkanı da ölüyor. Özal 9 Kasım'da cumhurbaşkanı olunca, 10 Kasım'da, hemen ertesi gün, Atatürk bir kez daha ölecek.

— Diyojen'i anımsar mısın? Ne yapıyordu Diyojen?

— Diyojen bir gün avucuyla su içen bir çocuk görmüş ve "benim fazla malım varmış" diyerek ek serveti olan su kabını kırıp atmış. Efsane böyle söyler. Özal için Diyojen'in tam tersi diyebiliriz. En azından, mal mülk delilerinin temsilcisi.

— Bir dramı da var ama. Dramını büyütmek istedi.

— Vodvil de var işin içinde. Başka bir Diyojen'e de benziyor. Teodor Kasap'ın Diyojen adlı mizah dergisine. O dergideki mesaja değil tabii. Haftada üç gün çıkarmış Diyojen. 188 sayı çıkmış. Bu hesaba göre Özal'ın cumhurbaşkanlığı 188 gün. Yaz bir yere.

— Buradaki kasap lafı hoşuma gitti. Barbara Hutton'u bilir misin?

— Biraz, işte.

— Tarih gibi kadındır. Tarihin kendisi gibi...

— O neden, o?

— Barbara Hutton, Kraliçe Marie Antionette'in incilerini satın almış. Onları bir kaza yutturmuş. Çünkü biri ona demiş ki, "İç salgıların içinden geçtikten sonra" daha pırıl pırıl olur inciler.

— Yani tarih!

— Bildin işte.

— Sayın Turgut Bey için Nakşibendi tarikatından da diyorlar...

— Olamaz. Ya da uzun bir süreden beri olamaz. Nakşibendilikte üç temel öğe vardır: Zühd, murakabe ve gizli zikr. Özal'da, özellikle 12 Eylül'den beri bunların hiçbiri yok. Daha öncesini bilmiyorum. Ama bir kumaş ilk metresinden olduğu gibi son metresinden de bellidir. "Zühd" ne demek? Çilecilik demek, köşeye çekilmek demek en önce. Turgut Özal ise, ortalarda dönenmek için, her an herkesçe görülmek için çıldıran, bu uğurda her şeyi yapan biri. Gelelim "murakabe"ye; kendinden geçme, dalıp gitme demek "murakabe". Özal ise, gereğinden fazla "uyanık" natüralist ve oportünist. Öyle ki, sonunda (188 gün) karakolluk olacak mutlaka. Tarikatın üçüncü ilkesi olan "gizli zikr"e gelince, Özal'da onun da tam tersi söz konusu: Açık yalan. Her an yalan...

— Gerçi tarikat da son yıllarda biraz yöntem değiştirdi, ama bu kadarı da düşünülemez.

— Peki 188 gün sonra ne olur?

— General Mac Mahon'un yazgısına benzer bir durum çıkabilir ortaya.

— Ama Turgut Özal asker kökenli değil ki.

— Yedek subaylığı az mı görüyorsun sen. Hitler de onbaşıydı.

— Dramını büyütmek istiyor dedik demin...

— Kapısı açık kafesler vardır. Ya da aralık... Ama bazı kuşlar öyle bir kafeste kurtuluş, kaçış nağmeleri atarlar ve kapının açık olduğunu hiç anlamazlar.

— Kuşun sorunu, burada, biraz da kendi sorunu. Ama Turgut Özal hepimizi, bütün bir kitleyi mahvetti.

— Mutsuzluk bedeli.

— Yine de bağışlayalım onu.

— Şehre geldi leblebi oldu.

— Diyojen’den söz etmiştik. Diyojen Büyük İskender’in “Ne istersin benden?” sorusuna şöyle karşılık vermişti: “Gölge etme başka ihsan istemem!”

— Bu ise, kendini İskender gölgesi sanıyor.

— Düğüm.

— Kördüğüm.

— Nasrettin Hoca kanıtlarını da kullanmak isteyen bir Deccal.

— Yedek subay Mac Mahon.

— Yaşlı bir çocuk gibiydi iktidara geldiği günlerde. Biraz da herkese benziyordu.

— Bugün çocuk yaşında bir ihtiyar gibi. Ve kendine bile benzemiyor.

— Onunla Türkiye de kendine hiç benzememeye başladı zaten.

— Olsun. Yine de iyi adam. Ne yaptığını bilse, yaptıklarını yapmazdı.

— Hediyeler yağdıralım ona; saatler, yüzükler...

— Te cetvelinden anlamaz.

— Ekonomi?

— Sıfır.

— Yeni şemsiyesi?

Demirbaş...

5 Kasım 1989

Sözcükler

— Turgut Özal Cumhurbaşkanı andından sonra yaptığı konuşmada yasalarla ilgili olarak “vaz” edilme deyimini “vaaz edilme” biçiminde kullandı. Bir iki gün önce de “bunu amir” deyimini “buna amir” biçiminde kullanmıştı televizyonda...

— Beş on gün önce de büyük bir gazetede “şok oldu” diye bir manşet vardı. Oysa öyle bir sözcük yok.

— Kargaşalık diye bir sözcük kullanılıyor... Yok öyle bir sözcük oysa.

— Nicedir büyük bir kayma var dilimizde. Hepimiz yanlış konuşmaya başladık.

— Eski Cumhurbaşkanı Evren de şöyle demişti: “Hangi taşı kaldırsan altından Atatürk çıkar.” Tabii Atatürk’ü övmek amacıyla söylemişti bunu. Evet, var bir kayma. Konuşurken yanlış konuşuyoruz; yazarken daha da yanlış. Hemen hepimizde var bu. Yazarlarımızın çoğu noktalı virgülün yerini bilmiyor. Türk Dil Kurumu da kapatıldı.

— Hangi sözcükler bitişik yazılır, hangileri ayrı?..

— İşler fena karıştı. “Eşcinsel” sözcüğü yüzünden yarısına kadar çevirdiğim bir kitabı tamamlamaktan vazgeçtim. Kitabın adı “Homoseksüeller”di. “Homoseksüel”e “eşcinsel” dedim. Ama kitap boyunca yinelenip duran “heteroseksüel”e ne diyecektim? Normal cinsellik? Hayır! Kitapta “homoseksüellik” o kadar anormal bir şey olarak gösterilmiyordu. “Heteroseksüellik”in tam karşılığını bulamadım. Ve çevirdiğim bölümün sayfalarını köşeye attım. Çünkü bir söz dengesi kuramamıştım.

— Canım, birine al cinsellik derdin, öbürüne mor cinsellik; olur biterdi.

— Biterdi de, bu da bizi Sayın Evren’inki gibi bir söz açmazına götürürdü. Tam öyle olmasa da.

— Yanlışlar yanında yeni kavramlar var bir de. Dünyada oluşan yeni kavramlar. Onlardan da her gün dilimize birkaçı giriyor.

— Giri giriveriyor.

— Evet. Onların da yanlış kullanımları oluyor. Hiç değilse bir süre.

— Ama bu yalnız bizde değil, dünyanın başka ülkelerinde de öyle... Galat söz turist gibi. Her yere kendi çıkınıyla girmekte.

— Tolstoy'un yapıtı için "realite"den, Dostoyevski'ninki için "verite"den söz edilir. Bu iki kavramı karşılıklı tutacak iki söz var mı dilimizde? Birincisine "gerçeklik", ikincisine "doğruluk" diyebiliriz. Yine de iş karışıyor, konuşmalarda, özellikle de yazılarda...

— Ne belirler insanı? Yaptığı iş belirler. Peki, bu durumda Kavimler Kapısı Cumhuriyeti'nin entelektüeli nasıl düşünecek?

— Haklısın. Bir açmaz var burada. Diller arası bir olay. Dünyanın küçülmesiyle, teknolojinin gelişmesiyle bütün dillere yayılan o yeni kavramlar.

—Fransızca Yeni Sözcükler Sözlüğü diye bir kitap var. Uzun bir süre önce edinmiştim. Kimbilir yeni kaç baskısı da olmuştur! Sözlüğün önsözünü okuyunca ürpermiştim. Fransa'da bu işle ilgili ulusal enstitü her yıl 45.000 (kırk beş bin evet) yeni sözcüğü inceliyormuş. İnanamadım buna, aynı satırları birkaç kez daha okudum. Daha çok sanayicilerin, teknisyenlerin, tacirlerin yarattığı sözcüklermiş bunlar.

— Yazım kılavuzları birbirini tutmuyor.

— Türk Dil Kurumu bir güvenceydi.

— Dil sarsıntısı içindeyiz.

— Bir düşünce sarsıntısıdır da bu.

— Parti liderlerini düşün. Nasıl konuşuyorlar?

— Konuşma dili de kişinin aynasıdır. Bu açıdan bakarsak Erdal İnönü Meclis'te grubu bulunan parti liderleri arasında en güzel konuşan kişi. Sözcük dokusu sağlam. Sözcük biçiminde tam tutarlı. Demirel'de iyi. Ama o biraz eskici. Yine de sözleri kendisine, üstüne başına benziyor. Eski ANAP lideri ve bugünkü Cumhurbaşkanı Özal'ın sözcük hazinesi ise, bir yamalı bohça. "Çağdaş medeniyet" diyor sözgelimi. "Çağdaş" sözcüğünü kullanan "medeniyet"i kullanılır mı? "Medeniyet"i kullanan "simge" sözcüğünü kullanır mı?

— Şöyle diyelim: o da, o.

— Eli kalem tutmayan gazete yazarları var.

— Hem de büyük gazetelerde iyi yerler yakalamışlar. Şimdi boş ver adlarını...

— Sadece gazeteciler mi? Adı belli yazarlarımızda da görülüyor bu.

Kısacası, kayma olmuş dilimizde.

12 Kasım 1989

Helikopter

— Turgut Özal Red Kit okuru. Güzel bir şey bu. Ama anlaşıldığına göre sadece Red Kit okuru. Bir devlet adamı için bu fazlaca ilginç. Yine de Özal bu okurluk düzeyini öylesine tutundurmuş ki, hemen ardından gelen Hasan Celal Güzel de Red Kit okuru olmakla övünüyor. Hasan Celal Güzel kendine “ikinci Tonton” da diyor. Bu bir espri de olsa bir gerçeği ve düzeyi belirlemekte.

— Demirel’in evi kitap, broşür dolu... Resimlerde, TV’de öyle görünüyor.

— Bakma, çoğu rapordur onların.

— Parti liderlerinin kültürleri üzerine bir araştırma kim bilir ne ilginç sonuçlar doğurur? Kitaplar derken, Demirel ömründe bir kez Thomas Paine’in İnsan Hakları kitabından söz etmiştir. Bu kitap Milli Eğitim klasikleri arasında çıkmıştı. Thomas Paine Kuzey Amerika’ya göç etmiş bir İngiliz. İngiltere’ye karşı kolonilerin haklarını savundu. Bağımsızlıkçı bir düşünürdü. İnsan haklarını “doğal” haklar olarak ileri sürer. İnsan hakları insanın varoluşundan doğan, “sivil” haklardır ona göre. Süleyman Demirel’in bu kitabı okuduğuna, okumuşsa da içeriğini benimsediğine inanmıyorum. Çünkü “dün dündü, bugün bugündür” sözü bu kitaba inanışı, bağlanışı hiç doğrulamıyor. Öğretisiz bir kişi Demirel. Koşul ve konum önemli onun için. Özal ise, kendi adına öğretiyi hemen elden çıkaran, bu konuda veresiye de çalışan bir adam.

— Konuyu dağıtmayalım.

— Yoo, burada bir olay var. Thomas Paine’i gerçekten okumamış Süleyman Demirel. Çünkü hem kitabı, sadece ad olarak savunsa da, tam tersi bir tutum içinde olmuştur. Öyle olmasaydı bireyin doğal haklarına sürekli olarak karşı çıkmazdı. Bunun için Thomas Paine, bir bilgiçlik bildirgesi, bir yamadır Süleyman Demirel’de.

— O da sansürcü.

— Daha önce yazmıştık; iktidara ne kadar yakınsa o kadar sansürcü. İktidardan uzaklaştıkça da hep yarısansürcü.

— O da bir şey mi? Devlet Tiyatroları Oda Tiyatrosu’nda, Ankara’da bir oyun oynanmış. Adı Peynirli Yumurta. Sanayi ve Ticaret Bakanı Şükrü Yürür iki oyuncuyla sahneye konulan bu yapıtı görmek için zahmet edip gitmiş. Ön sırada oturuyor. Oyuncu Zeynep Eronat rol gereği eğiliyor. Elbet bu durumda, kıçı doğal olarak seyirciye doğru öne çıkıyor. Şükrü Bey hemen tiyatroyu terk etmesin mi?.. Hakaret mi, kışkırtma mı karşısında? Her iki durum için de niçin kendisinde tekel hakkı görsün? Sayın Turgut Özal bir sayrılık getirdi toplumumuza. Herkes kendini iyi ya da kötü durumda sayıyor. Ona göre tutum kazanıyor. Hürriyet gazetesinin sorusu şu: Niçin o anda terk etti tiyatro salonunu Sayın Sanayi ve Ticaret Bakanı?.. Hakaret mi var, kışkırtma mı?.. Benbencilik?..

— Bırak Allah aşkına şimdi. Tarihe bir baksana sen. “Tahtakurusu” da tehlikeli bir lafmış Abdülhamid sansürü karşısında. Gazetelerde “tahtakurusu” sözcüğü hiç geçemezmiş. Çünkü ses olarak “tahtı kurusun” deyimini çağrıştırabilirmiş.

— Nereden biliyorsun?

— Hüseyin Cahit Yalçın’ın yalancısıyım.

— Doğru, doğru... Bu konuda Yalçın’da çok şey var. Yalçın sözgelimi Pierre Loti’nin İzlanda Balıkçısı’nı çevirmiş, ama sansürcü içinde kimbilir ne imalar yakalar diye kitaba adını çevirmen olarak koymamış. Loti’nin Madam Krizantem’ine de koymamış adını. Dahası var, Hüseyin Cahit Yalçın dünyanın en romantik yazarlarından Lamartine’in Graziella’sını Türkçeye aktarmak istemiş. Ama sansürcü kitabın müsvettesine öyle el sokmuş, öyle değiştirmeler yapmış ki, sonunda, kitap tamamlanmamış ya da bitse de yayımlanmamış. Anılarında söz eder bunlardan.

— Bunlar geçip gitti. Tam da geçip gitti mi acaba? Git Milli Kütüphane’ye, Graziella’yı verirler. Ama birçok kitap ya da dergi gösterilmez.

— Berlin Duvarı yıkılırken bizde bir de kişisel sansür olayı ortaya çıktı. Adam gelip kendisi için istemeyeceği bir yazı yazmış gazeteciyi öldürüyor.

— Kişisel sansür değil de, kişisel hak arama ya da kurtarma diyelim buna. Toplumdaki ağır yasaklar gazeteciyi düşünceden kopardı ve kişisel hayat gizlerine fazlaca yöneltti. Kişisel hayata, yatak odasına fazlaca göz dikti gazeteci. Özellikle de haftalık basın.

— Marilyn Monreo niçin intihar etmişti? Gazeteciler evinin bahçesine helikopterle inmişlerdi. Oradan gözlemeye başlamışlardı onu.

— Özel hayatla da uğraşılıyor. İşin bir de bu yanı var. Bu da kişisel hak arama durumu yaratıyor.

—Ajda Pekkan'ı düşün. Ajda Pekkan ülkemizin en rahat sanatçılarından biri. Bir erkek arkadaşının evine gitti diye...

— Evet evet. Özel hayatla uğraşmak bir risktir. Belgelerin varsa onları konuşturursun. Yoksa?.. Adam da öyle yapıyor işte...

— Sansür çok kötü. Ama belgelenmemiş, kanıtlanmamış bir haber, düzmece haber de kötü.

19 Kasım 1989

Memduh Aytür

12 Eylül'den sonra bürokratlar arasında mühendisler, özellikle de planlamacılar öne çıktı. Kimler geldi, kimler! Onları düşünürken Türkiye'nin belki de en büyük bürokratı olan Memduh Aytür geliyor aklıma.

Yıl 1949. Otuz yaşındaki adam Harwich'ten kalkıp Anvers'a doğru yol alan küçük bir geminin güvertesinde arkadaşına şöyle diyor: "Türkiye'yi öyle özledim ki! Her yerde herkesle Türkçe, Türkiye konuşmak istiyorum."

Otuzundaki adam Londra'da mesleki stajını bitirip Türkiye'ye dönmekte olan Maliye Müfettişi Memduh Aytür. Arkadaşı da aynı konumdaki Cahit Kayra.

"Türkiye konuşmak" özlemini o küçük teknenin güvertesinde coşkuyla ortaya koyan Memduh Aytür'ün bütün hayatı aynı coşkuyla geçti. "Türkiye konuşmak" demek. Türkiye'nin sorunlarıyla sürekli yoğrulmak, onlarla hallihamur olmak demek. Sanki kendisi Türkiye'de olmasa bazı şeyler vurgulanmayacak, bu da onu mutsuz kılacak... Aynı coşkuya onun çocukluk yıllarında, öğrencilik evrelerinde de tanık oluyoruz.

Kişilerin işlevleri ve yapıtları çoğunca somut verilerle belirlenir. Keynes'in ünlü yapıtı Faizin ve Paranın Kullanımı Üzerine Genel Kuram 1929 bunalımının bilimsel analizine dayanır. Osmanlı İmparatorluğu parçalanırken elde Türkçe konuşulan bölgeler daha çok kalmasaydı belki de bir Fuat Köprülü ortaya çıkmayacaktı. Doğan Avcıoğlu Türkiye'nin Düzeni'ne 27 Mayıs'la açılan kapıdan baktı.

Düşünen bir adam, bir yönetici olarak Memduh Aytür'ün profilini de 1961 Anayasası'nın toplumsal içeriği, önü açık görünen demokratikleşme süreci, bu süreç içinde doğan özlemler belirliyor. İkinci, ama Cumhuriyet'in beşikten alıp yetiştirdiği (Onuncu yılda 14 yaşında) yapıcı, koruyucu, ilkelerinden ödün vermeyen, devlet müdahalesine inanmış, siyasal özgürlüklerin yanı sıra maddi özgürlükleri de savunmak isteyen laik tipin temsilcisi.

1989’da yazıyorum bu satırları. Aytür 1981’de ölmüş. Yani 12 Eylül’den sonra yükselen bürokrat tipe karşı hemen onu anımsıyorum. Yoksa hep yaşayan kişileri ele alırdım bu sayfada: Demek Memduh Aytür bir özlem olarak yaşıyor.

Aynı ocaktan geliyoruz. Kendisini bir kez gördüm. Şimdi de bir fotoğrafı elimde. Aytür kırk beş elli yaşlarında.

Asyalı bir yüz, oval.

Gülümsemesi, yüzün biraz güneyine düşen elmacık kemikleriyle yanakları dikey bölen iki kıvrım arasında sıkışarak daha alaycı ve yeryüzü tatlarını daha benimseyen bir kıvam kazanır. Ağzı örtmek istemeyen bıyık, uç kısımlarında o gülümsemeye çok ince, ama hemen ayrımsanan bir sosyal cüret kazandırır. Başlangıçta uzun ve iki ayrı hilal kaşlar, yıllar geçtikçe giderek daha açılan alnın altından birbirinin uzantısı haline gelir ve aşağı doğru 160 derecelik bir açı oluşturur. Gitgide, açılan, ama çölleşmeyen bir alın: “Pâk-ü dırahşan.”

Bakışında poz yok; var olmanın ve kendinden memnun olmanın neşesi var. Ve zorlayıcı irade.

1970’te hayat öyküsünü ve meslek serüvenini şöyle özetlemiş: “İstanbul’da doğdu (1919). 1938’de Siyasal Bilgiler Okulu’nu bitirdi. 14 yıl Maliye müfettişliği yaptı. İngiltere’de staj yaptı. Bütçe ve Gelirler Genel Müdürlük yardımcılıklarında bulundu. Hazine Genel Müdürü oldu. Daha sonra Maliye Tetkik Kurulu Başkanı, Merkez Bankası Başkanı, Washington Ekonomi Heyeti Başdelegesi, Hazine ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Genel Sekreteri, Maliye Bakanlığı Müsteşarı, Planlama Müsteşarı, Paris’te OECD Büyükelçisi, T. İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı.”

Böyle bir kariyer dolaşımı ülkemizde tek bir olaydır ve bir fenomendir.

Memduh Aytür bütün bu dolaşım içinde ilerici safta yer almayı başardı. 12 Mart’ta bakanlık önerisini geri çevirdi.

1919-1981.

Bu tarihler arasında bu dünyadan bir Memduh Aytür geçti. Şevket Bey'in oğlu. Bir keyfiyet yarattı ülkemiz bürokrasisinde. Koçi Bey gibi bir Memduh Aytür var. İki farkla: Koçi Bey çok daha şanslı, ama Memduh Bey de "risale"sini padişaha değil topluma sunmuş.

Şemsiyesinin sapı aşağı doğru gol ağacı, yukarı doğru sopa.

26 Kasım 1989

Dünya Noteri

— Siyaset hep aynı kişilere dayandırılıyor. Onu anladık, hadi. Ama bilim de aynı kişilere dayandırılıyor. Sözgelimi gazetelerde, özellikle de TV'de hep aynı kişilerin görüşleri yer alıyor.

— Oysa ne demişti Einstein?

— Ne?

— Bilim gündelik düşüncenin billurlaşmasıdır... Bunu demişti.

— Almana bak!

— Alman, sonra İsviçreli, sonra da Amerikalı.

— Brecht kızar ona.

— Brecht Sovyetler Birliği'ni müthiş eleştirmiştir.

— Peki, Ionesco?

— Babası Romen, annesi Fransız. O da Brecht'e karşı çıktı. Ama o kadar çaktırmadan. Yapıtıyla fena halde çaktırarak...

— Türkiye'nin asıl adı ne olmalıydı biliyor musunuz? Dünyanın en güzel ve en elverişli adı: "Kavimler Kapısı Cumhuriyeti". Ülkemizin bütün sorununu bir elde çözen bir söz dizisi bu. Kavimler Kapısı Cumhuriyeti: böyle olmalıydı, evet. Ülkemizde niçin bu kadar güzel insan yüzleri?.. Bunun için güzel. Irkçılığa hiç yer olmaması gereken, en çok gereken üç ülke var dünyada: Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan ve Türkiye.

— Bir de İsviçre var...

— Orası ayrı keyfiyet. Yaratılmış orası. Dünyanın Monte Carlo'su... Dünya noteri.

— Peki Dersim için ne diyorsun? Dersim?

— İstersen siyasetten korkarak Tunceli'ye indirgeyelim bu lafı. Bugün okuma-yazma sorunu yüzde yüz çözmüş iki il var. Tunceli ve Artvin.

— Ne tuhaf!

— Evet. İşte ikisi de öyle iki küçük il.

— Kitaplar, peki?

— Kitaplar öldü cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra.

— Gazete?

— Biraz durdu.

— O neden, o?

— Yine başbakan (ki sıradan sayılır), kalkıp düşünce suçu olmayacağını söyledi. Güzel şeyler de var gündemde.

— Hemşeriymişsin...

— Pir Sultan'ı da Sivaslılar asmadı mı?

— Ne tuhaf! Yaşar Nabi Nayır'ı anımsıyorum şimdi. Başlangıçtan Bugüne Yüz Türk Şairi diye bir şiir antolojisi yayımlamıştı. Divan şiirinde yirmi beş, halk şiirinde yirmi beş, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yirmi beş, Cumhuriyet'ten bugüne yirmi beş şair... Öylesine fazla eşitlik ki, bugün 141-142'den içeri atar adamı. Öyle bir eşitlik işte. Her dönemden yirmi beş şair işte.

— Ama ben baktım, yirmi beş halk şairi arasında Pir Sultan Abdal'ın adı yok.

— Oysa Pir Sultan, hatta kendi söz dağarıma güvenerek söyleyeyim: Bir Sultan için bu yapılamaz... Halk şiirimizde üç sanatçı vardır temelde: Yunus Emre, Pir Sultan Abdal ve Karacaoğlan.

— Doğru. Çok yanlış bir şey yapmış Yaşar Nabi Ağabey. Bunun nedenini sormuşlar kendisine. Şöyle demiş: “Solcular fazla öne getirdiler bu şairi.” Oysa şair şairdir, sanatçı sanatçıdır. Solcu olsun, sağcı olsun, ne olursa olsun.

— Doğru, Necip Fazıl Kısakürek de hepimizindir.

— Sezai Karakoç da!

— Elbet Nâzım Hikmet de!..

— Ne dizeler var Nâzım’da! O günlerden bugünkü Türkçeyi bulmuş. Nasıl bulmuş? Tam bugünkü Türkçeyi. Livaneli’nin yeni şarkı kasetini al, neler demiş Nâzım! Nasıl öngörmüş günümüzdeki Türkçeyi!

— Aslında şu yeni başbakan var, söyledikleri fena değil.

— Belli adlara bağlanmayalım.

— Fena değil söyledikleri.

— Durumlar ve koşullar önemli. Ne olursa olsun, adam düşünce suçunu kabul etmediğini açıkladı. Bu açıklamayı yapan ilk başbakan Türkiye’de. Buna biraz dikkat etmek gerekir gibi geliyor bana. Bence devlet adamı düz kişi olmalıdır. Mehmet Sokullu gibi fazla özgün olmamalıdır.

— Söylemiştim, Sokullu Paşa’nın hediye getirmeyen kişiyi odasına kabul etmediğini.

— Evet.

3 Aralık 1989

Sarsılan Türkçe

— “Kargaşalık” diye bir sözcük kullanmış biri.

— Olur mu? Kargaşa demek o. Kargaşalık diye bir sözcük olamaz.

— Osmanlıca sarsılmıştı. Şimdi de özleşmiş Türkçeyi sarstılar. Türkçe tam yerine oturuyordu ki, Türk Dil Kurumu’nu kapattılar. Kurum’un elbet bazı yanlışları da vardı. Ama vazgeçilmez bir doğrultuyu öldürdüler.

— Coşkun Kırca ne diyor? “Tekil devlet” diyor. Çok yanlış bir kullanım bence. Ne demek “tekil devlet?”

— Ona bakarsan daha neler var. Ömer Asım Aksoy da iyice yaşlandı. Bütün bu yanlışları düzeltmesine zamanı yok. 1898 doğumlu.

— Birçok büyük gazetede eli kalem tutmayan arkadaşlar işbaşında. Anlattıkları doğrular sarsılmış dilin içinde yitip gidiyor.

— Okur-yazar diye bir deyim vardı...

— Yazar-okumaz’lar çoğunlukta şimdi.

— Bazı gazetelerin manşetlerinde bile cümle düşüklüklerine rastlıyoruz. Redaksiyon olmadığı gibi, düzelti de yok. Bence Nurullah Ataç’ta sınav vermeyen elemanı gazeteye almamak gerek. Türkçe Sözlük de sınav konusu olmalı. Yazım Kılavuzu da.

— Bir yazar anımsıyorum şimdi, bir öyküsünde “kendinize hâkim olun bayım” yerine şöyle demişti: “Kendinize yargıç olunuz bayım!”

— Türk Dil Kurumu kapatıldı. Kurum yandaşları şimdi bir dergi çıkarıyorlar. Adı; Çağdaş Dil Dergisi. Bu ad Türkçe içinde uyarlı mı?

— Değil bence. Ama en iyi niyetlerle yayımlanıyor o dergi. Satışı ne, bilmiyorum. Kurum’un eski üyeleri bağlılık gösteriyorlar mı?

— Ne çok şey oldu 12 Eylül’den sonra.

— Eskiden Kerem’dik, o tarihten sonra Mecnun da olduk.

— Erdal İnönü’nün konuşması yüzüne gözüne benziyor. Her sözcük içeriğinden tam kopmadan duruyor onun konuşmasında. Bir netlik var. Yalansızlık için çırpınış... Sözcük seçimi çok önemli. Ve seçimde tutarlılık. İnönü’de bu var. Hem de kendiliğinden. Düzgün konuşma değil, ama gerçek konuşma. Kendini tam yansıtıyor. Düşüncelerini ve partisinin olması gereken yerini de.

— Sayın Özal’da son günlerde özleşmiş Türkçeye yönelme var gibi geliyor bana. Ama, yapay... O da yeni üst-başına benzetmek istiyor konuşmasını. Yapay ve acele. İlerici aydını da kollamak istiyor. Böylece “tarafsız” olduğunu söylemek istiyor. “Ulu önder” Atatürk deyimini de özenle kullanıyor.

— Demirel?

— Demirel güzel konuşan ve belirli bir üslubu olan bir politikacı. Ancak zaman zaman konuşma üslubunu, hatta ses tonunu oportünist bir biçimde değiştirdiği görülüyor. Hani “halk avcısı” derler ya, işte o biçimde. Bir de fazla öfkeli son günlerde.

— Necmettin Erbakan?

— Daha önce söylemiştik onu. Dilinin altında nane şekeri var gibi konuşuyor. Ama tatlı ve güzel konuşuyor gerçekten. Ne demek istediğini çok iyi anlatıyor. Sloganlara da pek meraklı. Her sözü atasözü olsun istiyor.

— Ecevit’te tonlama, vurgulama en iyi. Türkçeyi en iyi o kullanıyor. Geçerli ortak dili çok iyi yakalamış.

— Düşünceleri, tavırları ayrı. Ama Türkeş de Türkçenin gizlerini yakalamış bir adam.

— Peki Doğu Perinçek?

— Perinçek’in her şeyde olduğu gibi konuşmada da ufku çok geniş. Bu yanıyla öbürlerinden hemen ayrılıyor. Yahya Kemal’den Cansever’in şiirine

uzanan bir dil görgüsü içinde. Ayrıca gerçek bir yazar. Bir düşünür. Güncel, canlı dili en iyi o yakalamış. Bunun çok önemli bir şey olduğu kanısındayım. 2000'e Doğru'da yazıyor olmasaydım daha da ileri laflar ederdim bu konuda.

— Özetlersek, günlük ve haftalık basının Türkçesi liderlerinkinden daha iyi değil. Edebiyat dergilerini saymıyorum tabii...

— Bu da önemli bir sorun değil mi?

— Öyle.

10 Aralık 1989

Süper

— Süper emekliler zor durumda şimdi.

— Süper emeklilik diye bir şey olur mu dünyada? Olmaz bence. Başından yanlış bir şey bu. Hayat sigortası yaparsınız, olur biter. Ya da onun gibi bir şey. Süper emeklilik tıpkı Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olması gibi bir şey.

— Ona bakarsan, Bağ-Kur emekliliği de o anlamda. Vehbi Koç'a emekli hakkı tanıyorsun, Sakıp Sabancı'ya... Küçük esnafı bir yana koyalım, büyük tüccara niçin emekli maaşı versin devlet?

— Veriyor işte. Az da olsa veriyor.

— Sermayeye emeklilik hakkı...

— Evet, bu da emekçilerin emekli hakkını iyice kısıtlıyor. Hiç değilse aşağı yukarı aynı düzeye getiriyor. Koç, Sabancı, niye emekli sayılsın ki! Paraları çok onların. Bence Bağ-Kur üzerinde bir kez daha düşünmeli. Tabii, küçük esnafı parantez içinde tutma kaydıyla.

— Koç emekli aylığıyla Şaşal suyu içecek...

— Sabancı kendi argosunu geliştirecek.

— Halit Narin bağırma gücünü geliştirmeye çalışacak...

— Banka özel sandıkları çalışacak.

— Bina vergisini de artırmak istiyorlarmış.

— Bu şu demek: kiralar daha bir sorun olacak. Artacak kiralar.

— Oysa bina vergisi devlet gelirleri içinde çok az oranda yer tutan bir vergi. Servet vergisi mi, irat vergisi mi olduğu çok tartışılmıştır. Bana sorarsan, kaldırılmalıdır bu vergi. Gelir Vergisi öldürülürken, bina vergisine

aşırı zam son derece anlamsız. En azından gidip Vural Arıkan'a sorsunlar. O bu konuda derin bilgi sahibi.

— Doğan Akin de öldü. Arkadaşıydı.

— Evren öldürdü onu. Özal da naaşını yıkadı.

— Ne temiz adamlar gitti.

— Ne kazlar var!

— Kaz uzaya bulaşınca kuğu niteliği de kazanır.

— Bunu başka bir yerde de söylemiştin...

— Evet Zühtü Müridoğlu'nun sergisi için yazdığım yazıda. Şöyle demiştim: Onun heykellerini gören her kaz kuğu olma hakkı kazanır. Aşağı yukarı böyle demiştim. Bu arada Barbara Hutton'u da unutmuyorum elbet. Ayrıca kazlardan korkarsın, ha! Gösterişçi ve şantajcı bir tavır vardır kazlarda. Tıssss! diye üstüne gelirler.

— Toss! diye gelenler de var ama...

— Onlardan korkmam. Bana benzerler...

— Devlet Denetleme Kurulu var. Başbakanlık Teftiş Kurulu var...

— Bence Cumhuriyet dönemi yasalar bütünü içinde aşırı ölçüde ve işin acele tarafına getirilmiş kuruluşlar bunlar. Kurulurlarken Türkiye'nin yasal bağlamı araştırılmamıştır. Sözgelimi Başbakanlık müfettişi ne yapacak? Belli değil. Maliye müfettişinin görevi elinden mi alınacak? Devlet Denetleme Kurulu elemanı ne yapacak? Hiç düşünülmeden, elektrik mühendislerinin sağduyusuna göre düzenlenmiş yasa düzenlemeleri bunlar. Biraz da subay düzenlemeleri. Devlet Denetleme Kurulu diye bir şey olur mu? Başbakanlık Teftiş Kurulu olur mu? Yani bu bağlamda olur mu? Hiç incelemeden, yasalara hiç bakmadan...

— KDV bu kadar öne getirilir mi?

— Koç ve Sabancı’ya vergi iadesi olur mu?

— Gerçekten, ama gerçekten, Türkiye gibi bir ülkede süper emeklilik diye bir şey olur mu?

— Bir de kıyak emeklilik var...

— Ama, olur mu?

— Yazarlar Sendikası Genel Kurulu.

— Aziz Bey ayıp etmiş.

— Hasan Celal Güzel, Özal’ın mal beyanında bulunmasını istemiş...

— Özeleştiri diye bir şey var. Bunun birinci öğesi devlet hayatında mal beyanı. Mal beyanında bulunmayan ya da bulunmak istemeyen kişiyi tam yurttaş olarak göremiyorum. Niye bulunmasın ki, ne var ki! Mal beyanı kimlik cüzdanını “ibraz” etmek gibi bir şey. Ben mal beyanında bulunmayabilirim. Çünkü şu anda sade yurttaşım. Ama bir semt komiseri bile o beyanda bulunmak zorunda. Elbet, sorumlu yere gelmiş her kişi de...

— Halk oyunları?

Halk oyunlarını ele alıp irdeleyerek Türkiye toplumunu açıklama çabam var. Bir bir ele alarak halk oyunlarını...

17 Aralık 1989

Akbulut

— Yıldırım Akbulut için ne düşünüyorsun?

— Hem sıradan kişi, hem de seçilmiş kişi. İyi yanı da var bunun. Ortalarda boy göstermek, dönmemek, kendini benimsetmek için bazı güzel şeyler de söyledi. Hatta bugüne dek hiçbir başbakanın söylemediği şeyleri de. Karl Marx insanı şöyle tanımlamıştır: “Herkes nasılsa öyledir insan.” Yıldırım Akbulut’ta böyle bir tavır var. Ama aynı zamanda “uzaktan kumandalı” durumu ya da yorumu doğrular gibi olan bir duruş içinde. Erdal İnönü’nün söylediği gibi “iyi niyet”le dolu bir kişi. Başbakanlığın getirdiği bir iyi niyet. Olsun, iyidir bu. Turgut Özal’ın kendinden menkul narsisçi yanı yok onda. Ne var ki, gönül yaylası pek dar. Öyle görünüyor.

— Türkiye, yani “Kavimler Kapısı Cumhuriyeti”, kendi sorunlarını yalnız özgürlüklerle ve demokrasiyle çözebilir. Yalnız onlarla. Bir de elbet yalnız sosyalizmle. Orijinal bir ülke ülkemiz... Sosyalizm dünyada kendini tazelerken biz de kendimizi sosyalizmle tazeleyelim diyorum.

— Haklısın.

— Bizde hümanizm Nurullah Ataç’ın el uzattığı yerde kaldı. Ne diyordu Ataç. “Avcıları sevmem.” Böyle diyor ama, insan kırımına karşı bir şey yazmıyor. Doğayı seviyor. Ama aynı zamanda korkuyor da ondan.

— Aziz Nesin?

— Söylemiştim, ayıp etti Aziz Nesin.

— Kendini bir kurum olarak, kurumlaşmış bir kişi olarak sunuyor.

— Hakkı da var buna. Yok mu?

— Var. Var da...

— Tomris için söylediklerini hiç yakıştıramadım ona.

— Asıl şu söz için: “Bandırma’ya gitti, üç gün yiyip içti.” Bir yazar böyle şey söyleyemez. Hele bir başka yazar için. Başka bir olay söz konusu burada. Fazlaca benbenci olmuş Aziz Nesin.

— Ataç diyorduk...

— Avcıları sevmem diyordu ve ekliyordu: “Hayvanları öldüre öldüre insan öldürmeye de kalkabilirler.” İlginç bir görüş bu. Oysa bu kadar insan öldürülüyor her gün. Nurullah Ataç’a göre, Yunan-Latin kültüründen geçmeden gerçek bir “demokrasi ve ulusçuluk” olamaz. Hadi demokrasiyi anladık, ama “ulusçuluk” ne oluyor? Nereden gidiyor buraya Nurullah Ataç?

— Boş ver bunları, Arnavut şivesiyle Trakya türküleri söyleyen bir adam vardı. Neydi adı? “Sürüden ayrılan sürmeli koyun” diyor. Ne güzel diyor.

(Cemal Süreya birden sahneye atlar. Şairler bildirisi konusunda biraz ayrıntılı konuşma itisi içinde olduğu anlaşılmaktadır. Aldı Cemal Süreya: Can bana telefon etti. Altı ay edebiyat dergilerine şiir vermeyecekmişiz. Sevdiğim adam Can. Hemen imzayı bastım. Ama birkaç gün sonra bu kez ben aradım onu telefonla. Hiçbir dergiye mi? Amatör dergilere de mi? Amatör dergilere yazacağız elbet. Broy gibi, Yeni Yaprak gibi; İstanbul, Ankara dışında çıkan dergiler gibi. Can da aynı düşüncede olduğunu söyledi.)

— Yine Ataç’a dönelim. Ataç kültürü daha çok, hatta sadece dilde görüyordu. Divan edebiyatını da, Karacaoğlan’a dek uzanan halk edebiyatımızı da kapatmalıydık ona göre.

— Yıldırım Akbulut’u bu bağlamda ele alsak...

— Erzincanlı siyasal çok küçük Emrah!

— Hasan Celal Güzel?

— O da Gaziantepli Zihni. Ama bir şey fazla ve bir şey eksik onda. Bunların ne olduğunu çıkaramıyorum. İşi kaybetti. Demokratik davranışı

oyuna dönüştürdü. Fazlaca. Bildiri yerine kişisel tavır, el hareketi koydu. Yitirdi işi.

— Dalan?

— Dalan diye bir şey yok artık. Ayrıca açıkça söyleyeyim, kendi boşluğunu dolduramadı. Bir sistemin boşluğuydu aslında. Kişisel olarak dürüst bir biçimde riske itti kendini. Silkinirken kirlenmekten kendini alamayacak bir arkadaş karşısındayız. Bence bu işe soyunmasaydı daha iyi olurdu. Ne diye girersin de, bu fokurtu içinde başbakan olursun...

— O da bir şey ama.

Yok, başka bir olay var burada.

24 Aralık 1989

Ödüller

— İş Bankası Roman Ödülü Tarık Buğra'ya verildi.

— Ödül deyince aklıma hep Fransızca bir kitap gelir: Çağdaş Edebiyat Sözlüğü. Ve onun önsözlerinden birindeki şu ara başlık: "Büyülenmiş yayımcılar; moral yitirmiş yazarlar." Ödüllerin çoğalması ve çapraşıklaşması sadece sorun yaratmakla kalmamış, Fransız edebiyatını etkilemiş de.

— Bizde de ödüller çoğaldı. İşte İş Bankası ödülü; Behçet Necatigil, Enka, Sedat Simavi ödülleri. Ceyhun Atuf Kansu, Ömer Faruk Toprak, Nevzat Üstün, sonuna dek sürer mi bilmiyorum.

— Akademi Kitabevi ödülleri. Sait Faik armağanı.

— Türk Dil Kurumu'nun birçok dalda verdiği ödüllerin gerçekten büyük ağırlığı vardı düşünce ve sanat hayatımızda. Yeditepe ve Sait Faik armağanları için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Behçet Necatigil ödülü de capcanlı.

— Bazı ödüller daha değerli görülüyor. Neden? Bir ödülü değerli kılan öğeler nelerdir sence?

— Yineleyelim burada. Bir ödülün değerli olması için birkaç öğenin bir arada olması gerekir. Bu ödülün önemini yaratan en yakın öğe o ödülün daha önce de hep değerli yapıtlara verilmiş olmasıdır. Sözgelimi Nobel ödülü hep değerli kişilere yöneltildiği için önemlidir. Bu yüzden Nobel, bir para verilmeseydi de önem taşıyacaktı.

— Şu da var: Nobel'i kazanamayanlar da hep değerli kişiler. Yani ödülün kimlere verilmediği de önemli. Adayların... Ödülün bu açıdan bir tarihi var.

— Elbet, ödülün maddi değeri de çok önemli. Bugün ülkemizde yapıtın telif ücretini bulmayan ödüller de var. Öbür öğeler yoksa bu tür bir ödüle ödül gözüyle bakılamaz diyorum. Diyelim Yaşar Kemal romanına 5 milyon

telif hakkı aldı, o romana verilecek sözgelimi bir Sedat Simavi Vakfı ödülü ne anlam taşıyacak?

— Maddi değer ödül verenin kendi kaynağıyla da az çok ilgili olmalıdır. Yani Sedat Simavi Vakfı ödülünün maddi değeri o vakfın parasal gücünü de yansıtmalı, hiç değilse onunla çelişmemelidir.

— Sözgelimi bir zamanlar Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya bir Amerikan kuruluşu tarafından 1.000 dolar armağan verilmişti. Hem de Türkiye'nin en iyi şairi olduğu gerekçesiyle. Dev Amerikan kuruluşu "Türkiye'nin en iyi şairi"ne 1.000 dolar veriyor...

— Bir ödülün maddi değeri; yazarı, sanatçıyı hiç değilse bir yıl geçindirecek kadar olmalı.

— Jürinin kimlerden oluştuğu da ödülün değerini ortaya koyan başka bir öğe.

— Ödülü verenin kim olduğu da önemli. Bir Enka'nın, bir Sabancı'nın koyduğu ödülle sözgelimi Cem Yayınevi'nin, Milliyet Sanat dergisinin koyduğu ödül arasında her zaman değer farkı olacaktır.

— Ödüller edebiyatımızı etkiledi mi?

— Yazarı, sanatçıyı etkilediği söylenemez. Yalnız okurda bir hareket yarattı. Ödül almış bir kitap mutlaka yeni baskı yapıyor. Bu da bir şey...

— Ama başka bir durum da çıktı ortaya. Yalnız ödül almış kitapları alan okurlar var.

— Okur demeyelim onlara. Çünkü başka şey okumuyorlar.

— Bizde ödüllerde başka ülkelerdeki gibi bir yayımcı savaşı yok henüz. Çünkü kazanan yapıtın yeni baskısı yine o kadardır. Yayınevinin parasal çıkarı yok. Oysa sözgelimi Fransa'da Goncourt ödülünü alan bir yapıt hemen o gün 150.000 baskı yapar; tek oy farkıyla ikincilikte kalan yapıt ise 25.000 baskıda kalır. Ayrıca ödül alan yapıt kısa sürede başka dillere çevrilir.

— Bizde birinciyle ikinci arasında fark yok. Ayrıca baskı sayısı 3.000-4.000 arasında.

— Yine jüri üyelerine gelelim. Gerçek seçim yapılıyor mu?

— Çoğunca, evet. Ödüllerde yayımcı savaşı yok, ama edebi klikler savaşı var. Ama jüri üyeleri hemen hemen aynı kişilerden oluştuğu için yine de doğruca bir sonuca ulaşabiliyorlar. En iyi her zaman değerlendiriliyor demiyorum. Ama mutlaka iyilerden biri.

— Klik dedin demin...

— Klikler genellikle aynı jüri içinde değil. Jüriden jüriye. Yani şu jürinin oy verdiği yapıta öbürü vermez.

— Ödül jürinin o günkü gerçeğidir. Toplantı başka gün olsaydı oylar belki de başka yapıt üzerinde toplanacaktı.

— Bir yapıt oy çokluğunu elde edip birinci geldikten sonra oyların geri çekildiği de olmuş mudur?

— Geçmişte bir kez olmuş.

31 Aralık 1989

Belirsizlik

— Belirsizlik ağır oturdu hayatımıza.

— Önümüz belirsiz. Türkçe sözlükte belirsizlik şöyle tanımlanıyor: Belirli olmayan, belgesiz, gayri muayyen, niteliği hakkında aydın bir bilgi edinilemeyen, müphem, meçhul... Gerçekten belirsiz bir döneme girdik. 12 Eylül'ün katı belirginliği bugün önü boş (açık değil) bir belirsizliğe yol açtı.

— Her şey belirsizleşti aslında. Bugün kesinliklerle tıkabasa, ama yarın belirsiz.

— Yapaylıklar da var...

— Evet, sözgelimi yasal çatı iyice yapaylaştı 12 Eylül'den sonra. Devlet Denetleme Kurulu'nu, hele hele Başbakanlık Teftiş Kurulu'nu düşün. Bütün bir yasal çatıyı elden geçirmeden bu iki kurulun kuruluşu tam anlamıyla bir yapaylık yaratmıştır diyorum. Maliye Teftiş Kurulu, Hesap Uzmanları Kurulu ve Gelirler Kontrolörlüğü gerçeği varken, öbür bakanlıkları denetleme yasaları varken, bu iki kurul "dış" kurullar olarak kalacak, bir işlevleri olmayacaktır.

— Tıpkı süper emeklilik kavramı gibi. Cumhuriyet hukuk sisteminde böyle bir kavramın yeri olamaz. Zaten o yüzden geri atıldı.

— Devlet Rehberi diye bir kitap yayımlanır niceden beri. Devlet kuruluşlarında doğal sayılmayacak bir parçalanma var. Temel kuruluşlar yapayların yanında çürüyüp gitmiş.

— Asıl yapaylık Demokrat Parti'nin iktidara gelişinden sonra başladı. Yasal çatı çöktü. Adnan Menderes ve arkadaşları valilik ve kaymakamlık konumunu değiştirdiler. Valiliği meslek olmaktan çıkardılar. Sıradan bir kişi, ilkokul mezunu bir kişi vali olabilir bugün. Ama kaymakam olamaz. Kaymakam olmak için Siyasal ya da Hukuk çıkışlı olmak ve kaymakamlık kursundan geçmiş olmak gerekir. Valilik için böyle bir koşul yok. Siyasal iktidarın uygun gördüğü herkes vali olabilir. Bir "baba" bile.

— Milli Güvenlik Kurulu?

— Anayasanda Milli Güvenlik Kurulu diye bir madde varsa, elbet yönetimde asker öğesi ağır basar.

— Jokey Kulüp etkinlik hayatı boyunca bir kez denetlenmiş ve bu denetleme devlet ilgililerince yarım bıraktırılmıştır. Daha önce söylediğimiz bir sözü yinelemek yanlış olmayacak burada: Bir kişi aynı anda iki ayrı yerde olamaz. Jokey Kulüp'te ise (yıllarca önce) bir saha komiseri aynı anda hem Ankara, hem İstanbul, hem İzmir hipodromlarında görünerek üst üste üç yevmiye almıştır.

— Muhasebecilik, mali müşavirlik faaliyetleri de yasal bir konuma oturtuldu son zamanlarda. Ayrıca Yeminli Mali Müşavirlik Kurumu da ülkemiz gündemine geldi.

— Muhasebeciliğin, mali müşavirliğin bir meslek olarak hukuksal konum kazanması iyi bir şey. Yeminlilik ise çok yeni bir olay bizim için. 1927'den beri her iktidar değişikliğinde gündeme gelir, sonra giderdi. Bu kez gerçekleşti. Daha önce ANAP iktidarı yeminli kurumu için Vergi Usul Yasası'na bir ek madde koyarak kendine uygun kişileri yeminli yapmak istemişti. Ancak yasanın bu ek maddesi Yüksek Mahkemece Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edildi.

— Nedir yeminlilik?

— Vergi kaçağına biraz hoşgörüyle bakmak. Ama bir vergi düzeni de getiriyor elbet. Bu yönüyle olumlu bir yanı da var.

(Cemal Süreya içeri girer. Elinde bir sözlük. Sesini hiç yükseltmeden şunları söyler: "Yeminli mali müşavirlik hakkını kazanmış iki yüz kişiden biriyim. Diyelim 300 kişi. Bir başvurma süresi var. Başvurmadım ben. Neden? Kişiyi yaptığı iş belirler. Kasap defteri tutarsan kasap deftercisi olursun." Bunları der ve hemen çıkar).

— Dostları da belirler kişiyi.

— Düşmanları da.

— Otlar da.

— Taşlar da.

Belirsizlik demiştin. Belirsizliğin iyi yanları da yok mu? Hiç değilse donmuşluk lüks bir konumda değildir. Tanrı dünyayı yedi günde yaratmadan önce büyük bir belirsizlik söz konusuydu.

— Ama alınmış karar da vardı. Böyle diyebiliriz. Ya da bir karar öncesi.

— Belirsizlik bir şeyin öncesidir.

Doğurgandır belirsizlik.

7 Ocak 1990

[1] Bu yazı Nazif Kocayusufpaşaoğlu tarafından Cemal Süreya'nın izdüşümü olarak kaleme alındı.

[2] Leyla Hanım, Rasih Nuri İleri'nin teyzesi değil, annesidir. (Ed.N.)